

ISSN 1728-550X

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті
Казахский национальный педагогический университет имени Абая
Kazakh National Pedagogical University after Abai

ХАБАРШЫ ВЕСТНИК BULLETIN

«Халықаралық өмір және саясат» сериясы

Серия «Международная жизнь и политика»

A series of «International Affairs and Politics»

№1(44), 2016 ж.

Алматы

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

ХАБАРШЫ

«Халықаралық өмір және саясат»
сериясы
№1(44), 2016 ж.

Шығару жиілігі – жылына 4 нөмір.
2002 ж. бастап шығады.

Бас редактор:

ҚР ХҒА акад., т.ғ.д., проф.

Е.А. КУЗНЕЦОВ

Бас ред. орынбасары:

з.ғ.д., проф. А.А. Сабитова

Редакция алқасы:

проф. **Victor Pou** (Испания),
з.ғ.д., проф. **Р.Ф. Мамедов** (Әзірбайжан),
з.ғ.д., проф. **Л.Д. Тимченко** (Украина),
з.ғ.д., проф. **Barbara Janusz-Pawletta**

(Германия),

саяси ғ.д., доц. **Ж.К. Симтиков,**

саяси ғ.д., доц. **А.К. Құрманғали,**

саяси ғ.к., доц. **Т.Н. Чумаченко,**

К.И. Исағалиев

(ҚР еңбегі сіңген дипломат),

з.ғ.д., проф. **Р.М. Валеев** (Ресей)

Жауапты хатшы:

ф.ғ.д., ассоц. проф. **Ш.А. Сабитова**

© Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, 2016

Қазақстан Республикасының мәдениет және ақпарат министрлігінде 2009 жылы мамырдың 8-де тіркелген №10105 - Ж

Басуға 05.05.2016 қол қойылды.

Пішімі 60x84 1/8. Көлемі 23 е.б.т.

Таралымы 300 дана. Тапсырыс 69.

050010, Алматы қаласы,

Достық даңғылы, 13.

Абай атындағы ҚазҰПУ

Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің «Ұлағат» баспасы

Мазмұны/Содержание

ПЛЕНАРЛЫҚ МӘЖЛІС ПЛЕНАРНОЕ ЗАСЕДАНИЕ PLENARY SESSION

Пралиев С.Ж. Вступительное слово.....	5
Pralyev S.G. Opening speech.....	5
Аманжолова З. Социально-политический аспект Послания Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие».....	7
Amanzholova Zh. Socio-political aspect of the President's of the Republic of Kazakhstan annual message N.A. Nazarbayev «Kazakhstan in new global reality: growth, reforms, development».....	7
Сабикенов С.Н. Проблемы формирования профессионального государства и укрепления законности, правопорядка в РК.....	11
Sabikenov S.N. Problems of professional state's formation and the strengthening of law and order in the republic of Kazakhstan.....	11
Сатыбалдин А.А., Нурланова Н.К. Основные направления экономических исследований в условиях глобального кризиса.....	13
Satybaldin A.A., Nurlanova N.K. Main areas of economic research in the global crisis.....	13
Намазбаева Ж.И. Реализация задач Послания Президента Казахстана Нурсултана Абишевича Назарбаева в контексте развития психологической науки и практики.....	17
Namazbaeva J.I. Implementation problems message president of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev in the context of psychological science and practice.....	17
Ишпекбаев Ж. Өсім. Реформалар. Даму. Дағдарыстан шығудың тиімді тетіктері.....	20
Ishpekbaev Zh.E. Growth. reform. development. Effective exit mechanism from the crisis.....	20
Сабитова А. Қазақстандағы әйел құқықтарын қорғау мәселелері және олардың қазіргі халықаралық құқық ережелеріне сай келуі.....	22
Sabitova A. Women's rights issues in Kazakhstan in its compliance with the modern international law standards.....	22
Симтиков Ж.К. Елбасы Жолдауының негізгі арқауы білім мен ғылым дамуы мәселелері.....	26
Simtikov J.K. The main objectives of the development of education and science according to the annual address of the president of RK.....	26

СЕКЦИЯ ОТЫРЫСЫ ЗАСЕДАНИЯ СЕКЦИИ MEETING OF SECTION

Құрманғали А.К. Казахстан и новые глобальные вызовы современности (в свете Послания Президента народу Казахстана).....	30
Kurmangali A.K. Kazakhstan and new global challenges of the present (within the framework of the message of the president to the people of Kazakhstan).....	30
Мусатаев С.Ш., Турашов Н.Е. «Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамы» Қазақстанның әлеуметтік-экономикалық дамуының басты шарты ретінде.....	33
Mussataev S., Turashov N.E. «Society of universal labor» as a basic condition for social and economic development of Kazakhstan.....	33

Казахский национальный
педагогический
университет имени Абая

ВЕСТНИК

Серия

«Международная жизнь и политика»

№1(44), 2016 г.

Периодичность – 4 номера в год.

Выходит с 2002 года.

Главный редактор:

акад. МАН ВШ, д.и.н., проф.

Е.А. КУЗНЕЦОВ

Зам. гл. редактора:

д.ю.н., проф. А.А. Сабитова

Члены редколлегии:

проф. Victor Pou (Испания),

д.ю.н., проф. Р.Ф. Мамедов (Азербайджан),

д.ю.н., проф. Л.Д. Тимченко (Украина),

д.ю.н., проф. Barbara Janusz-Pawletta

(Германия),

д.полит.н., доц. Ж.К. Симтиков,

д.полит.н., доц. А.К. Курмангали,

к.полит.н., доц. Т.Н. Чумаченко,

К.И. Исагалиев

(заслуженный дипломат РК),

д.ю.н., проф. Р.М. Валеев (Россия)

Ответственный секретарь:

д.ф.н., ассоц. проф. Ш.А. Сабитова

© Казахский национальный

педагогический университет

им. Абая, 2016

Зарегистрировано

в Министерстве культуры и информации

Республики Казахстан

8 мая 2009 г. №10105-Ж

Подписано в печать 05.05.2016.

Формат 60x84 1/8. Объем 23 уч-изд.л.

Тираж 300 экз. Заказ 69.

050010, г. Алматы,

пр. Достык, 13. КазНПУ им. Абая

Издательство «Ұлағат»

Казахского национального

педагогического университета имени Абая

Толегенов Т.З. Қазақ елі – ортақ тіл табысу мекені.....	40
Tolegenov T.Z. Kazakh Eli – Basis for stable development.....	40
Мұсатаев С.Ш., Сақбекова Ә.Б. Транзиттік әлеует – Қазақстанның геостратегиялық басымдығы.....	43
Mussataev S., Sakbekova A.B. Transit potential – geo-strategic priorities of Kazakhstan.....	43
Сидики Хваджа Абдулла, Асылбекова Ж.М.-А., Салих Ахмад Джунайд. Ауғаныстандағы КСРО-ның мүмкіншілік жылдары, 1953-1963.....	47
Sidiki Khwaja Abdullah, Assylbekova Zh.M.-A., Saalik Ahmad Junaid. The years of opportunity for the soviets in Afghanistan, 1953-1963.....	47
Матакбаева Л.Х. Европейский союз: проблемы конструирования новой системы международной интеграции.....	50
Matakbaeva L.H. European Union: the problem of construction a new international integration system.....	50
Амири Нурлыхак, Ж.М.-А.Асылбекова, Салих Ахмад Джунайд. Ауғаныстан реформизмден бастап (1919) коммунизмге дейін (1979).....	54
Noorulhaq Amiry, Assylbekova Zh.M.-A., Saalik Ahmad Junaid. Afghanistan from reformism (1919) to communism (1979).....	54
Матакбаева Л.Х., Отегулова А.У. «Арабская весна» и политическое развитие стран Ближнего Востока.....	59
Matakbaeva L.H., Otegulova A.U. «Arab spring» and the political development of the Middle East countries.....	59
Карибжанова Л.В., Кузнецов Е.А. Международное сотрудничество Республики Казахстан с США.....	64
Karibzhanova L.V., Kuznetsov E.A. International cooperation of the republic of Kazakhstan with USA.....	64
Жюльен Веркей, Турарбекова Л.В. Гипотеза о смене вектора в геознергетической политике Центральной Азии	67
Julien Vercueil, Turarbekova L.V. The hypothesis of an energetic switch for Central Asian countries.....	67
Касенова А.Б., Жангуттин Б.О. Оралмандардың қазіргі таңдағы қазақ қауымына бірлесу қиындықтары.....	75
Kassenova A.B., Zhangutin B.O. The issues of oralmans' integration into modern Kazakhstani society.....	75
Абдыкадыров А.А., Абуева Н.А., Ретроспектива конфликта в Приднестровье и условия ее разрешения.....	79
Abdykadyrov A., Abuyeva N.A. Conflict in transnistria and conditions of its resolution.....	79
Матакбаева Л.Х., Валитова Р. Причины и следствия миграционных процессов в ЕС.....	84
Matakbaeva L.H., Valitova R. Features of legislative base of migration policy of the EU.....	84
Туякова А., Менилбаев Г.А. Некоторые вопросы образовательной политики РК в свете Стратегии-2050...	87
Tuyakova A., Menlibaev G.A. Some aspects of education policy the Republic of Kazakhstan in the light Strategy-2050...	87
Арзымбетова А.К. Казахстан в новой глобальной реальности.....	90
Arzymbetov A. Kazakhstan in the new global reality.....	90
Сартбаев Б. Орта Азия елдеріндегі аймақтық қауіпсіздік және ИГИЛ.....	93
Sartbayev B. Regional security in Central Asia and ISIL.....	93
Койшыбайұлы Н., Шалтыков А.И. Европейский Союз – стратегический партнер Казахстана.....	96
Koishybaiuly N., Shaltykov A.I. European Union – strategic partner of Kazakhstan.....	96

Kazakh National Pedagogical National University named after Abai

BULLETIN

"Bulletin KazNPU named after Abai"
(a series of "International Affairs and Politics")
№1(44), 2016

Periodical 4 No. per year
Published since 2002

Kuznetsov E.A. *Doctor of Historical Sciences, Professor, Academician of International Academy of Sciences of the high school, Chief Editor*

Sabitova A.A. *Doctor of Law, Professor, Deputy Chief Editor*

Members of the editorial board:

Víctor Pou *professor (Spain),*

Mamedov R.F. *Doctor of Law, Professor (Azerbaijan),*

Timchenko L.D. *Doctor of Law, Professor (Ukraine),*

Barbara Janusz-Pawletta *Doctor of Law professor (Germany),*

Simtikov Zh.K. *Doctor of Political Sciences, Associate Professor,*

Kurmangali A.K. *Doctor of Political Sciences, Docent,*

Chumachenko T.N. *Candidate of Political Sciences, Docent,*

Isagaliyev K.I. *Honored diplomat of the RK,*

Valeev R.M. *Doctor of Law, Professor (Russia)*

Executive Secretary: Sabitova Sh.A. *Doctor Philological Sciences, Associate Professor*

© **Kazakh National Pedagogical University named after Abai, 2016**

Registered in the Ministry of Culture and Information of the Republic of Kazakhstan
May 8, 2009 №10105-Zh

Signed in print 05.05.2016
Format 60x84 ¹/₈

Volume 23 teaching and publishing lists
Number of copies 300, Order 69.

050010, Almaty, Dostyk avenue 13,
KazNPU named after Abai

Publishing House "Ulagat" of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai

Karymsakova K.K., Zhanguttin B.O. Transboundary rivers in Central Asia.....	99
Карымсакова К., Жангутин Б.О. Орталық Азия мемлекеттерінің трансшекаралды өзендері.....	99
Исағалиев Қ. Келіссөздер жүргізудегі арабтардың ұлттық стилі.....	102
Issagaliyev K.I. Conducting negotiations with the Arab national style.....	102
Мухашбаев А.К., Чумаченко Т.Н. Двусторонние отношения Казахстана со странами Центральной Азии.....	104
Mukashbaev A.K., Chumachenko T.N. Bilateral relations of Kazakhstan with the countries of Central Asia.....	104
Мұсатаев С.Ш., Мекебаева М.А. Еуразиялық экономикалық одақ ауқымындағы интеграцияның саяси-экономикалық проблемалары.....	108
Mussataev S., Mekebaeva M. Political-economic problems of integration within Eurasian economic union.....	108
Ашимова Р.М. Аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесі.....	114
Ashimova R.M. A security system for the regional economy..	114
Чумаченко Т.Н. Экономические грани взаимодействия Индии и Казахстана на современном этапе (в рамках Послания Президента РК Н.А. Назарбаева от 30.11.2015)...	117
Chumachenko T.N. Economic aspects of interaction between India and Kazakhstan at present stage (in the framework State of the Nation Address by President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev. November 30, 2015).....	117
Сабитова Ш.А. Право убежища как институт международного права.....	122
Sabitova Sh. The right to asylum as the Institute of International Law.....	122
Усова М.В., Чумаченко Т.Н. Внешнеполитический курс Франции на современном этапе.....	127
Ussova M., Chumachenko T.N. French foreign policy at the present stage.....	127
Ақболат Д.Е., Мухитденова А.Т., Мәлік Ғ.А. Шетелдегі тіл саясатының даму ерекшеліктері.....	131
Akbolat D.E., Mukhitdenova A.T., Malik G.A. Features of the development of language policy in foreign countries.....	131
Омарғазы Е.Е., Байұзақов Қ. Терроризммен күрес жүргізудегі Қазақстан Республикасының ұлттық саясатының ерекшеліктері.....	136
Omargazy E.E., Bayuzakov K. Peculiarities of National Policy of the Republic of Kazakhstan to conduct the fight against terrorism.....	136
Сабитова Ш.А., Лесняк Е.В. Актуальные проблемы международного валютного фонда.....	143
Sabitova S.A., Lesnyak E. Topical problems of international monetary fund.....	143
Тажмуратова М.М., Симтиков Ж.К. Европейская политика мультикультурализма и проблема национальной идентичности.....	147
Tazhmuratova M.M., Simtikov Zh.K. European policy multiculturalism and problems of national identity.....	147
Бөжеева Б.З., Әліпбай М.А. Академиялық ұтқырлық бойынша студенттердің шетелдегі білім алу үдерісі (Хоккайдо университетінің тәжірибесінде).....	151
Byuzheyeva B.Z., Alipbay M.A. Educational process of students abroad on the academic mobility (in practice of Hokkaido university).....	151

Иманбалина А., Жамансарин Н.Ш. Современное состояние экономики Казахстана и его участие в ЕАЭС.....	155
Imanbalina A., Zhamansarin N.Sh. Current State of the economy of Kazakhstan and its participation in the EAEU.....	155
Жумадилова Ж.Т., Курмангали А.К. Казахстан и Индия: современный этап сотрудничества.....	158
Zhumadilova Z.T., Kurmangali A.K. Kazakhstan and India: the nowadays stage of cooperation.....	158
Дильжан Ергали. Недостающий фактор лидерства женщин в области корпоративного управления: гендерный вопрос	161
Dilzhan Yergali. The deficiency factor of women leadership in corporate management: gender issue.....	161
Кужукеева К.С. Актуальность вопроса вступления Турции в ЕС.....	164
Kuzhukeeva K.S. The actuality issue on Turkey's accession to EU.....	164
Анисимов В., Абрешева С.М. Особенности суда присяжных в Казахстане.....	167
Anisimov V., Abresheva S.M. The court jury features in Kazakhstan.....	167
Сабитов К., Бердыкулова Г.М. О бюджетном дефиците и профиците, способах его финансирования.....	170
Sabitov K., Berdukulova G.M. Fiscal deficit and surplus, the methods of its financing.....	170
Әмірбек Салтанат, Исанбекова А.Т. Бескарағай ауданындағы орман шаруашылығының өрт қауіпсіздігін ұйымдастыру.....	174
Amirbek Saltanat, Isanbekova A.T. United fire safety of forestry Beskaragai.....	174
Симтиков Ж.К., Чумаченко Т.Н. Наши юбилеи.....	179
Simtikov J.K., Chumachenko T.N. Our anniversaries.....	179

Білім және ғылым саласындағы комитетінің шешімі негізінде (Қосымша 1 Білім және ғылым министрлігінің 2012 жылдың 10 шілдесінің № 1082 бұйрығына сәйкес) Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің хабаршысының “Халықаралық өмір және саясат” сериясы саяси ғылымдар бойынша диссертациялардың негізгі ғылыми нәтижелерін жариялау үшін басылымдар тізіміне ұсынылған.

На основании решения Комитета по контролю в сфере образования и науки (Приложение 1 к Приказу МОН РК от 10 июля 2012 года за № 1082) Вестник КазНПУ им. Абая, серия «Международная жизнь и политика» внесен в перечень изданий для публикаций основных научных результатов диссертаций по политическим наукам.

In accordance of the decision of the Committee on the control in the field of Education and Science (Annex 1 to the Order of MES RK from 10 July 2012 Order No. 1082) Bulletin KazNPU named after Abai, a series of "International Affairs and Politics" is included into the list editions for publication main scientific results of dissertations on Political Sciences.

**Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың
«ҚАЗАҚСТАН ЖАҢА ЖАҒАНДЫҚ НАҚТЫ АХУАЛДА: ӨСІМ, РЕФОРМАЛАР, ДАМУ»
атты Қазақстан халқына Жолдауын талқылауға арналған Республикалық ғылыми-тәжірибелік
конференция материалдары
17 ақпан 2016 ж.**

**МАТЕРИАЛЫ Республиканской научно-практической конференции, посвященной обсуждению
ежегодного Послания Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана
«КАЗАХСТАН В НОВОЙ ГЛОБАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ: РОСТ, РЕФОРМЫ, РАЗВИТИЕ»
17 февраля 2016 года**

Пленарлық мәжіліс
Пленарное заседание
Plenary session

**АБАЙ АТЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ РЕКТОРЫ,
АКАДЕМИК С.Ж. ПІРӘЛИЕВТІҢ ПРЕЗИДЕНТ ЖОЛДАУЫН ТАЛҚЫЛАУҒА АРНАЛҒАН
КОНФЕРЕНЦИЯНЫ АШАРДАҒЫ СӨЗІ**

**Құрметті әріптестер!
Құрметті студенттер!**

Біз бүгін Қазақстан Республикасының Президенті, Елбасымыз **Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаевтың** Қазақстан халқына арналған **«Қазақстан жаңа жаһандық ахуалда: өсу, реформалар, даму»** атты Жолдауын талқылауға жиналып отырмыз. Бұл Жолдау бүгінгідей әлемдік қаржы дағдарысы кезінде экономикамызды тұралатпай, әлеуметтік жағдайымызды төмендетпей, барлық әлеуетімізді жаһандық сын-қатерлерге қарсы қоя білуге елді жұмылдырып отырған аса маңызды Стратегиялық бағдарлама болды десем, асыра айтқандығым емес.

Бұл Жолдау «Қазақстан-2050 Стратегиясы», «Мәңгілік Ел», «Нұрлы жол», «Ұлт Жоспары – қазақстандық арманға бастайтын жол» («5 институттық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам») сияқты қарқынды жүзеге асырылып жатқан бағдармаларды тереңдете және нақтылай түсті деуге болады.

Бүгінгі күнде Қазақстанның экономикалық саясатының стратегиялық бағыты қарқындап келе жатқан индустриалды-инновациялық даму болып табылады. Ол дегеніміз - мемлекеттің саяси, экономикалық, ақпараттық, мәдени бтамалары мен қажеттіліктерін өтеуге жағдай жасайтын ғылыми негізделген іс-шараларды жүзеге асыру. Бұл іс-шаралар Қазақстан халқының творчестволық интеллектуалдық деңгейін дамытып, оларға жан-жақты мемлекеттік көмек көрсетуге бағытталған. Қазақстанның осындай даму жолына түсуі елдің әлеуметтік-тарихи даму үрдісіндегі жаңа кезең екені сөзсіз.

Президенттің дағдарысқа қарсы ұсынған Стратегиясының негізгі өзегі болғаны – өсу, реформалар, даму. Дағдарыс дегеніміз – белгілі бір мақсатқа жету жолындағы пайдаланып отырған іс-әрекеттердің немесе құрылымдардың сол мақсатты жүзеге асырудағы сәйкессіздігі, әлсіздігі. Осындай кезде ойда жоқ өзгерістер болып, мәселені күрделендіріп қана қоймай, оны шешуді мүлдем қиындатып жіберуі мүмкін. Сондықтан теңгенің еркін бағамдық курсы жағдайында қаржы секторын тиімді пайдалану дағдарысқа қарсы күресудің және құрылымдық өзгерістер жасаудың негізгі бағыты болып табылады.

Біздің ең басты міндетіміз – қаржы жүйесін тез арада тұрақтандырып, жаңа жаһандық өзгерістерге ыңғайлау екенін, экономикалық дамуды тұрақты түрде қамтамасыз ету үшін ішкі ресурстарды пайдалану екенін қадап айтты Елбасы. Ол үшін екі ең тиімді қондырғыны – кең ауқымды жекешелендіру мен бәсекені кеңейтуді пайдаланудың маңызы зор екенін де ескертті. Әрбір Қазақстандық азаматтың әсіресе сырттан төнетін жаһандық дағдарыс жағдайында қолда барымен өмір сүруіне толық мүмкіндік бар.

Президент Жалпыға бірдей Еңбек Қоғамы мегаидеясының ерекше маңызды екеніне көңіл бөлді. Әр азамат өзі өмірінің өзегі етіп өнімсіз еңбек пен енжарлықты емес, белсенді, өндірістік, творчестволық еңбекті қоюлары қажет екенін ескертті. Қазақстан Жалпыға бірдей Еңбек Қоғамының елі болуы керек, адамдардың жақсы өмір сүруін тек адал еңбек қана қамтамасыз ете алады деді.

Қазіргі таңда жаһандық экономика халықаралық саяси факторлардың қысымын қатты сезінуде.

Сондықтан да Президент өз Жолдауында еліміздің сыртқы саясатын сындарлы, пайдалы етіп жүргізу қажеттігіне баса назар аударды. Сыртқы саясаттың негізгі бағыттарын анықтап, оны жүзеге асыру жолдарын айқындап берді.

Жолдаудағы әлеуметтік саясат туралы ұсыныстар ел назарын өзіне аударып отыр. Қазақстан тәуелсіздік жылдарында әлеуметтік салада көптеген жетістіктерге қол жеткізді. Бірақ қазір мемлекет алдында жаңа міндеттер тұр. Осыған орай Н.Ә. Назарбаев: «бізге уақыт талабына жауап бере алатын неғұрлым тиімді әлеуметтік саясат қажет» деп қадап айтты. Елбасы оның басты қағидаларын да баяндап берді. **Біріншіден**, бұл ең төменгі әлеуметтік стандарттың кепілдігі. **Екіншіден**, әлеуметтік жағдайлары төмен тұрғындарға нақты қолдау көрсету. **Үшіншіден**, аймақтардағы әлеуметтік мәселелердің баланс айырмашылығын теңгеру. **Төртіншіден**, еңбекпен қамту саясатын одан әрі жетілдіру.

Осының бәрі Қазақстанды жаңа белестерге көтеретін жаңа әлеуметтік саясаттың негізі болып қаланады. Біздің алдымызға қойған Ұлт Көшбасшысының ең басты міндеті: 2050 жылға қарай Қазақстанның әлем алдыңғы қатарлы дамыған 30 елінің қатарына қосылуы.

ҚР Президентінің бұл Жолдауы да, әр кездегідей, ең алдымен жастарға көп үміт артады. Президенттің ғылым мен білім беру ісіне баса назар аударғаны біз сияқты білім беру саласының қызметкерлерін зор қуанышқа бөледі. Білім алу мен кәсіби бағдар беру - қазіргі кезеңдегі білім беру жүйесінің, мамандар дайындау мен қайта дайындықтан өткізудің ең негізгі тіректері. Біздің терең сезінгеніміз - жастарды жарқын болашаққа бастайтын озық білім мен қажырлы еңбек екенін Мемлекеттің қазіргі таңда жүргізіп отырған саясаты толық дәлелдеп отыр. Жастар терең білім алып, еңбек жолында алған білімінің пайдасын көруге мол мүмкіндіктер алуда.

Жалпы, Елбасы Жолдауы көтеріп отырған өзекті мәселелер туралы алдағы баяндамаларда толық айтылады. Ал мен бүгінгі жиынды ашық деп жариялаймын.

С.Ж. ПІРӘЛИЕВ

**Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің ректоры,
Қазақ ҰҒА академигі**

**СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ
КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА «КАЗАХСТАН В НОВОЙ ГЛОБАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ:
РОСТ, РЕФОРМЫ, РАЗВИТИЕ»**

Аманжолова Зәуреш Жұманәліқызы – «Нұр Отан» партиясы Алматы қалалық филиалы
төрағасының бірінші орынбасары

Құрметті әріптестер!

Әр мемлекеттің дамуында ішкі және сыртқы факторлардың әсеріне сай бейімделу процестері болатындығы өздеріңізге мәлім. Тарихқа көз жүгіртсек, саясатын сауатты түрде ұйымдастырған елдер ғана бүгін дамып, өркендеп отыр.

Біздің мемлекетіміз Тәуелсіздігінің 25 жылдығы қарсаңында Тұңғыш Президентіміздің сындарлы саясатының және халқымыздың ауызбірлігінің арқасында іргелі мемлекет ретінде қалыптасып келеді.

Соңғы бірнеше жылдан бері әлемдік макроэкономикалық және геосаяси жағдай күрделеніп отыр. Осы процестер біздің елімізге тікелей әсерін тигізуде.

Дағдарыстың кері ықпалын азайтып, халқымыздың әл-ауқатын нығайту үшін заман талабына сай реформларды тиімді жүзеге асыру мақсатында 2015 жылдың 30 қарашасында Елбасымыз, «Нұр Отан» партиясының төрағасы Нұрсұлтан Әбішұлы Назарбаев **«Қазақстан жаңа жаһандық ахуалда: өсім, реформалар, даму»** атты халқымызға арналған Жолдауын жариялады.

Жолдауда қамтылған дағдарысқа қарсы тұру мен қайта құрылымдаудың бес бағыты еліміздің экономикасының тұрақтылығын сақтап, ішкі ресурстардың тиімділігін арттырып, қажетсіз шығындарды шектеп, отандастарымыздың әлеуметтік қамтылуының жаңа саясатын жүзеге асыруға бағытталған.

Уважаемые коллеги!

Для нашей страны нынешний год является очень знаменательным - годом 25-летия Независимости. За это время Казахстан стал государством - полноценным участником мирового сообщества.

Наступает новая эпоха. Идут колоссальные изменения всей архитектуры мира. Но мы, как отмечает Елбасы в своем Послании «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие», сохранили положительную динамику роста нашей экономики, несмотря на негативное влияние глобального кризиса.

Сегодня в обществе идёт активное обсуждение Послания, наблюдается широкая поддержка тем задачам, которые поставил Президент перед уже зрелой страной, прошедшей определенные трудности. Поэтому, как говорит Глава государства, «сейчас стабильность приобретает ещё большую ценность. Стабильная экономика, стабильная политика, стабильное общество – это курс, который мы всегда проводили».

Послание имеет **четкую и качественно-эффективную обоснованность**. Оно затрагивает практически все ключевые позиции, предлагая переосмыслить, насколько все предпринятые и предпринимаемые меры отвечают нынешним реалиям. Это программа действий, те принципы, параметры, на основе которых нужно будет двигаться дальше.

Принят ряд превентивных мер по выстраиванию упреждающей антикризисной социально-экономической модели экономического развития. Началась вторая пятилетка индустриально-инновационного развития, то есть создается экономика, независимая от сырьевых ресурсов. Принята Государственная программа инфраструктурного развития «Нұрлы Жол». Реализуется «План Нации. Сто конкретных шагов по реализации 5-ти институциональных реформ». Устраняются административные барьеры для малого и среднего предпринимательства, совершенствуются государственное управление, образование и здравоохранение. Меняется экономическое поведение казахстанцев.

Конечно, преодолеть трудности, которые несет глобальный кризис, будет непросто. За четверть вековую историю мы наблюдали немало примеров преодоления вызовов, и сегодня в программном документе предлагаются конкретные пути преодоления трудностей, конкретный план, подкрепленный соответствующими финансами, осуществить комплексные антикризисные и структурные преобразования по пяти направлениям, такие как, стабилизация финансового сектора, оптимизация бюджетной политики, приватизация и стимулирование экономической конкуренции, основы новой инвестиционной политики, новая социальная политика.

В реализации Послания Глава государства отводит особенную роль нашему городу – колыбели Независимости. Алматы является культурным, финансовым, образовательным, спортивным и

туристическим центром страны, где сконцентрирована значительная часть гражданского общества, которую отличает высокая социальная активность. Учитывая особенности мегаполиса, мы должны максимально активизировать работу с населением, эффективно решать насущные проблемы горожан и развивать социальную инфраструктуру, четко реализовывать указанные в Послании меры, где большое внимание уделяется росту экономики в рамках инновационной индустриализации.

Предлагается все высвобождаемые при оптимизации бюджетных расходов средства направлять на проекты, которые принесут реальные результаты для населения, на формирование региональных драйверов экономического роста.

Повышение инновационного потенциала казахстанской экономики, необходимость развития компетенции в сфере смарт-технологий, искусственного интеллекта, интеграции киберфизических систем, энергетики будущего, проектирования и инжиниринга, о которых говорит Глава государства, - напрямую перекликаются с проектом Программы развития «Алматы 2020», определяющим основные направления и задачи по дальнейшему становлению города на ближайшую и среднесрочную перспективу.

Несмотря на сложную экономическую обстановку наш город сохранил стабильные темпы развития и есть хорошие резервы по наращиванию экономического потенциала.

Валовый региональный продукт (ВРП) Алматы по итогам 2015 года впервые за всю историю превысил **8,5 трлн. тенге** с ростом на более чем 3% (республиканский – 1,5%).

Также реально располагаемый бюджет впервые составил **446,5 млрд. тенге**, с увеличением на **94,2 млрд.**

В масштабах страны мегаполис обеспечивает **пятую часть внутри-валового продукта (ВВП) республики**, около половины объема оптовых и порядка четверти розничных операций и **шестую часть** внешнеторгового оборота, **60%** кредитного портфеля банков второго уровня.

По оценке **Global Financial Times**, Алматы занимает **51 место** в мировом рейтинге инвестиционной привлекательности, по данным Financial Post – вошел в **Топ-10 городов с наиболее быстрорастущей экономикой**.

Алматы остается **донором республиканского бюджета**, на долю города приходится **27% налоговых поступлений**. В государственный бюджет перечислено **1,36 трлн. тенге** (рост – 109%), из них в республиканский - **1,04 трлн. тенге** (рост – 110%), местный – **326,7 млрд. тенге** (рост – 106%).

Значительные меры направлены на **снижение проявлений теневой экономики**, в первую очередь путем легализации активов, а также увеличения доли безналичных расчетов.

Легализовано 12 849 объектов на общую сумму 211 млрд. тенге или **76,6%** от общего количества поступивших заявлений. Доля легализованных в Алматы активов составила **почти 50% общего по стране объема**.

Также ведется планомерная работа по развитию улично-дорожной сети, основанной на создании единой системы скоростных городских дорог и магистралей городского значения, путем расширения дорожных сетей, строительства мостов, пробивки улиц.

Планируется постепенное увеличение доли пешеходных зон. Доля автомобильных дорог, находящихся в хорошем и удовлетворительном состоянии составила 65%.

Введено в эксплуатацию 17 надземных и подземных пешеходных переходов, начато строительство 6-ти переходов.

В 2015 году сданы в эксплуатацию **две станции метрополитена – ст. «Сайран» и ст. «Москва»**. За прошлый год метрополитеном перевезено более 10 млн. пассажиров.

Для улучшения экологии города принят Комплексный план мероприятий на 2016-2017 годы.

Планируется **завершение газификации частных домов, автомобилей и котельных**. Почти **1,5 тыс. автомобилей коммунальных служб Алматы будут переведены на газ** до конца 2016 года. В этом же году запущены в эксплуатацию еще 200 автобусов на природном газе за счет внебюджетных средств. Итого **число автобусов на газе** составит 800 единиц – **более половины городского автобусного парка**.

В 2015 году построено 17 км. электрических сетей, 18,3 км тепловых, 92 км водопроводных и канализационных сетей, свыше 60 км газопроводных сетей, в результате чего созданы условия для подключения к природному газу более **2000 частных жилых домов**.

В результате **модернизации инженерной инфраструктуры в рамках «Нурлы Жол»**, в 2015 году износ тепловых сетей снижен на 1,5%, водопроводных и канализационных сетей на 1,2%, аварийность на тепловых сетях снижена на 17%.

Также Программа позволила обеспечить водоснабжением новые микрорайоны и снизить дефицит питьевой воды.

По программе «Доступное жилье» введено **2 280 квартир**. Благодаря Программе «Нұрлы Жол» объем доступного жилья **введен в 1,6 раза больше** (завершение в марте т.г.), чем ранее.

По программе «Ветхое Жилье-2020» снесены ветхие жилые дома, вселено в новые квартиры **669 семей**.

Для обеспечения стабильного электроснабжения города будет выделено 6,7 млрд. тенге за счет средств АО «ФНБ «Самрук-Казына» на проект **перевода нагрузок на современную подстанцию «Ерменсай»**, загруженную сегодня лишь на 30%.

Решение коммунальных вопросов предпринимаются с учетом присоединенных территорий. Как вам известно, 17 апреля 2014 года вышел указ Главы государства о присоединении **23 200 гектаров** к нашему городу. Таким образом, Алматы увеличился почти на **треть** (возрос до 73 тысяч гектаров).

Численность населения мегаполиса на начало 2014 года составляла **1 млн 507,7 тыс. человек**. После присоединения новых земель, естественного прироста и миграции - возросла до **1 млн 703,5 тысяч** (фактически сегодня здесь проживает **2,5 млн. человек**). Как вам известно, наш город также привлекателен в плане миграции. Алматы занимает первое место по миграции из других регионов республики и стран дальнего и ближнего зарубежья.

Все данные меры по развитию социальных, экономических и инфраструктурных аспектов присоединенных территорий направлены на благо жителей этих населенных пунктов.

Здравоохранение. Алматы должен стремиться стать городом, где средняя продолжительность жизни соответствует европейским стандартам. Сегодня продолжительность жизни алматинца составляет – 74,7 лет, в целом по стране – 71,6, в странах Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) – 80,5 лет.

Сегодня каждый **9-й ребенок** рождается в г.Алматы. Уровень детской смертности (до 5 лет) в Алматы **самый низкий по стране** - 7,9 на 100 тыс. живорожденных (РК – 11,8). Младенческая смертность составляет 7,2 на 1000 живорожденных, это второй результат по стране. Материнская смертность снижена в 2 раза (с 4,8 до 2,4 на 100 тыс. живорожденных).

У нас самые низкие показатели по стране по уровню заболеваемости алматинцев туберкулёзом, смертность от суицидов, доле погибших от числа пострадавших в ДТП.

В целом, показатель смертности горожан снизился на 14% до 6,54 случаев на 1000 человек (по республике – 7,6), это шестой результат по стране. И здесь предстоит еще много работы!

За 2015 год организациями здравоохранения оказано более **108 млн. государственных услуг**.

Обеспечено бесплатными препаратами за счет средств республиканского и местного бюджетов почти **130 тысяч** больных на сумму **8,5 млрд. тенге**.

Ведется активная подготовка к внедрению обязательного социального медицинского страхования.

Образование. Введено в эксплуатацию 52 детских сада на 4900 мест, из них 17 государственных, **1 - в рамках ГЧП**, 43 частных, включая 10 мини-центров. Охват дошкольными организациями детей в возрасте от 3 до 6 лет составляет 70,0%, от 1 до 6 лет – 48,0%.

На сегодняшний день политика города направлена на развитие и сотрудничество в рамках государственно-частного сотрудничества. На 2016-2017 годы ведутся переговоры в рамках ГЧП по **25 частным детсадам** без привлечения государственных средств, то есть это **30 млрд. тенге и 3900 мест**.

Как вы знаете, в этом году из бюджета города выделено **3 миллиарда тенге** на субсидирование мест в государственных детских садах. Это позволит охватить 17 тысяч детей и сократит оплату **с 27 000 до 15 000 тенге в месяц**. Это ощутимая помощь для многодетных и молодых семей.

Алматы четвертый год подряд занимает первое место в республике по итогам ЕНТ. По городу средний балл составил 92,1 при общем показателе в 79,4 по республике. 225 (80%) выпускников подтвердили свои отличные знания на знак «Алтын белгі», что на 26% выше республиканского показателя.

В рамках реализации Послания с 2017 года будет введено бесплатное профессионально-техническое образование для всех казахстанцев. Мы будем уделять больше внимания рабочему человеку и пропаганде рабочих профессий среди молодежи города.

Как известно, Алматы – это молодежный город, где сконцентрированы 38 высших учебных заведений – т.е. каждый 3-й ВУЗ республики, в которых обучается каждый **3-й студент** нашей страны. Сегодня в Алматы получают знания практически **191 тысяча** студентов.

Наука. В Послании уделено большое внимание построению эффективной научно-инновационной системы. Её основой будут мощные исследовательские университеты и инновационные кластеры, формируемые на базе хайтек-парка «Астана бизнес кампус» Назарбаев Университета и технопарка «Алатау» в Алматы. Проведение в Астане Международной специализированной выставки ЭКСПО – 2017

дает нам хорошую возможность активно развивать новую энергетику, основанную на «зеленых технологиях». В нашем городе сконцентрированы научные, профильно-исследовательские институты. Потенциал наших ученых весьма важен для государства. Сегодня в зале присутствуют видные ученые и эксперты.

Занятость. Благодаря принимаемым антикризисным мерам, реализации программ «Нұрлы жол», «Дорожная карта бизнеса», «Дорожная карта занятости» в 2015 году удалось не только сохранить, но и создать новые постоянно действующие рабочие места.

Уровень молодежной безработицы (в возрасте 15-28 лет) снизился на 0,9% и составил 7,2%.

Сегодня Управлением по вопросам молодежной политики города совместно с городским молодежным крылом партии «Жас Отан» проводится большая работа, как с организованной, так и маргинальной молодежью. Порядка **30-40% выпускников ВУЗов** остаются в городе. В настоящее время количество работающей молодежи составляет **296 900 человек**, количество безработной молодежи – **23 300 человек**. В этом аспекте особое внимание уделяется вопросам трудоустройства молодежи. В 2015 году по программе «Дорожная карта занятости 2020» на молодежную практику направлены **882 человека**, **476 человек** трудоустроены на постоянные рабочие места, **241 человек** трудоустроены на социальные рабочие места, **84 человека** направлены на курсы профобучения. Данная программа показала хорошие результаты. Наряду с государственными программами также успешно реализуются партийные молодежные проекты как «Сәтті қадам», «Жастар Отанға». Сегодня в ряды молодежного крыла «Жас Отан» по городу входят **17 566 человек**.

Охвачены мерами социальной защиты от безработицы 20 650 человек, из них трудоустроены 16 398 человек, приняли участие в общественных работах 2 940 человек, направлены на курсы профобучения 1 311 человек.

В течение года при плане 20 000 рабочих мест создано 21 808, из которых наибольший удельный вес приходится на сферу торговли – 32,2%, строительства – 13,1%, промышленности – 7%.

Все эти социально-экономические и комплексные меры направлены на улучшение качества жизни алматинцев.

Уровень жизни горожан и социально-инфраструктурная комфортабельность города являются главным индикатором нашей работы.

Уважаемые коллеги!

Послание Главы государства – это стратегический, перспективный, содержательный и одновременно конкретный и адресный документ, который не только отвечает реалиям сегодняшнего дня, но и нацелен на перспективу.

В программном документе Елбасы обозначил основные векторы экономической политики, призвав соотечественников сплотиться в кризисный период и вместе реализовать задачи по развитию страны.

Несмотря ни на что, Президент призывает казахстанцев сохранить единство, трудиться во благо страны. «Наша цель – превратить Казахстан – Мангилик ел – в вечную страну со счастливым и процветающим народом, войти в число 30-ти самых развитых государств мира, встать наравне с богатыми и сильными странами. Это наша цель», - сказал в своем Послании Елбасы.

Реализация всех приоритетов Послания должна стать основой работы не только государственных органов, но и неправительственных организаций, бизнес сообщества и в целом каждого гражданина нашей Родины.

Құрметті қауым, қадірменді жастар!

Елбасы Жолдауының тиімді жүзеге асырылуынан мемлекетіміздің келешегі айқындалып, халқымыздың әлеуметтік жағдайы нығайып, экономикалық және инновациялық ірі жобалары толығымен іске асырылатыны анық.

Қазақстанның болашағын жарқын ететін терең білім мен ғылым және де сауатты, халқын сүйіп аянбай еңбек ететін жастар екені сөзсіз. «Балам дейтін ел болмаса, елім дейтін бала қайдан шығады?» деген дана халқымыздың нақыл сөзі бар. Сондықтан ертеңгі күнімізді кемел қылғымыз келсе өскелең ұрпақтың тәрбиесіне, жастардың сапалы білім алуына ден қоюымыз керек.

Бүгінгі бас қосуымыз осы арнадағы игі істердің қатарына жатады.

Тәуелсіз Отанымыздың мәртебесі артып, еліміздің әлеуеті ажарлана түссін дегім келеді.

Назарларыңызға рахмет!

ПРОБЛЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА И УКРЕПЛЕНИЯ ЗАКОННОСТИ, ПРАВОПОРЯДКА В РК

С.Н. Сабикинов – академик НАН РК, доктор юридических наук, профессор

С 1 января 2015 года в Казахстане вступили в силу новые Уголовный, Уголовно-процессуальный и Уголовно-исполнительный кодексы. Их принятие значительно изменило систему уголовного законодательства, приблизив ее к международным стандартам. Главной задачей принятия Уголовно-процессуального Кодекса является обеспечение равноправия и состязательности сторон. Ключевыми новеллами уголовного и уголовно-процессуального законодательства стали введение двухзвенной системы уголовно наказуемых деяний с делением на преступления и уголовные проступки.

Таким образом, новые кодексы содержат ряд принципиально новых для отечественного уголовного судопроизводства норм, отвечающим международным стандартам в области прав человека.

Ключевые слова. Суверенное независимое государство, государственная и общественная жизнь, казахстанское общество, глобальные вызовы, институциональные реформы, верховенство закона

Уважаемые участники конференции!

Состоявшееся молодое суверенное, независимое государство РК на начальном этапе XXI века столкнулось с новыми мировыми глубокими вызовами и рисками, которые не могут не повлиять на основу государственной и общественной жизни нашего казахстанского общества.

В этой связи Лидер Нации Н.А. Назарбаев подчеркнул, что перед нами стоят новые задачи. Во-первых, не допустить негативного сценария воздействия внешних факторов на государственное строительство. Во-вторых, сохранить набранные темпы развития. В-третьих, подготовить условия для дальнейшего развития. В-четвертых, продолжить продвижение в 30 развитых государств мира, что требует необходимость нестандартного и адекватного ответа на глобальные вызовы нашей государственности.

Следует отметить прозорливость нашего Первого Президента Н.А. Назарбаева в том, что он, предвидя наступление новых мировых кризисов, дал старт Пяти институциональным реформам, согласно которым: первое – это формирование профессионального государственного аппарата, второе – это верховенство закона, третье – индустриализация и экономический рост, четвертое – нация единого будущего и пятое – прозрачное и подотчетное государство. В начале января текущего года Н.А. Назарбаев вновь обратился к народу Казахстана с письмом под названием: «План нации – Путь к казахстанской мечте», в котором отмечается, что 1 января 2016 года начался практический этап выполнения Плана нации «100 конкретных шагов по реализации Пяти институциональных реформ», представляющих собой новую казахстанскую мечту. Для достижения этой эпохальной мечты за короткое время наш народ, единая казахстанская нация добилась создания прочной базы Конституции и законов, профессиональных и обоснованных действия государственного аппарата, отвечающих интересам и чаяниям всего народа. Благодаря активной законодательной деятельности Парламента, в целях законодательного обеспечения Плана Нации были приняты 80 законов, из них 59 вступили в силу, что создает принципиально новую правовую среду для развития государства, экономики и общества. Учитывая то положение, что государство всегда являлось и в настоящее время является главным орудием преобразования общества, одной из первостепенных 5-ти институциональных реформ названа профессионализация государства.

Профессионализация государства означает повышение эффективности государственного аппарата на основе нового принятого Закона РК «О государственной службе». На основе этого Закона идет процесс модернизации системы не только государственной службы, но и противодействия коррупции, которая будет ориентирована на предупреждение и профилактику коррупционных проявлений. Следует отметить, что новый Закон о государственной службе во взаимосвязи с новым антикоррупционным законодательством, определяет основные рамки обновленной модели государственной службы и алгоритмы дальнейших действий по усилению эффективности всей системы управления государством. Наряду с профессионализацией государства Президент Республики Н.А. Назарбаев отмечает, что его аппарат – рабочий орган должен быть автономным, не подвергающимся влиянию конъюнктуры, смене руководящих лиц. Кроме того, государственный аппарат должен быть прозрачным и подотчетным перед народом, его более широкие полномочия должны быть постепенно делегированы властью негосударственному сектору.

Другим немаловажным направлением 5-ти институциональных реформ является укрепление законности и правопорядка единственной целью которых является обеспечение прав и свобод граждан, строгое исполнение законности, усиления правопорядка.

Прошедший 2015 год ознаменовался началом серьезной модернизации правовой сферы, являющейся одной из институциональных реформ, выдвинутых Главой государства в выступлениях на XVI съезде партии «Нур Отан». Она касается обеспечения верховенства закона, гарантирующего права собственности, создающего условия для предпринимательской деятельности, охраны договорных обязательств. По словам Президента все это в конечном счете станет основой экономического развития общества. Путь реализации этих реформ поэтапно расписан в предложенном Нурсултаном Назарбаевым Плане нации «100 конкретных шагов» и в Письме «План нации – Путь к казахстанской мечте».

Большинство из запланированного уже реализуется. В частности, это касается аспектов реформирования судебной системы. В истекшем году все поставленные в Плане нации задачи Верховным Судом выполнены в соответствующие сроки и на должном уровне. Создана необходимая законодательная база, введена трехступенчатая система правосудия, ужесточены квалификационные требования по отбору судей, реорганизован Высший судебный совет. Особое место в этих достижениях занимает принятие нового Гражданского процессуального кодекса.

Авторитет судебной власти во многом зависит и от эффективности исполнения судебных решений. Есть надежда, что давняя «болевая точка» наконец-то будет «излечена» благодаря расширению сферы деятельности частных судебных исполнителей, что также предусмотрено Планом Нации.

Укрепить имидж стражей порядка и повысить доверие к правоохранительной системе со стороны граждан поможет местная полицейская служба, которая начала функционировать с 1 января 2016 года. Главой государства подписан Закон «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам деятельности местной полицейской службы». Он касается вопросов формирования такой службы, подотчетной местным исполнительным органам и местному сообществу. Она создана в целях укрепления общественного порядка и профилактики преступности, повышения уровня доверия населения к деятельности органов внутренних дел и обеспечения прозрачности их работы. Местная полиция будет состоять из участковых инспекторов, их помощников, подразделения по делам несовершеннолетних. Начальники местной полиции будут назначаться по согласованию с акимом и маслихатами региона, а участковые инспекторы – с учетом мнения населения. В ушедшем году в регионах уже приступили к созданию соответствующих структур.

С 1 января 2015 года в Казахстане вступили в силу новые Уголовный, Уголовно-процессуальный и Уголовно-исполнительный кодексы. Их принятие значительно изменило систему уголовного законодательства, приблизив ее к международным стандартам.

Главной задачей принятия Уголовно-процессуального Кодекса является обеспечение равноправия и состязательности сторон. Ключевыми новеллами уголовного и уголовно-процессуального законодательства стали введение двухзвенной системы уголовно наказуемых деяний с делением на преступления и уголовные проступки.

Таким образом, новые кодексы содержат ряд принципиально новых для отечественного уголовного судопроизводства норм, отвечающим международным стандартам в области прав человека.

В целях реализации Плана Нации кардинально модернизировано гражданское процессуальное законодательство с тем, чтобы обеспечить максимальную эффективность судебной защиты.

С 1 января 2016 года Гражданско-процессуальный кодекс вступил в силу. В нем особое внимание уделено примирительным процедурам, что позволяет сторонам спора разрешать разногласия до обращения в суд. А это, в свою очередь, должно привести к снижению уровня конфликтности в обществе. В ушедшем году принято еще два не менее значимых документа – трудовой и предпринимательский кодексы. Трудовой кодекс, разработанный в рамках реализации Плана Нации «100 конкретных шагов», направлен на модернизацию системы трудовых отношений. Новый Трудовой кодекс упрощает процедуры найма, кадрового перемещения, увольнения, определения условий и оплаты труда работников, закрепляет базовые трудовые гарантии и права работников и т.д.

Предпринимательский кодекс, который вступил в силу с 1 января 2016 года призван объединить в себе нормы, регулирующие правоотношения в сфере предпринимательства, а также обозначить новый уровень взаимоотношения бизнеса и государства и привести к единообразному применению норм законодательства в сфере предпринимательства. Продолжается работа над разработкой административного процессуального кодекса, принятие которого позволит регламентировать порядок разрешения конфликтов публично-правового характера. С принятием Административного процессуального кодекса возникает новый институт – административное судопроизводство, в рамках которого будут разрешаться споры граждан с государственными органами.

Таким образом, нет сомнений в том, что действенная реализация Плана нации «100 конкретных

шагов» и 5-ти институциональных реформ, инициированных Президентом РК Назарбаевым Н.А., приведет к достижению казахстанской мечты, существенному обновлению жизни современного общества и государства.

Түйіндеме

С.Н. Сәбікенов - ҚР ҰҒА академигі, заң ғылымдарының докторы, профессор

Кәсіби мемлекетті қалыптастыру мәселелері және ҚР құқықтық тәртібін заңдылығын нығайту

1 қаңтар күні, 2015 жаңа Қылмыстық кодексі Қылмыстық іс жүргізу және Қылмыстық-атқару Қазақстанда Кодекстер, күшіне енді. Оларды қабылдау айтарлықтай жақын халықаралық стандарттарға оны тарту, қылмыстық құқық жүйесін өзгертті. Қылмыстық іс жүргізу кодексінің қабылдануына негізгі мақсаты теңдікті және жарыспалылық қамтамасыз ету болып табылады. Қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасының негізгі романдары қылмыс және қылмыстық құқық бұзушылық туралы бөлімшесімен қылмыстық актілерді екі деңгейлі жүйесін енгізу басталды.

Осылайша, жаңа кодтары адам құқықтарын халықаралық стандарттарға сай отандық қылмыстық сот төрелігі стандарттар бойынша түбегейлі жаңа бірқатар қамтиды.

Түйін сөздер: егемен тәуелсіз мемлекет, мемлекеттік және қоғамдық өмір, қазақстандық қоғам, жаһандық сын-кәтерлер, институционалдық реформалар, заң үстемдігі

Summary

Sabikenov S.N. - academician of NAS of RK, Doctor of Juridical Sciences, Professor

Problems of professional state's formation and the strengthening of law and order in the republic of Kazakhstan

On January 1, 2015 the new Criminal Code, the Criminal Procedure and Criminal Executive Codes were come into the action in Kazakhstan. Their adoption has significantly changed the system of criminal law, bringing it closer to international standards. The main objective of the adoption of the Criminal Procedure Code is to ensure equality and adversarial. The key novels of criminal and criminal procedural legislation began introducing a two-tier system of criminal acts with the division on crime and criminal offenses.

Thus, the new codes include a number of fundamentally new for the domestic criminal justice standards that meet international standards of human rights.

Keywords: The sovereign independent state, the state and public life, the Kazakh society, global challenges, institutional reforms, the rule of law

УДК 327(574)

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ИССЛЕДОВАНИЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛЬНОГО КРИЗИСА

А.А. Сатыбалдин – директор Института экономики КН МОН РК, академик НАН РК, д.э.н., профессор,
Н.К. Нурланова – заместитель директора, д.э.н., профессор

Автор в своей статье рассказывает об основных задачах социальной модернизации Республики Казахстан, связанных с повышением качества жизни населения как главной основы развития человеческого капитала страны и его интеллектуального потенциала, а также выявлении его влияния на рост благосостояния населения и улучшение жизни людей.

Ключевые слова: благосостояние, население, человеческий капитал, жизнь, Республика Казахстан

В ближайшие годы развитие мировой экономики будет происходить на фоне геополитических рисков и новых проявлений глобальных вызовов, рисков и угроз. В Послании 2015 года народу Казахстана отмечается: «Сейчас мир меняется быстрыми темпами. Наступает другая эпоха. На наших глазах возникает новая глобальная реальность с иными возможностями и рисками. Сегодня на экономику Казахстана негативно влияет ряд внешних факторов, вызванных обвалом на мировых рынках. Происхождение глобальных кризисов не зависит от нас. Никто не застрахован от влияния глобальных кризисов»¹.

Не секрет, что возможности правительств ряда стран, в том числе ведущих экономик мира, реагировать на глобальные риски и новые экономические потрясения упали до критически низкого уровня. Это обусловлено тем, что в глобальной экономике не первый год наблюдается нарастание кризисных явлений, которые носят уже не структурный, а системный характер.

¹ Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 30 ноября 2015 г. «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» / <http://www.akorda.kz>

В этих условиях поставленная Главой государства задача вхождения Казахстана в тридцатку развитых стран мира является чрезвычайно актуальной и одновременно сложной. Однако достижение этой цели потребует чрезвычайно серьезных и адекватных усилий со стороны органов государственного управления и всего казахстанского общества. Прежде всего отметим, что ежегодно 1 июля Всемирный банк обновляет классификацию стран мира по оценочному уровню валового национального дохода (ВНД) на душу населения за предшествующий год.

Все государства и территории классифицируются тремя категориями: страны с высоким уровнем дохода на душу населения (от \$ 12,616 и выше); страны со средним уровнем дохода на душу населения (от \$ 1,036 до \$ 12,615); страны с низким уровнем дохода на душу населения (от \$ 1,035 и ниже).

Другим основным признаком развитых стран является наличие многоотраслевой структуры экономики. При этом сфера услуг в развитых странах составляет, как правило, более 60%. В Казахстане в 2014 году доля услуг составляла 53,3%, а по итогам 9-ти месяцев 2015 года – 56,5%.

Согласно Доклада о человеческом развитии, Казахстан входит в группу стран с высоким уровнем человеческого развития и в 2015 году по этому показателю занял 56 место, поднявшись за один год на 14 позиций².

Инициатива Президента Нурсултана Назарбаева о вхождении Казахстана в 30-ку развитых стран мира, и принятый в этой связи План нации «100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ», в современных сложных условиях является важным конкурентным преимуществом национальной экономики. По сути, поставлена задача создания мощного конкурентоспособного государства в глобальной экономике. Это требует глубокого научного осмысления всей совокупности проблематики развития национальной экономики и построения достаточно ясной и адекватной системы приоритетов, создающих стимулы для будущего развития, направленных на защиту национальных интересов в современных мирохозяйственных связях.

Финансы

Во главу угла выполнения Плана Нации – 100 конкретных шагов по реализации пяти институциональных реформ в Казахстане поставлены задачи по стабилизации финансового сектора и оптимизации бюджетной политики.

Здесь немаловажную роль играет сохранение стабильного уровня инфляции в установленных пределах. По прогнозам специалистов, в 2016 году инфляция будет носить убывающий характер и сохранится в пределах 6-8%. Для этого необходимо совершенствовать политику регулирования и надзора в финансовом секторе, в том числе при помощи надзора и дистанционного аудита, и дальнейших ограничений валютного кредитования заемщиков.

Для укрепления стабильности финансовой системы, создания правовых условий для улучшения деятельности финансовой организации, формирования эффективных механизмов защиты прав потребителей финансовых услуг в Казахстане законодательно введен запрет на предоставление ипотечных займов в иностранной валюте физическим лицам, не имеющим доход в данной валюте.

Кроме того, предусмотрена ответственность за совершение сделок в целях манипулирования рыночным курсом обмена валют. Созданы законодательные предпосылки для выпуска государственных исламских ценных бумаг. Предусматривается возможность конвертации традиционного банка в исламский банк, закрепляется ответственность филиалов банков-нерезидентов, филиалов страховых организаций-нерезидентов.

Большое значение имеет оптимизация бюджетной политики. В последнем послании Президент Казахстана отметил, что сейчас мы констатируем снижение налоговых поступлений в бюджет почти на 20%. Объемы уплаты НДС упали четверть, а по корпоративному налогу на доходы – на 13%. Повышение налогов – не выход из сложившейся ситуации. Это будет означать лишь дополнительное давление на бизнес. Поэтому важнейшей задачей становится решение о совершенствовании системы изъятия налогов и налогового администрирования, а также государственного аудита и надзора.

В частности, помимо введения налога с продаж, предполагается провести оптимизацию налоговых режимов до трех уровней, отменить неэффективные налоговые льготы и в целом повысить эффективность фискальной сферы и налогового администрирования. В этих целях до 1 сентября 2016 года в Парламент будет внесен проект объединенного Налогового и Таможенного кодексов. Объединение Налогового и Таможенного кодексов находится в русле дебюрократизации, сокращения числа и

² Доклад о человеческом развитии 2015 «Труд во имя человеческого развития» / http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr15_standalone_overview_ru.pdf

упрощения административных процедур. Также это приведет к объединению ведомств, уменьшению числа чиновников и административной нагрузки на налогоплательщиков.

Важным моментом является замена НДС налогом с продаж. НДС эффективно функционирует в Японии, США, других странах. К примеру, в США действует налог с продаж – от 3 до 15%. В нашей стране ставка НДС – 12%. Но сама система зачетов и начислений налога на добавленную стоимость, освобождений, нулевых ставок и всего прочего – очень непростая. Поэтому она давно вызывает у предпринимателей жесткую критику. Введение НДС в Казахстане преследует цель упрощения администрирования и сужение возможностей формирования незаконных схем, когда трудно отследить всю цепочку плательщиков НДС, и в результате экспортерам возвращается НДС в больших размерах, чем собирается этого налога. Общая сумма налоговых льгот в Казахстане превышает 1 трлн тенге. Чем их больше, тем менее эффективна налоговая система. Появляется слишком много возможностей для коррупции, установления индивидуальных налоговых ставок. Но с другой стороны при введении такого налога необходимо будет проработать процедуры его взимания так, чтобы не пострадали экспортеры.

В условиях постановки достаточно амбициозных планов по социально-экономическому развитию по нашему мнению, есть возможность роста внутренних заимствований без ощутимой угрозы финансовой безопасности. Согласно мировой практике безопасным порогом внутреннего заимствования считается уровень не более 30% от ВВП. Сейчас этот показатель в Казахстане составляет около 8%. Поэтому здесь у государства есть потенциал расширения внутренних заимствований. Но следует отметить, что для минимального инфляционного эффекта необходимо увеличить объем долгосрочных заимствований.

Индустриально-инновационное развитие

Казахстан в последние годы выстраивает активную политику по развитию и поощрению инноваций. Накопленный в результате благоприятной мировой конъюнктуры финансовый и инвестиционный капитал позволил принять меры по укреплению отдельных звеньев национальной инновационной системы, увеличению финансирования науки, совершенствованию подготовки научно-технических кадров, поддержке инноваций и развитию инновационной инфраструктуры. В результате принятых мер повысилась инновационная активность в промышленности. Доля инновационно-активных предприятий сейчас составляет 8,1%, по результатам второй пятилетки планируется довести ее до 20%. То есть каждое пятое предприятие будет активно заниматься инновациями. В результате объем инновационной продукции в ВВП вырастет почти вдвое (с 1,5% до 2,5% к ВВП).

В стране созданы основные элементы, необходимые для появления инноваций. Важно повышать их эффективность и связать в единое целое в рамках национальной инновационной системы, ориентируя ее на построение экономики будущего.

Развитие точек экономики будущего – это взаимоувязанное развитие научных исследований и производства в рамках высокотехнологичных кластеров. Так, крупный высокотехнологичный кластер формируется в Астане на базе хайтек-парка «Астана бизнес кампус» Назарбаев Университета. В этот научный парк будут привлечены крупные ТНК, национальные компании, малые предприятия, венчурные фонды.

Другой крупной «точкой» размещения высокотехнологичного сектора является Парк инновационных технологий в п. Алатау вблизи г. Алматы.

Ядро новой научно-инновационной системы будут дополнять крупные исследовательские университеты. Не так давно, как известно, принято решение о создании такого университета на базе КБТУ и КазНТУ.

Проведение в Астане Международной специализированной выставки ЭКСПО-2017 дает хорошую возможность активно развивать новую энергетику, основанную на «зеленых технологиях».

В интересах инновационной индустриализации Казахстан должен активнее использовать преимущества глобализации технологического развития. Пока они используются слабо. Прямые иностранные инвестиции в большем объеме приходят в страну, но они сосредоточены в сырьевом секторе и не сопровождаются передовыми технологиями. Доля иностранных инвестиций в финансировании инноваций составляет 0,81%. Трансфер зарубежных технологий осуществляется в простейших его формах и фактически сводится к поставкам машин и оборудования. Внешние источники инноваций используются в единичных случаях. Поэтому Планом предусматриваются крупные меры по привлечению якорных ТНК в несырьевой сектор.

Необходимо сфокусировать усилия на привлечении в Казахстан крупных иностранных, особенно транснациональных высокотехнологичных компаний и технологических инвесторов в интересах широкомасштабной технологической модернизации национальной экономики, создания передовых производств (пусть даже для начала на принципах сборки), инновационно-технологических центров.

Упор при этом следует сделать на размещении их на уже имеющихся или вновь создаваемых площадках типа СЭЗов, промышленных зон, технопарков, региональных кластеров).

Реализация новой социальной политики

Одной из первоочередных задач Плана нации является социальная модернизация и реализация новой социальной политики на основе повышения качества человеческого потенциала, реформирования сфер образования, здравоохранения и социальной защиты населения.

На сегодня, реализуется Государственная программа развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 года (Госпрограмма развития образования), направленная на повышение конкурентоспособности образования, развитие человеческого капитала путем обеспечения доступности качественного образования для устойчивого роста экономики.

Как показывает сравнительный анализ распределения госбюджета по уровням образования, с 2010-2014 гг. отмечается тенденция увеличения финансирования всех уровней образования. В 2014 г. госрасходы на образование увеличились в 1,7 раза по сравнению с 2010 г. (с 797414 млн тенге в 2010 г. до 1392356 млн тенге в 2014 г.), дошкольного обучения в 3,8 раза (реализация программы «Балапан»), школьного и технического и профессионального образования в 1,8 раза, высшего и послевузовского образования в 2 раза.

В 2014 г. доля ВВП на образование Казахстана приблизилась к среднему уровню бюджета стран ОЭСР по дошкольному образованию (0,6%). Финансирование школьного, технического и профессионального образования в 2014 г. приблизилось к низким показателям стран ОЭСР, таких как Турция, Словакия, Венгрия и составила 1,9%. В высшем образовании Казахстана пока финансирование в 2 раза меньше (0,4%), чем в странах ОЭСР (Италия, Австралия, Венгрия, Польша), имеющих низкую долю расходов от ВВП.

Поставленная Президентом страны в последнем Послании народу Казахстана задача разработки Новой социальной политики обуславливает необходимость выработки принципиально новых механизмов реализации социально-экономической стратегии государства. Произошедшие глобальные процессы обуславливают изменение векторов в формировании приоритетов, институтов и механизмов реализации социальной политики государства. В данном направлении разработка качественного воспроизводства населения Казахстана как носителя «Мэнгілік Ел», формирование новых стандартов качества жизни, выработка рекомендаций по формированию эффективной политики занятости являются ключевыми проблемами для ученых.

Стимулы социальной модернизации

Сегодня на современный рынок труда приходит поколение с иной мотивацией к труду и ценностными установками относительно жизненных перспектив. Естественно, что их выбор склоняется в сторону материального фактора. Снижается престиж труда этих профессий, деформируются ценности достойного и полезного обществу труда.

В связи с этим, своевременными являются меры повышению заработной платы с января 2016 года работникам здравоохранения – в среднем до 28 процентов, образования – до 29 процентов, социальной защиты – до 40 процентов. При этом целесообразно применить дифференцированный подход к различным категориям бюджетников. Это будет способствовать преодолению социально-экономических диспропорций в уровнях оплаты труда и созданию равных условий для воспроизводства рабочей силы на межотраслевом и внутриотраслевом уровнях, между профессиональными и квалификационными группами работников.

Особое место в статье уделено вопросам оптимизации системы социальной помощи, связанной с усилением принципа ее адресности и предоставлением социальной защиты действительно нуждающимся гражданам и семьям. В этих целях социальная помощь будет оказана семьям, имеющим доходы ниже 50% величины прожиточного минимума на каждого члена семьи. При этом получатели будут заключать социальный контракт об обязательном участии в программах содействия занятости и социальной адаптации.

В связи с этим, целесообразно выделять группы домохозяйств, находящиеся в зоне социального риска. В каждой конкретной семье свои сферы материального неблагополучия, связанные как с занятостью и размерами трудовых доходов (семьи, в которых работники с низким уровнем оплаты труда), так и – с высокой иждивенческой нагрузкой.

В статье Главы государства отмечается, что реализация Плана нации – 100 конкретных шагов сформирует новые достойные условия для развития страны, экономического роста и улучшения жизни всех

казахстанцев, которые будут соответствовать стандартам жизни самых развитых стран мира. Основные задачи социальной модернизации страны связаны с повышением качества жизни населения как главной основы развития человеческого капитала страны и его интеллектуального потенциала, а также выявлении его влияния на рост благосостояния населения и улучшение жизни людей.

Это предполагает использование в социальной политике стандартов качества жизни, отражающих различные условия жизнедеятельности человека, такие как оплата труда, пенсии, социальное страхование, стандарты социальной поддержки семьи, стандарты образовательных услуг и здравоохранения, стандарты обеспечения населения жильем, стандарты общей и информационной культуры гражданина, экологической безопасности.

Түйіндеме

А.А. Сатыбалдин – ҚР БҒМ Экономика институтының директоры,

Н.К. Нурланова - директор орынбасары, э.ғ.д., профессор

Әлемдік дағдарыс жағдайындағы экономикалық зерттеулердің негізгі бағыттары

Автор өз мақаласында елдің адамдық капиталы дамуының ең басты негізі ретіндегі қоғам өмірі сапасының артуымен байланысты Қазақстан Республикасының әлеуметтік модернизациясының негізгі мәселелері туралы талқылайды, сонымен қатар оның адам өмірінің жақсаруы мен қоғамның әл-ауқатының артуына әсер етуін анықтайды.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасы, өмір, адамдық капитал, халық, әл-ауқат

Summary

A.A. Satybaldin - Director of the Institute Economy KN MES RK, Academician of the National Academy of Sciences of Kazakhstan, Doctor of Economics, professor,

N.K. Nurlanova - Deputy Director, Doctor of Economics, Professor

Main areas of economic research in the global crisis

The author in his article analysis the main tasks of social modernization of Kazakhstan, related to improving the quality of life as the main basis of human capital development and its intellectual potential, as well as identifying its impact on the welfare of the population and an improvement people's lives.

Keywords: welfare, population, human capital, life, Republic of Kazakhstan

УДК 327(574)

РЕАЛИЗАЦИЯ ЗАДАЧ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА КАЗАХСТАНА НУРСУЛТАНА АБИШЕВИЧА НАЗАРБАЕВА В КОНТЕКСТЕ РАЗВИТИЯ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ НАУКИ И ПРАКТИКИ

Ж.И. Намазбаева – *д.психол.н., Почетный член НАН РК, академик,
директор НИИ Психологии КазНПУ имени Абая*

В статье дается глубокий анализ Послания Президента РК Н.А. Назарбаева, который дает импульс к творческой реализации человеческого потенциала. Важнейшая роль отводится миссии психологии – науки о психике человека, развитии личности. Автор статьи отмечает, что ученые поставили задачи, которые заключаются в активной разработке актуальных проблем психологической науки и практики.

Ключевые слова: Казахстан, психология, человеческий ресурс, анализ, личность

В данном Послании четко прослеживаются конкретные направления по развитию наук о человеке и, особенно, психологической науки и практики. Говоря о сложностях планетарного аспекта, Президент подчеркивает, что именно планетарные проблемы требуют от человека повышения его адаптивных способностей [1].

С точки зрения психологии психологическая адаптация – процесс согласования личности и окружающей среды. Процесс воплощения свойственной человеку деятельности и поведения, что позволяет человеку удовлетворить самые его актуальные потребности и реализовывать связанные с ними важные цели. Адаптация компенсирует дефицитность обычного поведения в новейших критериях. Если адаптация не наступает, появляются дополнительные затруднения в освоении социального поведения и критерий деятельности вплоть до нарушений регуляции психики человека. В адаптационный процесс включены физиологические, эндокринные и остальные реакции организма, психологические процессы, состояния, опыт, и характеристики личности.

Таким образом, наши адаптивные способности играют жизненно важную роль в XXI веке, когда идут бурные процессы глобализации и интеграции.

Известно, что в базе формирования психической готовности человека к деятельности и поведению в экстремальных случаях также лежат его адаптивные способности. Кроме того, адаптивные способности – важный фактор, обеспечивающий высшую чувственную и нервно-психическую устойчивость человека, то есть то, что составляет основу стрессоустойчивости личности. А теперь представим, что же происходит с человеком, который не обладает навыками и умениями противодействовать стрессам? Ответ один – если даже это высокообразованный культурный человек, он подвергается процессу невротизации, тревожности агрессивности, потери интереса к успешной жизни [2].

Какие же задачи в связи с этим стоят перед психологической наукой и практикой. Учитывая это НИИ Психологии КазНПУ им. Абая разработал новое актуальное направление психологических исследований, в котором вышеизложенные проблемы будут специально исследоваться, а их результаты получат практическую реализацию.

Следующей задачей психологической науки, исходящей из Послания является активизация исследований по управлению человеческими ресурсами. Эта проблема комплексная, находится на стыке нескольких наук. Однако именно реализация принципов комплексности, системности и интегративности позволит значительно продвинуть достижения новых научных фактов по управлению человеческими ресурсами.

В настоящее время происходят значительные изменения в современном производстве, связанные с резким повышением значимости человеческого фактора. Поэтому управление человеческими ресурсами является главным в обсуждаемой проблеме. Эти задачи значительно стимулируют развитие научных исследований в психологии. Результатом усложнения и обогащения деятельности по управлению человеческими ресурсами и ее изучения явились разнообразные трактовки управления человеческими ресурсами в современной науке [3]. Однако, все эти определения можно выделить в группы. Следует подчеркнуть, несмотря на значительные исследования данных вопросов, с нашей точки зрения, можно констатировать факт, что психологический аспект проблемы является слабо разработанным и не составляет суть и основу вопросов управления человеческими ресурсами. Из этого истекает необходимость активных исследований психологических направлений развития человеческого протенциала.

Далее, в Послании указаны 3 основных составляющих условия успешности развития Казахстана в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие [1]. В этом контексте нам представляется, что психологическая наука должна и дальше активизировать исследования теоретических и практических вопросов личностного роста. В исследованиях сотрудников НИИ Психологии КазНПУ им. Абая это направление получило значительное место.

Исходя из теории комплексного подхода к разработке проблем личности, сотрудниками института выявлены интересные научные факты по особенностям личностных свойств, интеллектуально-творческих особенностей, коммуникативных и этнокультурных аспектов современной личности, психологического здоровья и других компонентов современной личности. Не останавливаясь подробно на результатах исследований, подчеркнем лишь общие тенденции: у современной личности выявились новые формы саморегуляции в сфере интеллектуально-творческой деятельности и поведения. Это характеризуется другими мотивационно-ценностными смыслами. Изобилие информации способствовало формированию у них так называемого «клипового» восприятия мира. Наблюдается тенденция отказа молодежи углубляться в понимание сути изучаемых явлений. Этот факт не является отрицательным, хотя его понимание должно учитываться во всех сферах деятельности молодежи, особенно когда речь идет об учителях, преподавателях, воспитателях, родителях. За счет такого, казалось бы, поверхностного восприятия мира должна была измениться и глубина самовосприятия. Но оно скомпенсировалось за счет новых форм самоидентификации, что и дает нам возможность сделать вывод о наличии достаточно высокого уровня интеллектуально-творческой активности молодежи, студентов именно в сфере самовосприятия и социальных контактов. Говоря простым языком, как родители, так и наставники и преподаватели должны быть лучшими образцами и своим примером нацеливать молодежь на активный поиск личностного роста. В противном случае эту благодатную нишу могут занять представители различных социальных групп, пропагандирующих деструктивные ценности. Значительную роль в этом аспекте занимает этнокультурное наследие не только страны, в котором проживает человек, а материальное и духовное наследие цивилизации. Эти материалы должны обязательно входить в содержательные компоненты обучения и воспитания [4,5].

Учитывая теоретические результаты исследований, нами успешно разработается и апробируется универсальный комплекс инновационных психотехнологий с учетом этнокультурных аспектов [6]. Практическое их применение на казахском и русском языках в различных социальных группах нашего

университета (студенческой, среди наставников, преподавателей) дало положительные результаты по личностному росту. Эта работа продолжается.

Что же касается реформ, на которые указывает Президент, то следует отметить – для психологической науки здесь имеется огромный потенциал. Во-первых, наши предыдущие исследования доказали, что психологическое обеспечение образования является неотъемлемой частью успешной реализации Государственной программы развития образования Республики Казахстан на период 2011-2020 гг., а также Государственной программы развития образования и науки Республики Казахстан на 2016-2019 гг. [7,8]. Основой психологического обеспечения деятельности субъектов образования является создание здоровьесберегающей, акмеоориентированной среды в образовании [9,10].

Как отмечено в Послании, развитие с психологических аспектов это, прежде всего, формирование социальных качеств личности, инициативности, творчества, мотивации к успеху, самоактуализации. Именно такие граждане, патриоты нашей Родины могут быть конкурентоспособными, успешными. Они будут способствовать благополучному развитию казахстанского общества в новой глобальной реальности [1].

Ценно для психологической науки и то, что Президент указывает на важность умения осуществлять нормальный диалог с окружающим миром [1]. Речь идет о развитии коммуникативных функций человека и умения результативно общаться в разнообразном мире с людьми и целыми сообществами, представителями различных культур и вероисповеданий. В Международном аспекте расширять все формы взаимодействия. В связи с этим сотрудники НИИ Психологии считают целесообразным активизировать исследования по вопросам социальной и кросс-культурной психологии. Особое место здесь должна занять Социальная психология. Для реализации этих задач в настоящее время уже достигнута договоренность КазНПУ им. Абая с университетом Париж-Декарт, Институтом Психологии и директором Евой Дроздой Сенковски. Нами разработана гибкая обучающая программа для 2-дипломного образования магистрантов по специальности «Социальная психология». Лейтмотивом совместной программы является теория и практика социально-психологической профилактики и нейтрализации угроз, рисков, кризисов и развитию адаптационных механизмов в психике человека и в общественном сознании.

Завершая свое выступление подчеркнем, что глубокий анализ Послания нашего Президента дает импульс к творческой реализации человеческого потенциала. Миссия психологии – науки о психике человека, развитии личности отводится важнейшая роль. И наша задача заключается в активной разработке актуальных проблем психологической науки и практики [10,11].

1 <http://www.akorda.kz/ru/addresses/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nnazarbaeva-narodu-kazahstana-30-noyabrya-2015-g>

2 <http://cyberleninka.ru/article/n/adaptatsiya-i-adaptatsionnyu-potentsial-lichnosti-sootnoshenie-sovremennyh-issledovatel'skih-podhodov>

3 <http://hi-edu.ru/e-books/xbook962/01/part-002.htm>

4 Пралиев С.Ж., Намазбаева Ж.И., Каракулова З.Ш., Садыкова А.Б. Психологические основы развития творческой интеллектуальной личности в образовательной среде: Монография – Алматы: Изд-во “УЛАФАТ” - 2012, 255 с.

5 Пралиев С.Ж., Намазбаева Ж.И., Каракулова З.Ш., Садыкова А.Б. Развитие творческой интеллектуальной личности: учебно-методическое пособие – Алматы: Изд-во “УЛАФАТ” - 2013, - 120 с.

6 Намазбаева Ж.И., Садыкова А.Б. Теоретико-методологические основы комплексной модели системы инновационных психотехнологий развития личности // журнал Вестник Серия «Психология» №4(45), 2015, - С. 3-8.

7 http://www.akorda.kz/ru/category/gos_programmi_razvitiya/ Государственная программа развития образования 2011-2020 г.

8 http://www.akorda.kz/ru/category/gos_programmi_razvitiya/ Государственная программа развития образования 2016-2019 г.

9 Намазбаева Ж.И., Лавриненко Н.С., Садыкова А.Б. Технология формирования психологически здоровой личности. Учебное пособие. – Алматы, 2011.

10 Намазбаева Ж.И., Запьягаев Г.Г., Луцкина Р.К. Истоки Развития психологии и дефектологии в Казахстане Алматы «Print-Express», 2012 - 423 с.

11 Намазбаева Ж.И., Садыкова А.Б. Научно-практические основы психологического обеспечения современного образовательного процесса. Монография – Алматы: изд-во «Улагат» КазНПУ им. Абая, 2014 – 172 с.

Түйіндеме

Намазбаева Ж.И. - психол.ғ.д., ҚР ҰҒА құрметті мүшесі, акад., Абай ат. ҚазҰПУ-нің психология ФЗИ директоры
Қазақстан Президенті Нұрсұлтан Назарбаевтың жолдауындағы психологиялық ғылым және тәжірибені іске асыру мәселелері

Мақалада адам әлеуетін іске асыруға шығармашылық серпін беретін мемлекет басшысы Нұрсұлтан Назарбаевтың жолдауына терең талдау беріледі. Адам психикасы туралы ғылым, тұлғалық даму - психологияның миссиясының

ең маңызды рөлі. Автор ғалымдардың психологиялық ғылым мен тәжірибе үрдісінің өзекті мәселелері бойынша дамытудағы белсенді болып табылатын мақсаттарды және мәселелерді атап өтеді.

Түйін сөздер: Қазақстан, психология, адам ресурстары, талдау, жеке тұлға

Summary

Namazbaeva J.I. - d.psihol.n., Honorary Member of the National Academy of Sciences of Kazakhstan, academician, director of the Institute of Psychology named after Abai KazNPU

Implementation problems message president of kazakhstan Nursultan Nazarbayev in the context of psychological science and practice

The article gives a deep analysis of the Message of President Nursultan Nazarbayev, which gives impetus to the creative realization of human potential. The most important role for the mission of psychology - the science of the human psyche, personality development. The author notes that scientists have set objectives that are active in the development of topical problems of psychological science and practice.

Keywords: Kazakhstan, psychology, human resources, analysis, personality

УДК 327 (574)

ӨСІМ. РЕФОРМАЛАР. ДАМУ. DAҒДАРЫСТАН ШЫҒУДЫҢ ТИІМДІ ТЕТІКТЕРІ

Ж.Е. Ішпекбаев – *Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университетінің тәрбие ісі жөніндегі проректоры, саяси ғылымдардың кандидаты, профессор*

Мақалада Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың халыққа Жолдауы аясында адами капиталдың сапасын арттыру, кәсіптік білім беруді дамыту мәселелері қарастырылады.

Түйін сөздер: өсімі, даму, реформа, адами капитал, кәсіптік-техникалық білім

Бүгінде әлем қиын экономикалық ахуалды бастан өткеруде. Алпауыт мемлекеттердің арасында туындап жатқан салқын текетірестер саяси-экономикалық құлдырауға әкеліп соқты. Бұл құлдыраудың салдары елімізге де әсерін тигізбей қоймады. Елбасы әлемдік дағдарысқа үлкен байыппен қарап, халқымызды бұл сынақтан да мүдірмей өтудің тиімді жолын тауып, жаһандық дағдарыстан жаңа мүмкіндіктерге жетелейтін Жолдауын жария етті. Бұл Жолдау да әлемдік сахнадағы болып жатқан өзгерістерге мойынсұнбаудың бірде-бір амалы болып табылады. Өйткені, Ұлт Көшбасшысы Нұрсұлтан Әбішұлы былығы Жолдауында дағдарысқа қарсы құрылымдық жаңарудың төрт бағытын айқындап берді. Соның ішінде маңызды аспектілеріне тоқталатын болсақ, ол «Нұрлы Жол» Мемлекеттік инфрақұрылымдық даму бағдарламасын қабылдау және ұлттық теңгеміздің еркін бағамға көшуі, «5 институттық реформаны жүзеге асыру бойынша 100 нақты қадам» Ұлт жоспарын жүзеге асырудағы бағыт-бағдарларды алдағы жоспарларға міндеттеу.

Елбасы «Нұрлы жол – болашаққа бастар жол» атты былтырғы Жолдауында да еліміздің 2050 жылға дейінгі даму стратегиясын анықтап, ұлтымызды ұлы мақсаттарға жетелейтін «Мәңгілік ел» ұлттық идеясын, басты назарға қойды.

Көшбасшымыздың келелі ойлары мен кесімді тұжырымдары мемлекетімізді саяси-экономикалық дамыту тұрғысында одан әрі «Ұлттың бес институционалдық реформасын жүзеге асырудың 100 нақты қадамы» бағдарламасымен толығып, жаңа серпініске жол ашты.

Мемлекет басшысының бұл ұсынып отырған Ұлттық жоспарлары елімізді дамыған 30 елдің қатарына енуіне жаңа серпін мен зор мүмкіндіктер беретіні сөзсіз.

Аса көрнекті реформатор Нұрсұлтан Назарбаев биылғы Жолдауында әлемдік дағдарыстан шығу жолын «**Өсім. Реформалар. Даму**», – деп үш маңызды ұғыммен нақтылап берді. Бұл жай сөз тіркестері ғана емес, әрбір ұғымның ел экономикасының тұрақты дамуына өзіндік үлес қосатыны айқын. Олай дейтініміз, **ӨСІМ** – бұл дамудың негізгі тетігі, **РЕФОРМАЛАР** – болашақтың бағдаршамы, ал **ДАМУ** – үздіксіз үдеріс.

Сондықтан, бұл жолғы Жолдаудың басым бағыттары адами капиталға бағытталған инвестицияны дамытуға арналуы да бекер емес. Себебі кез келген экономикалық тұрақтылыққа қол жеткізу тікелей адами капиталға негізделеді. Ал, адами капиталдың маңызды факторлары бұл – білім мен денсаулық сақтау саласы. Осы орайда адами капиталдың ажырамас бөлігі ол адам болса, адами капиталға бағытталған инвестицияның маңызды құрамдасы бұл адамның біліктілігі мен қабілеттілігін аттыру арқылы еңбек өніміне қол жеткізу. Бұл өз тұрғысында адами капиталдың сапасын арттыруды тиімді жүзеге асыру үшін ең алдымен білімді инвестициялауды талап етеді.

Әлемдік тәжірибелерге сүйенсек бүгінде экономикалық өсімнің қарқыны:

- ғылым мен техника дамуының басым бағыттарының қарқыны мен көлемімен;
- барлық таптағы қызметкерлер құрамының даярлығы мен біліктілігі деңгейімен;
- ғылыми-өндірістік еңбек құралының үдемелік дәрежесімен анықталады.

Әлемдік жаһандану үдерісіндегі бәсекеге қабілеттіліктің басты құралы инновациялар, идеялар, шеберлік пен біліктілік. Жұмыс табының жоғары білім дәрежесі мен оның кәсіби даярлығын қамтамасыз еткенде ғана білімді дамытуға мүмкіндік туындайды, ал ол өз кезегінде осы саланы инвестициялаумен тікелей байланысты.

Жалпы білім жүйесіндегі ғылыми кадрларды даярлау үдерісі жаңа буындағы білім мен инновациялардың пайда болуына оң әсерін тигізіп қана қоймай, ебек өнімінің өсуіне үлкен ықпал етеді.

Осы орайда, Елбасы Н.Назарбаев өз Жолдауында Қазақстан Республикасының Білім беру жүйесін әрі қарай дамыту, жетілдіру жоспарын құрып, көптеген мақсаттарда көздеп отыр. Олар: инженерлік білім беруді және заманауи техникалық мамандықтар жүйесін дамыту, оқыту әдістемелерін жаңғырту, елімізге қажетті технологиялар трансферті мен оларды қолдану үшін мамандарды оқыту.

Бұл, қазіргі таңда кәсіптік және техникалық білім беру жүйесін индустриалдық – инновациялық даму бағдарламасына сай жетілуіне үлкен серпіліс береді.

Президенттің 2017 жылдан бастап «Жалпыға бірдей тегін кәсіптік-техникалық білім беру» тегін оқыту туралы бастамасы көңілге қонымды әрі медеу болды. Өйткені, мектепті бітіргеннен кейін түлектердің 20-30 пайызы назардан тыс қалып қояды. Олар жоғары оқу орындарына бара алмайды немесе жұмыссыз жүріп қалады. Қазақстандағы жұмыссыздық санын азайту мақсатында іске асырылып отырған бұл бастама елдің экономикалық ресурстарын арттыруға негіз болады. Егер біз бұған дейін Конституциямызда барша қазақстандықтарға тегін орта білім беруге міндеттеліп келсек, енді оған орта кәсіптік білім беру қосылып отыр. Бұл да бір ішкі өнімдерді, шағын және орта бизнесті дамытудағы басты айқындылық.

Техникалық және кәсіптік білімді дамыту нарықтық экономиканың қуатты тетіктерінің бірі ретінде кәсіпкерлік қызмет жеке адамның табысын молайтып, сатып алу қабілетін көтеруге ықпал етеді.

Техникалық және кәсіптік білім беруді дамыту арқылы біз орта таптың үлесін арттырамыз. Себебі, кез келген мемлекеттегі саяси-экономикалық және әлеуметтік тұрақтылық орта тап өкілдерінің артуына тікелей байланысты. Сондықтан бүгінгі күні орта тап өкілдерінің саны мен сапасын көтеру маңызды мәселелердің бірі. Демек, ең бірінші кезекте, Қазақстандағы орта тап өкілдері санының көбеюіне мемлекет мүдделі болуы тиіс.

Мәселен, көптеген батыс мемлекеттерінде орта тап өкілдері деп болашағына сенімді, тұрмыс-тіршілігі ауқатты меншік иелерін айтады. Қазіргі күні АҚШ тұрғындарының 45 пайызы орта тап өкілі саналады. Халықтың неғұрлым көп бөлігі ауқатты болған сайын, сол қоғамның тұрақтылығы нығая түсетіні анық.

Елбасы барлық дағдарыстардың теріс ықпалына байланысты ел экономикасы тап болған түрлі қиындықтарға қарамастан әркез қазақстандықтардың әл-ауқатын арттыруға үлкен мән беріп келеді. Осылайша, он жыл ішінде әлеуметтік салаға жұмсалған мемлекеттік шығындар 3 есеге артты.

Ел Президенті өз Жолдауында да экономикалық қиындықтарға қарамастан халықты әлеуметтік қолдау шараларын одан әрі жалғастыратындығын айтты. Стратегиялық құжатта мұғалім мәртебесін көтерудің және еңбекақы өсімін оның біліктілік деңгейімен байланыстыру мәселесі басты нысанаға алынды. Әлемдегі дағдарысқа қарамастан мемлекет басшысы халқының қамы үшін, түрлі тәуекелдерге барып, білім саласындағы қызметкерлердің айлық жалақысын – 29 пайызға дейін, ал, болашақ кадрлардың, яғни, студент-ізденушілердің шәкіртақысын 25 пайызға дейін көтеріп, мерейлерін үстем етті. Бұл еліміздің ертеңі мен бүгінін қамтыған нақты стратегиялық жобалардың бастауы ғана емес, келешекте кесімін табатын мемлекеттік идеялардың жалғасы болатыны анық.

Елбасының жастарға үміт артуы ел болашағына деген қамқорлығы деп білуге болады. Мемлекет басшысы биылғы Жолдауында да жас азаматтарды білімге, еңбекқорлыққа, қоғамдық белсенділікке шақырды. Білім мен қаруланып, біліктілігін шеберліктің шыңына жеткізе білетін маман ғана кез келген қиыншылықтар мен сынақтарда сүрінбейтіндігін атап кетті.

Көшбасшымыздың дағдарыс кезіндегі бұл Жолдауы жоғары оқу орындары алдына үлкен жауапты міндеттер жүктеп отыр. Жаһандық қаржы дағдарысы кезінде біз білім беру мен ғылымды дамытуға жұмсалған әрбір тиын қаржыны үнемдеп, тиімді пайдаға асыруымыз қажет. Осы орайда, басты міндетіміз оқу-тәрбие үдерісінің мазмұны мен сапасын арттыра отырып, бәсекеге қабілетті мамандар даярлау. Сондықтан әрбір білікті педагог жастарға әлемдік инновацияларға негізделген терең білім беру ісіне үлкен жауапкершілікпен қарап, үздіксіз ізденісте болуы тиіс. Елбасы айтқандай, пайдасы жоқ ғылыми жобалардан бас тартып, пайдалы істермен айналысқан жағдайда ғана тиімді нәтижелерге қол жеткізетініміз сөзсіз.

Президентіміздің бұл ұсынып отырған саясаты, еліміздің жаһандық қатерлерден сүрінбей өтудің даңғыл жолында өткенімізді саралап, бүгінгіміз бен келешегімізді бағалауға үлкен мүмкіндік береді.

Дер кезінде қабылданған бұл құжат халқымыздың бағыт-бағдарын межелеп, болашақ жоспарымызды нақтылап берді.

1 Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» народу Казахстана. 30 ноября 2015 г.

Резюме

Ишпекбаев Ж.Е. - проректор по воспитательной работе КазНПУ им. Абая, кандидат политических наук, профессор
Рост. Реформы. Развитие. Эффективные механизмы выхода из кризиса

В данной статье рассматриваются вопросы повышения качества человеческого капитала и развития профессионально-технического образования в свете Послания Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева.

Ключевые слова: рост, развитие, реформа, человеческий капитал, профессионально-техническое образование

Summary

Ishpekbaev ZH.E.- vice-rector for educational work KazNPU. Abai, Doctor of Political Sciences, Professor
Growth. Reform. Development. effective exit mechanism from the crisis

This article considered the issues of improving the quality of human capital and the development of professional and technical education from the viewpoint of the Message of President of the Republic of Kazakhstan N.A. Nazarbayev.

Keywords: growth, development, reform, human capital, professional and technical education

УДК 327:341:43

WOMEN'S RIGHTS ISSUES IN KAZAKHSTAN IN ITS COMPLIANCE WITH THE MODERN INTERNATIONAL LAW STANDARDS

Dr. A.Sabitova – Professor, Head of International Law Department, Sorbonne-Kazakhstan Institute, Kazakh State Pedagogical University named after Abay

The end of the 20th century is governed by one of the brightest historical events – final collapse of the Soviet Union. In that way, in 1991 Kazakhstan gains its statehood, becomes the fully legitimate subject of the international law. The problem of human right was always the point of arguments, which were held for enjoyment of rights, access amplification, which fixed the human position in society. Every stage of society development was the step on the way of gaining and expansion of individual freedom. The history shows that every generation needs again and again to protect human rights. Every generation accepts the challenge of the history connected with assertion of such great individual values as human rights and freedoms. That's why we think that this theme is one of the specifically debatable point of issue as in domestic so in international law.

As a rule, none modern state, realizing the international relations with other states on the basis of principles of international law, can not be considered as authentically democratic and legal, if it admits whatever infringements of human rights and freedoms and doesn't do anything for liquidation of such facts. In the field of defense of human rights and freedoms the state first of all uses internal procedures and mechanisms. Human rights are socially and economically dependent. The main thing is how this structures are developed, thereon depends the effectiveness of domestic protection of human rights and freedoms.

Key words: Women's rights, justice, compliance, international law, prevention of conflicts

“All people are born free and equal in their dignity and rights. They have sense and conscience and they must behave in respect of each other in the spirit of brotherhood” – says the first article of the Universal Declaration of Human Rights. The human rights from positions of international law – these are essential rights for characteristic of person's legal status in every modern society. Universal Declaration of Human Rights, International pacts, European Convention on Human Rights and other important international legislation determined that the universal set of human rights and freedoms, which in the whole with constitutional rights obliged to provide with normal vital activity of individual. That's why in modern conditions under the main human rights you should understand the rights contained in state constitution and international legal documents on human rights. Defense of human rights is first of all the task of national, domestic legal order. Guarantees of human rights and freedoms are clearly declared in the Constitution of the Republic of Kazakhstan. The International human rights constitute an integral part of the system of modern human and civil rights and freedoms in recent period.

Recognizing the impact of war on women and the importance of their involvement in the peace process, in October 2000, the Security Council unanimously adopted a groundbreaking resolution on Women, Peace and Security. Resolution 1325 urged Member States to increase women's representation at all decision-making levels for the prevention, management, and resolution of conflict. It urged the Secretary-General to appoint more women

as his special representatives and envoys, and to expand women's role and contribution in UN field-based operations [1].

Women's rights around the world is an important indicator to understand global well-being. A major global women's rights treaty was ratified by the majority of the world's nations a few decades ago. Despite many successes in empowering women, numerous issues still exist in all areas of life, ranging from the cultural, political to the economic. For example, women often work more than men, yet are paid less; gender discrimination affects girls and women throughout their lifetime; and women and girls are often the ones that suffer the most poverty. Many may think that women's rights are only an issue in countries where religion is law, such as many Muslim countries. Or even worse, some may think this is no longer an issue at all. But reading this report about the United Nation's Women's Treaty and how an increasing number of countries are lodging reservations, will show otherwise. Democracy is a valued principle, so much so that some people have sacrificed their lives to fight for it. While no system is perfect, it seems that democracy is once again under assault. What are the challenges posed in a democratic system and are established safeguards helping to strengthen democracy or are their forces successfully weakening it?

It is often argued—and accepted—that women, being the “gentler sex”, and typically being the main care givers in society, are less aggressive than men. Feminists often argue that women, if given appropriate and full rights, could counter-balance a male-dominated world which is characterized by aggression in attitudes, thoughts, society and, ultimately, war.

The adoption of Security Council resolution 1325 on women, peace and security (SCR1325) on 31 October 2000 was a landmark in promoting greater attention to gender perspectives in the peace and security work of the United Nations. To follow-up on the implementation of the resolution, the Inter-Agency Network on Women and Gender Equality (IANWGE) established an Inter-Agency Task Force on Women, Peace and Security in February 2001. Initially, the Task Force focused on the preparations for the Secretary-General's 2002 study on Women, Peace and Security and the related report to the Security Council.

At the 1985 Nairobi World Conference, participants considered women's participation in the efforts for peace in decision-making positions, and in education for peace as vital to peace building. Delegates discussed strategies for women's participation in safeguarding world peace, averting nuclear catastrophe, halting the arms race, and in complete disarmament. For the first time, the various forms of violence against women in everyday life and in all societies were highlighted as major obstacles to the achievement of peace.

The Fourth World Conference on Women, held in Beijing in 1995, identified women and armed conflict as one of 12 critical areas of concern. Delegates discussed the increased participation of women in conflict resolution at decision-making levels; the protection of women living in the situation of armed conflict; reduction of excessive military expenditure; and the promotion of women's contribution to fostering the culture of peace. The section on action in connection with armed conflict was further reinforced by the critical areas of concern on violence against women and the human rights of women. The Platform for Action recognized that civilian casualties outnumber military casualties, with women and children comprising a significant number of the victims, and proposed a number of strategic objectives and actions to be taken by relevant actors. It also called for the upholding and reinforcement of the norms of international humanitarian and human rights law in relation to the offences against women, and the prosecution of all those responsible for such offences.

Professor of anthropology, Richard Robbins notes: “At the same time that women produce 75 to 90 percent of food crops in the world, they are responsible for the running of households. According to the United Nations, in no country in the world do men come anywhere close to women in the amount of time spent in housework. Furthermore, despite the efforts of feminist movements, women in the core [wealthiest, Western countries] still suffer disproportionately, leading to what sociologists refer to as the “feminization of poverty,” where two out of every three poor adults are women. The informal slogan of the Decade of Women became “Women do two-thirds of the world's work, receive 10 percent of the world's income and own 1 percent of the means of production” [2].

In 2005, the Commission on the Status of Women conducted a ten-year review and appraisal of the Beijing Platform and issued a declaration reaffirming the Beijing Declaration and Platform for Action and the outcome document.

In addition to its role in preparing the World Conferences on Women and drafting CEDAW, the Commission on the Status of Women adopted agreed conclusions on women and armed conflict in 1998, which addressed gender-sensitive justice; the specific needs of women affected by armed conflict; the need to increase women's participation in all stages of peace processes, including conflict prevention, post-conflict resolution and reconstruction; and disarmament issues.

In 2004, the Commission revisited this theme and adopted agreed conclusions on women's equal participation

in conflict prevention, management and conflict resolution and in post-conflict peace building. It was recognized that peace agreements provide a vehicle for the promotion of gender equality and that a gender-sensitive constitutional and legal framework was necessary to ensure that women fully participate in such processes. Finally, the allocation of necessary human, financial and material resources was seen as critical for specific and targeted activities to ensure gender equality at the local, national, regional and international levels, as well as for enhanced and increased international cooperation.

In March 2000, the Security Council issued a Presidential Statement on International Women's Day in March 2000. It recognized the link between peace and gender equality, and the fact that women's full participation in peace operations was essential to sustainable peace. It was an important precursor to resolution 1325.

A thorough review of the United Nations peace and security activities was undertaken by a high-level panel convened by the Secretary-General in 2000, which resulted in the Report of the Panel on the United Nations Peace Operations. The report recognized the need for equitable gender representation in the leadership of peacekeeping missions. The seminar on the gender perspectives of multidimensional peacekeeping missions led to the development of the Windhoek Declaration and the Namibia Plan of Action on Mainstreaming a Gender Perspective in Multidimensional Peace Operations in June 2000. The Windhoek Declaration was another critical step leading to the adoption of resolution 1325 (2000). On 31 October 2000, the Security Council adopted resolution 1325 under the presidency of Namibia. This resolution was the culmination of several decades of growing realization of the diverse roles that women play both in conflict resolution and building peace and the result of active involvement and advocacy by women's organizations. The resolution has galvanized the UN system, Member States and civil society organizations and has become one of the best known and the most translated resolutions of the Security Council. Within the United Nations system, the Inter-Agency Taskforce on Women, Peace and Security of the Inter-Agency Network on Women and Gender Equality has been coordinating efforts for the implementation of the resolution.

Many women face multiple forms of discrimination and increased risk of violence. Violence against women knows no boundaries. Women are traded across the world as cheap labour, catalogue brides and forced prostitutes. More than two million girls aged between five and 15 are sold as prostitutes every year.

The bodies of women and girls are being mutilated and sold because of new reproduction technologies. Prenatal determination of a baby's sex through ultrasound or Amniocenteses has led to a situation in which female foetuses are aborted one after the other in countries such as the People's Republic of China and India in order to secure male offspring. Based on the birth statistics and the numerical relationship between men and women there should be 100 million more women alive on the earth today. In addition to this, girls are systematically neglected. They are breast fed for a shorter period, less likely to be inoculated, receive less to eat and have to work much harder. 1.5 million children die every year because they are girls. Girls and women are abused and raped on a daily basis. 75 percent of rapes are carried out by offenders that know their victims socially. Only between 10 and 30 percent of these crimes are reported to the police. 40,000 women are forced to flee their violent men to a refuge for battered women every year in Germany. The persecution of women because of their gender is not recognized for asylum purposes. Women and girls are refused the right of self-determination over their own bodies [3].

The First mentioning of the union of tribes populating the territory of Kazakhstan appeared in ancient manuscripts dated in the middle of the first millennium BC. The largest of the tribes was collectively called Saki. The prevailing of economy frv time semi-nomadic and nomadic cattle breeding. In the early medieval period, in the VI-VII centuries AD, the Turkic Kaganate played an important role in the process of ethno-genesis. The formation of the Turkic ethnos per see took place in the III-IV cc AD in the areas of eastern Turkestan and Altay. The period of XIII to XVcc is connected with history of the Golden Horde, created by Genghis Khan. In the XIX-XV cc the Kazakh language was separated from the Kypchak group of Turkic languages.

In 1991 Kazakhstan declared its independence. Kazakhstan maintains a presidential form of governance. In accordance with Constitution of Republic of Kazakhstan, all citizens of our country are given equal rights regardless of gender and age. Kazakhstan has joined over 20 international human rights agreements and conventions, including the UN Convention on Political Rights of Women and on the Nationality of the Married Women. Ratification of the UN Convention on Elimination of All forms of Discrimination Against Women in 1998 highlighted once more the commitment of our state to further democratization of the society, implementation of the Beijing Platform for Action, adopted by the International Women's Forum in 1995.

Under Decree N 4176 of the President of the Republic of Kazakhstan dated December 22, 1998 for purposes of protection family interests, provision of the necessary conditions for women's participation in political, social, economic and cultural life of the country in accordance with Subpoint 20 of Article 44 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, there was established the National Commission for Family and Women under the

President of the Republic of Kazakhstan. The National Commission for Family and Women under the President of the Republic of Kazakhstan (further – Commission) is a consultative body under the Head of the state. The Commission consists of 28 members. They are representatives of different spheres of our society, heads of central bodies and representatives of the regions.

The movement had faced its greatest opposition in the West because of the prevailing discussion based on a premise that norms varied from culture to culture. According to this premise, terrible human rights violations such as genital mutilation were acceptable as culture-specific characteristics. But the World Conference for Human Rights was successful in beginning a process in which women's rights would become accepted as human rights and in which a new international standard was set. Structural oppression of women in all its forms was no longer seen as discrimination against women, but as a violation of human rights. This is a new dimension providing women with a far more effective instrument for putting pressure on governments in their fight to achieve equal rights [4].

The definition of the term “discrimination against women” as such, does not exist in the legislation of the Republic of Kazakhstan. Nevertheless, this term is widely used in legal practice, is used in the Constitution and other legal acts. Thus, Article 14 of the Constitution adopted on 30 August 1995 reads: 1. All are equal before law and court. 2. No one shall be subject to discrimination of any form on the basis of origin, social, property status, occupation, sex, race, nationality, language, religion, convictions, place of habitation or other circumstances.

The Criminal Code effective before 1 January 1998 contained only one article referred to preclusion of exploitation of women's prostitution – “Keeping of Dens and Pimping” (Article 215-1). The new Criminal Code enacted on 1 January 1998 considerably mitigated the maximum punishment for this crime from 5 to 3 years (of imprisonment) (without aggravating circumstances) , simultaneously introduced several articles that were completely new for Kazakhstan legislation: recruiting people for sexual or other exploitation (article 128) with the maximum punishment up to 8 years of imprisonment involving a minor in prostitution (article 132) – up to three years of imprisonment; traffic in minors (article 133) connected with their import to Kazakhstan or export from Kazakhstan - up to ten years of imprisonment; involving in prostitution (article 270) – up to three years of imprisonment.

Disunity of the states and confrontation of various social systems are being replaced gradually with consciousness of generality of all people and necessity of the joint solving of global problems, including creation of the international system providing reliable protection of fundamental laws and freedom of the person. Creation of such system is impossible without a reliable legal basis. The similar laws, conventional legal principles and regulations should operate in all states of the world community. Certainly, in conditions of distinction of social systems, levels of economic development, national structure of the population, cultural traditions and historical features of development to achieve full concurrence of all legislative systems is impossible. However, the obligations of the states allow speaking with confidence about successful promotion of community of peoples to the uniform legal space.

1 <http://www.un.org/en/globalissues/women/peace.shtml>

2 Richard H. Robbins, *Global Problems and the Culture of Capitalism*, (Allyn and Bacon, 1999), - p. 354.

3 www.dadalos.org/focus

4 Christa Stolle. *UNESCO School's Project, Issue 3/2002: "Frauen und Mädchen der Welt" hrsg. v. Deutsche UNESCO-Kommission e.V., Bonn.*

Түйіндеме

Сабитова А.А. - з.ғ.д., профессор, Абай атындағы Қазақ Ұлттық Педагогикалық университеті, Сорбонна-Қазақстан институты, халықаралық құқық кафедрасының меңгерушісі, email: ayka.kyan@mail.ru,

Қазақстандағы әйел құқықтарын қорғау мәселелері және олардың қазіргі халықаралық құқық ережелеріне сай келуі

20-шы ғасырдың соңы тарихи оқиғалардың ішінде ең жарқыны - Кеңес Одағының толықтай ыдырауымен айқындалады. 1991 жылы Қазақстан өзінің мемлекеттілігін иеленеді, халықаралық құқықтың субъектісі болады. Қоғам дамуының әр кезеңі тұлғамен бостандықты иеленуі мен дамуы жолындағы қадам болды. Тарих көрсеткендей, әр ұрпақ адам құқықтарын қорғауда қайта қайта қажет етеді. Әр ұрпақ адам құқықтары мен бостандығы секілді жеке құндылықтарды бекітумен байланысты тарих шақыруларын қабылдайды. Сондықтан да, бұл тақырып ішкі (жергілікті), сондай-ақ халықаралық құқықта да ерекше даулы тақырып болып табылады.

Ешбір мемлекет, халықаралық құқықтың қағидалары негізінде өзге мемлекеттермен халықаралық қатынастарды жүзеге асыра отырып, егер адам құқықтары мен бостандықтарының бұзылуына жол берсе, сондай-ақ осындай фактілерді жоюға ешқандай әрекет жасамаса, толықтай құқықтық және демократиялық ел болып санала алмайды. Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау саласында мемлекет бірінші кезекте ішкі тетіктер мен рәсімдерді қолданады.

Адам құқықтары әлеуметтік және экономикалық тәуелді болып табылады. Адам құқықтары мен бостандықтарын қорғау тиімділігі, ең алдымен, бұл құрылымдардың дамуына байланысты.

Түйін сөздер: әйел құқықтары, туралық, халықаралық құқық нормаларының сақталуы, қақтығыстардың алдын алу

Резюме

Сабитова А.А. - д.ю.н., профессор, заведующая кафедрой международного права, Институт Сорбонна-Казахстан, Казахский Государственный Педагогический Университет имени Абая, email: ayka.kyan@mail.ru

Проблемы соблюдения прав женщин в Казахстане и их соответствие стандартам современного международного права

Конец 20-го века определяется одним из самых ярких исторических событий - окончательного распада Советского Союза. Таким образом, в 1991 году Казахстан приобретает свою государственность, становится полноправным субъектом международного права. Проблема прав человека всегда был смысл аргументов, которая была приведена для их соблюдения, расширения доступа, который зафиксировал человеческое положение в обществе. Каждый этап развития общества был шагом на пути обретения и расширения свободы личности. История показывает, что каждое поколение нуждается снова и снова в защите прав человека. Каждое поколение принимает вызов истории, связанный с утверждением таких больших индивидуальных ценностей, как права и свободы человека. Вот почему мы считаем, что эта тема является одной из особо спорных в обсуждении как во внутреннем (местном), так и в международном праве.

Как правило, ни одно современное государство, реализуя международные отношения с другими государствами на основе принципов международного права, не может считаться подлинно демократическим и правовым, если оно допускает любое нарушение прав и свобод человека, и более того ничего не делает для ликвидации таких фактов. В области защиты прав и свобод человека государство в первую очередь использует внутренние процедуры и механизмы. Права человека являются социально и экономически зависимой. Главное, как развиваются эти структуры, по этому вопросу зависит от эффективности внутренней защиты прав и свобод человека.

Ключевые слова: права женщин, справедливость, соблюдение норм международного права, предотвращения конфликтов

УДК 327(574)

ЕЛБАСЫ ЖОЛДАУЫНЫҢ НЕГІЗГІ АРҚАУЫ БІЛІМ МЕН ҒЫЛЫМ ДАМУЫ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Ж.К. Симтиков - *Абай ат. ҚазҰПУ, «Халықаралық қатынастар» кафедрасының меңгерушісі, с.ғ.д.*

Мақалада Елбасының халыққа жаңа Жолдауында қазіргі жаһандық ахуал сыни тұрғыдан талданып, дағдарыстың ерекшеліктері мен экономикалық, саяси-әлеуметтік жолдары анықталды. Жолдаудың өзекті мәселесі адам, халықтың экономикалық ойының өзгеруі, өмірінің мәні оның руханиятымен тығыз байланысты. Адам өзінің бойындағы қасиетін асқақтата отырып рухани қуатын әлемге паш етуі арқылы өзінің өмірінің мәнін пайымдайды. Жолдауда Елбасы тұңғыш рет «стратегема» деген ұғымды пайдаланады.

Кейбір халықтар үшін, мысалы еуропа халықтары үшін, сондай-ақ Қазақ ұлты үшін «айла-шарғы» ұғымы жағымсыз мағынаға ие. Сондықтан Батыс тілдерінде «стратегема» деген сөз қолданылады. Жолдаудың жаңа әлеуметтік саясаты бөліміне орай Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық Университетінде студенттерді элементтік жолдаудың тұшымды да тиімді жүйесі жасалған. Тек соңғы жылдың өзінде әлеуметтік жағынан әлсіз қорғалған санатқа жататын 455 адам анықталып, ақылы бөлімдегі студенттерге оқу ақысын төлеуге жеңілдіктер жасалған, бір реттік материалдық көмекті, жетім балаларға тегін түскі ас пен тегін медициналық тексеруден өтуге мүмкіндік жасалуда.

Түйін сөздер: Қазақстан Республикасының Президенті, өсім, реформалар, даму, мәңгілік ел, стратегия, экономикалық бағдарлама, стратегема

Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда»: - атты халыққа Жолдауы – қазіргі әлемдік экономикалық, саяси, рухани дағдарыс жағдайдағы ел тағдырын тығырықтан алып шығар уақыт талабына сай бағытталған тарихи құжат. Бұл құжат масштабты

Жалпы халық Елбасының тарапынан әлемдегі дағдарысқа байланысты тығырықтан шығаратын жол мен күрмеуін шешетін үміт пен демеу күткен еді. Елбасы бейбітшілік пен ынтымақтастықтың тірегі ретінде өз миссиясының мазмұнын, қызметін қазіргі жағдайда нақты бағыттап берді.

Бүгінгі әлемдік дағдарыс қаржылық қана емес, қазіргі әлемнің геосаяси жүйесінің дағдарысы екені белгілі. Президент бұл дағдарыс адамдарға үлкен сабақ болады, тойымсыздықтан тыйылып, қанағатқа, ысыраптан бойды аулақ ұстап, салауатты үнемділікке үйретеді деп атап көрсетті.

Жолдау дағдарысқа қарсы басты үш міндетті – өсім (өсу), реформа, даму бағытын көрсетіп, жаңа жаһандық нақты ахуалдағы еліміздің келешекке беталысын айқындап берді. Елбасы алға Қазақстанның ең дамыған 30 мемлекеттің қатарына қосылуы үшін орындалатын бірнеше міндет қойды. Бұл Жолдау

тәуелсіздігіміздің 25 жылдығы қарсаңында болып отыр. Елбасының сөзімен айтқанда «Біздің мақсатымыз – елі бақытты, жері гүлденген қасиетті Отанымыз Қазақстанды «» ету!».

Жолдаудың жаңалығы біздің экономикамызды жаңа сапалы деңгейге көтеру. Ол дәрменсіз активтерді жекешелендіру, салық салуды реттеу, бәсекелестік ортаны қалыптастыру. Бұл Жолдаудан Елбасының нағыз реформатор ретінде дағдарыс кезінде структуралық өзгерістерді пайдалана отырып өсудің жаңа көздерін айқындап бергені байқалады. Ендеше Жолдауды жүзеге асыру біздің экономикалық дағдарыстан қиналмай шығуға кепілдік берері анық.

Ол сөзді «» сөзімен шатастырмау керек. көне грек тілінен алғанда әскери қулық дегенді білдіреді. Ол мінез-құлықтың алгоритмі ретінде объектінің психологиясын міндетті түрде ескере отырып, оның жабық мақсаты мен шешімін табуы болып табылады. Бұл ұғым Қытай мәдениетінде үш ғасырдан аса уақыттан бері бар. Ол Қытайда отыз алты айла деп аталған. Оны V ғасырда, Қытайдың Лю Сун патшалығы заманында Тан Даожи деген әйгілі соғыс генералы ежелгі кітаптардағы қытай қулық-сұмдықтарын жинақтап, өзінің соғыс амалдарын қорыту арқылы жазып қалтырған. Негізінен қытайды түсіну үшін қытайдың әскери айла-шарғыларын түсіну керек. Олардың ең ежелгі ойшылы Лао-цзы айтқан екен: «Жұмсақ қаттыны, әлсіз күштіні жеңеді» деп. Яғни тамшы су тасты теседі, жұмсақ, биязы амалдар қатал келуге қарағанда өнімді болады, қатып алғандар тез сынады, жұмсақ, бейімделгіш нәрсе өміршен, ортаға сәйкескіш болады. Ал, әлсіз күштіні жеңетін себебі, әлсіздер өз әлсіздігі себепті ақыл ойлай бастайды, қулық қарастырады, шығар жол іздейді. Ал, күштілер өз күшіне сеніп қалады, күштілік көбінесе қулықтың алдында сәтсіз болады. Ертегілерде кездесетін «арыстанды құдыққа құлатқан құмырсқа» туралы әңгіме желісі көбінесе осы идеяны айтатын секілді.

«Өзінді де, жауынды да бірдей білсең, жүздеген соғыста жеңілмейсің. Өзінді ғана біліп жауынды білмесең бір жеңіп, бір жеңілесің. Өзінді де, жауынды да білмесең онда жүздеген соғыста түгел жеңілесің» - деген Сунь Цзының қанатты сөзі әлі де мәнін жойған жоқ.

Бәсекелестіктің көркі қызып тұрған замандағы шикізаттық мемлекеттен индустриясы дамыған елге айналуының маңыздылығын өмір тағы да бір дәлелдеді. Ендігі кезде біздің елде төменгі бағадағы экспорттау негізіндегі өсімді қамтамасыз ету көзделіп отыр. Жолдауда мемлекет пен жеке кәсіпкерлер арасында серіктестіктің, оның ішінде инфраструктура туралы кең мүмкіндіктер ұсынылып отыр. Үкіметке, аймақ басшыларына шетелдік инвесторларды тарту мақсатында кешенді шаралар жасау керек екені айқындалды. Жаңа жаһандық жаңа ахуалға біздер үйреніп қана қоймай, әлемнің алынғы қатарлы дарындары мен ақыл-ойын, жаңа технологиялар тарту, ол үшін соған лайықты құқықтық, экономикалық және мәдени жағдайлар жасау, қалтаға қарап өмір сүру, көрпеге қарап көсілу керектігін де айтты Президент.

Мемлекет басшысы беделді саясаткер ретінде дау-жанжалдарды реттеудегі Қазақстанның қызығушылығын, ядролық қарусыз әлем орнатудағы ұстанымы және терроризм мен экстремизмге қарсы күрестегі позицияларының айқын екенін тағы да дәлелдеді. Мысалы, Ресей мен Түркия қарым-қатынасын реттеуге Н.Ә. Назарбаевтың ықпалын, Ресей ұшағының бейбіт елге шабуылға емес террористерге қарсы бағытталғанын түсіндіруі әлем саясаткерлері тарапынан оңды бағалануда.

Биылғы Жолдау Кіріспе және соңғы сөздерін есептемегенде негізінен шартты түрде бес тармақтан тұрады. Жолдаудың **«Жаңа жаһандық нақты ахуалдың сын-қатерлері» мен «Қазақстанның дағдарысқа қарсы мүмкіндіктері»** тарауларында дағдарыс сипаты мен астарын, негіздемесін айтып кетсе, «Қазақстанның дағдарысқа қарсы мүмкіндіктері» тарауында әлемдегі дағдарысқа қарсы Қазақ елінің 7 мүмкіндігін санамалап өткен. Елбасының көзқарасымен қарасақ, қазіргі жағдайда жаңаша дамуға мүмкіндік бар.

Жолдаудың **«Біздің дағдарысқа қарсы басты стратегиямыз» немесе міндетіміз** тармағында «Мәңгілік Ел» атты болашаққа бағыттаушы жоспар негізінде әрекет ету жолдарына талдау жасалады. Мұнда да басты 3 бағыт айқындалып талданған. Олар – өсу, реформалар, даму.

Ал Жолдаудың төртінші тармағы **«Дағдарысқа қарсы және құрылымдық жаңарулардың бес бағыты»** - деп аталып соған нақты талдау жасалады. Алғашында қаржы секторын тұрақтандыру, екіншіден бюджет саясатын оңтайландыру, үшіншіден жекешелендіру және экономикалық бәсекелестікті ынталандыру, төртіншіден жаңа инвестициялық саясаттың негіздеріне тоқталып, онда бес түрлі мәселеге баса көңіл бөледі. Жолдаудың бесінші мәселесі **«Жаңа әлеуметтік саясат»** - деп аталады. Осы бөлім сіздермен біздерге тікелей арналған.

Өсімнің астарында экономикалық, қаржылық, әлеуметтік жағдайды қарастыру мәселесі ғана жатқан жоқ. Экономикалық жағдайдың оңтайлануы білім мен ғылымның жетілуіне, оның өміршеңдігіне ықпал жасайды. Экономикалық өсімнің болуы мен тұрақтылығы білім мен ғылымға қондырмалық негіз болып, елімізді әлемдегі ең дамыған елдердің қатарына жетелейді. Осыған дейін қабылданған бес институционалды реформадағы «100 нақты қадам» атты Ұлт жоспары арқылы мемлекеттік, корпоративтік менедж-

ментті, қаржылық өзгеріс жасау арқылы елімізді дамыту терең білімділікті, біліктілікті, шеберлікті қажет етеді. Ал бұл – болашақ үшін қажетті мамандықты толыққанды әрі білікті игеру деген сөз. Яғни, бұл білім мен ғылымның көзін жетілдіруге келіп тіреледі.

Даму бағытында қоғам дамуын өзгеріс жасау арқылы экономикалық тұрақтылыққа қол жеткізу мемлекеттің, оның басты қозғаушы күші – жастардың, қоғамның білімділігін, біліктілігін, мәдениетін, тәлім-тәрбиесін, қажырлы да еңбекқор болуына бағыттайды. Мамандар даярлау, кадрларды қайта даярлап мамандығын жетілдіру, оларды жұмыспен қамту сияқты үздіксіз білім беру жүйесі де – ел экономикасының дамуына ықпал ететін үдеріс. Біздегі үздіксіз білім беруді жетілдіру Жолдаудағы көрсетілген даму бағытына сай жоспарланғаны орынды.

Биылғы Жолдаудың ішінде ұлт мұраты, ел тәуелсіздігі, ұрпақтар сабақтастығы мен оның болашағы сияқты құндылықтар назардан тыс қалған жоқ. Елдің, ұлттың өмір сүру бағыты ретті болса, халық білім мен ғылымды өмір сүру құралы, өмірінің азығы болатын тегігі ретінде ұстанады.

Сонымен қатар, Жолдауда Елбасы бұқара халықты жан-жақты қолдай отырып, денсаулық сақтау, білім беру, әлеметтік қорғау және мемлекеттік қызметкерлерді, зейнеткерлер мен студенттерді, магистранттар мен докторанттардың стипендиялары мен жалақыларын, жарымжандар мен қорғаушысы жоқтардың ақшаларын ұлғайтуды көздеп отыр. 2016 жылдың қаңтарынан мұғалімдер жалақысының 29 пайызға дейін көбейтілетіні ұстаздар үшін елеулі көмек. Әлемде дағдарыс, қаржының тапшылығы жағдайында әлеуметтік көмек көрсетуді тек қана біздің елде қолға алынуы біздерді қанаттандыра түседі.

Елбасы Н.Ә. Назарбаев Жолдауда атаған басты бес тарау арқылы Қазақстан жастарын «білімді, еңбекқор, бастамашыл, белсенді болуға, жұмыс пен сұранысы бар өңірге батыл қадаммен баруға, шеберлікке» қол жеткізуге шақырып, жоғары оқу орындары мамандарына, педагог ғалымдарға білім беруде, кәсіби маман даярлауда үлкен жауапкершілік жүктеп отыр. Жолдаудағы «Қазір... ғылым мен инновацияның күні туған заман. Ерінбей еңбек еткен, талмай ғылым іздеген... адам озады» деп бағыт сілтеуі – студенттер мен оқытушылардан ғылыми ізденіс пен кәсіби шеберлік, біліктілікті талап еткені. Бұл үшін білім жүйесін инновациялық технологиялармен жабдықтап, білім алу мен білім берудің, оқытудың халықаралық талаптарын меңгерудің маңызы зор.

Биылғы Жолдауында Елбасы тағы да жаңаша бастама көтеріп отыр. Президент жастарға мамандық меңгеруге қатысты кеңесін айта келе, тегін кәсіби жұмысшы мамандықтарын игеру үшін мемлекет тарапынан қаржы бөлінетіндігін айтты. Кез келген бастауыш техникалық кәсіпті меңгерген азамат дана Абайдың тілімен айтқанда «жерде қалмайды». Тарихқа көз жүгіртсеңіз, ұлт зиялыларының бәрі дерлік мектеп жасында-ақ ең жоқ дегенде бір кәсіпті лайықты меңгерген. Бұл олардың тіршілігінде, қайраткерлік дамуында көп пайдасын тигізген. Қазақта тағылымды нақыл бар: «Ерінбеген – етікші болады» деген. Жасыратыны жоқ, қазір де, бұрын да сапалы етік бағаланған. Ал, «мықты етікші болуды армандаған жан шебердің жанында бес жыл жүріп үйренгені» ескі деректерде жазылған. Кәсіби шеберлік, мамандық жолында ерінбеу, іздену деген – осы! Мұның қызығын алғаш өзі, онан соң халқы көреді. Кәсіптік техниканың әрбір саласына осындай ұстаным қажет. Елбасының «Баршаға арналған тегін кәсіптік-техникалық білім» атты жобалық бағдарламасын айналымға 2017 жылдан бастап түсіруді жоспарлауы – білім саласын жаңғыртуға жаңаша жол салынып жатқандықтың белгісі. Бұл болашақта педагог мамандарды даярлап оқыту бағытында да серпіліс болатындығынан үміттендіреді.

Мемлекет басшысының білім беру саласына қатысты айтқан бұл сөздері көптің көкейінен шықты. Аталған салада ешқандай қаржылық қысқарту болмайтыны, алдағы уақыттар белесінде де қолдау көрсетіле беретіні баса айтылды. Бұл – Елбасының саяси көрегендігі. Себебі, адами әлеуетті дамыту арқылы ғана дағдарысты еңсере алатынымызға сеніміміз кәміл.

Осы орайда Қазақстан Республикасы педагогикалық білім беру мен маман дайындаудың көш басында тұрған жоғары білім берудің қара шаңырағы саналатын Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық Университетінде орындалып отырған жұмыстар Елбасы Жолдауында белгіленген міндеттермен үйлесім табуа.

Жолдаудың жаңа әлеуметтік саясаты бөліміне орай Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық Университетінде студенттерді әлеметтік қолдаудың тұшымды да тиімді жүйесі жасалған. Тек соңғы жылдың өзінде әлеуметтік жағынан әлсіз қорғалған санатқа жататын 455 адам анықталып, ақылы бөлімдегі студенттерге оқу ақысын төлеуге жеңілдіктер жасалған, бір реттік материалдық көмекті, жетім балаларға тегін түскі ас пен тегін медициналық тексеруден өтуге мүмкіндік жасалуда. Студенттердің ең бастысы салауатты өмір салтына, эстетикалық тәрбиесіне және физикалық дамуына көңіл аударуда.

Аталған оқу орнында ел бірлігін нығайту мақсатында университеттегі Кіші Ассамблея, «Педагогика және ЮНЕСКО», «Ұлттық тәрбие» кафедраларымен қатар «Филология және көптілді білім беру» институттары табысты жұмыс жасауда. Әлемдік аренада еліміздің Халықаралық қатынастардағы жағымды имджін қалыптастыру бағытында ауқымды шаралар өткізіп жатқан «Сорбонна-Қазақстан»

институтын да атап өтуге болады. Мысалы қараша айының 25 мен 27 күндері аралығында Қазақ хандығының 550 жылдығына орай Р.Б. Сүлейменов атындағы Шығыстану институтымен және Францияның Орталық Азияны зерттеу Институтымен бірлесіп оқытушылар мен студенттерге және зерттеушілерге арналған «Халықаралық қатынастарды оқудағы Орталық Азия мен Қазақстан тарихындағы жазба деректер мысалындағы тарихи дереккөздер» атты семинар және «Қазақстан тарихы дереккөздер мен материалдар негізінде» конференциясы болды. Оған еліміздің танымал ғалымдарымен қатар Францияның елшісі бастаған зерттеушілер атсалысты.

XXI ғасырда жалпы адамзаттың даму жолын білім мен ғылым айқындайтыны нақты нәрсе. Қазіргі таңда әлемдік даму үдерісінде білім мен ғылым – басты өмір сүрудің негізгі тетігі. Сондықтан да, білім мен ғылымды елді индустриаландыру мен ұлттық экономиканы қоғамның әлеуметтік сұраныстары талаптарына сай етіп дамытуды қамтамасыз ету – күтгірмейтін іс.

«Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсу, реформалар, даму» - атты Жолдауды Абай атындағы Қазақ Ұлттық педагогикалық Университеті ұжымы жаппай қолдап отыр. Әлемдік дағдарыс тек экономика саласында ғана емес, рухани, мәдени, білім беру бағытына да салмақ салары анық. Елбасы айтып өткендей бұл қиыншылықтарды «Біріміз – бәріміз үшін, бәріміз – біріміз үшін» деген қағиданы ұстанып, аянбай тер төгіп, адал еңбек ету арқылы жеңіп тығырықтан шығатынымызға сеніміміз мол.

«Рухы биік, еңбегі ерен, бірлігі мығым Мәңгілік Ел болу үшін бізде бәрі бар. Тәуелсіздіктің туын желбіретіп, тұғырын нығайтқан біздің тарих алдында жүзіміз жарқын! Біздің тірегіміз – тәуелсіздік, тілегіміз – тұрақтылық, білегіміз – бірлік», – деп атап өтті Елбасы өз Жолдауында.

Зиялы қауым ретінде оқытушы профессорлардың алдына қойылатын ендігі мақсат – Елбасының Жолдауын халық арасында насихаттап, әрбір қазақстандықтың жүрегіне жеткізу. Халық аузында айтылатын «Жұмыла көтерген жүк жеңіл» деген сөз дәл бүгінгі жағдайға толық орайласады. Ең жақсы адам – қоғамға пайдасы тиген пенде демекші Елбасымыздың саясатын көп болып қолдап, жарқын болашаққа батыл бетбұрыс жасауымыз керек. Сол арқылы біз бағдардан айнымай, Мәңгілік Ел болуға қадам басарымыз анық.

Резюме

Симтиков Ж.К. - КазНПУ имени Абая, заведующий кафедрой Международных отношений, д.полит.н.

Основные задачи развития образования и науки согласно Посланию Президента РК

В данной статье автор рассматривает обращение Президента РК к народу Казахстана, в котором затронуты актуальные проблемы нынешнего глобального кризиса и проанализирована мировая ситуация, а также описаны экономические, политические и социальные пути.

Как указано в Послании народу Казахстана, что достоянием страны должна быть не только экономика, но и человеческий капитал, его жизнедеятельность и духовное развитие. В Послании народу Казахстана Президент РК впервые употребляет термин «стратегема».

Для некоторых народов, например для европейцев, а также для казахского народа неприемлемо понятие как «манипулирование». Поэтому в западных языках часто употребляется термин «стратегема». В соответствии с разделом новой социальной политики в Послании народу Казахстана в стенах Казахского Национального Педагогического университета имени Абая оказывается социальная поддержка нуждающимся студентам. В последние годы была оказана социальная помощь нуждающимся 455 студентам, а также учащимся на платной основе была сделана скидка на обучение в ВУЗе, была оказана одноразовая материальная помощь, бесплатный обед полным сиротам и бесплатная медицинская помощь.

Ключевые слова: Президент РК, развитие, реформы, стратегия, экономическая программа, стратегема

Summary

Simtikov J.K. - Kazakh National Pedagogical University named after Abai, Head of International Relations Department, Doctor of Political Sciences, Professor

The main objectives of the development of education and science according to the annual address of the president of RK

In this article author reviews the annual address of the President of the Republic of Kazakhstan to the people of Kazakhstan, who raised topical issues of the current global crisis and analysed the world situation, and describes the economic, political and social way.

As stated in the Address to the Nation the heritage of the country should not be only in the economy, but also in human capital, in its vital functions and spiritual development. In the Address to the Nation President of Kazakhstan for the first time uses the term "stratagem".

For some nations, such as the Europeans, as well as for the Kazakh people is not acceptable as the concept of "manipulation" Therefore, the term "stratagem" is often used in Western languages. In accordance with section of a new social policy in Kazakhstan's Address to the people within the walls of the Kazakh National Pedagogical University named after Abai the social support is supported to the students in need. In recent years, social assistance to the students in need increased up to 455 as well as paid fee students was waived off from their payments for study at the university, also a one-time financial assistance was given, free lunch for orphans and free medical care were provided too.

Key words: President of Kazakhstan, development, reform, strategy, economic program stratagem

**СЕКЦИЯ ОТЫРЫСЫ
ЗАСЕДАНИЯ СЕКЦИИ
MEETING OF SECTION**

УДК: 327(574)

**КАЗАХСТАН И НОВЫЕ ГЛОБАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОСТИ
(В СВЕТЕ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА НАРОДУ КАЗАХСТАНА)**

А.К. Курмангали – доктор политических наук, доцент кафедры международных отношений

В данной статье автором рассматриваются современные условия глобального кризиса и их влияние на суверенный Казахстан. Растущая нестабильность, наличие военных конфликтов и увеличение экономического кризиса ставит новые задачи и цели развития перед созданной политической системой. Послание Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева народу Казахстана является важным шагом в решении проблем и особенно актуально в связи с новыми угрозами современности. Автор на основе всестороннего анализа важнейшего политического документа раскрывает новые направления в преодолении и разрешении новых мировых угроз, и снижению их негативного воздействия на политико-экономическую систему республики.

Ключевые слова: глобальный кризис, меры и направления по разрешению кризиса, президент, правительство, стратегическое направление сотрудничества

Накануне 25-летия независимости Казахстана Глава Государства обратился с ежегодным Посланием к народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы и развитие», в котором озвучил основные цели и задачи по дальнейшему развитию страны. За прошедшие годы суверенитета Казахстан создал политическую систему, властные институты, растущую национальную экономику. За эти годы республика подвергалась различным испытаниям как внутреннего, так и внешнего порядка. Надо отметить, что уроки истории оказали важное влияние на сегодняшнее состояние государства. Наиболее важным, является сохранение и укрепление суверенитета в условиях нестабильности и глобального экономического кризиса.

В связи с этим, Президент отмечает следующее: «Мы вместе выдержали немало испытаний, закалились и окрепли. Мы добились невиданных во всей нашей истории темпов успешного экономического развития. Никогда прежде наш народ не жил так хорошо, как живёт сейчас. Мы достигли немало. Сейчас мир меняется быстрыми темпами. Наступает другая эпоха. На наших глазах возникает новая глобальная реальность с иными возможностями и рисками. Сегодня на экономику Казахстана негативно влияет ряд внешних факторов, вызванных обвалом на мировых рынках. Происхождение глобальных кризисов не зависит от нас. Никто не застрахован от влияния глобальных кризисов» [1].

Как было отмечено выше, сегодняшнее Послание президента к нации обрело особую актуальность в связи с существующими вызовами современности. Казахстан на собственном опыте ощутил все негативные воздействия потрясений глобальной экономики. «Во-первых, нынешний глобальный кризис имеет всеохватывающий характер. Нестабильны практически все мировые рынки - финансовый, углеводородный, металлов, продовольствия и другие. Это основная причина снижения спроса на нашу экспортную продукцию.

Во-вторых, замедление экономического роста происходит во всех экономиках мира. Уже никого не удивляет постоянное снижение прогнозов по росту глобального ВВП. С осени 2011 года Международный валютный фонд уже 6 раз пересматривал прогнозные показатели, снизив их с 5 до 3 процентов. И, по всей видимости, это не предел.

В-третьих, нефтяных супердоходов сегодня нет.

В-четвертых, глобальная экономика испытывает давление политических факторов. Мир стал нестабильным. Ведущие державы ввели санкции друг против друга. Между ними резко снизилось доверие. Нестабильность и конфликты в регионе Ближнего и Среднего Востока, Северной и Центральной Африки привели к масштабным потокам беженцев. Каждый день приносит сообщения о террористических актах и гибели десятков людей. Серьезную угрозу миру представляет сейчас международный терроризм. Это результат разрушения государственности путем вмешательства внешних сил во внутренние дела суверенных государств.

Развитие мира будет происходить на фоне жесткой конкуренции мировых и региональных центров силы. Вызовам новой глобальной реальности мы должны противопоставить целостную стратегию действий на основе наших реальных возможностей» [1].

В этих условиях, особенно важным стала выработка новых планов деятельности по предотвращению и преодолению негативного влияния глобальных вызовов и угроз к экономической системе Республики Казахстан. Как отмечает Глава Государства: «Мы разработали и последовательно реализовали два Антикризисных плана. Это наш огромный и успешный опыт преодоления экономических трудностей. Нынешний глобальный кризис не свалился неожиданно нам на голову. Я неоднократно говорил, что новая волна практически неизбежна. В этот раз Казахстан впервые применяет упреждающую антикризисную стратегию.

Во-первых, мы начали уже вторую пятилетку индустриально-инновационного развития, то есть создаем экономику, независимую от сырьевых ресурсов.

Во-вторых, мы приняли Государственную программу инфраструктурного развития «Нұрлы Жол». Важный аспект антикризисных мер связан с переходом национальной валюты тенге к плавающему курсу.

В-третьих, мы реализуем «План Нации. Сто конкретных шагов по реализации 5-ти институциональных реформ». Парламент работает над законодательным обеспечением Плана Нации. Это более 80 законов. Они начнут работать с 1 января 2016 года, как мы и планировали. Устраняются административные барьеры для малого и среднего предпринимательства, совершенствуются государственное управление, образование и здравоохранение. Все эти меры также придадут запас прочности государству, обществу, нашей экономике.

В-четвертых, мы накопили необходимый государственный фонд и золото-валютные резервы.

В-пятых, по моему поручению разработаны продуманные варианты действий, как я говорил раньше, на случай снижения цен на нефть и до 30, и до 20 долларов за баррель.

В-шестых, драйверами экономического роста в Казахстане становятся новые сектора экономики, создаваемые в рамках инновационной индустриализации. Многие обрабатывающие отрасли демонстрируют рост. За пять лет обрабатывающая промышленность выросла в 1,3 раза, химическая промышленность и производство строительных материалов - в 1,7 раза. Выпуск продукции машиностроения увеличился в 2,2 раза, а экспорт - в 3 раза. Реализовано более 800 индустриальных проектов. В этом году металлургическая промышленность выросла сразу на 15 процентов, химическая - на 3,2 процента. Производство минеральной продукции - на 3,2 процента, одежды - на 4 процента. Всемирный Банк и Азиатский Банк Развития прогнозируют для Казахстана более высокие темпы экономического роста в 2016 году.

В-седьмых, меняется экономическое поведение казахстанцев. Отмечается рост производительности труда, более чем на 60 процентов» [1].

В Послании четко обозначены задачи по разрешению и недопущению роста кризисной ситуации. **Президент назвал пять основных направлений антикризисных и структурных преобразований**, которые необходимо осуществить по следующим пяти направлениям в ближайшее время нам: **Стабилизация финансового сектора; Оптимизация бюджетной политики; Приватизация и стимулирование экономической конкуренции; Основы новой инвестиционной политики; Новая социальная политика.** Реализация данных антикризисных планов позволит Казахстану удержаться на плаву в условиях мировых потрясений, конфликтов и нестабильности. Кроме того, данные меры также будут способствовать последующему развитию республики во всех отмеченных областях. «С начала нового 2016 года заработают новые законы, принятые в рамках Плана Нации. Сегодня я объявил о новых мерах, которые призваны укрепить нашу экономику, государство и общество. На всех нас сегодня лежит огромная ответственность за будущее страны. Впереди нас ждёт трудная работа. В реализации всех задач моего Послания народу Казахстана особую роль я отвожу партии «Нұр Отан». Послание должно стать основой действий всех членов партии и программой на ближайшие годы. Надо провести широкую разъяснительную работу, мобилизовать людей, сплотить на выполнение всех поставленных задач. Депутаты от партии должны законодательно обеспечить антикризисные и структурные преобразования. Я призываю все политические партии, общественные объединения, всех граждан проникнуться общей заботой о благополучии нашей Родины, принять активное участие в реализации данного Послания.

Сложный этап, который наступает, будет для нас временем преодоления. Мы обязательно победим новый глобальный кризис. Для этого у нас есть единая воля, прочные традиции единства народа. Мы выведем наш Казахстан на новые рубежи развития» [1].

Ближайшее будущее содержит немало вызовов, много непредвиденных ситуаций, усиливаются кризисы в мировой политике и глобальной экономике. В Послании предложены основные направления суверенного развития созданы главные ценности, которые объединяют всех казахстанцев, составляют фундамент будущего республики, стабильности, толерантности, равенства всех не смотря ни на что.

Как отметил Глава Государства заявил: «Эти ценности опыт пройденного Казахстаном пути, выдер-

жавшие испытание временем. Во-первых, - это независимость Казахстана и наша любимая столица Астана. Во-вторых, это национальное единство, мир и согласие в нашем общем доме. В-третьих, - это светское общество и высокая духовность. В-четвертых, - это экономический рост на основе индустриализации и инноваций. В-пятых, - это общество всеобщего труда. Мы должны приобщить молодежь и всех, что только трудом создается благо. Труд облагораживает человека. В-шестых, - это общность нашей истории, культуры и языка. В-седьмых, - это национальная безопасность, глобальное участие нашей страны в решении общемировых проблем» [1].

В Послании затронуты интересы каждого казахстанца. Сегодня созданы все условия необходимые для преодоления кризиса роста и развития страны. Уровень безработицы снизится, для этого Правительство проводит принципиально новые программы занятости. Эти программы направлены на решение каждодневных проблем миллионов простых людей страны. Безработный будет получать грант на приобретение профессии, а не за то, что он безработный. Проблемы бедности надо решать, а не смягчать за счет государственных пособий. Государство будет помогать только объективно нетрудоспособным и малообеспеченным.

Радикальной реформе подвергается система образования, она меняет содержание права на образование. Личным кредо каждого гражданина должно стать «образование в течение жизни». *Учитывая события в мире, нельзя терять контроль над ситуацией.*

Послание народу Казахстана в 2015 году занимает особое место среди ежегодных обращений Лидера Нации к народу Казахстана, по существу представляя собой обобщение итогов развития Казахстана за 25-летний период независимости, а также представляет собой конкретную программу дальнейшего развития страны в условиях глобальных вызовов современности. Послание Президента, основанное на общих целях «Стратегии «Казахстан-2050» и с учетом нынешних реалий и стратегических перспектив, знаменует начало нового этапа развития страны.

1 Назарбаев Н.А. Послание Президента РК Н.А. Назарбаева народу Казахстана «Казахстан в новой глобальной реальности: пост, реформы и развитие» [http://www.akorda.kz/ru/addresses/poslanie-prezidenta-respubliki-kazahstan-nazarbaeva-narodu-kazahstana-30-noyabrya-2015-g].

Түйіндеме

А.К. Құрманғали – с.ғ.д. халық аралық қатынастар кафедрасының доценті, aymena@mail.ru

Қазақстан және қазіргі заманның жаһандық сынақтары

(Қазақстан халқына Президенттің Жолдауының мазмұны бойынша)

Аталмыш мақалада автор заманауи жаһандық дағдарыстың шарттарын және оның Егеменді Қазақстан еліне әсерін қарастырады. Өспелі тұрақсыздық, әскери қақтығыстардың болуы және экономикалық дағдарыстың артуы құрылған саяси жүйенің алдына жаңа талаптармен дамыту мақсаттарын қояды. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы мәселелерді шешу бойынша маңызды қадам және қазіргі кезеңнің жаңа қауіп-қатерлерімен өзекті байланыста болып табылады. Автор маңызды саяси құжаттамалардың көпжақты анализінің негізінде жаңа әлемдік қауіп-қатерлерді болдыртпау туралы жаңа бағыттарды ашады және олардың республиканың саяси-экономикалық жүйесіне теріс әсерін азайтуға ықпал етеді.

Түйін сөздер: жаһандық дағдарыс, дағдарыстарды шешу бойынша шаралар мен бағыттар, президент, өкімет, ынтымақтастықтың стратегиялық бағыттары

Summary

A.K. Kurmangali – *Doctor of Political Science, The chair of International relations, Abai KazNPU*

Kazakhstan and new global challenges of the present

(within the framework of the message of the president to the people of Kazakhstan)

In this article the author considers modern conditions of global crisis and their influence on sovereign Kazakhstan. The growing instability, existence of the military conflicts and increase in an economic crisis set new tasks and the purposes of development before the created political system. The message of the President of the Republic of Kazakhstan N. A. Nazarbayev to the people of Kazakhstan is an important step in the solution of problems and is especially actual in connection with new threats of the present. The author on the basis of the comprehensive analysis of the major political document opens the new directions in overcoming and permission of new world threats, and to decrease in their negative impact on political and economic system of the republic.

Keywords: global crisis, measures and the directions on resolution of crisis, the president, the government, the strategic direction of cooperation

«ЖАЛПЫҒА ОРТАҚ ЕҢБЕК ҚОҒАМЫ» ҚАЗАҚСТАННЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК-ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУЫНЫҢ БАСТЫ ШАРТЫ РЕТІНДЕ

С.Ш. Мұсатаев – с.ғ.д., профессор,

Н.Е. Турашов – магистрант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Саясаттану және саяси технологиялар кафедрасы, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.

Мақалада Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты жолдауы мен «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» мақаласына салыстырмалы саясаттанулық талдау жасалып, әлеуметтік мемлекет қалыптасуы мен дамуының өзекті мәселелері қарастырылады. Еліміздің өсуі, реформалануы мен дамуы, әлеуметтік жаңғыруы, әлеуметтік саясатты жүзеге асыруы сияқты Елбасымыз межелеген мақсаттарды жүзеге асырудағы Жалпыға ортақ еңбек қоғамының рөлі талданады.

Түйін сөздер: әлеуметтік мемлекет, өсім, реформа, даму, Жалпыға ортақ еңбек қоғамы, әлеуметтік жаңғыру, әлеуметтік саясат

Демократиялық әлеуметтік мемлекет - батыстық социал-демократия қоғамдағы таптар арасындағы өзара келісімді қамтамасыз ету үшін индустриалдық кезеңде жүзеге асырған мемлекеттің түрі, оның басты қағидасы - адамдардың әл-ауқатының өркендеуі үшін бизнестің, азаматтық қоғамның, мемлекеттің әлеуметтік ынтымақтастығы мен өзара жауапкершілігін қолдау. Әлеуметтік мемлекет кең әлеуметтік негізге сүйенетін және халықтың өмір сүру деңгейін көтеруге, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын қорғауға және жүзеге асыруға, соңғы жетістіктермен қамтылған денсаулық сақтау, білім беру жүйелерін құруға, әлеуметтік әлсіз топтарға қолдау көрсетуге, әлеуметтік қатығыстардың алдын алуға, бейбіт реттеуге бағытталған белсенді әрі мықты әлеуметтік саясат жүргізетін демократиялық мемлекет. Сондықтан да, бүкіл әлем экономикалық дағдарыстан шығудың жолдарын іздестіріп жатқанда, Ұлт көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты биылғы жолдауында әлеуметтік-экономикалық жаңғыртуды еліміздің сара жолы ретінде таңдады.

Жаңа Жолдауда Елбасымыз: «Бүгін де тек Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамы ғана сыртқы сілкіністерге орнықты, тиімді экономиканың нақты негізі болуға қабілетті. Бүгін мен жаңа әлеуметтік саясат жасау міндетін қоямын. Мемлекеттің әлеуметтік саладағы рөлі әлсіз қорғалған азаматтарды қолдаумен және адам капиталына инвестицияларды қамтамасыз етумен шектелетін болуы тиіс. Атаулы әлеуметтік қолдау тек мұқтаж адамдарға, олардың нақты табыстары мен өмір сүру жағдайын бағамдау негізінде, көрсетілетін болады. Басқалар ақшаны өздері, өздерінің еңбектерімен табулары тиіс. Азаматтарымыздың жекелеген топтарының ерекше сұраныстарын ескере отырып, өмір сүрудің ең төменгі деңгейінің құрылымдарын қайта қарау және оның түрлі деңгейлерін белгілеу қажет. Үкіметке үш ай ішінде әлеуметтік қамсыздандыру жүйесін оңтайландыру бойынша ұсыныс енгізуді тапсырамын» деп атап көрсетті [1]. Яғни, жаңа кезеңде әлеуметтік саясатқа ерекше мән берілмек, Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамын құру күн тәртібінде тұрған өзектілігі өткір мәселе болып қала бермек. Жалпы, Қазақстанның тәуелсіздік жылдары жүргізген реформаларының нәтижесі, негізгі мақсаты - халықтың әл-ауқатын арттыру болып табылатын әлеуметтік қорғаудың көп деңгейлі жүйесін құру болды. Тұтастай алғанда, Қазақстандағы жаңадан құрылған халықты әлеуметтік қорғау жүйесі халықаралық стандарттарға, нарықтық экономика талаптарына және әлеуметтік бағдарланған мемлекет параметрлеріне сәйкес келеді. Қазақстандағы халықты әлеуметтік қорғаудың көп деңгейлі жүйесінің ерекшелігі базалық мемлекеттік әлеуметтік қамсыздандыру, міндетті әлеуметтік сақтандыру, жинақтаушы зейнетақымен қамсыздандыру және әлеуметтік көмектің бірігуі болып табылады. Соңғы он жылда әлеуметтік салаға мемлекеттік шығындар нақты көрсеткіш бойынша 3 есеге жуық өсті. Әлеуметтік сала мен мемлекеттік басқаруда жұмыс істейтіндердің саны 1,2 миллион адамнан асады. Мемлекет жәрдемақы мен төлемдердің үлкен көлемін қамтамасыз етуде. Оларды 1,5 миллионнан астам азамат алады [1].

Мемлекеттің ішкі функцияларының арасындағы ең маңыздысы - әлеуметтік қызмет. Әлеуметтік қызмет – мемлекеттің негізгі міндеттерінің бірі ретінде халықтың әлеуметтік жағдайын жан-жақты қамтамасыз етіп, жақсы дәрежеде дамытуды қамтиды. Бұл бағыттағы мемлекеттің саясаты екі бағытқа бөлінеді: **бірінші бағыты** – адамдардың қоғамдағы еңбегіне қарамай мүгедектерге, зейнеткерлерге, науқас адамдарға, көп балалы жанұяға, студенттерге мемлекеттік көлемде жан-жақты көмек жасап, олардың әлеуметтік жағдайын жақсарту; **екінші бағыты** – адамдардың денсаулығын қорғауға,

жақсартуға, мәдениетті дамытуға, халықтың жақсы тұрып, жақсы демалуына қамқорлық жасап, мемлекеттік бюджеттен тиісті мөлшерде қаржы бөліп отыру [2].

Тиімді әлеуметтік жаңғыруды жүзеге асыруда негізгі үш бағытты бөліп көрсетуге болады:

Бірінші бағыт – халықтың кедей топтарын қолдау (науқастар, мүгедектер, қарттар, көпбалалы отбасылар). **Екінші бағыт** – еңбекке құқықты қамтамасыз ету. Мемлекет еңбек нарығында субъектілердің тең құқықтылығы мен мамандықты таңдау еркіндігіне кепілдік беруі керек. **Үшінші бағыт** – халықтың жұмыспен қамтылуын реттеу. Оған экономиканың мемлекеттік және мемлекеттік емес секторларына жаңа жұмыс орындарын қалыптастыру бойынша бағдарламаларды дайындау және іске асыру, мүгедектерді жұмыспен қамту бағдарламалары жатады [3].

Әлеуметтік жаңғыруды теориялық негіздеу үшін алдымен әлеуметтік саясат ұғымын дұрыс түсініп алғанымыз жөн, өйткені, әлеуметтік саясатсыз әлеуметтік жаңғыру жүзеге аспайды. Ал әлеуметтік саясат дегеніміз – адамдармен қоғамның жан-жақты дамуы үшін жағдайлар жасау және алуан түрлі әлеуметтік топтардың белгілі-бір құқықтық қалпын сақтау мен қолдауға адамдардың әлеуметтік жағынан қорғалуын қамтамасыз етуге байланысты мемлекеттің іс жүзіне асыратын кешенді шаралары болып табылады [4].

Ақылға қонымды, парасатты әлеуметтік саясатсыз әлеуметтік қайшылықтарды, дау-дамайды бәсеңдету мүмкін емес. Қазіргі кезде қоғамның әлеуметтік экономикалық дамуында адам факторы шешуші рөл атқарады. Осыларға байланысты әлеуметтік саясаттың негізгі міндеттерін қалыптастыруға болады. Ол міндеттер мыналар:

1. Адамдарды әлеуметтік қорғауды іс жүзіне асыру, олардың негізгі әлеуметтік экономикалық құқықтарын іске асыру.

2. Әрбір адамның және тұтастай алғанда қоғамның тұрмыстық ахуалын көтеру үшін жағдайларды жасау;

3. Әлеуметтік инфрақұрылымды дамыту. Бұл саланың өнімінің көлемі, сапасы және сипаты халінің өмір сүріп тіршілік етуінің қамтамасыз ететін болуы керек;

4. Қоғамдық өндіріске қатысу үшін экономикалық ынталылықты қалыптастыру;

5. Адамның жан-жақты дамуы үшін олардың қажетсіну жүйелерін жасау және ерікті түрдегі еңбекке араласу мүмкіндіктерін қарастыру [5].

Әлеуметтік саясаттың негізгі міндеттері әлеуметтік қорғаудың тиімді жүйесін қалыптастыру болып табылады. Әлеуметтік сала мамандарының ойы бойынша әлеуметтік саясат екі салыстырмалы блокке бөлінеді. Әлеуметтік саясаттың **бірінші блогінің** элементтеріне халықты әлеуметтік қорғау және қолдау, сонымен қатар адамдардың өмір сүру деңгейіне әсер етуші әр түрлі коммерциялық емес нысандарды дамыту жатады. Әлеуметтік саясаттың **екінші блогін** мынадай іс-шаралар мен шешімдерді қамтиды. Олардың қатарына халықты тауармен, тұрғын үймен әлеуметтік инфрақұрылымның қызметімен жұмыс орнымен, қажетті ақша кірістерімен қалыпты экономикалық жағдаймен қамтамасыз ету жатады.

Әлеуметтік саясаттың модельдерін таңдаған кезде ең бірінші қоғамдық саяси және микроэкономикалық факторлар әсер етеді. Тұрақты даму тұжырымдамасымен жүзеге асырудың маңызды жағдайы әлеуметтік бағдарланған рынтоктік экономиканы құру болып саналады.

Әлеуметтік саясат – халықтың, оның негізгі жіктерінің, топтары мен санаттарының тұрмыс жағдайына ықпал етумен байланысты жалпы мемлекеттік саясат бөлігі. Қамтитын тараулары: табысты реттеу, жұмыспен қамту, әлеуметтік қамсыздандыру саясаты; білім беру және денсаулық сақтау аяларындағы саясат; тұрғын үй саясаты т.б. Әлеуметтік саясат адамға, оның халықаралық және ұлттық заңнамада көзделген құқықтарын қорғауға бағдарланған. Әлеуметтік саясаттың мақсаты – кез-келген қоғамның жоғары құндылығы ретіндегі адамды қолдау және дамыту. Әлеуметтік саясат үлгісінің нақты іске асырылуы саяси құрылысқа, экономилық даму деңгейіне, меншік қатынастарына, басқару құрылымына, мәдениетке, ағлаққа, тарих пен дәстүрлердің ерекшеліктеріне байланысты. Әлеуметтік саясат өндірістік қоғамдық өнімді бөлуге негізделеді.

Бүгінгі Қазақстан – қоғам өмірінің барлық салаларында оң өзгерістерге жетіп, экономикасы, білімі мен мәдениеті тұрақты дамыған, ынтымағы жарасып, берік нығайып келе жатқан еңселі егемен ел болып табылады. Әлем таныған Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың сындарлы саясатының арқасында әлеуметтік-экономикалық даму үрдісіне қол жеткізгенімізді Қазақстан халқы мақтан тұтады. Жаңарған, серпінді дамумен алға ұмтылған бүгінгі Қазақстан – міне, осындай. Біз тәуелсіздік аясында айтулы жетістіктерге жетіп, өзіндік тәжірибе жинақтап, нығайып келеміз. Аз уақыттың ішінде тәуелсіз еліміздің әлеуметтік-экономикалық әл-ауқаты, мәдени, рухани келбеті бұрын болып көрмеген биік деңгейге көтеріле түсті. Яғни, бұл жылдар барша қазақстандықтар үшін қайырлы жылдар болды. Түбегейлі экономикалық реформалардың нәтижесінде туған Қазақстанымыз көркейіп келеді.

2012 жылғы 27 сәуірде Қазақстан халқы Ассамблеясының XIX сессиясында Президенті Н.Ә. Назарбаев әлеуметтік жаңғырту мәселесіне қайта оралды. Жартыжылдықтың қорытындысы бойынша есеп беруге арналған телекөпірде Елбасы Үкіметтің алдында тұрған үш міндетті айрықша атап өтті. Олар – индустрияландыру, өңірлердің теңгерімді дамуы және әлеуметтік жаңғырту жайы. Әсіресе, қоғамға түсінікті әрі ұзақ мерзімді қамтитын әлеуметтік саясаттың маңызына ерекше тоқталды. Ал 2012 жылы 10 шілдеде Елбасы Н.Назарбаев «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» атты бағдарламалық мақаласын жариялады [6]. Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 10 шілде күні жарияланған «Әлеуметтік жаңғырту: Жалпыға ортақ Еңбек Қоғамына 20 қадам» атты мақаласы елді ұзақ мерзімді перспективаға бағдарлайтын тұжырымдама сипатындағы бағдарламалық саяси құжаттардың қатарына жатады. Онда Елбасымыз әлеуметтік жаңғырту үрдісіне айрықша мән беріп қана қоймай, ең алдымен, қазақстандықтардың жас ұрпағына арналған жаңа құндылық бағдарын қалыптастырды. Ең алдымен Н.Назарбаев жаңғырту үдерісіне залалын тигізетін факторларды атап өтті. Солардың ішінде біреудің есебінен күн көру, әлеуметтік инфантилизм жағдайлары, еңбексіз пайда табуға құмарлық қазақстандық қоғамда шынымен де кеңінен орын алып отыр. Бұларға қоса, Президент «Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту - Қазақстан дамуының басты бағыты» атты Жолдауының жүзеге асу қарқыны мен сапасына көңілі толмайтынын тура айтты. Осындай жағдайлар мақаладағы тапсырмалардың нақты болуының бірден бір себептері болып табылады.

Елбасының мақаласында көрсетілгендей, Қазақстандағы әлеуметтік жаңғыртуды күн тәртібіне бес негізгі басымдықтар бойынша енгізу қажет:

1. Әлеуметтік заңнамаларды жаңарту. Тәуелсіздік жылдарында Қазақстанда әлеуметтік заңнамалардың ауқымды арқауы құрылды. Барлық маңызды салалар - білім беру, денсаулық сақтау, мәдениет, спорт, азаматтық қоғам институттарының қызметі және т.б. арнайы заңнамалық актілермен реттеледі. Еңбек заңнамасы кодталған, құқық шеңберінде тұрғындарды әлеуметтік қорғау жүйесі жұмыс істейді. Сонымен қатар, әлеуметтік-құқықтық жүйеде проблемалар да бар. Осыған орай тек қазір ғана емес, сонымен қатар, орта мерзімдік перспективада да әлеуметтік заңдарды олардың тиімділігін анықтау мақсатында мұқият тексеру талап етіледі.

2. Әлеуметтік-еңбек қатынастарының тиімді модельдерін қалыптастыру. Бұған барлық мемлекеттік органдар мен бизнес-қауымдастық ерекше назар аударғаны жөн:

- a) Жұмыспен қамту саласын дамыту.
- b) Кәсіптік біліктіліктің ұлттық жүйесі
- c) Еңбек дауларының алдын алу, ескеру және реттеу

3. Өмір сапасының қазақстандық үлгі-қалыбы. Бұл басымдықтың өзі төрт тармақтан тұрады:

a) *Тұрғын үй жағдайының үлгі-қалыптары: қолжетімділік пен жайлылық.*

Тұрғын үй, үй, пәтер - әрбір қазақстандық үшін бірінші дәрежелі мәселе, мұның өзі жеке бастың өмірі мен отбасындағы жақсы ауанның сенімді негізі, бұларсыз әл-ауқат пен өнімді еңбекке атымен қол жетпейді.

b) *Білім беру жүйесін жаңғырту жөніндегі бұдан былайғы қадамдар.*

Қазақстандағы білім беру жүйесін жаңғырту үш басты бағыт бойынша жүргені көкейге қонымды:

1. білім беру мекемелерін оңтайландыру;
2. оқу-тәрбие үдерісін жаңғырту;
3. білім беру қызметтерінің тиімділігі мен қолжетімділігін арттыру.

c) *Денсаулық сақтауды жаңғырту және саламатты өмір салты.*

Әрбір қазақстандық үшін басты құндылық - өзінің денсаулығы.

Сондықтан да Тәуелсіздіктің барлық жылдарында мен халық денсаулығына бөлекше көңіл бөліп келемін. Бұл тақырып қашанда менің бақылауымда.

d) *Халықты әлеуметтік қорғау және бейімдеу жүйесін дамыту.*

Қазақстандықтардың өмір сүру ұзақтығын арттыру, демек - зейнет жасындағы, бірақ еңбекке қабілетті жастағы адамдар санын арттыру денсаулық сақтауды дамытудың нақты нәтижесі болып табылады.

4. Әлеуметтік жаңғыртудың ақпараттық-мәдени құрамдасы. Жаңғырту үдерісі, **біріншіден**, бүкіл қазақстандық социумды ақпараттық қоғам жағдайына бастауы тиіс, ол әлемдік дамудың трендіне толық сәйкес келеді. Және **екіншіден**, Қазақстанда экономиканың, әлеуметтік жүйе мен саясаттың бұлжымас дамуының маңызды факторы бола алатындай ақпараттық-мәдени орта құру қажет.

5. Әлеуметтік үдерістерді мемлекеттік басқарудың тиімді жүйесі. Әлеуметтік үдерістерді басқарудың тиімді мемлекеттік жүйесі әлеуметтік жаңғыртудың маңызды бөлігі болып табылады. Және бұл жүйе өзі үшін емес, халық үшін жұмыс істейтіні тиіс.

Жоғарыда аталған міндеттерді жүзеге асыру мақсатында, «әлеуметтік мәселелерді кейінге қалдыруға болмайды» деген Елбасы Қазақстан Республикасының Парламентіне, «Нұр Отан» Халықтық демократиялық партиясына, Қазақстан Үкіметіне әлеуметтік салаға қатысты 20 тапсырма жүктеді. Қоғамдағы әлеуметтік проблема ежелден-ақ үлкен маңызға ие болғандығы белгілі. Халықты әлеуметтік сілкініс пен дүмпуге жеткізбеу үшін, әлеуметтік хал-ахуалды тереңірек зерделеуге, әлеуметтік саясатты жаңғыртуға баса назар аударудың қажеттігін бүгінгі XXI ғасыр шындығы анық көрсетіп отыр. Дамыған Европадағы дағдарыстан күйзелген халықтың жағдайы бұған анық дәлел болып табылады, мұнда жұмысшылардың ереуілі, шерулер мен бас көтерулер күн сайын өтіп, әдеттегі жағдайға айналып отыр. Сол үшін, елдегі саяси тұрақтылық пен түсіністікті біржола мәңгілікке қалыптасқан ахуал деп қарауға болмайды. Ол әлсіздік өзгеріп отыратын құбылыс болып табылады, ол қоғамдағы әлеуметтік әділеттікке, қарапайым адамдардың өздерінің ертеңгі күндеріне деген сенім деңгейіне тікелей байланысты дүние. Осыған байланысты, Н.Назарбаев қоғамның, биліктің назарын әлеуметтік жаңғыртуды жүзеге асыруға шақырып, оны құрғақ сөзбен емес, тікелей іспен, көзбен көріп, көңілмен сезінетін нақты игіліктермен дәлелдеуге мезгеп отыр. Оны жүзеге асырудың 20 алғышартын да ұсынды, мақаланың «Жалпыға бірдей Еңбек Қоғамына 20 қадам» деп аталуы да сондықтан.

Көріп отырғанымыздай, Н.Назарбаевтың «Әлеуметтік жаңғырту: Жалпыға бірдей Еңбек Қоғамына 20 қадам» атты мақаласы жаңғыртушылық мәні зор бағдарламалық сипатқа ие құжат. Аталған мақалаға маңызды мән беретін бірқатар аспектілерді белгілеуге болады.

Біріншіден, мақалада баяндалған жаңа бастамалар қоғамды және елімізді жаңғырту жөніндегі Елбасының стратегиялық жоспарының логикалық жалғасы болып табылады. 2005 жылы жедел экономикалық, әлеуметтік және саяси жаңару курсына көшуді жариялай отырып, Қазақстан Президенті Н.Назарбаев кезең-кезеңімен және дәйекті түрде жаңғырту стратегиясын іске асыруда. Ол экономика саласында жүргізілген жаңартулардан кейін, келесі жауапты кезең - халықты қоғамдық игіліктермен қамтамасыз етуді экономикалық жетістіктермен синхрондауға бастама жасады. 2011 жылы Президент өзінің Қазақстан халқына Жолдауында еліміз үдемелі индустрияландырудың мемлекеттік бағдарламасын іске асырудың екінші жылына кіріскенін атап өтіп, онда әлеуметтік жаңғырту мәселелері басты болып табылатындығына тоқталған болатын. Онда Президент жаңа әлеуметтік саясат ең алдымен халықтың өмір сүру сапасын арттыруға бағытталғанын айрықша атап өткен болатын. Соңғы жылдардағы қазақстандық мемлекеттік саясаттың әлеуметтік бағыты - жаңа трендке айналды. Дегенмен, әрбір қазақстандыққа қамқорлық көрсету өкіметтің назарынан тыс қалған емес, жаңа жаһандық бастамалар ұсыну барысында да Н.Назарбаев оларды үнемі қарапайым адамдардың қажеттіліктерімен байланыстырып отырады. Әлеуметтік-экономикалық жаңғырту елімізді дамытудың басты бағыты болып белгіленген 2012 жылғы Жолдау - әлеуметтік жаңғырту бағдарламасының концептуалды рәсімдеуі болды. 2012 жылдың басында жарияланған Жолдаудан кейін жарты жыл өткенде Елбасы әлеуметтік саланы жаңғырту жөніндегі толық әрекеттердің жоспарын ұсынды.

Екіншіден, Президент өз мақаласында қоғамның негізгі құндылық бағдарларының жүйесін ұсынып отыр. Президенттің мақаласындағы негізгі ой - бұл, әлеуметтік жаңғырту тәжірибелік іс-шаралар кешені ғана емес, қоғамдық сананың іргелі парадигмаларын қайта қарау екендігінде. Еліміз өзінің жаңа даму кезеңіне аяқ басты, тиісінше жаңа мақсат-міндеттер, сондай-ақ туындайтын жаңа тәуекелдер мен қауіптер, осының бәрі біріге келіп, оларды трансляциялаудың жаңа идеологемдері мен жаңа әдістерін талап етеді. Басқаша айтқанда, ішкі саяси дамудың басым бағыттары мен құндылықтарын ой елегінен өткізу, оларды ағымдағы және алдағы күн тәртібіне барынша жақындату қажеттілігі туындайды. Осыған байланысты, Н.Назарбаевтың «Жалпыға бірдей Еңбек Қоғамы» доктринасы тек қолданбалы сипатқа ғана ие емес, жаңа құндылық бағдарлар береді, нақтырақ айтсақ, қолданыстағы негізгі құндылықтар жүйесін жаңартады. Бұл тұрғыда, Президент 2008 жылы ішкі саясат жөніндегі кеңесте идеологиялық саладағы төрт маңызды басымдылықты атап өткенін айта кеткеніміз жөн. Бұлар - «ұлттың тұрақты дамуы», «мемлекеттілікті нығайту», «ұлт бірлігі» және «болашаққа деген сенімділік». Негізгі басымдылықтар өзгеріссіз қалады, сондай-ақ Елбасы, елімізді одан әрі динамикалық дамыту үшін жаңа құндылықтар мен жаңа құндылық бағдарларын қалыптастыру қажеттігін жақсы түсінеді. Жалпыға бірдей Еңбек қоғамының тұжырымдамасы - бұл Үкімет үшін нақты мақсат емес, жаңа даму формуласы, тіпті, президенттік саясат бағдарының идеологиясы. Оңтүстік-Шығыс Азияның дамыған елдеріне қарасақ, осы елдердің «еңбек» және «білім» сияқты өзіндік философиялық доктриналарының, сондай-ақ идеологемдердің болуы олардың жетістіктерінің маңызды факторлары болып табылды. Президент халықымыз еңбекке, өркендеуге және жетістіктерге ынталануы тиіс екендігін, ал қажетті жағдайлар әлдеқашан жасалғанын атап өтті. Басқаша айтқанда, «Жалпыға бірдей Еңбек Қоғамы» - бұл жаңа идеологема, ол «Еңбек» деген түсінікті

жалпыұлттық құндылықтар шегіне көтеруге бағытталған, бұл біздің мемлекетіміз бен қоғамымызды болашаққа ұмтылуына ынталандыруы тиіс. Және, ең алдымен, жаңа құндылықтарды Президент қазақстандықтардың жас ұрпағына жолдайды. Елбасының «Нұр Отан» съезінде, Тәуелсіздіктің 20-жылдығына арналған салтанатты жиналысында, Қазақстан халқы Ассамблеясының сессиясындағы және т.б. соңғы баяндамаларын еске түсірер болсақ, Президент барлық жерде әсіресе жастарға бет бұрып, барлық өзгерістер, жаңғыртулар жас қазақстандықтар үшін, болашақ ұрпақтың игілігі үшін жасалатынына айрықша назар аударады. Сондықтан ол бүгінгі таңда елімізде болып жатқан үрдістерге белсенді араласуға, ең алдымен, жастарды шақырады. Еңбек адамы, өз ісінің шебері - жастар еліктейтін басты объект болуы тиіс. Өкінішке орай, бүгінгі таңда жастарымыз еліктеп жүрген «оңай пайда табатын пысықайдың» кейіпін еңбексүйгіштік пен мақсатқа жеткіштіктің арқасында үлкен жетістіктерге жеткен адамдардың тағдыры алмастыруы тиіс.

Үшіншіден, Президенттің мақаласы - бұл Жолдауды нақты іске асырудың бағдарламалық құжаты. Жолдауда Президент өзінің негізгі тезистерін дамыта отырып, әлеуметтік жаңғыртудың негізгі бес басымдылығын белгілеп, оларды шешу бойынша нақты бағдарлар береді. Елбасы белгілеген бағдарлар ең алдымен мүдделерді қорғауға және қарапайым халықтың қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған. Бұл жағынан президент мақаласының контент-талдауы қызықтырарлық. «Әлеуметтік» және «еңбек» деген түсініктер аса жиі қолданылады. Бұл терминдер мақалада тиісінше 138 және 80 рет кездеседі. Келесі жиі қолданылатын сөздер - бұл «жаңғырту» (69), «жұмыс» (60), «мемлекет» (55) және «даму» (47). Бұл елдің ауқымды міндеттерін Елбасы әрқашан қазақстандықтардың әлеуметтік бағдарымен байланыстырып отыратындығының көрсеткіші деп білеміз. Президент курсының жалпы әлеуметтік бағдары да, міне, осында. Сондықтан мақала Үкімет пен Парламентке немесе басқарушы партияға берілген тапсырмалары ғана емес, Елбасының жалпы ұлтқа деген өзіндік жолдауы болып табылады. Онда ол болашақты қалай көретіндігімен, қол жеткізеуге тиіс жетістіктеріміздің өлшемдерімен бөліседі. Әсіресе, осы мақсаттардың іске асырылуы барлық қоғам үшін маңызды. Қоғам пікірінің көрсеткіштері бойынша халықтың 90%-ға жуығы президенттің әлеуметтік жаңғырту бағдарламасын қолдауы да кездейсоқтық емес. Бұл ретте, әрбір жауап берушінің үшіншісі Президент тоқталып өткен барлық идеяларды қолдайтындығын атап өткен. Жалпы, «Әлеуметтік жаңғырту» мақаласында айтылған тезистер, Н.Назарбаев елдің стратегиялық даму курсына белгілеуші ғана емес, сонымен қатар қоғамдағы жаңа құндылықтар бағдарын қалыптастырушы нағыз Елбасы екендігін тағы бір дәлелдеп берді. Және ең бастысы, Президент мақаласында қоғамды бұдан да мықтырақ біріктіре түсіретін жұмылдырушы жолдамалар бар. Ал, «Жалпыға ортақ Еңбек Қоғамы» доктринасының өзі Елбасының стратегиялық тәсілін, оның мемлекетті келешек онжылдықтарда даму логикасын, маңызды стратегиялық шешімдер қабылдау қабілетін дәлелдей түсті. Бұл Елбасының ең жоғары халықаралық деңгейдегі мемлекет қайраткерлеріне тән мықты лидерлік қасиеттерінің бір қыры ғана.

Шынын айту керек, Кеңес өкіметі кезінде жасампаз еңбек дұрыс бағаланды. Еңбек озаты қоғамда белгілі беделге ие болды, депутаттыққа сайланды, лауреат атанды, сый-құрметке бөленді, марапатқа ие болды. Көгілдір экранда, баспасөзде жиі сөз алды, пікірлеріне жұртшылық құлақ асты. Олардың қоғамдық өмірге ықпалы күшті болды. Ал қазір тәуелсіз ел болғаннан бері еңбек адамы, әсіресе дене еңбегімен айналысатындар назардан мүлдем тыс қалды. Дикан, токарь, механизатор, зоотехник, мал дәрігері, агроном деген мамандықтарды есепке де алмайтын болдық. Олар ұмытылып барады, бұлар өмірге қажеті шамалы, басы артық кәсіп секілді. Білетініміз: банкир, қаржыгер, кәсіпкер, фермер, шаруа қожалығының басшысы, серіктестік жетекшісі.

Ал жастардың білетіні: телеарналардың жүргізушісі, күнделікті жиі естіп жүрген жаттанды сөздерді қайталаудан аса алмайтын телесериал кейіпкерлері, эстрада жұлдызсымақтары, той-томалақтың асабалары... Көпшілік, әсіресе жастар осыларды біледі, таниды. Өйткені, олар күн сайын экранда сұхбат беріп, өздерінің өмір тәжірибелері тапшы болса да, елге ақыл айтып, кеңес береді. Кейбір жас «жұлдыздар» ақсақалдардың лексиконындағы уағыздарды жаттап алып, соларды қайталаудан қысылмайды, бата беріп, уағыз айтып жатады. Өздерінің өмірге көзқарасын, тілек-талаптарын нақтылап жеткізе алмайды, көп сөзділікке салынып, тыңдаушыларды жалықтырып жібереді. Өнімді еңбек етіп, нақты көрсеткішке жеткен әртүрлі саланың мамандары бұқаралық ақпарат құралдары арқылы өз өмір жолдарын, табысқа жетудің, еңбек етудің жемістерін баяндауы өте сирек кездеседі.

Адал, жасампаз еңбек қоғамдық пікірде өз бағасын алмаған соң, соңғы уақытта өз қолымен өнім өндірушілер, құндылықтарды дүниеге келтірушілердің орнына, алыпсатарлар, саудагерлер, өнім өндіруші мен тұтынушы арасындағы делдалдар, яғни ауырдың үстімен, жеңілдің астымен күн көрушілер қаптап кетті. Елбасы өзінің мақаласында «өкінішке қарай, адамдар арасында жаңа біліктілікті меңгеруден гөрі

базарда «такси» қызметін атқаруды қалайтын психология сақталып отыр» деп жайдан-жай айтпаса керек. Тепсе темір үзетін жас жігіттердің базарда ала қап арқалап немесе қол арбаны сүйретіп жүргеніне арланбайтынына, намыстанбайтынына қынжылыс білдіреді. Олар жұмыс орны бар, жаңа өндіріс ошақтарына барып жұмыс істеуден қашқақтайды. Туған ауылдарынан, орталық ірі екі мегаполистен алысқа ұзап шыққылары келмейді. Бұлардың көбі, өкініштісі сол, институт не колледж бітіргендер.

Келмеске кеткен Кеңес өкіметін тоталитарлы деп кемсіткенімізбен, ол кезеңде социализм қағидалары мен еңбек қатынастарын реттеу дұрыс жолға қойылды. Қай жерде қандай еңбек ресурстары бар, өндіріске қажетті шикізат қай жерде көп орналасқан – осының бәрі зерттеліп, анықталып отыратын. Жас мамандар сол аймақтарға жолдамамен жіберілетін. Бүгін ондай жоқ. Оқу орындарын бітірген жастар қайда барарын білмей, дипломдарын қалтаға салып, сенделіп жүргені. Қай жерге барса, еститіні бір жауап: еңбек өтілін жоқ екен, жұмысқа қабылдай алмаймыз. Ешкім жұмысқа алмаса, бұларда қалай еңбек өтілі болмақ? Сондықтан да жас мамандарды жұмысқа қабылдаудың тәртібін заңмен өзгерту керек. Институт, колледж бітірген жылы олардан еңбек өтілін талап етпеу керек, сынақ мерзімін белгілеп, оны жұмысқа үйрету, мамандыққа баулу керек. Қай жерде қандай мамандық иелері жетіспейтінін, қанша маманға зәру екендігін бұрын жоспарлау органдары біліп отыратын. Ал бүгінгі болашақты бажайлаумен, бағалаумен шұғылданытын мекемелер бұған назар аудармай отыр. Жоспарлау – өткен қоғамның сарқыншағы деген теріс ұғымнан арылмай келеміз. Жоспарлау дегенде қанша шеге, қанша күрек, қанша айыр шығаруды есепке алуды айтып отырғанымыз жоқ, бұларды есепте дейтін ешкім де жоқ. Мәселе – өзекті, өмірге қажетті маңызды салаларды өз ыркына жібермей, анархия мен берекесіздікке ұрындырмай, өнім өндіруді ғылыми түрде мөлшерлеп, бағдарлап отыру экономика үшін әлі де ауадай қажет.

Мақтап жүрген батыс экономикасы 7-10 жылда қайта айналып соғатын дағдарыстан неге құтыла алмай келеді? Тежегіш күштің жоқтығында. Меншік иелерінің арасындағы бәсекелестік ешқандай ойлануға мүмкіндік бермейді. Олардың арасындағы шиеленіс, бәсеке жарысы бірін-бірі жұтып қоюға, орға құлатуға бейім тұрады. Рынок үшін өліспей беріспейді. Сөйтіп күштілері әлсіздерін мерт етеді, құрдымға жібереді. Әрине, мұндайда майда шабақтар тез жұтылып кетеді. Нарық заңы қатал, мейірімсіз. Ешкімді аямайды, мүсіркеу дегенді білмейді. Соқыр бәсекенің арқасында сұраныстан тыс тауарлар көптеп шығарылып, олар айналымға түспейді. Өндіріс тоқырауға ұшырайды. Дағдарыс деген осыдан өрбиді.

Сонымен қатар, қоғамдағы тұрақсыздықтың бірден-бір көзі елдегі игілікті жасауға адамдардың бірдей қатыспауы болып табылады. Біреу тер төгіп, игілікті дүниеге келтіреді, екінші біреу бұта басын сындырмай, молшылықта күн кешеді. Бұл қоғамда наразылық туғызады. Анау неге еңбек етпей, өмірдің рахатын көреді, тер төгіп, игілік жасаушы адам неге бейшараның күйін кешеді? Неге ол өз еңбегінің нәтижесін, ырзығын көрмейді? Бұл әлеуметтік әділеттікке жата ма? Бұған қалай төзуге болады? Сөйтіп наразылар, өз тұрмыс күйіне өкпелілер бүлік шығаруға бейімделеді. Алғашқыда жеке өз бекзатына қарсылық көрсетіп бағады, біртіндеп олар өзара пәтуаласып, күш біріктіріп ұйымдасқан қарсылыққа шығады. Бұл бара-бара етек алып, құлашын кеңге жаяды. Әуелі бір өңірді, кейінірек көрші аймақтарды қамтиды. Жеке-дара ереуілшілердің әрекеті жаппай ұлттық дүмпуге ұласуы да ықтимал. Өйткені ежелгі заманнан бері бірде-бір қоғам қой үстіне бозторғай жұмыртқалайтын жұмақ қоғамды орната алмай келеді, ұрыс-керіс, атыс-шабыс, қырып-жою тоқтамай отыр. Бұл көне тарихтан бері қайталанып келеді. Билік иелері, саясаткерлер, халықшылдар адам қоғамын басқарудың оңтайлы жүйесінің үлгісін таба алмай отыр. Әзірше бірде-бір қоғамдық жүйе халықтың жүрегінен шықпай келеді, бәрінен де үлкен олқылықтар көзге ұрып тұр.

Ең алдымен, Қазақстан Республикасының Үкіметі «Жалпыға ортақ Еңбек Қоғамы» бағдарламасын жүзеге асыру жоспарына сәйкес, тапсырмаларды орындау негізгі 5 бағыт бойынша үйлестіргенін атап айтқанымыз жөн. **Біріншісі** – әлеуметтік заң шығаруды жаңарту. **Екіншісі** – әлеуметтік-еңбек қатынастарының тиімді моделін қалыптастыру. **Үшіншісі** – қазақстандықтардың өмір-тұрмысы сапасын арттырып, бұған еңбекке қатыстылықты тиянақты ету. Төртіншісі – әлеуметтік жаңғыртудың ақпараттық-мәдени бөлігін дамыту. Бесіншісі – әлеуметтік үдерістерді мемлекеттік басқарудың тиімді жүйесін қалыптастыру. Осындай жүйелі түрде ұйымдастырылған әлеуметтік жаңғырту саясаты өзінің жемісін бере бастады, яғни, Қазақстандағы әлеуметтік саланы үдемелете дамыту оң нәтижелер беруде. Қазақстан барынша қарқынды дамып келеді: ішкі жалпы өнімнің өсімі 5,6 пайыз болды. Мемлекеттік бюджеттің түсімі 25 пайызға жуық өсті. Еліміздің халықаралық қоры 15 пайызға артып, 83 миллиард доллардан асты. «Өнімділік - 2020» мемлекеттік бағдарламасы белсенді жүзеге асырылып жатыр. Елімізде өңдеу өнеркәсібінің еңбек өнімділігі бір жарым мың долларға артып, 25 мың долларға жетті. Ауыл шаруашылығына, оның ішінде орман және балық шаруашылығына құйылған инвестиция 56 пайызға артты. Қолданыстағы өндіріс орындарының бірқатарын жаңғырту жұмыстары қарқынмен жүргізілуде. Елбасының Жаңа индустрияландыру саясатын жүзеге асыруға бағытталған жұмыс үдемелі қарқын алды: бүгінге дейін 440-тан астам жаңа

индустриялық кәсіпорын іске қосылған. Олар жалпы құны 800 миллиард теңге болатын өнімдер шығарып үлгерді, бұл кәсіпорындарда 50 мыңнан астам жұмысшы табысты еңбек етіп жатыр. Икемді және жүйелестірілген әлеуметтік саясат азаматтардың өмір сапасын ғана айқындап қоймай, сонымен бірге қазіргі заманғы әлемдік экономикаға тән экономикалық катаклизмдерді ауыртпалықсыз және әлеуметтік сілкіністерсіз еңсеруге жағдай жасайды.

«Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды қолдау мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Заң қабылданды. Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасына сәйкес, еліміздің энергетикалық теңгерімінде «жасыл» энергетика үлесін 2017 жылға қарай 3% жеткізу көзделеді. Ұл еліміздің индустриалдық-инновациялық дамуынан да кем түспейтін маңызды қадам. Қазақстанның тұтастай 2050 жылға дейінгі әлеуметтік жаңғыруы тұрғысынан алып қарағанда да осы заң жобасындағы қамтылған мәселелер маңызды. Алдымызда Халықаралық «ЭКСПО-2017» көрмесін өткізу міндеті тұр. Сондықтан да, жаңартылатын энергия көздерін заңнамалық тұрғыдан қамтамасыз ету, бұл біздің үлкен міндетіміз.

Ел Конституциясында бекітілген әлеуметтік кепілдіктерді жүзеге асыруда кірістер саясаты мен халықты әлеуметтік қорғауды ұйымдастыру айрықша орын алады. Ең төменгі әлеуметтік үлгі-қалыптар мемлекеттік әлеуметтік кепілдіктерді жүзеге асыру негізі болып табылады, мемлекет халықтың әлсіз топтарына қолдау көрсету үшін әлеуметтік көмекті ұйымдастыруға аса зор қаржылар жұмсайды. Сонымен бірге, Мемлекет басшысы белгілеген қоғамды әлеуметтік-экономикалық жаңғырту бағытын жүзеге асыра отырып, елде, басты мақсаты жұмыспен қамтудың тұрақтылығы мен өнімділігін қамтамасыз ету есебінен халықтың табысын арттыру болып табылатын «Жұмыспен қамту-2020» бағдарламасы кең ауқымда жүзеге асырылуда.

Әлеуметтік жаңғырту ниеттер туралы теориялық қағида емес, нақты жағдай екенін ерекше атап өткен жөн. Қазақстан Республикасы Президентінің нұсқаулары мен тапсырмаларында аталған бағдарламаны толық орындау жөнінде мақсаттар, міндеттер, ұйымдастыру-құқықтық және қаржылық шаралар нақты айтылған.

Президент Н.Назарбаев «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалпыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» атты бағдарламалық мақаласында елімізді әлеуметтік жаңғыртудың бес негізгі басымдығының бірі қатарында әлеуметтік-еңбек қатынастарының тиімді моделін қалыптастыруды, оның ішінде жұмыспен қамту саласын дамытуды атап көрсетті. Халықты жұмыспен қамтамасыз ету – әрбір мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық саясатының негізгі басымдықтарының бірі. Мемлекет басшысы «Бизнес-2020 Жол картасы» табысты орындалып жатқанын ерекше атап өтті. Кәсіпкерлікті мемлекет қолдайтын мұндай бағдарлама әлемнің ешбір елінде жоқ. Өзге маңызды жоба - «Халықтық-ІРО бағдарламасы. Сондай-ақ Қазақстан Президенті отандық денсаулық сақтауды дамытуға тоқталды.

Қазақстан халқы Ассамблеясының XX сессиясының «Қазақстан-2050» стратегиясы: бір халық – бір ел – бір тағдыр» деген атпен өтуінің өзінен біраз жайтты аңғаруға болады. Біздің ойымызша, бұл тақырып бекер қойылып отырған жоқ. Стратегиялық міндет - барша қазақстандықтар еліміздегі бірлікті сақтап, одан әрі нығайтуы болып табылады, және Ассамблея мүшелері мен еліміздегі көптеген этномәдени орталықтар осы бағытта жұмыс істеп жатыр.

Қорытып айтар болсақ, елімізде әлеуметтік мәселелерді шешумен қатар адамның рухани сұранысын қанағаттандыру кезек күттірмес маңызды шаралардың бірі екені белгілі. Өйткені ол – адами капиталды күшейтудің бірден-бір жолы. Тәуелсіздікті нығайта түсудің басты шарттарының бірі – адамдардың бойында еліміздің тәуелсіздігін баянды ететін ұлттық келісім рухын және отансүйгіштік сезімін нығайту. Елдің рухын көтеру, елжандылық қасиетін қалыптастыру тәуелсіз мемлекетіміз үшін айрықша маңызы бар мәселе болып табылады.

Себебі жер қойнауындағы кен байлығымен танылып қана қоймай, адамгершілік-рухани құндылықтарын дәріптеген, тарихи зердесі таза, әлеуметтік капиталы қомақты мемлекет қана ертеңгі күні халықаралық қауымдастықтың ортасында зор беделге ие болады. Сол жолда ұлттың рухани діңгектерін нық қадағайтын ұлттық идея, алға қойған биік мақсат болуы тиіс. Серпінді дамып келе жатқан жас та тәуелсіз мемлекет Қазақстан жағдайында қоғамның ұйытқысы, мемлекеттіліктің тірегі боларлық ортақ идея мәселесі өзекті.

1 «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму». Қазақстан Республикасының Президенті -Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. Егемен Қазақстан. 2015 жылғы 1 желтоқсан. 1 б.

2 Жоламан Қ.Д., Мұхтарова А.Қ., Тәукелев А.Н. Мемлекет және құқық теориясы. –Алматы, 1999. – Б. 63.

3 Аимбетов С. Наша цель - сделать, как лучше: пути реформирования социальной защиты населения // Казахстан: Экономика и жизнь. 1996. - №6. - С. 12-14; С. 12-14.

4 Қазақстан Республикасындағы халықты әлеуметтік қорғау тұжырымдамасы // Егемен Қазақстан. -2001 жылғы 21 тамыз

5 Габдуалиева Р.С., Муханова Р.Г., Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік әлеуметтік саясаттың негізгі бағыттары // Ғылым және білім. - 2009. - № 2. - С. 95-98, б. 95-98

6 Н.Назарбаев «Қазақстанның әлеуметтік жаңғыртылуы: Жалтыға Ортақ Еңбек Қоғамына қарай 20 қадам» // Егемен Қазақстан. 2012 жылғы 11 шілде. 1-2 б.

Резюме

Мусатаев С.Ш. - д.п.н., проф., **Турашов Н.Е.**, магистрант кафедры политологии и политических технологий Казахского национального университета им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: mceka@mail.ru

«Общество Всеобщего Труда» как основное условие социально-экономического развития Казахстана

В статье проводится сравнительный политологический анализ Послания Президента Казахстана Н.Назарбаева «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» и статьи «Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда», рассматриваются актуальные проблемы формирования и развития социального государства. Анализируется роль Общества Всеобщего Труда в реализации таких целей как рост, реформирование, развитие нашей страны, проведение социальной модернизации, социальной политики, поставленных Главой государства.

Ключевые слова: социальное государство, рост, реформа, развитие, Общество всеобщего труда, социальная модернизация, социальная политика

Summary

Mussataev S., d.p.s., prof., **Turashov N.E.**, undergraduate, Al-Farabi Kazakh National University, Department of Political Science and Political Technologies, Kazakhstan, Almaty, e-mail: mceka@mail.ru

"Society of universal labor" as a basic condition for social and economic development of Kazakhstan

The article presents a comparative political analysis message of the President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev "Kazakhstan in the new global reality: growth, reform, development" and the article "Social modernization of Kazakhstan: Twenty Steps to a society of universal labor", the actual problem of the formation and development of the welfare state. The role of society of universal labor in the implementation of such objectives as growth, reform, development of our country, carrying out social modernization, social policy, set by the head of state.

Keywords: welfare state, growth, reform, development, Society of universal labor, social modernization, social politics

УДК 327(574)

ҚАЗАҚ ЕЛІ – ОРТАҚ ТІЛ ТАБЫСУ МЕКЕНІ

Т.З. Төлегенов – Абай атындағы Қаз ҰПУ халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы

Бұл мақалада автор Қазақстан Республикасындағы «Қазақстан Халықтары Ассамблеясына» байланысты пікірлерімен бөліседі. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев Ассамблеяның сессиясында әлемдік мәдениет пен рухани келісімнің даму жолындағы жеті бағытты баяндады. Еліміздегі ұлттық мәдени орталықтардың ашылуы мен қалыптасуы ішкі келісім мен тұрақтылықты сақтаудың және әлеуметтік-экономикалық бағдарламаларды іске асырудың негізі ретінде қаралған.

Түйін сөздер: мемлекет, әлемдік экономика, қаржы-экономикалық дағдарыс, әлеуметтік-экономикалық жағдай, геосаяси және экономикалық шақырулар, қазақстандық тең құқылық, жалпы жауапкершілік, ана тілі, барлық тілдердің дамуы, мемлекеттің озықтығы, саяси тұрақтылық, жалпы экономикалық қоғамдастық, мәдениет, ұлтаралық келісім, қазақстандық патриотизм, ұлттық мәдени орталықтар

Елбасымыз Н.Ә. Назарбаевтың салихалы саясатының арқасында, біз қазіргі діни дүрбелең жүріп жатқан кезеңде, күллі дін өкілдерін бір орталыққа жинап, үнқатысуға, татулыққа шақырдық. Тәуелсіздік жылдары Қазақстанды мекендейтін 130-ға жуық ұлт пен 40-тан астам діни конфессиялар арасында татулық, өзара келісім берік орнықты. Соның арқасында біз дамудың қазақстандық моделін ойдағыдай жүзеге асырып, экономиканы реформалауда зор табыстарға қол жеткіздік. Ядролық қарудан бас тартып, Қазақстанды бейбітшілік аймағына айналдырдық. Барлық көршілерімізбен тату қарым-қатынас орнатып, жаһандық қауіпсіздікті сақтауда өңірдің көшбасшысы атандық.

Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың бастамасымен әлемдегі түрлі діни конфессияларды ашық үнқатысуға шақырған жиынға дүниенің төрт бұрышындағы 17 мемлекетінің дін адамдары және халықаралық ұйымдар мен басқа да сала өкілдері келген болатын. Әлем елдері мұндай басқосудан үмітті болғанымен, дәл біздің еліміздегідей жағдайдың оларда бола бермеуі мүмкін. Қазақстанның әлемдік қауымдастық алдындағы беделі алқалы жиын өткізудің алғышартын жасады. Елбасымыздың мақсаттарының бірі көп ұлтты, көп дінді республикамыздағы ел тыныштығының болашағы,ынтымағы.Осы салада қандай да бір

жаманаттың алдын алу. Барлық діндерге құрметтеп қарап, сыйластық таныта отыра, асыл дініміз Исламның шеттеп қалмауын да еске салады. Елімізде тұратын халықтың жетпіс пайызы мұсылмандар. Олар Исламдағы Әбу ханифа мазһабын ұстанады. Онда жергілікті халықтың шариғатқа қайшы келмейтін әдет-ғұрпы қуатталады. Сол себепті өз мазһабымыздан айнымай, ұлттық озық әдет-ғұрпымызды сақтай отырып, өркениетті жолмен дінімізді көркейтуіміз керектігін де ескертеді. Олай болса үнқатысу, діндер, ұлттар мен ұлыстараралық сыйластыққа кең жол аша отырып, өз дініміз Исламның беделін көтеру, насихаттау, абыройын арттыру секілді мұраттарды осындай жиындардың темірқазығы ету ләзім. Әбсаттар қажы Дербісәлінің «Діні күшті елдің іргесі берік», «Дін достыққа, бірлікке, болашаққа бағыттайды», «Ислам ізгілік ұрығын себеді», «Ел мен дін мұраты – ынтымақ пен бірлік» деп аталатын мақалаларының атының өзі айтып тұрғандай, елдің бірлігі, діндер мен конфессияаралық татулық, халықтар достығы жайлы болып келеді. Діндераралық түсіністік, сыйластық- уақыт талабы деп атап көрсетеді Әбсаттар қажы. Этносаралық және конфессияаралық диалог мәселелерін қарастыру- бүгінгі күні өте өзекті болып отыр.

Діни-этникалық қақтығыстар халықаралық лаңкестік пен діни экстремизм сияқты жағымсыз көріністердің тарауы мен тереңдеуіне ықпал етеді. Оның үстіне қазіргі жаһандану үрдісінде мұндай құбылыстармен күресіп, оның шешімін табуға бір мемлекеттің күші келмейді, онымен әлемдік қоғамдастық болып күресу керек. Күрескенде қарудың күшімен емес, халықаралық деңгейде барлық күш-жігерді біріктіру арқылы ашық әңгіме, диалог жағдайында ғана қажетті нәтижеге жете аламыз. Конфессияаралық бейбітшілік пен келісім көпұлтты, көптілді және көпконфессиялы Қазақстан үшін күрделі мәселе болса да бүгінде еліміз дүние жүзіне бүкіләлемдік діни-рухани форумның орталығы есебінде де таныс. Біздің елімізде жүзден астам ұлттар мен ұлыстардың тұратындығы, олардың барлығына республика Конституциясы бірдей құқықтар мен еркіндіктерге кепілдік беретіндігі белгілі. Ашықтық пен ынтымақтастық рухы біздің дәстүрлердің бір бөлігін құрайтындығы, өйткені бағзы замандардан бері Қазақстан түрлі дәстүрлер мен мәдениеттердің тоғысу және табысу мекені болғандығы да қазір айтылып та жазылып келеді. Сондықтан жаңа замандағы еліміз басқа халықтармен, ұлттармен және мәдениеттермен мүдделес ынтымақтастықтың «көпірлерін салу» үшін қажетті алғышарттардың-туысқандықтың, диалог пен өзара түсіністіктің рухында өркендеуді қалайтындығын да көре білді. Осы ойлармен сабақтасып, көп ұзамай елімізде діндер диалогы басталды. Диалог - өзара түсіністікке негізделген, оған қатысушы екіжақтың мүмкіндігі бар әлеуметтік құбылыс. Диалог - бұл адамдардың бір-бірімен пікір алмасуы, басқаларды түсінудің оңтайлы тәсілі. Мәдениеттер мен діндердің диалогы шиеленістерді шешу үшін ынтымақтастықты дамытуды қамтамасыз етеді. Бұл орайда Қазақстан үлгі бола аларлық. Этникалық және діни төзімділікке тәрбиелеп, этностардың дәстүрлі мәдениетін сақтау мен өрістету үшін, қоғамда түсіністік пен сыйластықты арттыру үшін игі шаралар атқарылуда. Олар қоғамымызда достықты, өзара құрмет пен түсінісушілікті нығайтуға қызмет етеді. Еліміздің биік мінберлерінен айтылған осындай ойларды халыққа түсіндіріп, ой конфессиялық келісім ісінде игі дәстүрлерге ие болғандығын паш етеді. Қазақстан көне заманнан бері саналуан мәдениеттер мен діндердің тоғысу мекені болғандығын, ел аумағында бірнеше ғасырлар бойы тәңіршілдік, зороастризм, манихейлік, буддизм, христиандық және ислам сияқты әртүрлі нанымдар бейбіт қатар өмір сүргенін, яғни толеранттылық пен конфессияаралық келісімнің үлгісі болғандығын баяндайды. Бұқаралық ақпарат құралдарында біз қарастырып отырған кезеңдердің өн бойында дәстүрлі діндерді насихаттау, оны халыққа түсіндіру жұмыстары жүргізіліп келгендігін байқаймыз. «Адамның ішкі дүниесі ойларға, қобалжу мен күдікке, және рухани ойларға толы. Бірақ қазір жасындай күшке ие теледидар, интернет және бұқаралық ақпарат құралдары мен осы ойларды іске асыратын саясат саласы да бар. Сондықтан, діни доктрина мен бұқаралық ақпарат құралдары және саяси іс-әрекеттер деңгейінде зорлықтан бас тарту ғана қазіргі заманғы өмірде тіршілік етуге негіз жасай алады. Бірақ соған қарамастан, осы айтылған үш деңгейде де агрессияның өсіп келе жатқаны байқалады. Өзге діннің қайраткерлері басқа бір діннің әлсіздігін талқылайтын болса, онда болашақ қақтығыстарға о бастан негіз қаланғаны. Ал БАҚ-тарда басқа діннің қасиеттісін қорлауға жол берілсе, көп кешікпей сол журналистің өзі сенетін діні де маззаққа қалатыны анық. Ал саясаткерлер дінаралық мәселелерді күшпен шешуге ойланбастан бұйрық берсе, олардың өз босағаларына соғыс өртін әкелетіні де белгілі болып отыр. Сондықтан, осы үш тағанда агрессивті тараптар болмауы тиіс. Діни қайраткерлердің ұстанымдарында агрессиялық әрекет болмауы қажет», - деді Елбасы өзінің сөзінде. Дін-жеке адамдық емес, ұжымдық құбылыс. Дін адамдардың бірін-бірі қанап, жәбірлеуіне тыйым салады, сондай-ақ жаман әдеттің таратылуына рұхсат етпейді. Адамдарды өз туыстарына, жақындары мен көршілеріне сүйіспеншілікпен қарауға, әлсіздерді қорғауға үндейді, диалог Исламда маңызды құрал ретінде кез келген проблеманы шешудің тамаша үлгісі болып табылады. Әлемдік діндер бір-бірімен ынтымақтастықта болып, діни құндылықтарды пайдалана отырып, тарихтағы рухани күйзелісті болдырмау үшін күресе алады. Адамзатқа ортақ мәселелерді көтеру

арқылы дінді саясаттан ажыратып алуға болады. Сол үшін де осындай тек әзірге Қазақстанда ғана өткізіліп жатқан жиындардың атқарар ролі зор. Бүгінде діни экстремизм, фундаментализм мәселесі қайта қоздап отыр. Әсіресе, 11-ші қыркүйек оқиғасынан кейін белең алған белсенді саясатқа қатысты қоғамдық пікір оның аса ұтымды шықпағандығын көрсетеді. Сондайда дін басшылары қолымен от көсейтіндер әрекеті ешкімді де бей-жай қалдыра алмайды. Тиісінше, соған қатысты аландаушылық асқынған күйінде қалуда. Ал дін иелері қазір дінді тек күрес тәсілі ғана емес, сонымен бірге қорғаныс әдісі ретінде де ұсынуда. Бұл – діннің уақыт өткен сайын тұрмыс-салт, таным-наным аясынан шығып, саясиленуіне апарып соқтыруда. Тиісінше, діндерді бір-біріне қарсы қою тәрізді қитұрқылықтар қайта көрініс бере бастады. Соңғы ғасырдағы діннің наным-сенім ретінде орнын жоғалтуы – дін иелерінің оқшаулануына себеп болды. Есесіне, саясаткерлер дін иелерін қолжаулыққа айналдыра бастады. Анықтай айтқанда, дін басшылары саясаткерлер ығында кетіп, солардың ғана сойылын соғуға бейім тұрады. Ал дін иелерінің нақты пайымдамалары мен пікірлері ескерілмей келе жатыр. Осындай жағдайда елімізде әлемдегі дін диалогына бастайтын шараларды қолға алынуы – оған қатысқан, қатыспаған дін басшылары мен саясаткерлердің назарын өзіне айрықша аударуда. Съез барысында дінаралық диалогтың толеранттық пен өзара сыйластыққа негізделген қағидаттары қабылданып, оны қалай жүргізудің жобасы айқындалды. Оны бір дастархан төрінде бас қосқан әртүрлі дін өкілдері бірауыздан қолдады. Олар жиын соңында қабылданған ІІ съезд декларациясына да жұмылған түрде қолдау көрсетіп, игі дінаралық қатынастың маңызды екендігін танытты. Дін деген әлемнің әртүрлі тілінде бір-ақ мағына - амандық, саулық, салауаттылық дегенді береді. Саясат тілімен айтқанда, діннің негізгі идеясы - қауіпсіздік болып табылады. Міне, осындай жағдайда өткізілген Әлемдік және дәстүрлі діндер басшыларының ІІ съезі – халықаралық деңгейдегі біздің елдің жаңа бейнесін аша түсері хақ. Осы арқылы Қазақстан дінаралық диалогқа өзіндік үлгі ұсынып, оны халықаралық деңгейге көтере білді. Тәуелсіздікке ие болғалы ұлт пен ұлыс, дін мен жөннің арасын бітістіруде өзіндік тәжірибе жинақтаған еліміздің осы қадамы – халықаралық қауымдастық тарапынан да толықтай қолдауға ие болып отыр. Бүгінгі таңда Орталық Азия – батыстан да, шығыстан да әртүрлі діндер мен ағымдардың нысанасына ілігіп отыр. Олардың әрқайсысы мұнайлы, шұрайлы өлкедегі өз мүддесі үшін қаражатты да, күш-қуатты да айыын деп отырған жоқ. Әлемдік және дәстүрлі діндер лидерлері съездерінің айбындылығы сонда, тек рухани мұраны сақтап қалу емес, ғасырлап жинақталған рухани тәжірибе адамзатты апаттан құтқарып қалуы үшін керектігін әлемге танытуында. Съезд өркениеттер қақтығысының сөзсіз болатындығы туралы тұжырымға қарсы нақты дәлел бола алады. Әртүрлі конфессиялар өкілдері тіпті олар бір-бірімен тайталаста болғанның өзінде бір столдың басына жиналып, жанжалдарды бірігіп шешудің әлі де мүмкіндігі бар екендігінің куәсі болды.

Қазақстан өркениеттер қақтығысы тұжырымдамасын сынауға жалпылама қарап отырған жоқ. Ол жанжалдардан қашудың тарихи және қазіргі үлгісін алға тартып отыр. Осыған байланысты діндер диалогына қатысушылар тарапынан біріншіден, діндер арасындағы өзгешелік күштеуді ақтау үшін пайдаланылмауы керек.

Резюме

Толегенов Т.З. - старший преподаватель кафедры международных отношений КазНПУ имени Абая

Қазақ елі - основа стабильного развития

В данной статье автор дает оценку тенденций хода мировой экономики и состояния экономики нашей страны и краткий экскурс в историю появления, а также не имеющего аналогов в мире Закона «Об Ассамблее народа Казахстана», который юридически закреплен АНК в качестве полноправного субъекта политической системы страны. Напоминает всем о выступлении нашего Президента РК на XXI сессии АНК, где Нурсултан Абишевич обозначил семь базовых принципов казахстанской культуры мира и духовного согласия. Возникновение и деятельность национальных культурных центров, что позволяет нашей республике сохранять стабильную социально-экономическую обстановку и последовательно осуществлять намеченные социально-экономические программы.

Ключевые слова: государство, мировая экономика, финансово-экономический кризис, социально-экономическая обстановка, геополитические и экономические вызовы, равноправие всех казахстанцев, общая ответственность, родной язык, развитие всех языков, светскость государства, духовное наследие, дискриминация, политическая стабильность, общество всеобщего труда, культура, межнациональное согласие, казахстанский патриотизм, национальные культурные центры.

Summary

Tolegenov T.Z. - senior lecturer in International Relations, Abai Kazakh National Pedagogical University

Kazakh Eli - basis for stable development

In this article, the author assesses the progress trends of the global economy and the economy of our country, a brief history of the appearance of having no analogues in the world of the Law "On the Assembly of People of Kazakhstan", which

legally confirms the ANC as a full subject of the country's political system. Recalls the speech of the President of our country at the XXI session of the ANC, which Nursultan Nazarbayev outlined the seven basic principles of Kazakh culture of peace and spiritual harmony. The emergence and activities of national cultural centers, allowing our country to maintain a stable socio-economic environment and consistently implement the planned social and economic programs.

Keywords: the state, the global economy, the financial and economic crisis, the socio-economic situation, geopolitical and economic challenges, equality of all Kazakhs, overall responsibility, mother tongue, the development of all languages, secular state, spiritual heritage, discrimination, political stability, society of universal labor, the culture, interethnic harmony, Kazakhstan patriotism and national cultural centers

УДК 327/339.9

ТРАНЗИТТІК ӘЛЕУЕТ – ҚАЗАҚСТАННЫҢ ГЕОСТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСЫМДЫҒЫ

С.Ш. Мұсатаев – *ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Саясаттану және саяси технологиялар кафедрасының профессоры, саяси ғылымдарының докторы,*

Ә.Б. Сақбекова – *ал-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті Саясаттану және саяси технологиялар кафедрасының магистранты*

Мақалада Қазақстан Республикасының транзиттік әлеуетті ұтымды пайдалануға бағытталған геостратегиясы, сондай-ақ, көлік және коммуникация саласындағы мемлекеттік саясатының өзекті мәселелері қарастырылған. «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» халықаралық транзиттік дәлізі және «Еуразиялық трансқұрлықтық дәлізі», «Нұрлы жол» Мемлекеттік бағдарламасы сияқты трансконтиненталдық инфрақұрылымды дамытуға ықпал ететін жобалардың бастамашысы Қазақстан болып табылады. Авторлар көлік және логистика саласында атқарылған жұмыстарға саясаттанулық тұрғыдан талдау жасаған.

Түйін сөздер: транзиттік әлеует, геостратегия, көлік және коммуникация, халықаралық көлік дәлізі

Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Ұлт жоспары – қазақстандық арманға бастайтын жол» атты мақаласы – Қазақстанның дағдарысты еңсеруіне бағытталған, бүкіл қоғам өмірі мен ұлттық экономиканың жаңаша даму жолдары кешенді қарастырылған бағдарламалық құжатқа тең. Елбасымыздың жаңа Ұлт жоспарында еліміздің көлік-транзит логистикалық әлеуетін арттыруға баса назар аударылып отыр [1]. Еуразия кіндігінде орналасқан Қазақстан қазіргі заманғы көліктік инфрақұрылымды қалыптастыру мен дамытуды жүйелі түрде іске асыруда. Жалпы, Қазақстан тарихына шолу жасасақ геосаяси жағдайына байланысты қасиетті қазақ жері ғасырлар бойына тоғыз жолдың торабын, түрлі бағыттағы керуен жолдарын тоғыстырған. Алтай мен Атыраудың арасында жатқан кең-байтақ қазақ жері Шығыс пен Батыс өркениеттерін тоғыстырып, ұлы дала арқылы қазіргі заманғы халықаралық қатынастарға негіз болған Ұлы Жібек жолы өткен. Ал бүгінгі таңда Еуразия құрылығының көп елдеріне, ірі көліктік тораптары мен терминалдарына жол ашатын автомобиль және темір жолдардың Еуропалық және Азиялық аумақтық жүйелеріне белсенді интеграция процесі жүруде. Бұл процесте Қазақстанның алар орны мен атқаратын рөлі ерекше. Осыған байланысты мемлекет басшысының ұлт жоспарында «көлік тасымалдары жүйесі мен транзитті дамыту мақсатында, «Нұрлы жол» Мемлекеттік бағдарламасында қаралғандай, республикалық маңыздағы 7 мың шақырымнан астам автомобиль жолдары қайта жаңғыртылатын болады» деп көрсетілген. Сонымен қатар, Қазақстанды халықаралық көліктік-коммуникациялық ағындарға интеграциялау мақсатында мультимодальды «Еуразиялық трансқұрлықтық дәлізін» құру бойынша жоба басталды.

Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаев саяси-экономикалық интеграцияның идеялық генераторы ретінде әлемге танылған саясаткер. Ұлт көшбасшысы 2007 жылы Қазақстанның ашық теңіз жолдарынан алыстығын кемшілікке емес, керісінше, тиімді ерекшелікке айналдыруды көздеп, еуразиялық көліктік қатынастарды нығайтатын Шығыс пен Батыс, Оңтүстік пен Солтүстік арасында транзиттік тасымалдың оңтайлы жолы ретінде «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» транзиттік көлік дәлізін салуды ұсынған болатын. Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты 2007 жылғы 28 ақпандағы ел халқына арнаған Жолдауында «Батыс Қытай-Батыс Еуропа» автожолын салу туралы Қазақстан Үкіметіне нақты тапсырма берді: «Үкімет жарты жылдың ішінде халықаралық маңызы бар негізгі автожолдарды халықаралық стандарттарға сәйкес келтіруге қажетті стратегия әзірлеуі керек. Сонымен қатар көлік-логистикалық кластерді дамыту ауқымында Батыс Еуропаны Батыс Қытаймен жалғастыратын Қазақстанның аумағы арқылы өтетін автомобиль жолы салынуға тиіс» [2].

Бұл халықаралық жоба қазір толықтай жүзеге асудың алдында тұр. «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» халықаралық транзиттік дәлізі – бұл ХХІ ғасырдың құрылысы, әлемдегі бірегей жоба. Көлік дәлізінің жалпы ұзындығы – 8445 шақырым. Мұның ішінде Қазақстанның үлесіне 2787 шақырым тиесілі. Ресей

Федерациясына жолдың 2233 км тиесілі. Ал Қытай арқылы көлік дәлізінің 3425 км өтеді. Жолды басынан аяғына дейін 10-14 күн ішінде жүріп өтуге болады. Бұл жобаны «Ұлы Жібек жолының» жаңғыруы деп бағалауға тұрарлық. Аталмыш жобаның баламалы дәліздерден, Транссібір автожол дәлізі, Суэц арнасы арқылы өтетін теңіз жол дәлізімен салыстырғандағы артықшылығы - оның ұзындығы мен жолда жүретін уақыты болып табылады. Қытай мен Еуропа арасындағы теңіз дәлізі арқылы жолда жүретін уақыт 45 тәулік, ал «Транссібір» темір жол магистралі бойынша екі аптадан астам уақыт керек. Мамандардың есептеуінше, «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» дәлізі арқылы Ляньюньгань портынан Еуропа мемлекеттерінің шекарасына дейін 14 тәулікте жетуге болады екен (егер 2 жүргізуші кезектесіп, тәулігіне 10 сағаттан, сағатына 70-80 шақырым жылдамдықпен жол жүрсе) [3].

«Батыс Еуропа-Батыс Қытай» жолының стратегиялық маңызы еліміз үшін өте зор. Сондықтан Елбасымыз оны үнемі назарда ұстап отыр. Осы жерде салыстыру үшін айта кетсек: кезінде дүрілдеген кеңес өкіметі кезінде БАМ, яғни Байкал-Амур магистралінің құрылысының жалпы ұзындығы 3300 шақырым, оны салуға 150 мың жұмысшы күшімен 17 жыл жүргізді.

Ал «Батыс Еуропа-Батыс Қытай» жолы 2007 жылы бастау алып, 2017 жылы толықтай бітеді деп жоспарланып отыр. Ондағы жұмыс күшінің саны 50 мың адамға дейін жетіп, жұмысқа 10 мың жол-құрылыс техникасы тартылды.

Жоба негізгі үш бағыт арқылы, Қытай-Қазақстан; Қытай-Орталық Азия; Қытай-Қазақстан-Ресей-Батыс Еуропа бағыттары арқылы жүк тасымалдауды қамтамасыз етеді. Жобаның техникалық-экономикалық негіздемесін әзірлеу барысында жүргізілген зерттеулер 2020 жылға қарай жүк тасымалдаудың көлемі жылына 13 миллион тоннадан 33 миллион тоннаға дейін артып, 2,5 есе ұлғаятынын көрсетіп отыр. Жобаның жүзеге асырылуынан болатын жалпы экономикалық нәтиженің жылдық орташа көрсеткіші инфляция деңгейінің ықпал етуін есептемегенде: жол жүру уақытын қысқартқаннан - 33,9 миллиард теңге; жол-көлік апаттары санының азаюынан - 49,9 миллиард теңге; жол-көлік апаттарынан қаза тапқандар санының азаюынан - 19,3 миллиард теңге; автотасымалдау құралдарын пайдалануға жұмсалған шығынның қысқаруынан - 9,5 миллиард теңге; жалпы аймақтық өнімнің өсуіне байланысты - 82,9 миллиард теңге. Жалпы жобаның толық құны 825,1 миллиард теңгені құрайды. Осымен қатар, мемлекеттік бюджеттен ең төменгі шығындар жұмсалады. Әлемдік қаржы дағдарысы жағдайында елдегі экономикалық пен саяси тұрақтылықтың арқасында халықаралық қаржы институттарынан тарихи қысқа мерзімде мол қаражат алып іске асыруға мүмкіндік беріп отырғандықтан болар. Халықаралық қайта құру және даму банкі өзінің тарихында алғаш рет бір жобаны іске асыру үшін 2 миллиард 125 миллион АҚШ долларын бөлді. Аталған қаржының есебінен Қызылорда және Оңтүстік Қазақстан облыстары арқылы өтетін жолдың 1062 шақырымы қайта жаңартудан өткізілетін болады. Еуропа қайта құру және даму банкі 102 шақырым ұзындықтағы «Ресей Федерациясы шекарасы (Мәртөк) - Ақтөбе» аумағын 180 миллион доллар көлеміндегі несиенен қамтамасыз етті. Азия даму банкі Жамбыл облысындағы 303 шақырымға созылатын аумаққа үш траншпен қоса, 702 миллион АҚШ долларын бөлді. Ислам даму банкі Жамбыл облысында 172 шақырым ұзындықтағы аумаққа екі траншпен қоса, 394 миллион доллар көлемінде қаржы ұсынды. Республикалық бюджеттен жалпы ұзындығы 304 шақырым болатын дәліздің жеке аумақтарының құрылысы үшін, сондай-ақ қосымша қаржыландыру үшін 136,1 миллиард теңге бөлу жоспарлануда. 301 шақырым қашықтыққа созылатын «Алматы-Қорғас» және 209 шақырымды алатын «Ташкент-Шымкент-Жамбыл облысының шекарасы» аумақтарын жеке инвесторлардың концессия негізінде бөлген жалпы көлемі 267 миллиард теңге болатын қаржысы есебінен жүзеге асырылуда [5].

«Батыс Қытай-Батыс Еуропа» халықаралық автокөлік дәлізімен қатар, Қазақстан халықаралық темір жол қатынасын дамытуға барынша күш салуда. Аймақтар арасындағы ішкі коммуникацияларды қамтамасыз ету, Қазақстанның экспорттық және транзиттік әлеуетін арттыру үшін Президентіміз Н.Ә. Назарбаевтың тапсырмаларына сәйкес тәуелсіздік жылдары Ақсу-Дегелең (187 км), Хромтау-Алтынсарин (404 км), Шар-Өскемен (150 км), Өзен-Түрікменстанмен мемлекеттік шекара (146 км), Жетіген-Қорғас (293 км) жаңа теміржол желілері салынды. Елбасымыз «Қазақстан-2050» Стратегиясын елге жариялай отырып: «Біз «Өзен-Түрікменстан шекарасы» теміржол желісін салып, Парсы шығанағы мен Үлкен Шығыс елдеріне жол аштық. «Қорғас-Жетіген» жолын төсеп, Қытайдың және күллі Азия құрлығының нарықтарына еніп, Шығыс қақпасын айқара аштық. Біз «Жезқазған-Бейнеу» теміржолын салуды бастадық», - деуі тегін емес [4].

Еліміздің көлік жүйесін дамытуда транзиттік әлеуетті пайдалануға үлкен мүмкіндік беретін «Жетіген-Қорғас» халықаралық темір жол жобасының негізі Қазақстан мен Қытай мемлекет басшыларының кездесуінде қаланған болатын. Президент Н.Назарбаевтың 2006 жылғы 20 желтоқсандағы ҚХР-ға мемлекеттік сапары аясында ҚР Көлік және коммуникациялар министрлігі мен ҚХР Теміржол министрлі-

гі арасында екі ел теміржолын шекаралық аймақтағы Қорғас стансасы арқылы жалғастыру мақсатында «Жетіген-Қорғас» желісі құрылысын жүргізу туралы меморандумға қол қойылды.

«Жетіген-Қорғас» темір жолының құрылысы 2009 жылы тамыз айында басталған болатын. «Жетіген-Қорғас» теміржолы құрылысы кезеңінде 5 мыңнан астам жұмыс орны пайда болды. Жобаны жүзеге асыруға кіріскен 2009 жылғы тамыздан бері 293 шақырым теміржол төсемі тартылды, 5 станса, 9 разъезд, 28 көпір және 2 құбыржол салынды. 2011 жылы «Жетіген-Қорғас» темір жол магистралінің құрылысы аяқталды (293 км), ал 2012 жылы Қытаймен шекарада орналасқан өткізу қабілеті 20 млн тонна болатын «Алтынкөл-Қорғас» екінші темір жол өткелі пайдалануға берілді. Осы бағдарлардың негізгі мақсаты - Қытайдан және Оңтүстік Шығыс Азия елдерінен жүк ағындарын тарту және оларды Орталық Азия, Ресей, Еуропа мемлекеттеріне және кері қарай өткізу.

«Солтүстік-Оңтүстік» көлік дәлізін одан әрі дамыту үшін 2011 жылғы желтоқсанда «Өзен-Түркіменстанның шекарасы» жаңа темір жол құрылысы аяқталды және 2013 жылғы мамырда Қазақстан мен Түркіменстанның арасында «Болашақ-Серхетяка стансасы» ашылғаны белгілі. Теңіз порттарының жүктемесін (негізгі порт - Ақтауда) екі есеге - жылына 40 млн тоннаға дейін арттыру жоспарлануда. Жаңа жолдарды жылжымалы құраммен қамтамасыз ету үшін осында жақын арада локомотивтер мен вагондар өндірісі жолға қойылып отыр. «Жаңа Жібек жолы» авто жол мен темір жол салумен қатар, басқа да тоғыз жоба кіреді. Олардың кейбірі әзірге жоспарлануда, ал бір бөлігі басталып та қойды (мысалы, Ақтау портын кеңейту), енді бірі аяқталу кезеңінде. Қытайлық Ляньюньган портында қытайлық-қазақстандық бірлескен компаниясы салып жатқан терминал пайдалануға жақын. Ол Қытай және Оңтүстік Шығыс Азия елдерінің нарығына Қазақстанның экспорттық және транзиттік әлеуетін арттыруға мүмкіндік береді. Ал «Қорғас халықаралық шекаралық ынтымақтастық орталығы» мен «Қорғас-Шығыс қақпасы» арнаулы-экономикалық аймағы Қазақстанның ғана емес, бүкіл Еуразияның экономикалық өсім орталығына айналары сөзсіз.

2014 жылғы 22 тамызда Жезқазған-Бейнеу (1036 км) және Арқалық-Шұбаркөл (214 км) желілері бойынша пойыз қозғалысы ашылып, уақытша пайдалануға берілді. Бұл желілердің жалпы ұзындығы 2 500 шақырымға жуық. «Жезқазған-Бейнеу» темір жолы Қазақстанның шығысы мен батысының арасын 1138 км қысқартып, жолға кететін уақытты 4 тәулікке азайтса, «Арқалық-Шұбаркөл» темір жолы Қазақстанның орталығы мен солтүстігінің арасын 550-600 км қысқартты. Нәтижесінде жолға кететін шығындар 35% азаяды. Жаңа құрыш магистральдар Қазақстанның көлік-транзиттік әлеуетін іс жүзінде қолдануға қосылған үлкен үлес, қазақтың ұлы даласының бір шетін екінші шетімен қосты. Әзірге уақытша пайдалануға берілген бұл ғаламат темір жолмен негізінен түрлі жүктер тасымалдануда (темір, күкірт, түрлі кен-рудалар, көмір, астық, құрылым материалдары). Жалпы, осы темір жолмен 2014 жылғы 22 тамыздан бастап 2015 жылғы 11 сәуірге дейін 1556 жүк пойызы қатынаған екен (оның ішінде көмір тиеген 476 поезд, темір артқан 258, күкірт таситын 101, рудамен 10, контейнермен 12, аралас жүкпен 437, бос вагондармен 261 поезд өткен), олардың тасымалдаған жүктерінің жиынтығы 3 109 539 тоннаны құраған.

2014 жылы 3-ші желтоқсанда үш елдің президенттері Қазақстаннан - Нұрсұлтан Назарбаев, Түркіменстаннан - Гурбангұлы Бердымұхамедов, Ираннан - Хасан Рухани «Өзен-Берекет-Горган» шекаралық темір жол магистралін ашты. Жолдың жалпы ұзындығы – 928 км. Оның 146 км Қазақстан аумағы, 700 км – Түркіменстан, 82 км – Иран жері арқылы өтеді. Жаңа транзиттік дәліздің жобаға қатысушы елдердің жүк ағындарын өсіруде маңызы зор: «Оңтүстік – Солтүстік» пойыз бағдары 600 шақырымға қысқарады. Қазақстан Республикасы Парсы шығанағы елдеріне тікелей шығады. Өзен-Түркіменстанмен мемлекеттік шекара бағытындағы темір жолы арқасында Қазақстанның жүк, ағымдарына Парсы шығанағына жол ашылып отыр.

2015 жылғы тамыз айының басында Баку қаласында халықаралық «Nomadexpress» контейнерлік пойызының ашылу салтанаты болды. «Nomadexpress» контейнерлік поезді Шихези (ҚХР) - Достық - Ақтау порты (ҚР) - Алят порты (Әзірбайжан) - Кишлы (Баку маңындағы қала) бағытындағы қатынасты жүзеге асырады. «Қазақстан темір жолы» таратқан мәліметке жүгінсек, бұл жүрдек жүк пойызы Қазақстанның құрлық жерімен және Каспий теңізі арқылы су бетімен өтетін 3500 километр жолды 5 тәулікте еңсерген екен. Яғни, Достық бекетінен Ақтау портына дейін темір жолмен, Ақтау портынан әзірбайжандық Алят портына дейін паром арқылы өтіп, одан әрі Баку маңындағы Кишлы станциясына 120 сағатта келіп жеткен. Бұл отандық темір жол саласында бұрын соңды болмаған жылдамдық пен уақыттың озық көрсеткіші. Ел мен елдің арасын қосып, алысты жақын еткен «Nomadexpress» контейнерлік пойызының пайдалануға берілуі де қазақстандық «Нұрлы жол» экономикалық саясаты мен қытайлық «Жаңа Жібек жолы» жобасының аясында жүзеге асқанын ерекше атап өткеніміз жөн. Транскаспий темір жол магистралінің ашылуы түркі тілдес екі туысқан ел Қазақстан мен Әзірбайжанның транзиттік әлеуетін

арттырып, түркі әлемін Шығыс пен Батыс арасындағы дәнекерлік миссиясын күшейте түсті. Бұл магистраль Түркия мен Грузия арасын қосатын 105 шақырымдық Карс-Ахалкалаки темір жол бағыты іске қосылса, тіптен әлеуеті зор болмақ (түрік жерін – 76 км, грузин жерінде – 29 км). «Қазақстан темір жолы» АҚ басшысы А.Маминнің айтуынша, бұл халықаралық жобаны толықтай жүзеге асыру үшін Қытай, Қазақстан, Әзірбайжан, Грузия және Түркия елдерінің кешенді ынтымақтастығы қажет: тиісті мемлекетаралық саяси шешімдер қабылдаудан бастап, темір жол саласының, теңіз порттарының, кеме навигациясы мен жүк терминалдарының үйлесіммен қызмет етуі, бәсекеге қабілетті тарифтік саясат ұстануы, мультимодальды логистикалық тізбек құрай білуі аса маңызды. Сонда ғана Транскаспийлік халықаралық көлік маршруты толыққанды қызмет етуге көшеді.

Халықаралық валюта қорының эксперттерінің берген бағасы бойынша, Азия мен Еуропа арасындағы тауар айналысы жылына 600 млрд АҚШ долларын құрап отыр. Бұл көрсеткішті одан әрі арттыруға екі құрлықтағы елдердің де экономикалық мүмкіндіктері жетерлік. Тек еуразиялық экспорт-импорттың әлеуеті мен мүмкіндіктеріне жүк тасымалдау мен көлік транзиті қолбайлау болып келді. Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институтының директоры Е.Қариннің «Қазақстан-2050: Шығыс пен Батыс арасындағы жаңа континенталдық көпірлер» атты дөңгелек үстелде: «Түрлі эксперт экономистердің пікірінше, Қытай мен Еуропалық одақтың арасындағы саудасаттық көлемі қазір 500 миллиард АҚШ доллары болса, 2020 жылы оның көлемі 800 миллиард АҚШ долларына жетпек. Ал Қытай мен Еуропа арасындағы жүк тасымалы 170 миллион тоннаға жетпек. Жаңа көлік жобалары Қазақстан арқылы өтетін транзиттік жүк тасымалын арттыруға мүмкіндік береді. Қазақстан арқылы Еуразия құрлығының ортасында орналасқан Орталық азия аймағы тұтасымен континентальдық тәуелділіктен арылады. Нұрсұлтан Назарбаевтың стратегиясының басты мақсаты – Қазақстан мен тұтас Орталық Азия аймағын ірі еуразиялық көлік-транзит хабына айналдыру, барлық негізгі континентальдық транспорттық коридорларды жүргізу және біріктіру. Осылайша біздің еліміз өзінің күшімен бірнеше ірі инфрақұрылымдық жобаларды жүзеге асырды. Түрлі саясаткерлер мен эксперттер дауласып, пікірталасып, сан-алуан варианттарды ұсынып жатқанда қазақстандық көшбасшы іс жүзінде Ұлы Жібек жолын жаңғыртуға көшті. Орталық Азия енді континентальдық оқшауланудан құтылатын болды» деген пікірі көп нәрсені аңғартады [6].

Қорыта айтар болсақ, ұлт жоспарын жүзеге асыру арқылы Қазақстан өзінің геосаяси әлеуетін ұтымды пайдалана отырып түрлі жүктердің Азиядан Еуропаға кедергісіз транзитін қамтамасыз етеді, жүк жеткізу құнын екі еседен астамға төмендетеді. Елбасымыз жана ұлттық жоспарында ерекше атап көрсеткендей, 2022 жылға қарай жол жүруден түскен алымдар шамамен 41 млрд. теңгені құрайтын болады, ал ол республикалық маңыздағы автожолдардың бүкіл жүйесін ұстауға жағдай жасайды. Қазақстандық маршруттарға қосымша жүк ағындарын тарту көліктің барлық түрлерімен транзиттік тасымалды 2020 жылы қазіргі 18 млн. тоннадан 33 млн.тоннаға дейін және 2030 жылы 50 млн. тоннаға дейін ұлғайтады. Контейнерлік тасымалдарды мемлекеттік реттеуден босату таяудағы 5 жылда олардың көлемін 500 мың тоннадан астамға ұлғайтуға жағдай жасайды.

1 Қазақстан Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Ұлт жоспары – қазақстандық арманға бастайтын жол» атты мақаласы // http://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-ult-zhospary-kazakstandyk-armanga-bastaityn-zhol-makalasy

2 Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты 2007 жылғы 28 ақпандағы ел халқына арнаған Жолдауы // Егемен Қазақстан. 2007 жылғы 1 наурыз. – Б. 1.

3 Трансконтинентальный коридор «Западная Европа – Западный Китай» – новый путь в Европу: от мечты к реальности // <http://www.europe-china.kz/info/69>

4 Қазақстан Республикасының Президенті – Елбасы Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы. «Қазақстан-2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. 2012 жылғы 14 желтоқсан // http://www.akorda.kz/kz/addresses/addresses_of_president/page_kazakstan-respublikasynyn-prezidenti-n-a-nazarbaevtyyn-kazakstan-khalkyna-zholdauy-2012-zhyly-14-zheltoks_1357813742

5 Экономические и социальные эффекты от реализации проекта «Западная Европа – Западный Китай» // <http://www.europe-china.kz/info/86>

6 Курамысова А. Казахстан рассчитывает увеличить объем грузопотока благодаря транзитному Центральной Азия выйдет из континентальной изоляции // Казахстанская правда. 3 ноября 2014 года. – С. 1.

Резюме

Мусатаев С.Ш. - д.п.н., проф., Сакбекова А.Б. - магистрант кафедры политологии и политических технологий
Казахского национального университета им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: mceka@mail.ru

Транзитный потенциал – геостратегический приоритет Казахстана

В статье рассматриваются геостратегия Республики Казахстан, направленная на эффективное использование

своего транзитного потенциала, а также, актуальные проблемы государственной политики в сфере транспорта и коммуникации. Казахстан является инициатором таких проектов как международный транзитный коридор «Западная Европа – Западный Китай», «Евразийский трансконтинентальный коридор», государственная программа «Нұрлы жол», которые способствуют развитию трансконтинентальной инфраструктуры. Авторы проводят политологический анализ проделанным работам в сфере транспорта и логистики.

Ключевые слова: транзитный потенциал, геостратегия, транспорт и коммуникация, международный транспортный коридор

Summary

Mussataev S. - d.p.s., prof., **Sakbekova A.B.** - undergraduate, Al-Farabi Kazakh National University, Department of Political Science and Political Technologies, Kazakhstan, Almaty, e-mail: mceka@mail.ru

Transit potential - geo-strategic priorities of Kazakhstan

The article examines geostrategy of the Republic of Kazakhstan, aimed at efficient use of its transit potential, as well as topical issues of state policy in the sphere of transport and communications. Kazakhstan has initiated projects such as the international transit corridor "Western Europe - Western China", "Eurasian transcontinental corridor" state program "Nurly Jol" that contribute to the development of the transcontinental infrastructure. The authors carried out political analysis of the work done in the field of transport and logistics.

Keywords: transit potential, geo-strategy, transport and communication, international transport corridor

УДК: 930 (574) «678»

THE YEARS OF OPPORTUNITY FOR THE SOVIETS IN AFGHANISTAN, 1953-1963

Sidiki Khwaja Abdullah – *Al-Farabi Kazkh National University, the Republic of Kazakhstan, Almaty,*

Zh.M.-A. Assylbekova – *Al-Farabi Kazkh National University, the Republic of Kazakhstan, Almaty,*

Saalik Ahmad Junaid – *Al-Farabi Kazkh National University, the Republic of Kazakhstan, Almaty*

Prince Daoud, a cousin of King Zahir, who meanwhile had come to power (1953), tried once more to convince the American government of the Afghan government's good will and of its desire to settle the dispute with Pakistan through diplomatic channels. He met Vice-President Nixon during his short visit to Kabul in 1953. But another prerequisite was demanded, namely that Afghanistan should abandon its long tradition of neutrality to join Pakistan, Iran, Iraq, and Turkey as a party to the Baghdad Pact.

This was enough to push Prince Daoud, who was already tired of American lack of comprehension, into the open arms of Moscow. In Moscow, the new post-Stalin leaders were following these events with great interest. They had already started their Peace Policy towards the Third World and were eager to draw Afghanistan into their sphere of influence.

Key words: Afghanistan, the Soviets, sphere of influence, diplomatic channel, the Third World

In 1953, three developments coincided that fundamentally affected Afghanistan's internal conditions and foreign relations: (1) the extension of the U.S. containment policy to the countries adjacent to Afghanistan; (2) the death of Stalin; and (3) a change of government in Afghanistan. The U.S. containment policy led to its military alliances with Turkey, Iraq, Iran, and Pakistan through CENTO and South East Asia Treaty Organization (SEATO) pacts. The security- interests of Afghanistan, which shared long borders with both Iran and Pakistan, were ignored, and the country was left isolated. After Stalin's death, Khrushchev- initiated a number of major policy changes toward nonsocialist countries. Under the new leadership, Moscow's doctrinaire approach of "whoever is not with us is against us" was replaced by a pragmatic policy of "peaceful coexistence." The theory of the "inevitability" of war with capitalist societies was abandoned. At this time, Soviet foreign policy toward Afghanistan and other nonaligned countries grew more aggressive than before. On September 20, 1953, King Zahir Shah appointed his first cousin, Mohammad Daoud, as prime minister. As a former general, Daoud was a powerful and impatient leader with strong nationalistic views. He wanted to pursue the Pashtunistan issue forcefully and to develop Afghanistan, using foreign aid, in a few decades without paying necessary attention to the side effects of these policies.

In 1954, when Afghanistan and Pakistan were increasingly at odds over the question of Pashtunistan and tensions were growing between India and Pakistan over the Kashmir dispute, the leadership of Pakistan decided to join the U.S. sponsored SEATO. The following year, Pakistan joined the Baghdad pact (later CENTO), thus becoming a key link in the chain of security pacts the United States was building to contain Soviet expansion. However, the United States' policy of containment in the region was flawed; it ignored the security interests of Afghanistan and overlooked the internal dynamics and political and economic motivations of Pakistan and Iran for joining the U.S. sponsored pacts.

The United States proceeded to provide Pakistan and Iran with military and economic aid and repeatedly rejected Afghanistan's concerns about the military build-up of its neighbors. According to Leon Poullada, an American diplomat in Kabul, "[d]uring these crucial years, American diplomats in Kabul and those supervising Afghan affairs in Washington, with few exceptions, had little knowledge of the country and could hardly mumble more than a few words of bazaar Farsi."¹⁰ The actions of these ill-informed and inexperienced U.S. strategic planners, who did not take the local, national and regional disputes into account, aggravated regional rivalries and frustrated the needs and security of nonaligned Afghanistan in the region. The strengthening of Pakistan reduced the possibility that Pakistan would come to terms with her weaker neighbors. In fact, Pakistan, as a newly established country, regarded Afghanistan and India as more immediate enemies than either the Soviet Union or the People's Republic of China [1].

As it happened, Pakistan used American-supplied arms internally against Pashtuns and Baluchs and externally against Afghanistan and India in conflicts arising from border disputes. In 1955, border disputes led Pakistan to close once again the border that was serving as Afghanistan's trade link with the Indian Ocean. After the border was closed, Afghan leaders drifted into what the Afghans called the Soviet web. In the same year, when the government of the United States protested Pakistan's use of American planes and military equipment in the Bajuar fighting between Afghan and Pakistani irregulars, Ayub Khan, the President of Pakistan, rejected the protest in a public speech [2].

Thus, it was to an Afghanistan angry with the United States, dissatisfied with its own economic progress, and alarmed over the Pashtunistan situation, that Khrushchev and Bulganin went in December 1955 with their new policy of "peaceful coexistence." They granted a \$100 million loan to Afghanistan on extremely favorable terms. This loan was the largest grant given by Moscow to any country other than allies. Moreover, the Soviet government promised to increase substantially its economic assistance to Afghanistan and to support the Afghan government on the Pashtunistan question.

By backing Afghanistan on the Pashtunistan issue, the Soviet Union seemed more interested in weakening and destabilizing Pakistan, a pro-American country, than in supporting the legality of Afghanistan's claim: although advocating a plebiscite in Pashtunistan, the Soviet Union persistently opposed the holding of a plebiscite in Kashmir and sided wholeheartedly with the Indian position [3].

Finally, in 1956, Daoud accepted the offer of Soviet military aid in the amount of \$32.4 million. This military aid to Afghanistan resulted in an orientation of the Afghan armed forces toward the Soviet Union. Russian became the technical language of thousands of Soviet-trained officers. Each year between 250 and 300 Soviet scholarships (each for six years) were offered to Afghan students for study in the Soviet Union. According to one source, the Soviet Union was offering close to 600 full scholarships each year to military and civilian students combined, but the Afghan government was reluctant to send more than 250-300 students [4]. Moreover, Soviet, Czech, and Bulgarian teachers and advisors became active inside Afghan military units. Afghan armed forces became dependent upon Soviet arms and Soviet and Eastern European advisors. By a conservative estimate, there were over 4,000 Soviet-trained military and paramilitary officers on duty by the time of the 1978 coup. Afghan scholars believe that the decision to accept Soviet military and civilian scholarships in large numbers was one of the most fateful choices ever made by the Afghan government. To make things worse, only second-rate high school graduates and the students from poor socioeconomic backgrounds were sent by the Afghan Government to the Soviet Union. Because of the popularity of European and U.S. education in Afghanistan, high level graduates were sent either to the West or were accepted at Afghan institutions of higher education. In the 1960s and early 1970s, the majority of the civilian students who went to the Soviet Union were those who could not pass entrance examinations at Afghan colleges. Most Afghan students preferred an institution of higher education in Afghanistan to accepting a Soviet scholarship [5].

Furthermore, the Soviet-trained returnees were treated as second-rate personnel and were viewed with suspicion by both the Afghan elite and the religious figures. It was not surprising, therefore, that many underprivileged Soviet-trained military and civilian officers played crucial roles in the 1973 and in 1978 coups. Daoud, like many other nationalist Afghans, believed that the Kremlin would gain very little from its attempts at undermining Afghanistan, a tough and unruly country which had traditionally rejected foreign domination. As an Afghan general, Daoud might have read "Afghanistan," written in 1921 by a Soviet General. In this book, the general advised against the occupation of Afghanistan: "The place is both worthless and exceedingly dangerous, it has no resources to speak of, and is inhabited by an uncultured, half-savage, but ferocious and warlike population, which though lacking in all elementary discipline will unite in the name of Islam against the outsider [6]. Daoud expressed his outlook in the following words: "Our whole life, our whole existence, revolves around one single focal point, freedom. Should we ever get the feeling that our freedom is in the slightest danger, from whatever

quarter, then we should prefer to live on dry bread, or even starve, sooner than accept help that would restrict our freedom [7].

His judgment about his own countrymen proved to be true, but he failed to anticipate that one day the Soviets and some of their Afghan friends might behave differently. To most Afghan scholars and political observers, Moscow's political and strategic objectives in Afghanistan in the 1950s and 1960s were not much different from Soviet objectives in other weak countries in the 1930s and 1940s. They were, first, designed to prevent Afghanistan from establishing warm relations with the West or its pro-West neighbors; second, to develop Afghanistan economically and make it an example of the success of Soviet cooperation and assistance to Third World countries; third, to establish its presence in Afghanistan and control its economy and foreign policy; fourth, through Afghanistan, to intimidate and, if necessary, destabilize Pakistan and Iran. To support their argument, Afghan observers present some of the important Soviet foreign policy initiatives toward Afghanistan and the region. In 1919 Leon Trotsky, then Commissar of War, declared, "[t]he road to Paris and London lies through the towns of Afghanistan, the Punjab, and Bengal." Twenty years later, under the Hitler-Stalin pact of 1939, Hitler accepted Stalin's demand and gave the U.S.S.R. a free hand in the region. Five decades later, Khrushchev mentioned in his memoirs that "the highways Moscow built for Afghanistan in the 1950s were designed for Soviet military transport in the case of war with Iran or Pakistan [8].

When on September 6, 1961, after some border clashes, Pakistan closed its border for the third time in eleven years – this time for almost two years- Moscow once again promised an airlift of Afghanistan's perishable fruits and transit privileges. In addition, the Soviets offered a loan totaling \$450 million for Afghanistan's second five-year plan. This was virtually the total amount needed for the plan. The Afghans understood the implications of this massive offer that it would cost them their independence – and turned it down.

During the decade of Daoud's leadership (1953-1963), Afghanistan made progress in education, agriculture, health, public works, and, of course, military organization. However, a number of adverse consequences resulting from this progress were more serious than Daoud or the King could imagine. Daoud's modernization policies alienated the conservative and nationalist rural people on whom Afghan independence depended. Soviet influence in the Afghan armed forces reached a level that even Daoud himself, who returned in 1973 as dictator- president, could not change. This growing Soviet role in Afghanistan eventually cost Daoud and thousands of other Afghans (including Daoud's whole family) their lives, and Afghanistan its independence, some twenty-five years later [9].

1 Louis Dupree, *Afghanistan* (Princeton: Princeton University Press, 1973), - p. 510.

2 Arnold Fletcher, *Afghanistan: Highway of the Conquest* - (Ithaca, NY: Cornell University Press, 1965), - p. 223.

3 Alvin Z. Rubinstein. *Soviet Policy toward Turkey. Iran and Afghanistan* - (New York, 1982), - p. 134.

4 Interview with an Afghan historian Dr. Hesari, - Kabul. July 9, 2015.

5 Based on the author's experience as Assistant Director and later Director General of Cultural and Foreign Relations at Kabul University during 1967-1970 and 1972-1974, respectively.

6 Andrey Yougen - Yeuich Snesarev, *Afghanistan*, quoted in *Time Life Supplement*, September 25 - October 1, 1987.

7 Guenther Nollau and Hans Juergen Wiehe, *Russia's Southern Flank: Soviet Operations in Iran. Turkey and Afghanistan* - (New York: Praeger, 1963), - p. 136.

8 *Freedom*, August 1, 1985, - p. 8.

9 Anthony Arnold. *Afghanistan: The Soviet Invasion in Perspective* (Stanford, Calif.: Hoover Press, 1981), - p. 40.

Түйіндеме

Сидики Хваджа Абдулла - аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы,

Асылбекова Ж.М.-А. – аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы,

Салих Ахмад Джунайид – аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы

Ауғаныстандағы КСРО-ның мүмкіншілік жылдары, 1953-1963

Захир королінің немере ағасы Дауд ханзада 1953 жылы билікке келіп, американдық билікке ауғаныстандық билікшіліктің Пәкістанмен туындаған кикілжіндерді дипломатиялық жолмен шешуге ниетті екенін нандыруға тырысып бақты. Ол 1953 жылы Кабулға жасаған қысқа сапарында Никсонның вице-президентін қарсы алды. Басқа да талаптармен қатар, Ауғаныстан өзінің көне дәстүрі бейтараптықтан бас тартып, Бағдат пактісінің қатысушысы ретінде Пәкістан, Иран, Ирак және Түркия мемлекеттеріне бірігуі тиіс деген де талап қойылды.

Бұл жағдай бұрыннан американдық түсініспеушіліктен әбден шаршаған Дауд ханзаданы Мәскеудің ашық құшағына итермеледі. Мәскеуде сталиндік саяси истеблшментінен кейінгі жаңа көшбасшылары бұл оқиғаларды қызығушылықпен қабылдады. Олар ендігіде Үшінші әлем елдеріне қатысты саясатын бастап, Ауғаныстанды өз ықпалы аясына тартуға тырысты.

Түйін сөздер: Ауғанстан, Совет Одағы, әсер ету саласы, дипломатиялық арна, үшінші дүниенің мемлекеті

Резюме

Сидики Хваджа Абдулла - Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Казахстан, Алматы,
Асылбекова Ж.М.-А. - Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Казахстан, Алматы,
Салих Ахмад Джунайд - Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Казахстан, Алматы

Годы возможности для СССР в Афганистане, 1953-1963

Принц Дауд, двоюродный брат короля Захир, который пришел к власти в 1953 г., еще раз попытался убедить американское правительство в доброй воле афганского правительства и о своем желании разрешить спор с Пакистаном по дипломатическим каналам. Он встретил вице-президента Никсона во время его короткого визита в Кабул в 1953 году. Но другим требованием было то, что Афганистан должен отказаться от своей давней традиции нейтральности и то, он должен присоединиться к Пакистану, Ирану, Ираку и Турции в качестве участника Багдадский пакт.

Этого было достаточно, чтобы подтолкнуть князя Дауда, который уже устал от американского непонимания, в открытые объятия Москвы. В Москве новые лидеры после сталинского политического истеблишмента восприняли следующие события с большим интересом. Они уже начали политику мира по отношению к странам Третьего мира и стремились привлечь Афганистан в свою сферу влияния.

Ключевые слова: Афганистан, Советы, сфера влияния, дипломатический канал, страны третьего мира

УДК 327 (574)

ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ: ПРОБЛЕМЫ КОНСТРУИРОВАНИЯ НОВОЙ СИСТЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОЙ ИНТЕГРАЦИИ

Л.Х. Матакбаева – *д.п.н., профессор кафедры международных отношений, КазНПУ им. Абая*

Развитие интеграционных процессов в Европе является определяющим фактором в складывающейся новой системе международных отношений в XXI веке. Интеграционные процессы сделали Западную Европу, своеобразной «лабораторией» моделей и механизмов интеграции. Европейский союз, начинавшийся как зона свободной торговли, по мере своего развития вышел от межгосударственных соглашений, затрагивающих отдельные сферы на уровень создания сети наднациональных структур. Расширение стало для Евросоюза серьезным испытанием на фундаментальность этого уникального интеграционного образования. В данной статье предпринята попытка анализа проблем конструирования новой системы международной интеграции 28 государств европейского континента. Такое масштабное расширение привело к дифференциации как по уровню экономического развития, так и по взглядам каждой страны на свои права и обязанности в составе объединения. Управляемость на уровне сообщества только складывается. Для управления и преодоления национального эгоизма стран ЕС, и кропотливого, многоуровневого диалога требуется время.

Ключевые слова: интеграционный процесс, Европейский Союз, глобализация, расширение, европейская культура, постмажоритаризм, общеевропейские институты

Масштабы и глубина, характеризующие интеграционный процесс в современной Европе, подтверждают уникальность ЕС по сравнению с другими региональными интеграционными объединениями. Формируясь как целостный компонент системы международных отношений, Европейский Союз постепенно создает политический и экономический противовес глобальному доминированию США. Прочность и устойчивость европейских сообществ и ЕС объясняется не только тем, что в их состав входят государства которые привержены принципам свободной рыночной экономики и правового государства, но во многом тем, что большинство их них принадлежит к западноевропейской цивилизации, осознают свою духовную и культурную общность. С другой стороны, важную роль в европейской интеграции сыграло осознание экономических выгод от объединения и создание общего рынка в рамках Европы. Некоторые исследователи считают, что ЕС служит единственным примером позитивной глобализации, по сути это единственный пример передачи власти наднациональному правительству. Евросоюз соединяет в себе качества международной организации и квазигосударственной федеральной структуры.

Совсем недавно казалось, что проект единой Европы просто обречен на показательный успех. Вместе с тем последнее расширение ЕС высветило старые и породило новые проблемы в европейском интеграционном процессе. Все эти «расширительные процессы» на самом деле резко снизили управляемость ЕС и возможность этой организации эффективно функционировать. Сегодняшние трудности, например проблемы связанные с Грецией показали, что путь к всеобщей континентальной интеграции, который в свое время выбрали лидеры «старого континента» требует пересмотра и корректировки. Появился новый неологизм- GrExit, обозначающий уход Греции из еврозоны: от Greece и Exit. Выход Греции из еврозоны принес бы большие потери. GrExit создал бы целый ряд прецедентов, влияющих на электорат и поведение политиков в других странах союза. Сигнал того, что не центральные банкиры, чиновники и политики

во Франкфурте. Брюсселе и Берлине удерживают судьбу евро в своих руках. Это был урок и для избирателей, которым следует дважды подумать, прежде чем голосовать за сторонников антиэкономии, так и урок для политиков об опасности балансирования. Евро был создан без подушки безопасности. Если бы Греция покинула еврозону, то это создало бы прецедент подражания, введя в практику возможность выхода из союза. И самое главное, если после выхода греческая экономика восстановилась бы, то убедить остальных остаться было бы гораздо сложнее.

С какими сложностями сталкивается Европейский Союз? Расширение Европейского Союза тесно связано с углублением интеграционных процессов. Так в середине 2000 гг. процесс интеграции в Евросоюз проходил больше «механически». Только за 3-4 г количество стран-участников этого объединения выросло в 2 раза. Новое расширение ЕС значимо не только по своим масштабам, но и по сложности процесса интеграции старых и новых государств – членов, находящихся на разных уровнях социального и экономического развития. Экономический эффект расширения Европейского союза для стран Центральной и Восточной Европы получился более существенным, чем для стран интеграционного ядра. С точки зрения потенциала экономического сотрудничества, выгод от него, а также экономической безопасности вступивших государств имеет для Западной Европы третьестепенное значение. Государства Европейского Союза принимали принципиальное решение в пользу принятия стран Центральной и Восточной Европы руководствуясь главным образом политическими, а не экономическими соображениями.

Расширение ЕС в 2004 году, когда в него были приняты Эстония, Латвия, Литва, Польша Чехия, Словакия, Венгрия, Словения, Кипр, Мальта привело к возрастанию разнородности Союза, обострило положение малых стран и поставило под угрозу их интересы, которые могут затеряться в многообразии разнонаправленных целей. Предполагалось, что экономическая эффективность расширения ЕС приведет к росту доходов граждан, но на практике присоединение новых стран привело к снижению уровня дохода на душу населения на 13 %. Углубление и расширение всегда взаимодействуют друг с другом, ведущим началом в этой связке является углубление, т.е. процесс интеграции как таковой. С экономической точки зрения такое влияние определяется соотношением ВВП двух групп и соотношением среднедушевого размера ВВП. Первый показатель фиксирует относительную экономическую силу вступающих государств, второй – относительный уровень их развития и благосостояния в сравнении с интеграционным ядром. В целом эти два показателя предопределяют удельный вес и роль вступающих стран в расширенном объединении, характер и степень их воздействия на процесс углубления интеграции внутри ядра ив расширенном объединении, а также его интеграционную стратегию. Такое быстрое и резкое увеличение количества участников заметно нарушило изначальную стабильность так называемой «Старой Европы», т.е. тех стран, которые стояли у истоков этого объединения. Когда Евросоюз форсированно расширялся, предполагалось, что в ходе интеграции отстающие страны подтянутся до уровня передовых, но кризис показал, что отстающие страны не догоняют лидеров, а все больше отстают. Создание и расширение ЕС стало одним из самых больших достижений Европы, но теперь ее неспособность говорить как одно целое и решать свои основные экономические и социальные вопросы подрывают позицию Европы. Единые нормы хорошо работают в границах определенного культурного ареала, но дают сбои, когда их пытаются внедрять на неоднородном социально-экономическом ландшафте. Это говорит о том, что нормативная база Европейского Союза требует на сегодня большой доработки и оптимизации исходя из возникших реалий. Это связано с тем, что многие фундаментальные направления не были изначально оговорены, документально закреплены и опробованы [4].

Кризисные явления в экономике выступают одним из самых ярких факторов, нарушающих модель стабильного функционирования ЕС. Именно финансовый кризис в конце 2000 гг. выступил причиной роста противоречий среди стран ЕС. Кризис 2008 года внес большие коррективы и выявил определенные противоречия между Францией и Германией и Великобританией. С 2010 г. была введена и система двухуровневой схемы финансового управления. В 2011 году была принята специальная Директива об управляющих фондами, что позволило повысить степень участия всех членов ЕС. Еще одним объектом регулирования на европейском уровне были избраны кредитно-рейтинговые агентства (КРА) и ведены даже паспорта для регистрации деятельности. Эти меры вкупе с другими позволили стабилизировать и упорядочить финансовые рынки. Предварительные итоги аналитиков показывают, « что рыночное регулирование в Евросоюзе привело к оформлению порядка многоуровневого управления, который имеет иерархическую правовую основу. Законодательные акты, принятые на наднациональном уровне, должны выполняться государствами-членами или, если они получили форму директивы, преобразовываться парламентами стран-участниц в национальное законодательство. Однако политико-институциональная структура иерархии в ЕС относительно слаба. Она опирается не на самостоятельность европей-

ского уровня власти, а на избирательную и оговоренную целым рядом условий передачу полномочий от государств-членов наднациональным институтам, то есть на добровольное делегирование им части национального суверенитета. Одновременно сами государства-члены продолжают оставаться суверенными и в рамках ЕС. Хотя национальный суверенитет в какой-то мере и ограничивается, он составляет серьезное препятствие, которое мешает развивать вертикальные властные каналы в Евросоюзе. Это приводит к систематическим сбоям в том, что касается соблюдения правил иерархического, командного подчинения» [1].

В период 2008-2012 годов в Западной Европе было зарегистрировано беспрецедентное и необычайно длительное замедление темпов экономического развития. Фактически участники ЕС так и не выработали конкретную стратегическую модель действий, которая бы позволяла поддерживать друг друга в период кризиса, что пошатнуло доверие к процессу интеграции и значительно увеличило количество евроскептиков.

Например, есть аналитики которые считают, что экономическая политика в странах Западной Европы идет по неверному пути. Маастрихские критерии, устанавливающие, что дефицит государственного бюджета не должен превышать 3% от ВВП, а государственный долг может быть не выше 60% от ВВП не имеют большого экономического смысла и привели всю Европу в неразберихе. Государственный долг Японии превышает 200% от ВВП, а дефицит государственного бюджета США был 11,6% от ВВП в 2009г., 9,3% в 2010-м и 7,9% в 2011. Но по условиям финансовой стабильности и перспективам экономического роста США и Япония находятся в лучшем положении, чем Западная Европа [1].

Европейские общества в настоящем переживают процесс глубинной перестройки своей политической системы, формирование новых институтов и механизмов легитимации [2]. Об этом свидетельствует анализ динамики процессов европейской интеграции, когда, несмотря на то, что идеи европейской идентичности дали свои плоды, наблюдается протест против доминирования интересов европейского сообщества над национальными. Это свидетельствует о том, что в каждой из стран Восточной Европы есть политические силы, выступающие за сохранение национального суверенитета и традиций национальной культуры и которым симпатизируют многие граждане. Это значит, что по мере развития исторические и национальные традиции вступают в противоречие с теорией демократии. Сама либеральная теория демократии не может братья в качестве «образца». Такой подход был оправдан на начальной стадии перехода от коммунизма к демократии, ввиду отсутствия собственного опыта. Однако в течение последних лет происходит определенное переосмысление прежних представлений о демократии как внутри политической элиты, так и внутри общества. Так, развитие либеральной демократии привело к появлению новых элементов институциональной коммуникации. Партии дополняют профессиональные союзы, различные общественные движения, которые вызывают необходимость выработки новых форм выяснения коллективной воли и коммуникаций в обществе. Такими формами в настоящее время стали праворадикальные партии и движения, развитие электронной демократии и местного самоуправления.

Занимая в международно-политической иерархии довольно условное место, Европейский союз играет в международных отношениях заметную роль с точки зрения выработки ценностных принципов и правил поведения государств и внедрения этих правил в практику межгосударственного общения.

Дело не в том, что из недр европейской культуры выросли ценности либеральной демократии, на базе которых развивается современная практика большинства западных стран. Значимо то, что благодаря пяти десятилетиям интеграционного сближения пространство Евросоюза превратилось в главный полигон испытаний жизнестойкости конкретных политических и правовых установлений, которые вырабатываются применительно к ежедневно возникающим новым реалиям, проблемам и ситуациям. Интеграционная практика современной Европы постоянно производит материал, на основе обобщения которого, разрабатываются наиболее радикальные и противоречивые либеральные теории, касающиеся актуальнейших политических проблем, таких как современная роль государства в обществе и государственного суверенитета в сфере международных отношений, приоритета индивидуальных прав человека в сопоставлении с правами группы, а прав человека вообще – с национальным интересом той или иной страны и т.д.

Европейские общества переживают процесс глубинной перестройки своей политической системы, что означает формирование новых ценностей, институтов, механизмов демократии, или же так называемая «постмажоритарная демократия» [3]. Особенности развития современной демократии в постиндустриальных государствах Европы является тенденция европейской демократии к постмажоритаризму (эрозии большинства), подъем правопопулистских партий и движений, расширение механизмов прямого участия в принятии решений, кризис представительской легитимности. В Европе увеличилось число государств, где пропагандируются фашистские идеи. Норвегия, Франция, Италия. Институт «неграждан» в Латвии и

Эстонии. В Молдове фашизация общества происходит сверху. Впечатляет успех Марии Ле Пен, возглавляющей «Национальный фронт». В Нидерландах антимусульманская партия свободы Герда Вилдерса. В Англии партия независимости Соединенного королевства. В Финляндии крайне националистическая партия «Истинные финны». В Венгрии антисемитская партия «Йоббик», является одной из самых динамично развивающихся партий Европы – против цыган и евреев. Нынешняя Европа не отрицает возрождение опаснейшей псевдо-религии, способной расколоть Старый Свет надвое. Название ей фашизм. Присутствие более 14 % мусульман и представителей наций со всего света гарантирует Европе кровавую и затяжную бойню в случае обострения межнациональных распрей.

Внедрение высших степеней гуманитарных свобод привели в Европе не только к проникновению на «старый континент» других религий и взглядов, но предоставили им в целом ряде сфер главенствующее влияние. «Соединенные Штаты Европы» допустили к европейскому «пирогу социального процветания» выходцев из других регионов и континентов. Эта политтерпимость и политкорректность поставили многие страны Европы в очень непростое положение, когда наряду с необходимостью решать острейшие экономические и финансовые вопросы встал вопрос и о социальном будущем единой Европы. Принципы неолиберальной финансовой политики, заложенные в европейский валютный союз, оказывают разрушительное воздействие на социально ориентированные экономики Европы.

С расширением ЕС государства «старой Европы» столкнулись с нежеланием новых соседей улаживать противоречия путем проведения кропотливого и многоуровневого диалога (не удалось предотвратить в ходе обсуждения Конституции деструктивное поведение Польши и Чехии 2007 г). расширение интеграционных рамок привело к усилению противоречий внутри Союза. Принятие в ЕС Польши с ее неэффективным сельским хозяйством увеличивает нагрузку на бюджет ЕС.

Интеграционный прорыв ЕС невозможен без единой политики во всех областях жизнедеятельности. Это касается и финансирования социальной сфер и регулирования трудовой миграции и достижения устойчивого повышения уровня жизни вступивших стран. В условиях неблагоприятных тенденций в области демографии, связанных со старением населения Европы, реализовать такие направления непросто. Сегодняшнее состояние ЕС осложняется рядом факторов настроенного характера. Управляемость на уровне сообщества пока только складывается. Расширение интеграционных рамок стало причиной пробуксовки устраивающей всех реформы общеевропейских институтов, на которые возложена задача – управлять и сдерживать национальные эгоизмы стран ЕС, поскольку существующие институты ЕС для решения новых задач не приспособлены.

1 Джузеппе Туллио. *Что не так в экономике Западной Европы* // *Международная жизнь*. 01, 2014 г – С. 33.

2 Матакбаева Л. *Легитимность политической власти Республики Казахстан: особенности и проблемы*. – Алматы, 2011 - С. 60-61.

3 Калиев Д. *Постмажоритарная демократия в европе: от правого ренессанса к построению новой легитимности* // *Analytic*/2010 - №1 – С. 48.

4 Стержнева *Структурирование политического пространства в Европейском Союзе* <http://ebiblioteka.ru/browse/doc/2>

Түйіндеме

Матакбаева Л.Х. - Абай атындағы ҚазҰПУ халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры с.ғ.д.,
Lmatakbaeva@mail.ru

Еуроодақ :халықаралық интеграцияның жаңа жүйесін қайта құрастыру мәселелері

Еуропадағы интеграциялық үрдістердің дамуы ХХІ ғасырдағы халықаралық қатынастардың қалыптасып келе жатқан жаңа жүйесінің анықтаушы факторы болып табылады. Интеграциялық үрдістер Батыс Еуропаны интеграцияның механизмдері мен үлгілерінің өзіндік сипаттағы «зертханасына» айналдырып алды деуге болады. Өз әрекетін еркін сауда аймағы болып бастаған Еуропалық Одақ дами келе жекелеген сфераларды қамтитын мемлекетаралық келісімшарттарынан ұлттық құрылымдар тармақтарын дамыту деңгейіне көтерілді. Бұндай ауқымды кеңею Еуропалық Одақ үшін осыншама интеграциялық құрылымның негізділігіне баға беретін жауапты сын болды.

Бұл мақалада еуропалық континеттегі 28 мемлекеттің халықаралық интеграциялану жүйесіндегі қайта құру мәселелерін талдауға талпыныс жасалады. Бұндай кеңейе даму осы құрылымға мүше әрбір мемлекеттің экономикалық даму деңгейіне қарай және әрқайсысының құрылымдағы құқықтары мен міндеттеріне байланысты бөлшектенуге әкеліп соқты. Қауымдастық деңгейіндегі басқарушылық мәселесі енді ғана қалыптаса бастады. Еуропалық Одаққа мүше елдердің ұлттық эгоизмін жойып, оны басқару үшін, жанжақты диалог орнату үшін ауыр тер төгетін жұмыс пен уақыт қажет.

Түйін сөздер: интеграциялық үрдіс, Еуропалық Одақ, жаһандану, кеңею, еуропалық мәдениет, постмажоритаризм, жалпы еуропалық институттар

Summary

Matakbaeva L.H. - d.p.s., professor of international relations KazNPU named after Abai. Lmatakbaeva@mail.ru

European Union: the problem of construction a new international integration system

European Union: the problem of construction a new International Integration System the development of integration processes in Europe is the determining factor of the new system emerging of international relations in the twenty-first century. Integration processes have made Western Europe, a kind of "laboratory" of integration models and mechanisms. The European Union, which began as a free trade zone, with its development came from the international agreements that affected individual sphere to the level supranational network structures. Expansion of the EU become a serious challenge to the fundamental nature of this unique integration formation. This article attempts to analyze the problems of constructing a new system of international integration of European continents 28 states. Such a large-scale expansion has led to a differentiation in the level of economic development and on the views of each country on their rights and responsibilities as part of the association. Manageability at the community is only develops. It will take a while to manage and overcome the EU national egoism and establishing painstaking, multi-level dialogue.

Keywords: integration process, the European Union, globalization, enlargement, european culture, postmajoritarianism, paneuropean institutions

УДК: 930 (574) «653»

AFGHANISTAN FROM REFORMISM (1919) TO COMMUNISM (1979)

Noorulhaq Amiry – *Al-Farabi Kazakh National University, The Republic of Kazakhstan, Almaty,*

Zh.M.-A.Assylbekova – *Al-Farabi Kazakh National University, The Republic of Kazakhstan, Almaty,*

Saalik Ahmad Junaid – *Al-Farabi Kazkh National University, the Republic of Kazakhstan, Almaty*

The story of Afghanistan is in so many ways a very tragic one. Afghanistan is one of the most impoverished nations of the world. It is one of the most war-torn, most ravaged, and most beleaguered of nations. It is a nation that has been beset by invasion, external pressure and internal upheaval since before the time of Alexander the Great. Its people are a people who have endured more than most of us can ever imagine. In fact, for many Afghans, all that has changed in the last one thousand years are the weapons which have been used against so many of them. It is therefore with great sadness and respect that I tell the story of Afghanistan.

King Amanullah, proclaiming unilaterally the independence of his country in 1919 without waiting for the reaction of the English, sent out a roving delegation to establish diplomatic relations with the different countries of Asia, Europe, and America after the independence Afghanistan started of "special relationship" between the two neighboring countries which lasted, with ups and downs, for sixty years until the invasion of Afghanistan by the units of the Red Army in December 1979.

Unfortunately, the Americans were not yet aware of the political and strategic importance of Afghanistan, and looked on this approach with great suspicion

In order to illustrate the evolution of Russian policy towards Afghanistan over these sixty years, we may divide the period into three distinct phases

Key words: geopolitics, Afghanistan, independence, regime, evolution

We have spoken of the history and historical role of Afghanistan, and of its strategic geopolitical importance in that sensitive area of the world. Now we shall study particularly the history of relations between this country and its great northern neighbour, the Soviet Union, describing the different phases of the relationship, said to be "good neighbourly", which has ended in the invasion of the country by the Red Army in 1979 (1).

King Amanullah, proclaiming unilaterally the independence of his country in 1919 without waiting for the reaction of the English, sent out a roving delegation to establish diplomatic relations with the different countries of Asia, Europe, and America. The first stage of that delegation's mission was in Moscow, where it was received in October 1919 with open arms by the leaders of the new regime. It was the first diplomatic delegation to visit Moscow since the bolshevik revolution of 1917. So, Afghanistan was the first country to recognise the new "state of workers and peasants of all the Russia" (2). The new regime in Moscow not only recognised the independence of Afghanistan but even "hastened to offer the young state of Afghanistan her moral and material support in her heroic struggle against the English imperialists".

This was the beginning of a sort of "special relationship" between the two neighbouring countries which lasted, with ups and downs, for sixty years until the invasion of Afghanistan by the units of the Red Army in December 1979.

In order to illustrate the evolution of Russian policy towards Afghanistan over these sixty years, we may divide the period into three distinct phases (2).

First Phase:

During the first phase (1919-1929) relations were very amicable, but too hasty. The two countries needed each

other. Afghanistan, having broken her traditional bonds with Great Britain, turned towards the Soviet Union for all kinds of support and assistance. In this way, for the first time in the history of relations between these two countries, many Russian technicians and instructors arrived in Afghanistan to set up telephone and telegraph communications, and to train young Afghan technicians, so that the first pilots of the Afghan air force were trained in the Soviet Union. At the same time, Soviet goods came onto the Afghan market which had, up to that time, been monopolised by the English.

This "flirtation" did not appeal to the English, particularly as Bolshevik propaganda made its way slowly across Afghanistan into India. The reaction of Great Britain was brutal. Nevertheless, the ground had been prepared by King Amanullah himself. In his patriotic zeal, he had started a series of reforms which were too bold and hurried, modeled along Turkish lines, without taking into consideration conditions peculiar to his own country, or the negative attitude of the religious factions towards these innovations, or their influence on the tribes. The result of this was the fall of the reformer monarch and the establishment of a regime which was both conservative and favourable to British policy (3).

Second Phase:

The accession of Nader Shah, in 1929, marked the beginning of a new phase in relations between Afghanistan and the Soviet Union. We shall call that phase the "closed borders era". In fact, under the reigns of Nader Shah and the early part of Zaher Shah (who was King until the 1973 coup d'etat organised by his cousin Daoud), the relations with the USSR were limited to diplomatic representation and commercial exchanges of no significance.

This was the situation until the end of the Second World War, during which time Afghanistan was able to maintain its neutrality because, at least during the last three years of war, its two powerful neighbours were fighting on the same side.

In 1947, the political status quo in this area was fundamentally changed by the withdrawal of the English from the Indian sub-continent, an event which left a political vacuum for Afghanistan.

The impact was so strong that the conservative government of Prince Hashem elder uncle of the young King Zaher Shah and a strong-minded man, who as Prime Minister had ruled the country since the assassination of his older brother, King Nader Shah in 1933 fell, and his brother, Marshal Shah Mahmud, came into power as Prime Minister. In order to fill the political gap, the new government asked the USA to take the place vacated by the English, at least in the economic and technical fields, by initiating research works to explore the natural resources of the country, and by building irrigation and communications systems. The Afghan government offered substantial incentives to American commercial firms, in the form of very favourable contracts, in order to develop large areas of so far unproductive land in the Hilmand valley, in the south of the country (2).

Unfortunately, the Americans were not yet aware of the political and strategic importance of Afghanistan, and looked on this approach with great suspicion. The imperative reasons motivating the Afghan approach were not apparent to the American government, which assumed it to only a means of obtaining financial assistance and large investments to develop doubtful resources in a backward country.

Washington's suspicions further increased when, in 1951, Shah Mahmud personally presented a request to President Truman for the purchase of American arms. The "cold war" was beginning and the American government was already planning a strategy to curb the influence of the USSR and Communist China. This strategy was drawn up and implemented by General Eisenhower and the Secretary of State, John Foster Dulles, in the form of regional NATO, CENTO and SEATO pacts, covering the entire zone from Europe to the Far East, in which Pakistan was to play an important part as a link between Central and South East Asia.

Since 1947, Pakistan and Afghanistan had a political dispute over the right of self-determination of the Pashtun and Baluch tribes who live along the frontier between the two countries. The Indian government was on the Afghan's side and these two factors led the American government to consider the request for arms as a prelude to a new Kashmir situation in the Area (4).

Faced with the negative attitude of President Truman, Shah Mahmud made a very significant remark, which was widely commented upon by the press. To a journalist, who had inquired whether the Afghan government would turn to the USSR for arms, he replied: "Muslims are forbidden to eat pork, except when a Muslim is dying of hunger!".

Although, it was at that stage only a bluff, but later on Afghanistan had no alternative but to turn to Moscow (1).

Third Phase:

Prince Daoud, a cousin of King Zahir, who meanwhile had come to power, tried once more to convince the American government of the Afghan government's good will and of its desire to settle the dispute with Pakistan through diplomatic channels. He met Vice-President Nixon during his short visit to Kabul in 1953. But another

prerequisite was demanded, namely that Afghanistan should abandon its long tradition of neutrality to join Pakistan, Iran, Iraq, and Turkey as a party to the Baghdad Pact.

This was enough to push Prince Daoud, who was already tired of American lack of comprehension, into the open arms of Moscow.

Thus the third phase had started and the Great Assembly (Loe Jirga), at a special meeting convened to decide on the Pashtunistan situation and the purchase of arms, unanimously, decided that arms "should be bought wherever this was possible".

In Moscow, the new post-Stalin leaders were following these events with great interest. They had already started their Peace Policy towards the Third World and were eager to draw Afghanistan into their sphere of influence (3).

In December 1955, Bulganin and Khrushchev stopped in Kabul, on their way back from a trip to India, to assure their new client of the full support of the USSR, not only in terms of arms, but also on the Pashtunistan issue, and a long-term loan of 100 million dollars was granted to Afghanistan.

On the other hand, numerous Soviet experts started investigating all over the country; thousands of young Afghans were sent to the USSR to complete their studies in various fields, but mostly to get an army training. Large projects were undertaken by the Russians, mostly in the communication sector and the research of natural resources. Several main roads and airports were built; gas, oil, iron and copper resources were carefully studied. A large polytechnic institute in Kabul and several smaller ones in the provinces were built. During the years 1958 to 1973, 50% of the young officers and army technicians were trained in the USSR, or under the supervision of Russian instructors in Afghanistan.

A long-term plan had been drawn up by the Russians and each step had been carefully studied by qualified experts (5).

During the whole preparatory and transitional period, the western countries which, in spite of the growing Russian influence had maintained a presence in Afghanistan, did not suspect the intentions of the USSR. On the contrary, they were quite happy at this unprecedented peaceful competition with Russians. For example, Kabul's airport was built by the Russians and the technical equipment was supplied by the Americans.

A few Afghans, who were familiar with the Russians' methods, and in particular with their way of dealing with the Muslims in Central Asia, voiced some doubts about their impartiality.

They were able to convince King Zaher that his cousin was going too far in his relations with the USSR, especially after relations with Pakistan were severed in 1961, making the country totally dependent on Russia.

Already some signs of Marxist ideas were becoming apparent and were reflected in the press. The King, who was quite slow in making up his mind (this was due to the many years during which all decisions were taken by his uncles and then his cousin), came to a drastic decision (5).

He "accepted the resignation" of Daoud and, for the first time, appointed a Prime Minister who belonged neither to the Royal family, nor to the aristocracy. Dr. Muhammad Yusuf, who was Minister of Mines and Industry in the Daoud government, presented his cabinet, composed of technocrats and intellectuals, in March 1963. He suggested that a new Constitution be prepared with a view to changing the country to a constitutional monarchy. The King agreed to that proposal, and the new constitution was drafted by Afghan experts, in collaboration with foreign legal advisers (a Frenchman, an Indian and an Egyptian). It was based on the principles of classical democracy, but maintained the traditional values, so deeply rooted in Afghan society, of Islam and monarchy. It also excluded all members of the Royal family from the political scene.

The Constitution was adopted in October 1964, with only one vote against it, and ratified by the King. General elections were due to take place in October 1965, and, therefore, the interim government had sufficient time to prepare and promulgate by Royal decree the laws for the first democratic general elections.

For the first time in the history of Afghanistan, political parties were allowed, on the condition, however, that their aims and activities should conform to the fundamental principles of the Constitution: Islam, constitutional monarchy and individual freedom. Therefore, the formation of Marxist parties of any tendency was indirectly excluded. As the elections were to take place prior to the formation of the political parties, it was left to the elected Parliament to pass the law on the creation of political parties, trade unions, and other political activities. But the leftist groups were eager to start and did not wait until the legal formalities were completed. On the contrary, they took advantage of the general authorisation and started to organise themselves. Several groups, formed mainly of youngsters, began their future political activities; the other groups, being much more law conscious, waited until the promulgation of the law to form the centre parties, which were to be the main-stream of the new Parliament (4).

The law on freedom of the press, prepared by the interim government and promulgated by Royal decree, made

things easy for the leftist groups which launched an intensive campaign aimed at gaining the support of young people - most of them inexperienced.

That is how the Marxist groups, with the help of their Russian advisors managed to gain a strong position and overtake all the other political groups, whose aim it was to play a positive and constructive role in a democracy.

To a large extent, the Marxists were helped by some pressure groups, who were ready to go to any lengths to retain their power. Instead of stopping the illegal activities of the Marxist groups, they tried to oust the group which had drawn up and defended the new Constitution before the Constituent Assembly.

After the first student riots, organized by Marxist elements after the opening of the first democratic Parliament, they suggested that the government should be changed, in spite of the fact that the government had just won a vote of confidence by large majority.

They accused the Prime Minister, Dr. Muhammad Yusuf of incompetence in this matter, when they knew very well that the Prime Minister and the members of his government were at the meeting of the parliament.

Muhammad Hashem Maiwandwal, a former Minister of Information and former Ambassador to Washington, was asked to form a new government.

This event was the beginning of the failure of the experiment in democracy in Afghanistan. The liberal group, which had been a promoter of the constitutional monarchy, was excluded from the government and replaced by persons who did not believe in the Constitution. As a result, the constitution was only partly applied, and some important laws, which had been approved, never came into effect. It was the case for the law on political parties and the results thereof were that groups loyal to the Constitution could not organise themselves, whereas the Marxist groups could expand (6).

So encouraged, the Marxist groups openly started their activities and had representatives in the Parliament (Three during the first legislation and two during the second).

Simultaneously, the Marxist parties were taking advantage of the successive governments' policies of "laissez-aller, laissez-faire", and were publishing articles in which their ideology and programmes were explained; their newspapers were "khalk" (Masses) and "Parcham" (Flag) and "Shola" (Flame), the latter belonging to the Maoist ideology.

The governments were too weak to stop the publication of these articles, which were contrary to the letter and the spirit of the Constitution. It was only through the pressure applied by the Parliamentary majority on the government that, from time to time, the publication of these illegal newspapers was stopped. The constitutional monarchy was already condemned, and the last blow was soon to come (2).

Daoud's Coup and the Fall of Monarchy

Moscow had not easily accepted the replacement of Daoud and the steps taken towards democracy. One positive result for the Russians was that it provided an opportunity officially to create the Communist Party.

The workers started to get organised and became very active in the industrial areas of the country; the demonstrations, which had begun on the campus of the University and in the secondary schools of Kabul, soon spread to the provinces: riots became more and more frequent; the King was openly criticized.

Moscow had a plan ready and in Kabul and army was being infiltrated by the "Parcham" group. A period of transition was necessary before a Marxist government could be established. Someone had to be found, who could, at the same time, be trusted by Moscow and accepted by the Afghan people, in order to replace the King who was gradually losing his popularity. Only one person met all the requirements, and that was Daoud. After ten years away from the political scene, he was still ambitious and eager to regain power. To achieve this goal, he was to take the King's place, even if that meant as President of the Republic only. The Russians were in a hurry to put an end to the monarchy, which they considered to be a major obstacle to their objectives.

An agreement was reached in 1971 between two officers belonging to the "Parcham" group (Moscow's favourite) and Dr. Hassan Sharq who was acting on Daoud's behalf (5).

Prince Daoud was to lead an army coup which had been prepared by the Parchami officers in Kabul and under the direct supervision of Russian military advisers.

The opportunity came when the King traveled to Europe for a medical check-up. The Heir Apparent, Ahmad Shah, was to replace the King; the government was led by Muhammad Musa Shafiq, an intelligent young intellectual but without experience, and General Abdul Wali, a cousin and son-in-law of the King, who was the commanding officer of the armed forces in Kabul.

On 18 July 1973, Daoud made a radio announcement, informing the Afghan people that the monarchy had come to an end and that a Republic was being set up. The 1964 democratic Constitution was annulled; a temporary government and a revolutionary council - both headed by Daoud - came into power. Six members of the "Parcham" group were in the government, and half of the members of the revolutionary council were Parchami officers.

The programme of the new government promised a fast and revolutionary development of the country, based on democracy and socialism. This programme was practically identical to the one published in the first issue of the Parcham newspaper, four years earlier, especially with regard to land reform, nationalisation of banks, large industries and social justice, etc.

Daoud was not a communist, not was he a man to accept orders from anyone, especially foreigners. It may be that he believed he could get rid of his demanding allies... At any rate, he tried to keep them to one side as he strengthened his own position. Two years later, all the Marxist ministers were replaced. Some were sent abroad as ambassadors, some simply asked to resign.

Moscow did not react immediately. Daoud had a new Constitution drawn up, providing for one party only, on the model of Algeria and Egypt (during Naser's time). Once more the Russians tried to reason with Daoud; he was invited to Moscow, but would not yield on this point which, for him, would have meant total surrender. After this eventful meeting, the Russian leaders decided that Daoud should be removed from power, and the first condition to achieve this was the reconciliation of the two Marxist groups Parcham and Khalk (7).

After eight years of antagonism, the two groups united to become the "People's Democratic Party of Afghanistan", under the leadership of Nur Muhammad Taraki, the Khalk leader, who was to become President of Afghanistan.

Babrak Karmal, the Parcham leader, would only be Vice-President, and later, for a few months, Ambassador in Prague. This shows the irreconcilability of the Afghans: once an enemy, always an enemy until death... as we were to see.

After his visit to Moscow, Daoud became worried about his own safety, and was ready, but too late, to follow the advice of other political leaders. The machine of the KGB was already moving in his direction.

The new Constitution was accepted by the Constituent Assembly and he was elected, in March 1977, as President of the Republic for a term of six years. Daoud knew, however, that he could no longer count on either Moscow's support, or the loyalty of the officers who had brought him into power four years earlier. He had become unpopular after his open "flirtation" with Moscow and his incredible tolerance towards the leftist groups which had monopolised the political scene of the country.

His only chance was to turn to the Muslim countries, at least to obtain financial and moral support in case of total break-up with Moscow. His trips to Kuwait, Egypt, and Saudi Arabia, in March and April 1978, and the reconciliation with the Shah of Iran, were desperate efforts which only precipitated his fall.

The Russian plan was so well conceived and prepared that Daoud did not have time to leave the presidential palace, where he, his whole family, and his aids were killed, without even being able to call on the half-a-dozen army camps which he had set up around the capital for such an event [footnote: But according to the survivors of this bloody massacre he was personally directing the defense of the Palace until and end, and refused to surrender even when the marxist officers entered the building.].

The plan had also foreseen the elimination of Mir Akbar Khaiber, the theoretician of the party, who had opposed the total take-over by the Russians. He was murdered on 18 April 1978, and his funeral provided the opportunity for the members and sympathisers of the Marxist parties to launch the protests and riots which were to last for several days. All the communist leaders were arrested, and the open confrontation started. The winner was the Popular United Khalk party, and the first Marxist government was thus established in Afghanistan (4).

Conclusion

Afghanistan would remain a British protectorate until 1919. Then, following the Bolshevik Revolution of 1917 and the wave of popular rebellions that rippled through Asia subsequently, the then king of Afghanistan, Amanullah, declared his country's full independence by signing a treaty of aid and friendship with Lenin, and declaring war on Britain. After a brief period of border skirmishes, and the bombing of Kabul by the Royal Air Force, Britain conceded Afghanistan's independence. Stung by this turn of events though, Britain conspired with conservative religious and land owning elements with the country who were unhappy with Amanullah's attempts to secularize and reform the country.

Ultimately, this would prove to be an unmanageable task. The sudden decision in early 1980 to replace Soviet Muslims (chiefly Central Asians) with ethnic Russian soldiers, on the Afghan battlefield, reinforces the picture of a Soviet leadership deeply frightened of radical Islam spreading beyond their own borders.

---

1 Farzan Ahmed Shah, 2013 Ad, *Afghanistan, the rise of David to climb Massoud* – pp 30, 60.

2 Moradi, Sahibnazar, 2011 Ad, *Afghanistan geography of the crisis, the publisher said.* - pp, 44, 96.

3 'Moscow-Kabul exchange: March 1979 call between Kosygin, Taraki', *CNN.com/ColdWar*, <http://www.cnn.com/SPECIALS/cold.war/episodes/20/documents/moscow/> (Accessed 18 August 2008). – pp. 42,137.

4 Tanean, zahir, 2005 Ad, *Afghanistan in the twentieth century.* - pp, 12, 45.100.

5 Christopher Andrew and Vasili Mitrokhin, *The World Was Going Our Way*, 378-380.pp,69,404

6 Ahmed Ramazan 1988 *Ad Third Anglo-Afghan War Publications: Maiwand*.pp,60

7 Atay, *ebrahem Academician candidate 2010 Ad contemporary history of Afghanistan* .pp30-60

Түйіндеме

Амири Нурлыхак – аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы,
Ж.М.-А.Асылбекова- аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы,
Салих Ахмад Джунайд- аль-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы
Ауғаныстан реформизмден бастап (1919) коммунизмге дейін (1979)

Ауғаныстан тарихы көптеген жағдайларда трагедиялық сипатқа ие. Ауғаныстан әлем елдерінің ең кедей мемлекеттерінің бірі болып табылады. Бұл соғыс салдарынан ең көп бұзылған және қоршалған халық болып отыр. Шын мәнінде, көптеген ауғандықтар үшін, соңғы мыңжылдықта өзгенің барлығы бұл олардың басым көпшілігіне қарсы қолданылған қару ғана.

Аманулла король өз елінің тәуелсіздігін 1919 жылы бір жақты тәртіпте жария етіп, ағылшындардың реакциясын күтпей, Азия, Еуропа мен Американың әртүрлі елдерімен дипломатиялық қатынастар орнату мақсатында делегация жіберген. Өз тәуелсіздігін жариялағаннан соң, екі көрші мемлекетпен, Ресеймен, кейін КСРО-мен, «арнайы қарым-қатынастар» жасауды бастап, бұл елдермен қатынастары өзіндік жоғары және төмен ауытқулармен алпыс жылға созылып, 1979 жылы желтоқсан айында Қызыл әскердің Ауғаныстанға басып кіруімен аяқталды.

Өкінішке орай, американдықтарға Ауғаныстанның саяси және стратегиялық маңыздылығы туралы мәлім болмай, олар болып жатқан жағдайларға күдікпен қарады. Берілген мақала ресейлік, кейін кенестік саясаттың Ауғаныстанға қатысты алпыс жыл ішіндегі эволюциясын сипаттауға арналып отыр.

Түйін сөздер: геосаясат, Ауғаныстан, тәуелсіздік, режим, эволюция

Резюме

Амири Нурлыхак - Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Казахстан, Алматы,
Ж.М.-А.Асылбекова - Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Казахстан, Алматы,
Салих Ахмад Джунайд - Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Казахстан, Алматы
Афганистан от реформизма (1919) до коммунизма (1979)

История Афганистана во многих отношениях очень трагична. Афганистан является одной из самых бедных стран мира. Это один из наиболее разрушенных и наиболее осажденных войной наций. На самом деле, для многих афганцев, все, что изменилось в последние тысячу лет это оружие, которое было использовано против многих из них.

Король Аманулла, провозгласив в одностороннем порядке независимость своей страны в 1919 году, не дожидаясь реакции англичан, отправил делегацию для установлении дипломатических отношений с различными странами Азии, Европы, и Америка. После обретения своей независимости Афганистана начал «специальные отношения» между двумя соседними странами, Россией, затем СССР, которые продолжались со взлетами и падениями, в течение шестидесяти лет до вторжения в Афганистан подразделений Красной армии в декабре 1979.

К сожалению, американцы еще не были осведомлены о политической и стратегической важности Афганистане, они смотрели на происходящие события с большим подозрением. Настоящая статья посвящена исследованию эволюции российской, а затем советской политики по отношению к Афганистану в течении этих шестидесяти лет.

Ключевые слова: геополитика, Афганистан, независимость, режим, эволюция

УДК 321 (013)

«АРАБСКАЯ ВЕСНА» И ПОЛИТИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ СТРАН БЛИЖНЕГО ВОСТОКА

Л.Х. Матакбаева – д.п.н., профессор кафедры международных отношений КазНПУ им. Абая,
А.У. Отегулова – магистрантка I курса, специальности 6М020200 – «Международные отношения»
института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

В данной статье проводится анализ событий, начавшихся в арабском мире в конце 2010 года, причины выступлений, а также их последствий в политическом развитии стран Ближнего Востока.

Статья посвящена анализу событий, которые ощутимо влияют на социально-политические и экономические процессы во всем мире, находятся в фокусе внимания политиков и исследователей всего мира. Сделана попытка осмысления внутренней сущности, движущих сил, проблем и перспектив арабской революции, ее роли и места в современной мировой истории.

В статье рассматриваются современные идеи социального и политического развития, актуальные для государств мусульманского мира и всего мирового сообщества.

Ключевые слова: арабская весна, Ближний Восток, ИГИЛ, демонстрации, гражданская война, арабский мир, ислам

Термин «арабская весна» получил распространение в СМИ в конце 2010 года. Так была названа

революционная волна демонстраций, начавшаяся в Тунисе и получившая распространение по всему Ближнему Востоку и Северной Африке.

Целью статьи является анализ влияния «арабской весны» на политическое развитие стран Ближнего Востока. Для начала попробуем проанализировать события и причины, повлекшие революционную волну демонстраций. В большинстве стран Ближнего Востока и Северной Африки уже несколько десятков лет сохранялся авторитарный режим, однако громких выступлений по этому поводу за прошедшие годы не было. Страны Ближнего Востока развивались достаточно динамично: увеличивался ВВП, демократические процессы привели к системе конфессионализма, когда все религиозные течения нормально сосуществовали. Однако отставание в технологическом развитии, зависимость экономики от нефтедобычи, проявили серьёзный отток населения из сел в города. Вследствие, возник высокий уровень безработицы, а в сумме с инфляцией и коррупцией – и крайняя нищета.

В надежде преодолеть тот обрыв, что отделяет арабские страны от западного мира, для обеспечения экономического процветания и демократического устройства протестанты вышли с митингами на площадь Тахрир. Хронологически протесты начались в Западной Сахаре в середине осени 2010 года, фактически – 18 декабря 2010 после самосожжения Мохаммеда Буазизи. Проследим течение события в каждой из стран по отдельности.

Начало «арабской весне» положили беспорядки в окрестностях тунисского города Сиди Бусаид 24 декабря 2010 г. В течение недели стихийные манифестации охватили практически всю страну, достигнув апогея к 12 января 2011 г. 13 января полиция открыла огонь по демонстрациям, но это лишь усилило волнения, и 14 января президент Туниса Зин аль Абеддин бен-Али бежал из страны. Новым президентом, согласно конституции, был провозглашен спикер парламента Фуад Мебаза, сформировавший временное правительство национального единства. 24 ноября 2011 г. в республике состоялись выборы в Учредительное собрание, задачей которого является выработка и принятие новой конституции [1].

В Египте волнения, аналогичные тунисским, происходили с 25 января по 11 февраля 2011 г. и закончились не менее драматично – отставкой правительства, а затем и президента Хосни Мубарака с последующим преданием его суду [2]. Власть перешла к Высшему совету Вооруженных сил во главе с генералом Мохамедом Хуссейном Тантави. Выборы нового президента были назначены на июнь 2012 г. В результате выборов президентом избран Мохаммед Мурси. Первый демократически избранный глава государства в истории Египта, он управлял страной более года, до своего свержения в результате военного переворота 3 июля 2013 года. После отстранения от власти арестован новыми властями, которые предъявили ему ряд обвинений и инициировали жёсткую репрессивную кампанию в отношении Братьев-мусульман, вскоре объявленных террористической организацией. Временным главой государства стал глава Конституционного суда Адли Мансур. Было объявлено о проведении досрочных президентских выборов в Египте в феврале 2014 года. После выборы отложили на апрель 2014 года, не называя точные даты. В итоге, для египетских граждан, проживающих за границей голосование началось 15 мая. В течение 4 дней проголосовать смогли около 600 тысяч египтян. Закончилось голосование 19 мая. В самом Египте выборы должны были проходить 26 и 27 мая, но после того, как выяснилось, что за эти два дня участвовали в голосовании лишь 37% избирателей, из положенных 50%, выборы продлили на третий день. 3 июня Высшая избирательная комиссия объявила официальные итоги выборов, по которым Ас-Сиси (Абдул-Фаттах Халил Ас-Сиси являлся с 12 августа 2012 по 27 марта 2014 министром обороны и Председателем ВСВС) набрал 96,91 % голосов избирателей [3].

В Алжире, как и в Тунисе, беспорядки начались в декабре 2010 г. и продолжились в феврале-марте 2011 г. В них приняли участие как исламисты, так и оппозиционные берберские партии. Одной из главных движущих сил стало «Национальное объединение за перемены и демократию», проведшее 12 февраля демонстрацию с требованием отставки президента Абдель Азиза Бутефлики и отмены закона о чрезвычайном положении, действовавшего в стране почти 20 лет. 24 февраля закон о чрезвычайном положении был отменен, однако полиция и дальше продолжала жестко подавлять выступления оппозиции.

В Иордании первые выступления пришлось на середину января 2011 г. Почти сразу манифестанты стали выдвигать политические требования, настаивая на отставке премьер-министра Самира ар-Рифаи. Отправив правительство ар-Рифаи в отставку, король Абдалла II предложил представителям оппозиции посты в новом правительстве, но те отказались. 25 февраля оппозиция потребовала проведения досрочных выборов и внесения в конституцию изменений, ограничивающих власть короля и, по сути, превращающих Иорданию в конституционную монархию. 24 марта, добиваясь отставки нового премьера Маарифа аль-Бахи-та, прекращения репрессий и проведения политических реформ, оппозиция разбила палаточный лагерь в центре Аммана. Произошли столкновения демонстрантов с полицией. На следующий день палаточный лагерь был ликвидирован, но волнения продолжались и в апреле.

Волнения в Йемене начались в январе 2011 г. 26 февраля о переходе на сторону оппозиции заявили шейхи доминирующих на севере страны племенных союзов Хашид и Бакиль, а 21 марта – сводный брат президента Али Абдаллы Салеха генерал Али Мохсен аль-Ахмар. Для урегулирования ситуации в Йеменской Республике Советом сотрудничества арабских государств Персидского залива (ССАГПЗ) была создана комиссия, выработавшая план, который предусматривал добровольную отставку Салеха в обмен на предоставление ему и его семье гарантий безопасности. 11 апреля канцелярия президента заявила о его согласии с планом ССАГПЗ, но менее двух недель спустя это решение было пересмотрено [4]. Кровавые столкновения в стране продолжались до тех пор, пока 24 ноября Салех не подписал в Эр-Рияде указ о передаче полномочий вице-президенту Абд Раббо Мансуру Хадина переходный период в 90 дней, в течение которого должны были состояться президентские выборы. Первые протестные акции в Саудовской Аравии прошли 29 января в г. Джидде и возобновились после ареста учредителей новой политической организации «Партия Исламской уммы». Среди участников протестного движения оказались, в том числе и шииты Восточной провинции. Король Абдалла ибн Абдель Азиз-ас-Сауд молниеносно отреагировал на обострение обстановки, выделив громадные средства на социальную поддержку населения и одновременно продемонстрировав решимость жестко пресекать любые действия оппозиции. На 11 марта в королевстве был назначен «День гнева», но попытки его провести были в зародыше подавлены властями. Тем не менее, протестное движение шиитов в Восточной провинции приобрело определенный размах, а после введения саудовских войск в Бахрейн даже усилилось.

В Бахрейне демонстрации с требованием политических реформ начались 14 февраля 2011 г. 16 февраля на Жемчужной площади в центре столицы собрались тысячи бахрейнцев. Они разбили палаточный городок и (по аналогии с Каиром) переименовали площадь в ат-Тахрир (площадь Освобождения). 14 марта по приглашению властей в страну прибыли 1000 военнослужащих из Саудовской Аравии и 500 полицейских из ОАЭ. В Бахрейне было объявлено чрезвычайное положение сроком на три месяца, и 16 марта на главную площадь Манама были введены войска [5]. При разгоне демонстрации погибло несколько человек, сотни получили ранения. 17 марта были произведены аресты руководителей оппозиции.

18 февраля массовые беспорядки вспыхнули в Джибути. Демонстранты требовали досрочной отставки президента Исмаила Омара Гелле, клан которого правит в стране с момента получения ею независимости. Демонстрации и столкновения продолжались вплоть до 3 марта и сопровождались арестами руководителей оппозиции. 8 апреля на очередных президентских выборах Гелле одержал убедительную победу, набрав 80% голосов.

В Ливии первые столкновения протестующих с полицией зафиксированы 15 февраля 2011 г. 20 февраля против демонстрантов были применены вертолеты и крупнокалиберное оружие, и уже в марте в стране развернулась полномасштабная гражданская война. 17 марта Совет Безопасности ООН принял резолюцию, санкционировавшую любые действия иностранных государств по защите мирных жителей страны (за исключением ввода оккупационных войск), что было использовано НАТО не только для подавления авиации и ПВО Муаммара Каддафи, но и для активного военного вмешательства в конфликт на стороне восставших. 21-22 августа повстанческие войска (по некоторым данным, не без участия спецназа ряда стран НАТО) захватили Триполи. Власть в стране перешла в руки оппозиции. 20 октября Каддафи был схвачен и убит. 20 февраля многолюдные демонстрации прошли в Касабланке и ряде других городов Марокко [6]. Они носили в основном мирный характер и отражали недовольство части общества проектом новой конституции. Противники проекта считали, что предлагаемые в нем изменения носят косметический характер, и требовали более радикальной реформы структуры власти. Однако эти требования не получили массовой поддержки, и на референдуме 1 июля 2011 г. новая конституция была принята 99% голосов при явке 73%.

На февраль приходятся и первые волнения в Кувейте. Они начались на северо-западе страны среди так называемых, «бидунов» (от арабского «бидун» – «без»), требовавших предоставления им кувейтского гражданства, а затем перекинулись на пригород эль-Кувейта ас-Салибию, где к ним присоединились и граждане Кувейта, выдвинувшие политические лозунги. И хотя с помощью беспрецедентных денежных вливаний в виде «эмирского гранта», предоставляемого каждому кувейтцу, эмиру Сабаху аль-Ахмеду аль-Джаберу ас-Сабаху удалось частично снять напряжение, в середине марта выступления с требованием политических реформ возобновились. Лишь временный эффект дала и последовавшая 31 марта отставка правительства Кувейта, и уже осенью утихшие были протесты вновь стали набирать силу [7].

В конце февраля беспорядки охватили западную провинцию Омана Дофар, морской порт и промышленный центр Сохар, а также оазис аль-Бурейми. Протестные выступления, в ходе которых были убитые и раненые, продолжались до середины апреля. В Катаре не было уличных беспорядков, однако в феврале

в интернете появились обвинения в адрес правящей династии и исполнительной власти и призывы к проведению демонстраций протеста, а 3 марта было сообщено о предотвращении государственного переворота. Не стала исключением и Сирия. Волнения там начались позже, чем в других странах, – 18 марта, когда в ходе подавления демонстрации в г. Дераа на границе с Иорданией пролилась первая кровь. Кровавые столкновения, перекинувшиеся на Дамаск, Алеппо, Хомс, Латакию и другие основные города, а также на ряд провинций, не прекращались на протяжении всех последующих месяцев 2011 г. и привели к многочисленным жертвам. Фактически страна оказалась на грани гражданской войны.

Таким образом, анализ событий того года показывает необходимость понимания, что такое «арабская весна». Чьи интересы отстаиваются на Ближнем Востоке? Какими будут социальные, экономические, политические и духовные последствия? Это основные вопросы, которые волнуют мировую общественность и многих экспертов, работающих в различных сферах.

Анализ показывает, что одни видят в происходящем в мусульманских странах элементы стихийности, поверхностные причины, закономерно вызвавшие социальные революции, другие утверждают о реализации планов западных держав по развалу экономики региона с целью последующей экспансии, третьи умело пользуются фактами, которых хватает для доказательства "мирового заговора", четвертые говорят о войне за передел нефтяной инфраструктуры, ресурсов и мирового наркотрафика.

Во-первых, в совершенных государственных поворотах за власть боролись два крыла: прозападные либералы и исламисты. В Египте и Тунисе победили исламисты. В Ливии, где свержение законной власти стало возможным только благодаря военной поддержке НАТО, в новых высших властных структурах получили доминирование представители либерально-западнического крыла оппозиции [6]. Однако во властных структурах некоторых регионов и крупных городов, в частности в Бенгази, получили доминирование исламисты, которые продолжают борьбу за власть в стране, в том числе и с использованием методов вооруженного насилия. В итоге мировое сообщество получило террористическую группировку на Ближнем Востоке.

Во-вторых, ещё большей проблемой является то, что границы стран установлены без учета интересов народов, проживающих на данной территории. Сунниты и шииты проживают во всех странах. Все они стремятся создать свое государство. Это является источником возникновения вооруженной борьбы. Западным партнерам остается только финансировать и вооружать самых радикальных из них. На территории, где нет ни работы, ни продуктов, людям приходится идти на службу в вооруженные незаконные формирования. Им необходимо семьи кормить. Так получается бесконечная проблема.

В-третьих, следует отметить, что Ближний Восток изменился. Старый порядок рухнул. На смену арабским государствам пришел мир этнических группировок, кланов, племен и радикальных исламистских движений.

Таким образом, отмечаем, что «арабская весна» началась с демонстраций протеста, вспыхнувших в середине декабря 2010 года в Тунисе и за считанные дни приведших к падению режима президента Бен Али, двадцать лет единолично правившего страной. Затем настала очередь египетского режима Хосни Мубарака, который управлял страной почти тридцать лет, а за ним были Ливия, Йемен и Сирия. В мире революционные волнения были встречены с радостью в надежде, что разрыв между ближним востоком и европейскими странами будет преодолен. Но очень скоро выяснилось, что эти волнения имеют негативное влияние в целом на состояние стран Ближнего Востока. Во многих арабских странах к власти пришли ответвления движения «Братья-мусульмане». В некоторых странах, например, в Египте и Тунисе, удалось достигнуть хотя бы частичной стабильности. В других арабских государствах рухнули государственные институты, которые изначально не имели надежного фундамента, а общество развалилось. В итоге Сирия, Ливия и Йемен присоединились к растущему списку несостоявшихся государств, который ранее пополнили Ирак, Ливия и Сомали.

На основе ситуации, происходящих в Арабском мире Президент РК Н.А. Назарбаев очень верно отметил:

"Идет быстрый процесс расширения ареала глобального информационного общества. Сегодня надо видеть не только преимущества для развития, но и серьезный вызов. Как показала арабская весна, это касается обществ, не готовых к восприятию ценностных ориентиров западной масс-медийной культуры. На примере арабской весны мы видим эрозию международного права - право силы торжествует все больше. Мы должны препятствовать нарушению международного права, никакие цели не могут достигаться за счет манипулирования решениями ООН и Совета безопасности".

Именно события «арабской весны» дали толчок развитию ИГИЛ. Они сумели воспользоваться неспособностью молодого поколения возглавить протесты и последовавшие процессы, которые сами они и спровоцировали.

В итоге, все силы были направлены на военные действия, однако никак не на улучшение экономического и социального благосостояния населения. Права и свободы граждан арабских стран в целом не были изменены или дополнены, что свидетельствует о простом, а, следовательно, имеет отрицательные результаты.

1 Труевцев К.М. «Арабская весна» - ход, акторы, технология и промежуточные итоги // *Полития*.-2013. - №5. - 32 с.

2 Almond, G. *Comparative Politics: A Developmental Approach*. – Boston, 1966. – 17 с.

3 *Парламентские выборы в Египте (2015)* – Википедия.

4 *Egypt: Gene Sharp Taught Us How to Revolt* [Электронный ресурс], - globalvoicesonline.org/2011/04/15/Egypt_gene_sharp_taught_us_how_to_revolt

5 Sharp, G. *The Politics of Nonviolence Action*. – Boston, 1973. – 38 с.

6 Туленков, Д.П. *Проблема достижения // Российский судья*. - 2013. - №4. - 33-35 с.

7 Даниленко, Н. *Арабская весна // Syl*.-2015. - №5. - 23-24 с.

8 Ташкинбаев Р., «Президент Казахстана: Никто не должен навязывать демократию извне» http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/prezident-kazahstana-nikto-doljen-navyazyvat-demokratiyu-212579/

Түйіндеме

Матакбаева Л.Х. – ҚазҰПУ с.ғ.д., халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры, lmatakbaeva@mail.ru

Отегулова А.У. – Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтының, 6М020200 – «Халықаралық қатынастар» мамандығының І курс магистранты, infanta118@mail.ru

«Араб көктемі» және Таяу Шығыс мемлекеттерінің саяси дамуы

Аталған мақалада 2010 жылдың соңында араб әлемінде ерекше орын алған және алғашқы демонстрациялар, төңкеріс толқындарымен жалғасқан «араб көктемі» атты оқиғаға саяси талдау жүргізілген.

Мақалада «араб көктемі» оқиғасының түсінігін кеңейтіп, оқиға желісін тереңінен түсіндіріп және әлем саясаткерлерінің назарындағы оқиғаның ішкі нысанын, қозғаушы күштерін «араб көктемінің» нысандары мен алғышарттарын автор тереңінен қарастырылып, түсіндірген.

Мақалада мұсылман әлем елдерінің заманауи идеялары, өзекті мәселелері әлеуметтік, саяси ахуалы, елдердегі революциялардың ішкі табиғаты, елдердің келешегі және қазіргі замандағы әлем аланындағы өзіндік орны туралы ой-пікірлерді қозғайды және бұған қоса араб елдерінің әлем тарихындағы алатын орны қарастырылады.

Түйін сөздер: араб көктемі, Таяу Шығыс, ИГИЛ, демонстрациялар, азамат соғысы, араб әлемі, ислам

Summary

Matakbaeva L.H. – d.p.s., professor of international relations department, KazNPU named after Abai, lmatakbaeva@mail.ru

Otegulova A.U. – I year master student at international relations department, institute Sorbonne-Kazakhstan, KazNPU named after Abai, infanta118@mail.ru

«Arab spring» and the political development of the Middle East countries

This article focuses on the political analysis of the wave of demonstrations that began in the Arab world at the end of 2010 and their effect on the political development of the Middle East countries.

The article is devoted to the "arab spring" as the event and phenomena, which develops, extends, deepens, and significantly affects socio-political and economic processes in the world. It is the focus of analysts and political scientists around the world. There is an attempt to understand the inner nature, the driving forces, challenges and prospects of the Arab revolution, its role and place in modern world history.

The article deals with modern ideas of social and political development, relevant to countries of the Muslim world. The article is addressed to those who are interested in this issue.

Key words: arab spring, Middle East, ISIS, demonstrations, civil war, arab world, islam

МЕЖДУНАРОДНОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН С США

Л.В. Карибжанова – магистрант 2-го курса Института Сорбонна-Казахстан, специальности *Международные Отношения*,

Научный руководитель: **Е.А. Кузнецов** – д.и.н., профессор КазНПУ им. Абая

Данная статья посвящена одной из важных и актуальных тем внешней политики Республики Казахстан. Одним из наиболее приоритетных направлений внешней политики Казахстана является развитие отношений с Соединенными Штатами Америки. В статье отмечается, что США явились одним из первых государств, официально признавших независимость Республики Казахстан. На основе исторических данных проведен обзор развития дипломатических отношений с признания независимости по сегодняшний день. Немаловажную роль в развитии дружественных отношений сыграл отказ от ядерного оружия Казахстана, этот шаг подтвердил приверженность нашей республики к мирному развитию и значительно повысил уровень доверия между странами. Отмечены следующие актуальные направления региональная безопасность, стабилизация Афганистана, нераспространение, сотрудничество в области экономики и торговли, привлечения инвестиций, энергетики, науки и технологий. Подведен итог достижений результатов международного сотрудничества двух стран.

Ключевые слова: внешняя политика, сотрудничество, Республика Казахстан, Соединенные Штаты Америки, соглашения, двусторонние отношения

В настоящее время Соединенные Штаты являются одним из важнейших глобальных акторов, способных оказывать значительное влияние на развитие политических и экономических процессов. В связи с этим одним из наиболее приоритетных направлений внешней политики Казахстана является развитие отношений с Соединенными Штатами Америки. На современном этапе Казахстан активно развивает сотрудничество с США практически во всех сферах двусторонних отношений. США явились одним из первых государств, официально признавших независимость нашей страны (25 октября 1991 г.) и установивших дипломатические отношения с Казахстаном.

На сегодняшний день США, обладая огромными военно-политическими ресурсами и экономической мощью, оказывающим широкое воздействие на развитие глобальных процессов, во многом определяют состояние стратегической стабильности в мире [1].

Еще одним значимым событием в развитии двусторонних отношений стал отказ Казахстана от ядерного оружия. Подобный шаг подтвердил приверженность РК мирному развитию и значительно повысил уровень взаимного доверия между двумя странами. За годы независимости Президент Казахстана Н.Назарбаев совершил в США шесть официальных визитов, в результате которых был подписан ряд двусторонних соглашений, заложивших основу для развития дальнейшего плодотворного сотрудничества двух стран. К примеру, в мае 1992 г. в ходе первого визита Н.Назарбаева в США были подписаны Соглашение о торговых отношениях, Договор о поощрении и взаимной защите капиталовложений, а также Совместное заявление о заключении конвенции об избежании двойного налогообложения [2]. В феврале 1994 г. между Казахстаном и США была подписана Хартия о демократическом партнерстве. В ноябре 1997 г., в ходе очередного визита Президента РК в США, была подписана Хартия об экономическом партнерстве. События 11 сентября 2001 г. ознаменовали начало нового этапа в казахстанско-американских отношениях. Казахстан выступил с осуждением террористических актов, совершенных в Вашингтоне и Нью-Йорке, и поддержал антитеррористическую кампанию США в Афганистане [2].

Поддержка Казахстаном контр террористических операций США в Афганистане и Ираке была высоко оценена американской стороной. В декабре 2001 г., в ходе встречи Н.Назарбаева и Дж. Буша в Вашингтоне, лидеры двух стран приняли совместное заявление о казахстанско-американских отношениях, в котором подтверждалась взаимная приверженность к укреплению долгосрочного стратегического партнерства между Казахстаном и Соединенными Штатами.

В марте 2007 г. в Комитете по иностранным делам Конгресса США состоялось обсуждение перспектив развития казахстанско-американского сотрудничества, в котором принял участие Посол Казахстана в США К.Саудабаев. В ходе встречи особое внимание стороны уделили очередному Посланию Президента РК Н.Назарбаева народу Казахстана, отметив значение дальнейшего развития стратегического партнерства Казахстана с Соединенными Штатами. В частности, Председатель подкомитета по странам Азии, Тихоокеанского региона и глобальной окружающей среды конгрессмен Э.Фалеомавага отметил значение казахстанского направления во внешней политике США: «Казахстан стал надежным партнером США в борьбе с терроризмом и, конечно же, обладает огромными запасами энергоресурсов, которые способны играть важную роль в удовлетворении мировых потребностей».

В Послании Президента Назарбаева 2030 мы увидели четкую стратегию дальнейшего успеха Казахстана и с оптимизмом смотрим на перспективы нашего сотрудничества, намереваясь всемерно содействовать этому со стороны законодательной ветви власти» [3]. В октябре 2008 г. состоялся второй визит в Астану Государственного секретаря США К.Райс. В рамках данного визита К.Райс провела встречи с Главой государства Н.Назарбаевым, Премьер-министром РК К.Масимовым, а также с главой внешнеполитического ведомства М.Тажиним.

В ходе встреч стороны обсудили состояние и перспективы двустороннего партнерства, широкий круг вопросов международного и регионального характера. В центре внимания сторон находились вопросы нормализации ситуации в Афганистане, стабилизации обстановки в Ираке, урегулирования кавказского конфликта. В целом на современном этапе развитие казахстанско-американских отношений имеет динамичный характер. Наблюдается устойчивый рост товарооборота между двумя странами.

Соединенные Штаты являются крупнейшим иностранным инвестором Казахстана. Доля прямых американских инвестиций в экономику Казахстана занимает в общей корзине иностранных капиталовложений порядка 23,5%. За годы независимости американские инвестиции в экономику Казахстана составили свыше 15 млрд. долл. США.

В Казахстане осуществляют свою деятельность около 400 американских компаний [4].

Данные цифры, несомненно, свидетельствуют о значимости американского фактора в дальнейшем экономическом развитии Казахстана. В данное время США поддерживают диверсификацию путей экспорта энергетических ресурсов Казахстана. В частности, Соединенные Штаты поддержали проект строительства нефтепровода Западный Казахстан – Западный Китай, а также подключение Казахстана к трубопроводу Баку-Тбилиси-Джейхан.

Участие Казахстана в альтернативных региональных проектах, связанных с экспортом энергоресурсов на мировые рынки, открывает возможности освоения новых перспективных рынков, что обусловлено повышением интереса к казахстанскому углеводородному сырью со стороны других крупных региональных акторов, таких, как Индия, Япония и другие ведущие страны АТР. В настоящее время между Казахстаном и Соединенными Штатами – достаточно крепкое сотрудничество, основу которого составляет прочная договорно-правовая база, налажено сотрудничество в сфере обеспечения безопасности.

Так, в 2003 г. между Казахстаном и США был подписан план пятилетнего военного сотрудничества. Данный документ охватывает такие сферы двустороннего взаимодействия, как совместное противодействие международному терроризму, развитие миротворческих сил, укрепление боеспособности Сил воздушной обороны казахстанских Вооруженных Сил, развитие военной инфраструктуры Каспийского региона, развитие Военно-морских сил, создание военного института иностранных языков и т.д.

С 30 января по 1 февраля 2008 г. в Астане проходили очередные двусторонние консультации между представителями оборонных ведомств Казахстана и США во главе с заместителем Министра обороны РК, генерал-лейтенантом Б. Сембиновым, и первым заместителем помощника министра обороны США М.Шиверсом. В результате в феврале 2008 г. был подписан меморандум о взаимопонимании между Министерством обороны РК и Департаментом обороны США относительно выполнения плана пятилетнего сотрудничества на 2008-2012 гг.

Подписание второго плана пятилетнего военного сотрудничества является свидетельством наступления этапа углубления военного-политического сотрудничества между двумя странами, направленного на реализацию национальных планов трансформации ВС РК, повышение миротворческого потенциала Республики Казахстан, развитие отечественной системы военного 186 образования и подготовки кадров, а также поставку современных образцов военно-технического имущества.

За последние годы казахстанско-американское сотрудничество определялось договоренностями по итогам встречи между Президентом Казахстана Нурсултаном Назарбаевым и Президентом США Бараком Обамой в Вашингтоне в 2010 г., а также в ходе их переговоров на «полях» Саммита по ядерной безопасности в Сеуле в 2012 г., Саммита «G20» в Санкт-Петербурге в 2013 г. и Саммита по ядерной безопасности в Гааге в 2014 г.

На сегодняшний день Лидеры Казахстана и США определили следующие приоритетные направления сотрудничества: региональная безопасность; стабилизация Афганистана; нераспространение; сотрудничество в области экономики и торговли, привлечения инвестиций, энергетики, науки и технологий. Американский президент неоднократно подтверждал признание лидерства Казахстана в области нераспространения ядерного оружия [5].

Таким образом, на современном этапе казахстанско-американские отношения имеют широкий спектр двустороннего сотрудничества. Накопленный опыт совместного решения многих сложных вопросов в

сфере нераспространения ядерного оружия, развития политического диалога на высшем уровне и наращивания взаимовыгодного сотрудничества создало прочную базу взаимного доверия. Отличительной чертой казахстанско-американских отношений является готовность к поиску компромиссов и взаимоприемлемых решений [6].

В свете повышения роли Казахстана как регионального экономического лидера США проявляют к расширению сотрудничества с РК практически во всех сферах взаимоотношений все больший интерес. Ключевыми направлениями двустороннего казахстанско-американского сотрудничества можно назвать совместные проекты в области энергетики, экономическое партнерство, взаимодействие в обеспечении региональной стабильности и борьбе с международным терроризмом. В то же время для США Казахстан, остающийся наиболее стабильным в политическом и социально-экономическом отношениях государством региона, является важным геостратегическим партнером в Центральной Азии.

1 Токаев К. Указ.соч. - С. 218.

2 Шеретов С.Г. Новейшая история Казахстана (1985-2002 гг.): Учеб. пособие. – 2-е изд., перераб. и доп. – Алматы: Юрист, 2003. – С. 220.

3 Заявление Министерства иностранных дел Республики Казахстан в связи с терактами в США 11 сентября 2001 г. // <http://www.mfa.kz/rus>

4 Келешек Р. Конгресс за укрепление партнерства // Казахстанская - правда. – 2007. – 3 апреля.

5 Официальный сайт Министерства иностранных дел РК – <http://mfa.gov.kz>

6 Официальный сайт Министерства иностранных дел РК2 – <http://mfa.gov.kz>

Түйіндеме

Карибжанова Л.В – Сорбонна-Казакстан Институті, халықаралық қатынастар мамандығы 2-курс студенті, Leila-2013@bk.ru

Ғылыми жетекші: **Кузнецов Е.А** тарихы ғылымдарының докторы, ҚазҰПУ профессоры

Қазақстан Республиканың АҚШ пен халықаралық қатынасы

Бұл мақала Қазақстан республикасының сыртқы саясатының маңызды, көкейтесті тақырыптарына арнаулы. Қазақстанның сыртқы саясатының ең басым бағыттардағы қатынастың дамуы Американың құрама штаттарымен болып табылады. Мақалада белгіленген, Америка құрама штаттары Қазақстан республикасының тәуелсіздігін бірінші болып ресми мойындады. Тарихи деректерге сүйене отырып, бүгінгі күнге дейін тәуелсіздік тану дипломатиялық қатынастардың дамып қарастыруы жүргізілді. Достық қарым-қатынастарды дамытуға маңызды рөл Қазақстанның ядролық қарудан бас тартуы атқарды, бұл қадам бейбіт дамуына біздің еліміздің ұстанатынын растады, айтарлықтай екі ел арасындағы сенім деңгейі өсті. Аймақтық қауіпсіздік, Ауғанстандағы тұрақтандыру, таратпау, экономика және сауда саласындағы ынтымақтастық, инвестиция, энергетика, ғылым және технология маңызды бағыттары белгіленген. Екі ел арасындағы халықаралық ынтымақтастық нәтижелердің жетістіктері қорытылды.

Түйін сөздер: сыртқы саясаты, ынтымақтастық, Қазақстан Республикасы, Америка Құрама Штаттары, келісім екі жақты қарым-қатынастар

Summary

Karibzhanova L. - 2-st year international relations master student of the Institut Sorbonne-Kazakhstan, Leila-2013@bk.ru
Scientific supervisor - **Kuznetsov E.A**- doctor of historical sciences, professor of KazNPU after Abay

International cooperation of the Republic of Kazakhstan with USA

This article is devoted to one of the important and actual topics of foreign policy of the Republic of Kazakhstan. One of the most priority directions of foreign policy of Kazakhstan is development of the relations with the United States of America. In article it is noted that the USA were one of the first states which officially recognized independence of the Republic of Kazakhstan. On the basis of historical data, the review of development of diplomatic relations from recognition of independence on today is carried out. The important role in development of friendship was played by refusal of the nuclear weapon of Kazakhstan, this step confirmed commitment of our republic to peaceful development and considerably increased trust level between the countries. The following actual directions regional security, stabilization of Afghanistan, non-proliferation, cooperation in economy and trade, attraction of investments, energy drinks, science and technologies are noted. The result of achievements of results of the international cooperation of two countries is summed up.

Keywords: foreign policy, cooperation, the Republic of Kazakhstan, the United States, an agreement, bilateral relations

ГИПОТЕЗА О СМЕНЕ ВЕКТОРА В ГЕОЭНЕРГЕТИЧЕСКОЙ ПОЛИТИКЕ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Жюльен Веркей – Julien Vercueil – д.э.н., *CREE, INALCO; CEMI, EHESSE, Франция*
Турабекова Л.В. – д.ф.н., *PhD, Институт Сорбонна-Казахстан – Institut Sorbonne-Kazakhstan*

Данный текст является сокращенной версией статьи, опубликованной под названием: «De la Russie a la Chine? Le basculement energetique de l'Asie centrale» («От России к Китаю? Смена вектора в энергетической политике Центральной Азии») в журнале «Mondes en Developpement» («Развивающийся мир»), Т. 43-2015/1-п°169

Центральная Азия является своего рода целью для двух крупных развивающихся стран. Китайское динамичное развитие оспаривает зоны экономического влияния России и западных стран, представленных в регионе. На основании четырех изученных параметров – отношения с транснациональными компаниями, возможность дистанцироваться от советских транспортных углеводородных сетей, стратегия крупных российских компаний и растущие нужды основных клиентов региона, в особенности Китая – статья выносит на обсуждение гипотезу о смене вектора в энергетической сфере Центральной Азии в пользу Китая.

Ключевые слова: Центральная Азия, Россия, Китай, международный обмен, энергетика

Центральная Азия – регион, для которого характерна гетерогенность, благодаря пяти составляющим его странам. ВВП доминирующего в экономическом отношении Казахстана составляет две трети от регионального; уровень дохода на душу населения здесь значительно превышает средние региональные показатели. Эта гетерогенность проявляется также и на структурном уровне: страны разделяются на страны-экспортеры углеводородов (Казахстан, Туркменистан, Узбекистан) и страны-импортеры (Таджикистан и Кыргызстан). Эта часть региона на сегодняшний день приходит в упадок и развивает индустрию и сервис.

Природные ископаемые – одна из главных составляющих богатства региона (таблица 1). Если Казахстан, благодаря своей огромной территории, доминирует над своими соседями в том, что касается запасов угля, нефти и урана (между 87 и 94 % всех подтвержденных запасов), то Туркменистан является основным поставщиком газа (86 %), а Таджикистан имеет большие ресурсы для производства гидроэлектричества (44 %), будучи регионом, восточные границы которого составляют массивы Памира и Тянь-Шаня. Притом, что значительные подтвержденные энергетические запасы отсутствуют в этих странах, Таджикистан и Кыргызстан должны рассчитывать на экспорт иных природных ископаемых: золото в случае Кыргызстана (рудник Кумтор), алюминий и гидроэлектроэнергия в случае Таджикистана. Равновесие в их случае достигается переводом средств, заработанных экспатрированными рабочими, которые в некоторые годы представляли практически половину ВВП этих стран.

Таблица 1. Природные запасы и энергетическая мощность в Центральной Азии

	Казахстан	Кыргызстан	Узбекистан	Таджикистан	Туркменистан	Россия
Запасы угля (млн тнэ)	15900	385	902	178	-	74500
Запасы газа (млн тнэ)	2070	5	1580	5	21700	41100
Запасы нефти (млн т)	2910	5	80	2	83	12100
Запасы урана (т)	629	-	96,2	-	-	487,2
Мощность существующих гидроэлектростанций (GW)	2,27	2,91	1,71	5,5	0,001	49,7

Источник: World Energy Council (www.worldenergy.org), данные 2011 г., последнее посещение сайта 02/09/2014 г. Уран: World Nuclear Association (www.world-nuclear.org), данные 2012 г., последнее посещение сайта 02/09/2014 г.

Млн: миллион; тнэ: тонна нефтяного эквивалента; т: тонна; GW: гигаватт.

Ставя под вопрос систему межреспубликанских отношений, выработанную в рамках системы централизованного планирования, распад СССР выявил множество проблем в том, что касается регионального сотрудничества (Pomfret, 1995, 2006). В течение первой половины 1990-х годов разрыв связей, доставшихся в наследство от советской системы планирования, а также различные геоэкономические приоритеты властных структур этих новых независимых государств спровоцировали обрушение (- 80 %) системы межрегионального обмена (Freinkman *et alii*, 2004).

Цель настоящей статьи – обсуждение гипотезы о смене вектора в энергетической политике Центральной Азии. В настоящее время, в отсутствие эффективной динамики экономической интеграции в регионе, внешнеэкономические отношения лежат в основе всех принципиальных экономических трансформаций (часть 1). Если быть еще более точным, отношения, поддерживаемые с западными компаниями, стремление к меньшей зависимости от структурных связей, доставшихся в наследство от советского периода в том, что касается экспорта углеводородов, стратегические возможности российских энергетических предприятий и растущие потребности в энергетических ресурсах основных клиентов региона – вот четыре параметра, указывающие на то, что российское влияние на страны центральноазиатского региона подвергается все более и более серьезной конкуренции, в особенности со стороны Китая (часть 2). В будущем развитие китайских энергетических запросов и эффект, производимый этим развитием на его потребности в импорте, помогут определить масштаб этих перемен (часть 3).

1. Слабость региональной интеграции оставляет место для внерегиональных проектов

Хотя внутрирегиональные потоки рабочей силы весьма важны [1], коммерческая интеграция региона слаба (Pomfret, 2009, 2010a). Энергетический вопрос, будучи способным стать одной из основ экономической интеграции региона, первоначально привел скорее к ухудшению ситуации. Так, как только система энергетического распределения, принятая в СССР, устарела, проявилось соперничество в области доступа к региональным гидроэлектрическим ресурсам. Страны с гористой местностью (Кыргызстан и Таджикистан), в которых возможности для использования гидроэлектрической энергии велики, не смогли согласовать свои интересы со степными регионами (Узбекистан), зависящими от возделывания сельскохозяйственных растений, потребляющих много воды. Напряжение вокруг вопроса об обеспечении электричеством Узбекистана Таджикистаном в 2007-2008 гг., а затем между Узбекистаном и Кыргызстаном по причине строительства плотин в Кыргызстане, воочию продемонстрировали отсутствие панрегионального проекта управления гидроэлектрическими ресурсами, который позволил бы воедино связать страны с помощью институционализации этого явления.

Взятый целиком, внутрирегиональный обмен не превосходит 4% от всего экспортного обмена и 5,6% от всего импорта (таблица 2). Единственный тип продукции, для которого этот поток имеет относительно большое значение – необработанные сельскохозяйственные культуры (зерновые, мука, фрукты и овощи). Слабость внутрирегионального обмена увеличивает возможность превращения региона в анклав, в котором ни одна страна не имеет доступа к открытому морю.

Таблица 2. Коммерческий обмен в постсоветской Центральной Азии: Анализ продукции (2011-2013)

	Часть внутрирегионального экспорта	Часть внутрирегионального импорта	Часть продукции в целом в экспорте
<i>Вся продукция</i>	3,8%	5,6%	100,0%
Ископаемое и минеральное топливо, нефтяные масла, продукты их дистилляции	1,4%	10,0%	69,6%
Чугун, железо и сталь	3,9%	30,1%	4,9%
Медь и изделия из меди	0,2%	8,4%	3,8%
Руды, шлаки и зола	3,5%	31,7%	3,6%
Неорганические химические продукты, соединения драгоценных металлов	1,4%	9,3%	3,5%
Натуральный или культивированный жем- чуг, драгоценные и полудрагоценные камни	0,7%	3,3%	2,3%
Хлопок	0,5%	3,8%	1,7%
Зерновые	28,4%	81,0%	1,2%

Источник: International Trade Center, 2014

Во внешней торговле преобладают углеводороды (70 % экспорта) крупные потребители которого (Китай, страны Европейского Союза, Юго-Восточная Азия) являются внешними для региона. В этих условиях региональная интеграция поддерживается, и то не напрямую, только лишь с помощью проектов из-за рубежа. Так, Ричард Помфрет (Richard Pomfret (2010b, 21)) отмечает: «на практике международные экономические отношения [между странами Центральной Азии] определялись геополитическими

интересами, и единственный значимый элемент экономики касался нефте- и газопроводов». И действительно, наиболее значительные изменения имели место в области эксплуатации природных ресурсов региона. Подъем Китая (Raballand et Andresy, 2007) и рост его потребностей в том, что касается полезных ископаемых и энергии, ощущается в регионе повсюду. Отныне Китай занимает первые места в двусторонних потоках импорта и экспорта стран – экспортёров энергии (Казахстан, Туркменистан, Узбекистан). В странах-импортерах нефти (Кыргызстан, Таджикистан) Китай в основном предстает как импортер *via* его мануфактурной промышленности (таблица 3).

Таблица 3. Основные коммерческие партнеры стран Центральной Азии, 2013

	КАЗАХСТАН		КЫРГЫЗСТАН		ТАДЖИКИСТАН		ТУРКМЕНИСТАН		УЗБЕКИСТАН	
	Экспорт	Импорт	Экспорт	Импорт	Экспорт	Импорт	Экспорт	Импорт	Экспорт	Импорт
1	ЕС (45%)	Китай (31%)	Казахстан (28%)	Китай (52%)	Турция (35%)	Китай (42%)	Китай (68,5%)	Турция (23%)	Китай (28%)	Китай (21%)
2	Китай (23%)	ЕС (22%)	Узбекистан (28%)	Россия (21%)	Иран (9%)	Россия (16%)	ЕС (9%)	Россия (16%)	Россия (20%)	Россия (19%)
3	Россия (8%)	Россия (21%)	Россия (11%)	Казахстан (8%)	Китай (9%)	Казахстан (13%)	Турция (5%)	ЕС (16%)	Ю.Корея (16%)	Казахстан (13%)
4	Канада (4%)	Украина (5%)	ОАЭ (7%)	ЕС (5%)	ЕС (7%)	Турция (6%)	ОАЭ (3%)	Китай (13,3%)	ЕС (14%)	Турция (12%)
5	Турция (3%)	США (3%)	Афганистан (6%)	Турция (2%)	Бангладеш (7%)	ЕС (6%)	Афганистан (2%)	ОАЭ (7%)	Казахстан (11%)	Бангладеш (8%)

Источник: Eurostat, подсчеты автора.

2. Параметры смены вектора в энергетической политике Центральной Азии

После обретения независимости четыре основных параметра определили развитие форм конкуренции и сотрудничества в регионе в энергетическом секторе: отношения, поддерживаемые правительствами с западными энергетическими компаниями, создание новых путей для экспортирования энергии, стратегия в регионе российских энергетических компаний и растущий интерес Китая и других азиатских стран к природным богатствам региона.

Первый параметр, то есть взаимоотношения с западными фирмами, долгое время отличал Казахстан от других стран-экспортёров региона. Эти фирмы были первыми, кто вложил инвестиции в казахстанские залежи, что объясняет ту скорость, с которой энергетическое производство восстановилось после распада СССР в начале 1990-х годов. Узбекистан и Туркменистан в то время, напротив, выбрали более централизованный путь развития. Рост энергопроизводства был здесь менее интенсивным, направленным на поддержку национальной экономики. На втором этапе Казахстан географически диверсифицировал свое партнерство, что позволило проникновению в сектор китайских предприятий [2], тогда как, начиная с 2007 г., Туркменистан открыл свои оффшорные залежи на Каспийском море иностранным инвесторам, после того, как китайская компания *CNPC* получила право бурения на континентальном месторождении Багтыярлык [3]. Многовекторная политика Казахстана, сочетающая открытость западным предприятиям, институциональное сближение с Россией и развитие сотрудничества с Китаем, сохраняющая в то же время высокие амбиции в том, что касается национальной индустрии (Vercueil, 2014), прекрасно иллюстрируется его энергетической политикой. Ее результаты, начиная со второй половины 2000-х годов, повлияли на позиции узбекских и туркменских властных структур, смягчивших свою политику, бывшую до этого момента весьма централизованной и авторитарной, и больше развернувшихся в сторону иностранных предприятий.

Второй параметр – возможность нахождения транзитных энергетических путей альтернативных российским – более равномерно представлен в странах Центральной Азии. Начиная с 1990-х годов, их зависимость от российских путей (которыми владели «Транснефть» и «Газпром») как в том, что касалось обеспечения, так и в том, что имело отношение к энергетическому экспорту – Россия в этом случае играет роль транзитной страны на пути к Центральной Европе, Западной Европе и отдаленным рынкам – представлялась как проблематичная всем политическим лидерам региона. Эта зависимость служила причиной уязвимости к техническим рискам – поддержка российским партнером путей в рабочем состоянии не всегда была на должном уровне, – коммерческим рискам – квоты и тарифы на право транзита могли варьироваться, как и налоги, взимаемые Россией – и геополитическим рискам – суматошные отношения России с Беларусью, а затем с Украиной в том, что касается газового транзита в страны Западной Европы – свидетельство тому.

Страны региона разработали стратегию диверсификации в области энергетической политики. Пере-

ориентация экспорта газа из Туркменистана, поставки которого по путям «Газпрома» упали на 84% между 2008 и 2011 годами [4], являются недавним наглядным подтверждением этой общей тенденции. После интенсивной эксплуатации Казахстаном железнодорожных путей, связывающих страну с Китаем, в течение нескольких лет по получению независимости, были разработаны пути альтернативные унаследованным от советской эпохи, как, например «Каспийский трубопроводный консорциум» (*Caspian Pipeline Consortium* или *CPC*, 2001 г., нефть), нефтепровод «Баку-Тбилиси-Джейхан» (*Bakou Tbilissi Ceyhan* или *BTC*, 2005 г., нефть), трубопровод «Баку-Тбилиси-Эрзурум» (*Bakou Tbilissi Erzurum* или *BTE*, 2006 г., газ), газопровод «Туркмения-Китай» (*Turkmenistan Chine*, 2009 г., газ), два газопровода «Туркменистан – Иран» (1997 г., затем 2010 г.) и нефтепровод «Казахстан – Китай» (строительство которого растянулось с 1997 г. по 2009 г.). Возможность строительства дополнительных путей для вывоза углеводородов из региона в настоящее время изучается. Проект газопровода ТАПИ (*TAPI – Turkmenistan – Afghanistan – Pakistan – Inde*), существующий в настоящее время в черновом виде, также вносит лепту в стратегию геознергетической диверсификации, вписывающуюся в свою очередь в общую для стран региона политику геоэкономической дезанклавации. К его инвестициям и инфраструктурам добавляется также необходимое техническое сотрудничество с иностранными компаниями – чаще всего западными – для исследования, оценки, финансирования и затем эксплуатации залежей, все еще труднодоступных [5].

Третий ключевой момент энергетического движения в Центральной Азии – возможность для крупных российских предприятий успешно проводить проекты в регионе. Помимо газовых месторождений – крупнейших в мире – и близости с российскими политическими властями, одним из любимых козырей в области конкурентоспособности «Газпрома» является контроль за национальным газовым сектором стран «ближнего зарубежья». В отличие от Восточной Европы (Молдавия и Беларусь) и Кавказского региона (Армения), в Центральной Азии до настоящего времени «Газпром» не мог контролировать этот сектор. Недавно, однако, в апреле 2014 г., предприятие выкупило у Кыргызстана 100 % акций «КыргызгазПром», филиала национальной компании «Кыргызгаз», что обеспечило государственной российской компании право собственности на системы передачи и распределения и монополию на импорт газа из Кыргызстана, зависящего на 90 % от газа в своем потреблении [6]. «Газпром» представлен также в поисковых и эксплуатационных работах в Кыргызстане и в Таджикистане и обладает предприятием совместно с «КазМунайГаз» (Казахстан), собственником части залежей на северо-западе страны, Карачаганак. А вот проект прикаспийского газопровода был заморожен в 2009 г. Он должен был продублировать западную часть туркменских газопроводов, построенных еще в советское время, и позволить «Газпрому» заполучить значительную часть в плане перекачки газовых ресурсов из зоны, уменьшая тем самым доступное европейским конкурентным проектам количество газа («ожный коридор»). Этот проект до сих пор находится в подвешенном состоянии.

Другое крупное российское государственное предприятие, «Роснефть», представлено в поисковых и эксплуатационных работах нефтяных месторождений Казахстана, следуя соглашениям о разделе продукции (СРП) в блоках Адай (Атырауская область) и Курмангазы (Каспийское море). Зато в Кыргызстане предприятию приходится конкурировать с китайскими компаниями за обновление аэропорта «Манас», авиа-хаб номер один в стране, бывшая авиабаза, сдававшаяся американским военным для осуществления операций НАТО в Афганистане [7]. Казахстан в 2013 г. также уменьшил импорт нефтепродуктов из России для осуществления *outward processing* (экспорт сырой нефти и импорт нефтепродуктов) с китайскими нефтеперерабатывающими заводами, а затем продал китайскому предприятию *CNPC* права на эксплуатацию залежей Качаган за 5 миллиардов долларов [8].

В ядерной промышленности российское присутствие остается значимым. Государственное предприятие «Росатом» следует стратегии вертикальной интеграции, покрывающей весь спектр цикла обогащения урана, от эксплуатации залежей вплоть до поставки на атомные электростанции и утилизации отходов. 29 мая 2014 г. между российским и казахстанским Президентами был подписан меморандум о строительстве в Казахстане «Росатомом» первой атомной электростанции нового поколения, с потенциальной мощностью 1,2 GW. Однако обозреватели задаются вопросом о нахождении этой электростанции, место для строительства которой было заявлено на северо-востоке Казахстана, тогда как страна не располагает интегрированной электросетью, а наибольшая потребность страны в электричестве – на юге [9].

И наконец, последний структурирующий для региона параметр – развитие потребности в энергии больших потребительских зон, могущих открыть новые возможности для экспортеров. Китай и Европейский Союз являются двумя такими основными, но не единственными зонами. Трубопровод может достичь Индии, Южной Кореи и Японии, даже если необходимо преодолеть технические и политические трудности, препятствующие осуществлению необходимой связи. Ключевым партнером остается Китай.

Перспектива роста китайского потребления газа – в масштабе государства, экономическая динамика и глубина структурных изменений которого предполагает рост благодаря сведению к минимуму потребления угля и увеличению использования газа.

Уже в настоящий момент Туркменистан является основным поставщиком газа в Китай. Подписанные между 2007 и 2012 гг. контракты завершились поставкой 24 миллиардов кубических метров в 2012 г. Соглашение от 2013 г. предполагает увеличить этот объем до 65 миллиардов к 2020 г. Линия С газопровода Центральная Азия – Китай, идущая параллельно двум предыдущим, сдана в эксплуатацию в мае 2014 г. Начиная с конца 2015 г. ее работа на полную мощность обеспечит увеличение до 55 миллиардов кубометров в год всего объема, поставляемого системой. Другие соглашения, подписанные CNPC с узбекскими и таджикскими компаниями в августе и сентябре 2014 г., позволили начать строительство четвертого газопровода, который должен будет пересечь Узбекистан, Таджикистан и Кыргызстан, увеличивая мощность на 30 миллиардов кубических метров. Если недавнее обнаружение газовых месторождений на юго-востоке Таджикистана даст хорошие результаты, эти пути могут быть удвоены и объемы экспорта из региона значительно увеличены (Collins et White, 2013). Уже сейчас прогноз общего объема поставок к 2018 г. превышает более чем в два раза предусмотренный российско-китайским соглашением, заключенным весной 2014 г., подписанным после десяти лет переговоров (*Power of Siberia*, 2018-2030, поставка 38 миллиардов кубометров в год начиная с 2018 г.) и иногда заявляемым как «договор века» [10]. Развитие роста будет зависеть от будущего развития китайского энергопотребления, способного увеличить нужду в импорте.

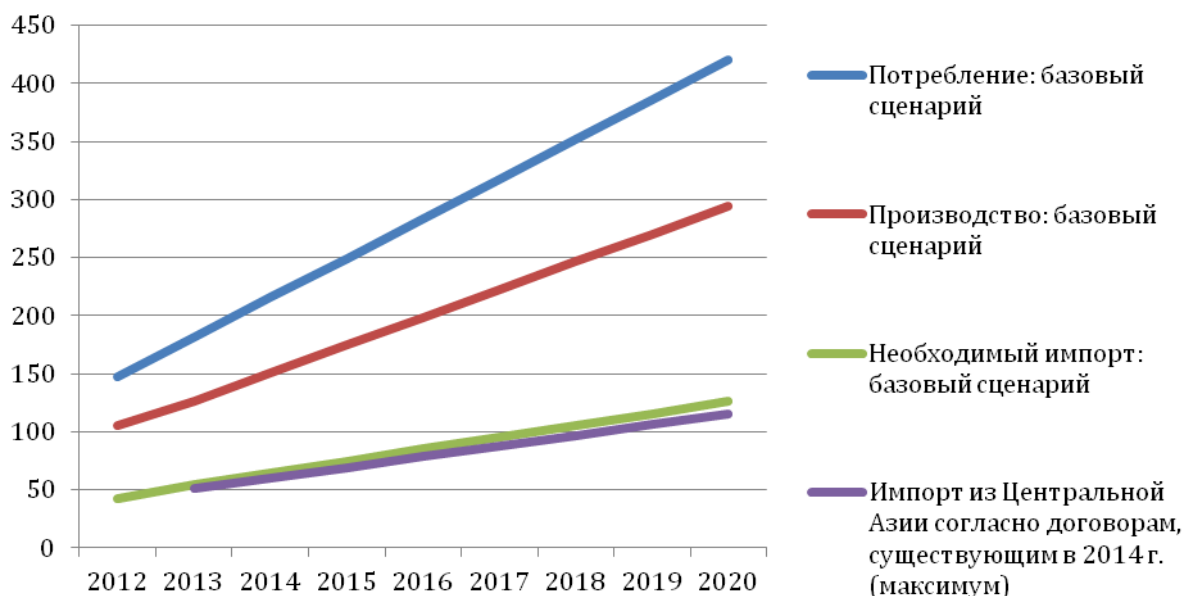
3. Китайские спрос и энергопроизводство: сценарии и последствия для региона

Перспективы потребностей в потреблении газа Китаем далеко превышают вышеупомянутые цифры: для ограничения вредных выбросов угольных станций Китай поставил цель увеличить годовое потребление газа до 420 миллиардов кубометров к 2020 г. [11] Вплоть до сегодняшнего дня внутреннее производство не могло следовать темпам роста потребности и Китай перешел от статуса выраженного экспортера газа в 2007 г. к статусу выраженного импортера для обеспечения примерно 30 % своих нужд в 2012 г. Какими для Центральной Азии могут быть перспективы сохранения наблюдаемых на сегодняшний день китайских тенденций?

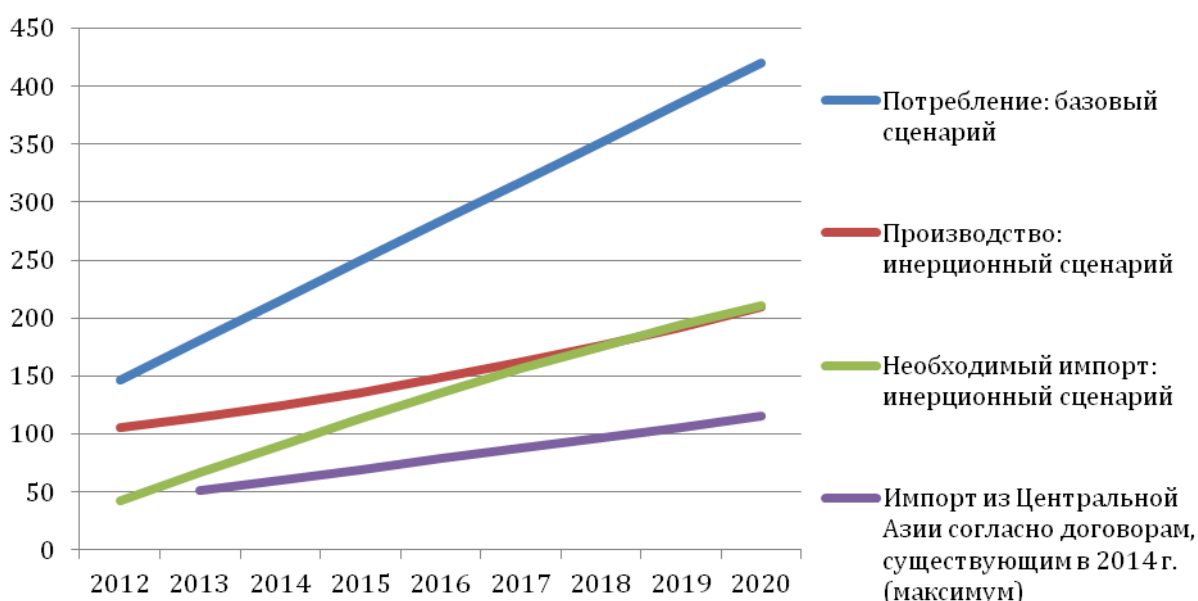
Для оценки потенциального эффекта наблюдаемых на сегодняшний день изменений мы предлагаем просчитать два возможных сценария развития внутреннего производства газа в Китае. Если внутреннее производство будет увеличиваться в ритме существующего потребления (базовый сценарий, график 1) [12], то соглашения, уже подписанные с Центральной Азией, позволят в принципе [13] полностью покрыть более 95 % нужд в импорте к 2020 г. В этом случае конкуренция между Центральной Азией и Россией за поставку ресурсов необходимых китайскому росту рискует вырасти в будущем. Учитывая разницу в цене на продукцию и транспортировку, Россия не будет лидировать в этом соревновании. Но если увеличение производства будет продолжаться в темпе, принятом в 2007 г. (инерционный сценарий, график 2), потребности в импорте увеличатся вдвое к 2020 г. и уже подписанные с Центральной Азией договора позволят поставлять только 57 % от необходимого общего объема. Реализация такого сценария заставит Китай увеличить потребление газовых ресурсов Центральной Азии к 2020 г., но также заставит увеличить объем поставок из России.

График 1 : Китайский импорт газа из стран Центральной Азии: базовый сценарий (2012-2020, млрд кубометров)

График 2 : Китайский импорт газа из стран Центральной Азии: инерционный сценарий (2012-2020, млрд кубометров)

Источники: Подсчеты автора, исходя из EIA (2013)

Потеряв свой *leadership* в 2010 г., уступив место Китаю в области коммерческих обменов с Центральной Азией [14], Европейский Союз представляет тем не менее возможного энергетического партнера для региона. Его потребности в импорте газа из Центральной Азии до настоящего времени далеко превосходили потребности Китая. После длительных колебаний в июле 2013 г. была в конечном итоге выбрана система TANAP – TAP (*Trans-Anatolian Pipeline – Trans-Adriatic Pipeline*), в ущерб проекту *Nabucco-Ouest* («Набукко») [15], для транспортировки добытого в каспийском бассейне газа – в особенности из месторождения Шан Дениз II у берегов Азербайджана – в южную Европу через Турцию. Таким образом, европейский проект «южного коридора», позволяющий Западной Европе заполучить путь поставок газа, снижающий ее зависимость от России, был вновь запущен, и газопровод TAP должен будет покрыть 20 % энергетических потребностей ЕС [16]. Он мог бы напрямую поставлять продукцию гигантских месторождений Туркменистана, если бы проект(-ы) транскаспийского(-их) нефтепровода(-ов) увидел(-и) в конце концов свет, преодолев конфликты юридических определений и раздела дна каспийского моря между

пятью заинтересованными странами. Рост обмена между странами Центральной Азии и Европейским Союзом мог бы получить новый виток, опираясь на стратегию диверсификации безопасных путей энергетических поставок в Европу, существующую с 2007 г.

Заключение

Россия, пережив резкое отделение Центральной Азии в 1990-х годах, уже в течение десятка лет восстанавливает связи, используя свои традиционные рычаги, геополитические и институциональные, с проектом Евразийского Экономического Союза. В то же время она защищает интересы своих больших государственных компаний в области нефтяной и газовой промышленности, атомной энергии. Европейский Союз, широко представленный в течение 1990-х годов, обладает меньшей притягательностью, чем прежде, по причине ограниченности финансовых ресурсов и падения роста рынков. В связи с этим, новым центральным актором в регионе является Китай (Laruelle et Peyrouse, 2013), чье последовательное влияние использует финансовые (финансово двусторонние), логистические (строительство транспортных инфраструктур), энергетические (нефтепроводы, газопроводы, плотины, гигантские договоры) и коммерческие (прилив товаров мануфактурной промышленности и технических товаров) рычаги.

Таким образом, смена вектора в энергетической политике Центральной Азии действительно имела место. Смена масштаба экономического присутствия России в регионе необратима, поскольку вписывается в процесс интеграции экономик, его составляющих, в региональные и мировые рынки, которая в свою очередь образно выражена в часто используемой местными властями ссылке на «шелковый путь». Поддерживая связи, более или менее прямые, с Россией, страны региона решительно диверсифицировали их отношения с Китаем, с одной стороны, и с Европейским Союзом (и, в меньшей степени, с США), с другой. Такая диверсификация предлагает сегодня новые возможности, внутри которых Азии (в особенности Китаю) предназначено играть большую роль. Но, тем не менее, она не является достаточной причиной для того, чтобы сопутствующие проекты стали настоящими рычагами регионального экономического развития. В отличие от тех выводов, к которым приходят сторонники «экуменистического» взгляда на последствия роста влияния Китая в Центральной Азии, мы не думаем, что этого вторжения достаточно для того, чтобы уничтожить все возможные источники конфликтов в регионе. Напротив, самим своим масштабом оно провоцирует перемены и нарушение равновесия в масштабах региона, то есть приводит к последствиям, эффект которых необходимо решать сообща.

ПРИМЕЧАНИЯ В ТЕКСТЕ АВТОРА

1. В 2014 г. официальные прогнозы доли работников-мигрантов среди населения – 27% в Узбекистане, 18% в Таджикистане, 14 % в Кыргызстане (Международная Организация по Миграции, www.iom.int).

2 *PetroKazakhstan*, канадская компания изначально называвшаяся *Hurricane Hydrocarbons Ltd.* и владеющая залежами, представляющими 5 % нефтяных резервов Казахстана, была в 2005 г. выкуплена CNPCI, филиалом *China Petroleum Corporation*. В 2009 г. государственная компания «КазМунайГаз» получила треть акций *PetroKazakhstan*.

3 «Country Analysis Brief : Turkmenistan », *Energy Information Administration*, january 2012 [en ligne]. Consultable sur www.eia.doe.gov [последняя дата консультации сайта в сентябре 2014 г.].

4 Это падение более чем на 75 % объясняется одновременно техническими причинами (взрыв 9 апреля 2009 г. участка газопровода «Средняя Азия – Центр», контролируемого «Газпромом», повлекший спор между туркменскими и российскими властями о том, кто был ответствен за взрыв) и экономическими причинами (снижение европейского спроса в связи с экономическим кризисом).

5 Недавний пример этих сложностей – нефтяное и газовое месторождение Качаган, расположенное на Каспийском море в государственных водах Казахстана. Это месторождение эксплуатируется международным консорциумом, которым руководит итальянское предприятие *ENI*.

6 Импорт газа в Кыргызстан ведется из Казахстана и Узбекистана.

7 Окончательное решение те принято для проекта, инфраструктура которого превосходит миллиард долларов. *Central Asia Aero News*, [он-лайн], 04/07/2014. <http://caan.asia/en/show-rosneft-is-not-given-landing-in-kyrgyzstan-%E2%80%93-kyrgyz-airports-to-be-developed-by-china.html> [последнее посещение сайта в сентябре 2014].

<http://www.cacianalyst.org/publications/analytical-articles/item/12888-kazakhstan-drifts-to-china-amid-tension-with-russia.html>, 08/01/2014.

По этому вопросу, например <http://www.breakbulk.com/breakbulk-news/general-industry/company-news/rosatom-to-complete-kazakhstan-reactor-by-2016/> и <http://www.climatenewsnetwork.net/2014/08/mystery-over-kazakh-nuclear-power-plans/>

Предполагаемый русско-китайским договором от апреля 2014 г. объем представляет менее 25% среднего годового объема, импортируемого Европейским Союзом из России в эти последние годы. Но будущее строительство газопровода Алтай (западная часть русско-китайского газопровода) могло бы приблизить окончание и со временем помочь увеличить объем поставок.

<http://thediplomat.com/2014/05/the-significance-of-the-china-russia-gas-deal/>, 24 мая 2014 г. Эти прогнозы далеко превосходят прогнозы американского энергетического агентства (EIA), которое не предполагает, что Китай достигнет такого объема потребления до 2035-2040 гг. Они предполагают увеличение ритма роста потребности в газе на 14% в год, в отличие от 11% в последние годы.

Двенадцатый энергетический план (2012 г.) предполагает, например, что китайское производство сланцевого газа достигнет 65 млрд кубометров в 2015 г. (Weidong *et alii*, 2014, p. 6).

Импорто-симулирование в графиках 3а и 3б соответствует максимальному уровню, предполагаемому в существующих договорах. Симуляции Коллинза и Уайта (2013 г.) предполагает поток меньше примерно на 30% на этом уровне.

Поток представляет таким образом 23 млрд долларов с Китаем, в отличие от 21 с Европейским Союзом (ECFR, 2011 г.).

Проект Набукко транспортировки газа из Центральной Азии в Европу через Турцию является ответом европейского консорциума управляемого австрийским оператором OMV на строительство русско-европейского газопровода, проходящего через Черное море, называющегося «Южный поток». Более дорогой, чем ТАР, он был отвергнут в пользу этого последнего. С тех пор война в Украине и ее последствия вынудили российское правительство прекратить *sine die* строительство газопровода «Южный поток».

AFP, 17/12/2013

1 COLLINS G., WHITE B. (2013) *Tajikistan : Pamir pipedream or new Central Asian exporter?*, *Oil & Gas Journal*, 05/06/2013 [en ligne], consultable sur <http://www.ogi.com/articles/print/volume-111/issue-5/exploration---development/tajikistan-pamir-pipedream-or-new.html>.

2 ECFR (2011) *China Analysis : The New Great Game in Central Asia*. London/Paris : European Council for Foreign Policy / Asia Centre, 13 p.

3 EIA (2012) *2012 Turkmenistan Country Analysis Brief* U.S. Energy Intelligence Agency [en ligne], consultable sur <http://www.eia.gov/countries/cab.cfm?fips=TX> [dernière consultation 16/09/2014].

4 FREINKMAN L., POLYAKOV E., REVENCO C. (2004) *Trade Performance and Regional Integration of the CIS Countries*, *World Bank Working Paper*, n°38, June.

5 LARUELLE M., PEYROUSE S. (2013) *Globalizing Central Asia. Geopolitics and the Challenges of Economic Development*. New-York: M. E. Sharpe, 376 p.

6 MACIT F. (2014) *Caspian Energy Outlook*. Istanbul : Caspian Strategy Institute, May, 17 p.

7 POMFRET R. (1995) *The economies of Central Asia*. Pinceton, NJ : Princeton University Press, 200 p.

8 POMFRET R. (2006) *The Central Asian economies since independence*. Princeton, NJ : Princeton University Press, 256 p.

9 POMFRET R. (2009) *Central Asia and the global economic crisis*. EU-Central Asia Monitoring (EUCAM) Policy Brief N°7, Brussels : Centre of European Policy Studies (CEPS), and Madrid : Fundacion para las Relaciones Internacionales y el Dialogo Exterior (FRIDE), [en ligne], consultable sur <http://aei.pitt.edu/11481/1/1880.pdf>

10 POMFRET R. (2010a) *Trade and Transport in Central Asia*. *Global Journal of Emerging Market Economies*, 2(3), 237-256.

11 POMFRET R. (2010b) *Central Asia after two decades of independence*, UNU-WIDER Working Paper #2010-53, May.

12 RABALLAND G., ANDRESY A. (2007) *Why should trade between Central Asia and China continue to expand ?* *Asia Europe Journal*, 5(22), 235-252.

13 VERCUEIL J. (2014) : « Kazakhstan : apprendre a naviguer par gros temps », *Tableau de Bord des pays d'Europe centrale et orientale et d'Eurasie*, *Les Etudes du CERI*, n°210, decembre 2014, 17-22.

14 WEIDONG C, Xi-Min J., XIAOLAI Z. (2014) *China's Shale Gas: Current Perspectives*, NAPSNet Special Reports, February 11, [en ligne], consultable sur <http://nautilus.org/napsnet/napsnet-special-reports/chinas-shale-gas-current-perspectives/>

Түйіндеме

Жюльен Веркей – д.э.н., Франция, Турарбекова Л.М. – доктор PhD, Институт Сорбонна-Казакстан

Орталық Азияның геоэнергетикасының саясаттағы өзгерісі туралы көзқарас

Орталық Азия екі ірі дамушы елдердің нысанасы іспеттес. Қытайдың қартынды дамуы Ресей мен Батыс елдерінің экономикалық ықпалына негізделеді. Зерттелген төрт параметрлердің негізінде транслттық компаниялар, кеңістік көмірсутекті тасымалдау желілеріне шектеу қою мүмкіндігі. Ресейдің ірі стратегиялық компаниялары және

аймақтардағы сұраныстың өсуі, бұл мақалада Орталық Азияның экономикалық сферасының Қытайдың пайдасына шешілетін көзқарастарға негізделеді.

Түйін сөздер: Орталық Азия, Ресей, Қытай, халықаралық алмасу, энергетика

Summary

Julien Vercueil – doctor of Economic Sciences, France, **Turarbekova L.V.** – doctor PhD, Institut Sorbonne-Kazakhstan

The hypothesis of an energetic switch for central Asian countries

Central Asia is a shared neighbourhood for China and Russia. The Chinese dynamics is challenging Russian and western influences in the region. This article discusses the hypothesis of an energetic switch of the region toward China by studying four key parameters: the relationships with multinational firms, the ability of central Asian energy exporters to pass-by the soviet-time pipeline networks, Russian firms strategies and the dynamics of the main customers of regional mineral resources – particularly China.

Keywords: Central Asia, Russia, China, external trade, energy

УДК 325.14(574)

THE ISSUES OF ORALMANS' INTEGRATION INTO MODERN KAZAKHSTANI SOCIETY

A.B. Kassenova – 2nd year international relations master student, Institute Sorbonne-Kazakhstan,
Scientific consultant: **B.O. Zhanguitin** – doctor of historical sciences, associate professor

After the dissolution of USSR, Kazakhstan started a huge repatriate program aimed at the attraction of Kazakh people who live abroad to come to their native land. This article analyses the main reasons why oralmans decide to left their homes and go to Kazakhstan. Also it observes the whole range of governmental action aimed to support newcomers before and after their move to Kazakh territory. The major part of author's research devoted to analysis of integration issues with which oralmans have to cope with after they moved to Kazakhstan. Those issues are not only sociological, economical and cultural but also a problem of xenophobia towards them from citizens of Kazakhstan. This work represents the result of long-term researches of Kazakhstani and western scientists, who has made numerous interviews and surveys with oralmans and Kazakhstani citizens in order to find out their perception towards current situation with ethnic migration in the country. Author gives an analysis and evaluation to these events and evaluates the role of Kazakhstani government.

Keywords: migration, oralmans, integration of migrations, migration process, repatriation, ethnic migrants, xenophobia, migration policy

After obtaining its independence in 1991, Kazakhstan started grandiose policy of returning ethnic Kazakhs back to their native land. This was caused by various factors such as demographic crisis which started just after independence and paucity of Kazakhs in the country (just 40.1% out of the whole population) [1]. This group of repatriates was labeled by government as Oralmans, which translates from Kazakh as “returnees”.

Oralmans as it was defined by Kazakhstani government are people of Kazakh nationality that live outside of the Republic as the citizens of other countries or absolutely stateless at the moment of obtaining by Kazakhstan its independence [2]. They have a right to arrive at Kazakhstan for the purpose of permanent residence under the article 1 of Population migration Law of the Republic of Kazakhstan № 204 dated 13th December, 1997.

By the time of 10th anniversary of independence Kazakhstan has accepted about 60 000 returnee-families. By now the total number of oralmans raised to 952 882 people or 259 159 families [3]. All these people came generally from countries located close to Kazakhstan, such as China, Mongolia, Uzbekistan, Kyrgyzstan, Russia, etc. It is estimated that roughly five million ethnic Kazakhs live outside Kazakhstan, in more than 40 countries. Of this figure, it is estimated that roughly 1.5 million Kazakhs are in Uzbekistan, 1.5 million in China, 1 million in Russia, 100,000 in Turkmenistan, 80,000 in Mongolia and 45,000 in Kyrgyzstan [4]. Other countries with significant Kazakh diaspora populations are Turkey, Afghanistan and Iran. Kazakhs have also settled in other countries in Western Europe, Asia and North and South America. The largest percentage of ethnic Kazakhs abroad are descendants of those who were forced out of the Soviet Union in the 1920s and 1930s or who fled political turmoil, repression, forced collectivization, and hunger crises that effected a large segment of the Kazakh population. It is estimated that some 200,000 Kazakhs left the Soviet Union, primarily to China, Mongolia, India, Afghanistan, Iran, and Turkey, whereas the number of Kazakhs in neighboring Soviet republics increased by 2.5 times from 1926 to 1939, totaling over 794,000 persons [2, p.8]. The immigration of ethnic Kazakhs to their native homeland was actively supported by the government even before Kazakhstan became an independent country. On 18 November 1991, a month before country gained independence, Kazakhstan passed the Resolution On the Procedures and Conditions of the Relocation to Kazakh SSR for Persons of Kazakh Ethnicity from Other Republics and Abroad Willing to Work in Rural Areas aimed not only to regulate the immigration of Kazakhs to

Kazakhstan, but also to develop the Kazakh aul (village) and agricultural industry complex, which was then facing a deep crisis.

During its 22 years long independence, Kazakhstan has had changed severely their immigration policy towards oralmans. In first 10-15 years it was a pure repatriation program aimed to increase the total number of Kazakhs and attract more qualified migrants. By 2008-2009 it became obvious that government's plan had several obvious weaknesses, like, for example, oralmans were not as qualified as government expected. After arriving to Kazakhstan oralmans were joining the army of unemployed citizens. Moreover, country urgently needed more qualified workers in different industries, while majority of oralmans did not even have basic school education.

The Migration Law of the republic of Kazakhstan was firstly introduced in 1997 but due to several malfunctions was cancelled. On 2011 government accepted new version of Migration Law and by this time it had gone through several changes and adjustments. The section concerning the procedures of returning of oralmans was also firstly introduced in 2011 edition. Thus, for example, this law has given oralmans instruction of how to obtain the official status of oralman, how many people and families can enter Kazakhstan according to annual quota and the list of benefits they can actually claim for [5].

Starting from 2013 oralmans were given the equivalent rights as other migrant with exceptions for some benefits. Thus, they had to register as oralman in 5 days after crossing the Kazakhstani border and provide competent authorities the following documents: the official demand letter (zayavlenie), biography, national ID and IDs of family members, certificate of residence and certificate of ownership, if any. After obtaining the status of oralman the applicant receives the equivalent right as usual working immigrants. They have to provide the competent authorities with full package of documents concerning themselves and their family-members, undergo an annual medical examination, receive vaccination and follow the instructions of the health authorities. Also they have to register in Center of adaptation and integration of oralmans and, if necessary, stay there for additional three days, in order to manage and organize all documents.

After five years of living and working in the country oralmans have a full right to claim the Kazakhstani citizenship.

But in contrast to usual working immigrants oralmans have an access to a whole range of different benefits. Such as:

- Help in employment (access to “Roadmap -2020” program), receiving of professional education and training;
- Help in learning of Kazakh and Russian languages;
- Exemption from military service;
- Access for educational scholarships in Kazakhs schools and universities;
- Access to social benefits, like pensions and allowances;
- Compensations to family member of victims of repressions;
- Exemption from consular fees when applying for Kazakhstani visa;
- Access to free of charge medical assistance;
- Targeted social assistance;
- Allocation of funding for purchase of housing
- And other.

It worth to mention that the payment amount varies every year and determined by government. Thus, there are three types of financial aid to oralmans:

1) Lump-sum grant – 15 MCI (Minimum Calculated Index) to a house holder and 10 MCI to each family member

2) Reimbursement of transportation expenses – 10 MCI to each family member.

3) Funds for the purchase of property – 100 MCI to each family member.

The size of MCI changed every year, consequently the same do the size of allowances. The table below shown the evolution of MCI and financial aid for oralmans for the last five years represented in tenge.

Year	2010	2011	2012	2013	2014	2015
1 MCI in tenge	1 413	1 512	1 618	1 731	1 852	1 982
Lump-sum grant (householder) – 15 MCI	21195	22680	24270	25695	27780	29730
Lump-sum grant (family members) – 10 MCI	14130	15120	16180	17310	18520	19820
Reimbursement of transportation expenses – 10 MCI / family member	14130	15120	16180	17310	18520	19820
Funds for the purchase of property – 100 MCI / family member	141300	151200	161800	173100	185200	191820

Taking into consideration that the price of 1m² of real estate in Kazakhstan is 225 000 tenge the size of governmental allowances are more than low, because oralmans cannot even afford to buy a 1m² of estate.

This causes another wave of problems, like unemployment. Nowadays in Kazakhstan it is obligatory to have a permanent residency in order to get a job. But if person doesn't have a place to live, he cannot have a job, thus, he does not have money to buy even a small apartment. This is a process that reminds of a vicious circle [6].

According to Article 1 of the law, ethnic Kazakhs were given the right to return to their "historic homeland". In order to regulate the expected large flow of oralmans, the law also provided for the establishment of a special immigration quota and the creation of a dedicated agency to deal with the issue of ethnic immigration. For economic and historic reasons, the return of ethnic Kazakhs aims to preserve the national identity of the country and promote internal stability. During the Soviet period, many Kazakh customs declined; particularly usage of the Kazakh language, which was reduced not only in formal but also in informal settings. Because of this the Kazakh language and many elements of Kazakh culture were in danger of dying out. Thus the return of Kazakh oralmans is one of the major elements of government migration policies that aims to preserve and develop Kazakh culture.

But when arriving to Kazakhstan oralmans face a whole range of issues. One of the most important problems connected with migration problems of oralmans is the issue of their social-economical adaptation in the areas of settlement. The reason to that lays in the traditional Kazakh culture, which presumes that availability of higher education will be a guarantee of high social status and will enhance a possibility to find a highly paid job. Oralmans are also stick to this idea but in comparison to Kazakhstani citizens, they experience with lots of problems. And to resolve them it is necessary not only intervention of the government but also the mindset of oralmans.

As a major motivation to migrate to Kazakhstan oralmans usually indicate that Kazakhstan provides them with favorable environment to up bring their children. But before to get to that "favorable environment" oralmans deal with a such issue like: differences in education systems in their home country and Kazakhstan, peculiarities of culture, absence of some kind of legal status of oralmans, culture shock, generation conflicts, etc [7].

Still the major danger that oralmans have to cope with is a growing xenophobia towards their presence and desire to start a new life in Kazakhstan. In 1991 the Kazakhstan continued a huge policy of kazakhification which began during Perestroika. What Marlene Laruelle write about this: "One of the aims of this process was attraction of Kazakhs who live abroad. But this state-run process of the ethnic Kazakhstanization of Kazakhstan has come up against several social problems for Oralmans: high level unemployment, difficulties in schooling children, a lack of integration mechanisms, a lack of familiarity with Soviet cultural codes, and poor knowledge of Russian language. The level of xenophobia towards Oralmans among the Kazakh/Kazakhstani population, which the authorities prefer to conceal from the public, indicates the difficulties they are encountering in trying to strengthen artificially the Kazakhness of Kazakhstan" [8].

In 2013 Baurzhan Bokayev, fellow of Davis Center for Russian and Eurasian Studies at Harvard University, held a quantitative research and in-depth interviews in order to define attitude of Kazakhstani citizen towards Oralmans and Oralmans' towards Kazakhs. He interviewed repatriates from Mongolia, Uzbekistan, China, Turkmenistan, Tajikistan, and Russia. Another part of his research was dedicated to attitude of Kazakhs to oralmans. (see Diagram 1) [9].

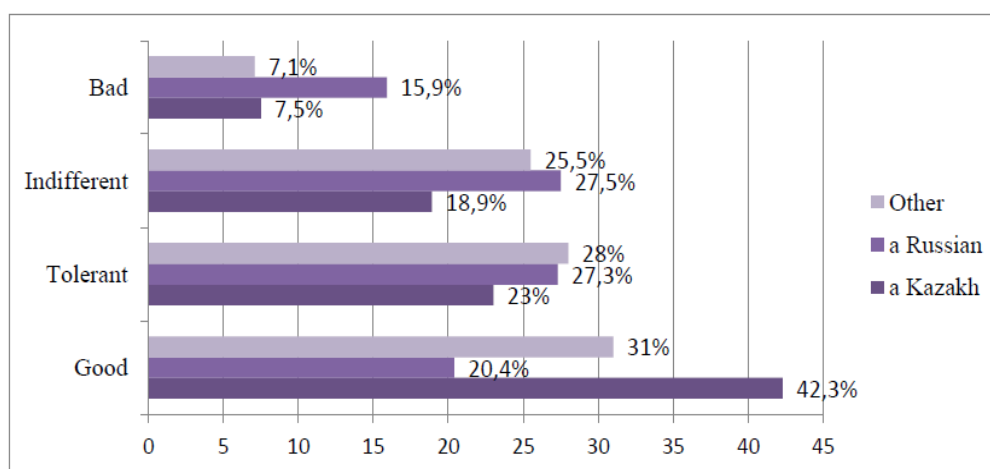

Diagram 1

The results have shown that in general Kazakhstan citizens are not against coming of ethnic migrants to their

country. Their attitude fluctuates from “Indifferent” to “Good”. And very few of them expressed the negative attitude. But during the in-depth interview it was revealed that even if local population do not have negative feeling for newcomers they still cannot accept them as equal Kazakhstan citizens. There are always will be the “outsider/insider” difference in terms of language, culture, and society. A lot of respondents have shared that in fact they have never contacted with any representative of oralmans’ culture but still they do have some kind of a suspicious attitude to them. This means that in many ways the picture of a “bad and uneducated oralman” was built by mass media.

In many ways people consider oralmans as a closed community, which does not permit anyone “out of the circle” to come into their lives. And even if some of local citizens would like to understand their lifestyle and make friends with them, this will not always work until all the biases will be blurred out.

As it was mentioned before because of careless in some ways actions of mass media, the public only receives the image of oralmans that do not represent anything dignified. Thus among the locals the image of typical dependent starts to construct. Unfortunately this bias penetrates even in police departments who are not willing to defend oralmans. But in fact not all oralmans are “bad”, lots of them work as professors at universities, governmental workers, sportsmen and other [10].

Another reason of people’s disaffection is caused by the fact that oralmans are socially adverse category of population. This is one of the most “painful” issues both to locals and government because no one can control properly the movement of oralmans within the country. Thus, when they arrive at one place, they receive from government a single-paid financial support and then move to another city or village and receive there this support once again.

The last but not the least reason of locals’ cordial dislike in oralmans is caused by the danger to the national security. Most of the newcomers come from those regions of China and Uzbekistan that are well known for a high terroristic activity. There might be a real threat that some of oralmans are supporters of radical views. Local citizens are concerned that if Kazakhstan will open it borders to all types of immigrants, then the migration crisis, similar to European will eventually overwhelm Kazakhstan.

Even though the number of oralmans coming to Kazakhstan is growing, the attitude to them from citizens of Kazakhstan gets even worse. As the research has shown a big role in this “disaffection” has played the mass media which is very “anti-oralman”. But in fact, looking at the real support from government we can see that oralmans are actually living in a state of poverty and if there are some criminal affairs that are connected to them, this is all because they do not have another choice. The biases that citizens have made up became the real issue in integration of oralmans to Kazakhstani society and to change that citizens have to start from themselves.

1 Denier A.C. *Kazakhstan’s Kin State Diaspora: Settlement Planning and the Oralman Dilemma*. – Glasgow: University of Glasgow, 2005.

2 *Status of oralmans in Kazakhstan: review by UNDP*. – 2014 / [Electronic resource] - *Status of oralmans in Kazakhstan: review by UNDP* - URL: http://www.undp.kz/library_of_publications/files/6838-29587.pdf

3 *Demographic prognosis of the Republic of Kazakhstan (ДЕМОГРАФИЧЕСКИЙ ПРОГНОЗ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН: ОСНОВНЫЕ ТРЕНДЫ, ВЫЗОВЫ, ПРАКТИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ)* – 2014 / [Electronic resource] – Министерство экономики и бюджетного планирования РК – URL: http://www.akorda.kz/upload/nac_komissiya_po_delam_zhenshin/%D0%94%D0%B5%D0%BC%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B0%D1%8F%20%D0%BF%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/4.2%20%D1%80%D1%83%D1%81.pdf

4 *Kazakpauyev K. Kazakhs abroad: How many of them and where do they live? (Казахи за границей: Сколько их насчитывается и в каких странах они живут?)* / [Electronic resource] – *Zakon.KZ* – URL: http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30458632

5 *Yessenkulova R. – More than 170 000 of oralman have arrive to Kazakhstan during the years of independence (Более 170 тысяч оралманов прибыли в Алматинскую область за годы независимости Казахстана)* – 2015 / [Electronic Resource] – *Tengrinews.KZ* – URL: http://tengrinews.kz/kazakhstan_news/170-tyisyach-oralmanov-pribyili-almatinskuu-oblast-godyi-270144/

6 *Repatriate in Kazakhstan: help, privileges and adaptation* - 2015/[Electronic resource] – *Egov.KZ* – URL: http://egov.kz/wps/portal/Content?contentPath=/egovcontent/citizen_migration/citizenship_of_rk/article/oralman_rk&lang=ru

7 *Kassymova D. The ways of adaptation of young oralmans to modern educational system of Kazakhstan (Выравнивание возможностей: пути адаптации молодого поколения оралманов к современной образовательной системе Казахстана)* – 2012 / [Electronic resource] – *Article.KZ* – URL: <http://articlekz.com/article/7221>

8 *Laruelle M. The three discursive paradigms of state identity in Kazakhstan* – 2015 / [Electronic resource] – *Nationalism and identity construction in Central Asia* – URL: <https://books.google.kz/books?id=m4rpBQAAQBAJ&pg=PA6&lpg=PA6&dq=xenophobia+towards+oralmans&source=bl&ots=0hRdIgPIIno&sig=FbTBzrOEH3mP17qKFJuZEJCR-4c&hl=kk&sa=X&ved=0ahUKEwix6TKqtDJAhWFqXIKHdHfC8YQ6AEIGTAA#v=onepage&q=xenophobia%20towards%20oralmans&f=false>

Түйіндеме

Касенова А.Б. – магистрант, «Халықаралық қатынастар» мамандығы, Сорбонна-Қазақстан Институты, alima.kassenova@gmail.com, Ғылыми жетекші - **Жангуттин Б.О.**, Абай ат. ҚазҰПУ т.ғ.д, доцент, arstan_g@mail.ru

Оралмандардың қазіргі таңдағы қазақ қауымына бірлесу қиындықтары

КСРО құлдырауынан кейін, тәуелсіз Қазақстан мемлекеті шет елдерде тұрып жатқан, әлбетте туған еліне қайтып оралуды қалайтын, қандастарымызды қайтару бағдарламасын жаппай жүзеге асырды. Бұл мақала оралмандардың неліктен үйлерін тастап, Қазақстанға келудің себептерін талқылайды. Соған қоса, мақалада оралмандарға Қазақстан шекарасынан асу барысындағы және де келіп қоныстанған кездегі үкіметтің атынан көрсетілетін көмек түрлері талқыланған. Зерттеудің негізгі бөлігін Қазақстанға келіп қоныстанған оралмандардың қиындықтарын талдау құрастырады. Қиындықтар тек қана экономикалық, әлеуметтік, мәдени тұрғыда туып қана қоймай, Қазақстан халқынан оралмандарға деген ксенофобия әрекеттерін қамтиды. Бұл жұмыста шетелдік және қазақстандық ғалымдардың зерттеулерінің қорытындылары көрсетілген. Зерттеулер оралмандармен өткізілген көптеген сұхбаттарға негізделген, сұхбаттардың басты мақсаты оралмандардың қазыргі этникалық көші-қон жағдайына көз-қарастарын білуге негізделген. Жұмыстың авторымен осы кезеңдегі жағдайдың бағасы мен жүйелі талдауы және де Қазақстан өкіметінің бұл мәселе бойынша атқарған рөлінің саралауы берілген.

Түйін сөздер: көші-қон, репатриант, мигранттарды бірлестіру, миграциялық үдерістер, Отанға оралу, этникалық мигранттар, ксенофобия, миграциялық саясат

Резюме

Касенова А.Б. – магистрант 2 курса специальности международные отношения, Институт Сорбонна-Казakhstan alima.kassenova@gmail.com, Научный руководитель – **Жангуттин Б.О.**, д.и.н., доцент, arstan_g@mail.ru

Проблемы интеграции оралманов в современное Казахское общество

После распада СССР, Казахстан начал массивную программу по репатриации направленную на привлечение казахов, живущих за рубежом, но желающих вернуться на родину. Данная статья анализирует основные причины, почему оралманы решают покинуть свои дома, в поисках лучшей жизни в Казахстане. Кроме того, в данной работе дается обзор целого ряда правительственных услуг, созданных для поддержки приезжих до и после пересечения ими границы Казахстана. Основную часть исследования автора занимает анализ интеграционных проблем, с которыми сталкиваются оралманы по приезду в Казахстан. Это могут быть не только социальные, экономические и культурные проблемы, но также часто возникающие акты ксенофобии со стороны граждан Казахстана по отношению к оралманам. В работе отображены результаты исследований казахстанских и зарубежных ученых, проводивших многочисленные интервью и опросы с оралманами и казахстанцами с целью выявить их отношение к нынешней ситуации этнической миграции в стране. Автором дан последовательный анализ и оценка, происходящему на данный момент, и роль, которую сыграло правительство Казахстана в этом вопросе.

Ключевые слова: миграция, оралманы, интеграция мигрантов, миграционные процессы, репатриация, этнические мигранты, ксенофобия, миграционная политика

УДК 327 (574)

РЕТРОСПЕКТИВА КОНФЛИКТА В ПРИДНЕСТРОВЬЕ И УСЛОВИЯ ЕЕ РАЗРЕШЕНИЯ

А.А. Абдыкадыров – магистрант 2 курса Института Сорбонна-Казakhstan, специальности *Международные отношения*,
Научный руководитель: **Н.А. Абуева** – д.полит.н., профессор

Данная статья посвящена конфликту между Республикой Молдова и Приднестровской Молдавской Республикой. Данный конфликт является одним из самых сложных. Хотя участники уже отказались от вооруженного решения конфликта, соглашение до сих пор не было достигнуто. Автор рассматривает основные причины возникновения самого конфликта, начиная со времен Советского Союза. Был проведен тщательный анализ факторов, повлиявших на зарождение и дальнейшее развитие данного конфликта. Также были освещены влияние других участников, стран и организаций, занимающихся посредничеством, или же имеющие какие-либо интересы в данном регионе. В конечном итоге автор рассматривает возможные пути решения и основные условия, при котором данный конфликт может быть урегулирован.

Ключевые слова: замороженный конфликт, Приднестровская Молдавская Республика, конфликт на постсоветском пространстве

Язык и культура имеют огромное значение в жизни каждого народа. Редкое государство может быть

выделено тем, что обладает национальной идентичностью. В большинстве же своем, в одном государстве проживает множество народов, и каждый народ будет оберегать свое наследие. Проводя внутреннюю политику, каждый правитель должен учитывать эти факторы, равно как и этнические особенности. Случаи, когда правящие силы будут игнорировать национальные меньшинства, могут привести к трагическим последствиям, в определенных моментах, вплоть до военных конфликтов.

Одним из таких случаев, приведших к вооруженным столкновениям, произошло в Молдавии в 1992 году. Несмотря на краткосрочность боевых действий (апрель – август 1992 год) обе стороны понесли тяжелые потери [1]. Как и большинство конфликтов в данном регионе, ситуация вокруг данного вопроса до сих пор остается нерешенной, несмотря на то, что проводятся переговоры по разрешению и участию по урегулированию других стран и международных организаций.

Данный конфликт имеет свои предпосылки и причины, начавшиеся еще в 1980-х годах. В период «перестройки» во многих странах, включая и Молдавскую ССР можно наблюдать рост влияния националистических партий, а вместе с ним и рост националистических движений. В это время, как руководство страны, так и интеллигенция поддерживает идею сближения Молдавии и Румынии. Основной для этого послужила историческая, культурная и языковая близость молдаван и румын. В 1988 году создается Народный Фронт Молдовы. Первоначально, он, как демократическая партия, противопоставлялся к коммунистическому режиму. Однако с набором популярности у населения, Народный Фронт Молдовы занимает более радикальные позиции. Уже к концу 1988 года активно проводятся акции под лозунгом: «Один язык – один народ!», который был направлен на объединение с Румынией. В противовес Народному Фронту создается «Интердвижение» в Кишиневе и Приднестровье, позднее оно получит название «Унитате – Единство».

Союз писателей СССР предложил придать государственный статус языкам титульных республик в марте 1988 года. Ровно через год Союз писателей Молдавской ССР публикует законопроект «О функционировании языков на территории Молдавской ССР». В данном законопроекте было лишено право выбора языка обучения детей, а в случаях использования в официальной речи любого другого языка кроме государственного налагались штрафы, вплоть до уголовной ответственности. 30 марта 1989 года Верховный совет Молдавской ССР публикует законопроект «О государственном языке». Здесь признавалось, что единственным государственным языком является молдавский, а также говорилось о ее переходе на латиницу [2].

Оба законопроекта вызвали бурную отрицательную реакцию со стороны русскоязычного населения. Но, несмотря на это, вскоре стало известно, что Верховный Совет желает утвердить все делопроизводство на молдавском языке. Это стало причиной забастовки в Тирасполе Объединением Совета Трудовых Коллективов (ОСТК) с требованием отложить законопроект, который не имела успеха. Число предприятий, включая на территории самой Молдавии, проводящих забастовки увеличилось до 170, или около 30 тысяч человек. Солидарность им выражали около 400 коллективов. В ответ на это прошел митинг в Кишиневе Народным Фронтом Молдовы, которая получила название «Великое национальное собрание», в котором участвовало около полумиллиона участников. Спустя два дня Верховный Совет Молдавской ССР придал молдавскому языку статус единственного государственного. Лишь 21 сентября, когда стало ясно, что помощь от центрального руководства СССР не последует, забастовки прекратились.

29 января 1990 года в Тирасполе под руководством ОСТК был проведен референдум о необходимости создания Приднестровской Автономной Социалистической Республики. Большинство людей высказалось положительно по этому вопросу.

Тем временем в Верховном Совете Молдавской ССР представители Приднестровья оказались в подавляющем меньшинстве. Они не имели никакой возможности повлиять на решения, а также испытывали постоянное давление, вместе с угрозами физической расправы, в связи с чем были вынуждены покинуть сессию парламента. Сторонники Народного фронта объявили о желании провести митинги около Бендер. Предвидя провокационный характер такого митинга, местные власти начали создавать отряды самообороны. После столкновения с рабочими отрядами, члены НФ оставили попытку проникнуть в город.

23 июня было утверждено заключение специальной комиссии по пакту Молотова – Риббентропа, по которому создание Молдавской ССР было признано незаконным актом, Бессарабия и Северная Буковина объявлялись незаконно оккупированным румынскими территориями. Также были оглашены требования Народного фронта о переименовании Молдавской ССР в Румынскую Республику Молдова. Однако в таком случае следует отметить незаконность вхождения левобережья Днестра в состав МССР. Это приводит к тому, что любые решения принятые в МССР не имеют силы в Приднестровье. Проведенные

референдумы в Приднестровье и Гагаузии о статусе языке привели к следующим результатам: в Приднестровье официальным языком признаются русский, молдавский и украинский, а в Гагаузии – русский, молдавский и гагаузский. 19 августа 1990 года провозглашается независимость Гагаузии. 2 сентября образуется Приднестровская Молдавская Республика в составе СССР. Однако создание ПМР вызвали отрицательную реакцию, как в Молдавской ССР, так и в самом СССР, которые отметили незаконность такого действия.

Второй съезд НФМ 30 июня – 1 июля 1990 года принимает новую программу, в которой переименовывает молдавское государство в «Румынскую Республику Молдова» и объявляет её «оккупированной территорией», а в Бендерах на референдуме большинство населения поддерживает идею вхождения в состав Приднестровской АССР.

Следующим этапом необходимо отметить «Марш на Гагаузию» предпринятый премьер-министром М.Друка 25-30 октября 1990 года. Около 50 тысяч молдавских волонтеров в сопровождении милиции направились в данный регион, чтобы пресечь попытки создания независимой республики. В самой Гагаузии активно создавались вооруженные формирования из местных жителей. После переговоров часть молдавских волонтеров вернулась в Молдавию. Ввод советских войск предотвратило кровопролитие.

Еще одной причиной поражения «марша на Гагаузию» можно считать помощь около тысячи бойцов из Приднестровья, что помогло продержаться до подхода Советской Армии. Вследствие этого начинаются призывы к походу уже против Приднестровья.

2 ноября 1990 года впервые применяется огнестрельное оружие, и, как следствие, появляются первые жертвы. ОМОН под командованием начальника кишинёвского ГУВД Вырлана начал штурм Дубоссар. Омоновцы сначала стреляли в воздух, потом применили дубинки и слезоточивый газ «черёмуха». Ранены были 16 человек и убиты - три человека. Открытые уголовные дела вскоре были закрыты без расследования. ОМОН через некоторое время отступил, а вечером того же дня по приказу ОСТК все въезды в город были блокированы.

Утром становится известно об автоколоннах, движущихся по направлению в город. Многие местные жители вышли противостоять силам противника. Однако столкновений не последовало, и во второй половине 3 ноября молдавские отряды начали отступление. В Бендеры поступили сведения, что в Новых Аненах на стадионе был разбит палаточный лагерь молдавских волонтеров, поэтому заслоны на въездах в город и дежурства приднестровских добровольцев оставались ещё и 4 ноября.

23 августа 1991 была распущена Компартия Молдавии. 25 августа в Тирасполе была принята Декларация о независимости ПМССР. 27 августа Молдавия объявила о своей независимости. 2 сентября 1991 года, IV съезд депутатов Приднестровья всех уровней утвердил Конституцию, флаг и герб ПМССР. В сентябре Верховный Совет Приднестровья принял решение о создании Республиканской гвардии [3].

25 сентября 1991 года отряды полиции особого назначения (ОПОН) Республики Молдовы вошла в Дубоссары. Применение оружия против мирных жителей вынудило лидеров Приднестровья к созданию военизированных формирований. Под давлением общественности 1 октября из Дубоссар был выведен молдавский ОПОН и освобождены Смирнов и другие приднестровские депутаты.

5 ноября 1991 года ПМССР был переименован на Приднестровскую Молдавскую Республику. 1 декабря 1991 на втором референдуме о независимости также подавляющее большинство голоса проголосовало «за».

В течение зимы 1991-1992 гг. отношения между Кишинёвом и Тирасполем обострились. Произошёл ряд столкновений, одно из которых впервые дни весны 1992 года и послужило поводом для начала крупномасштабных боевых действий.

Несмотря на пропаганду, большинство молдаван не были заинтересованы военных действиях в Приднестровье. Несмотря на то, что с марта по апрель было призвано 18 тысяч человек, большинство призывников уклонялись от мобилизации. Также росло дезертирство, принимая массовые формы.

Общественное давление вынудило парламент принять постановление о мирном урегулировании 18 июня 1992 года. Однако уже 19 июня 1992 года в Бендеры направляются части молдавской армии.

Дальнейшую эскалацию конфликта прекратило вмешательство России. 7 июля в регион пребывает полномочный представитель президента России. Тем временем в Кишинёве левые силы начали выступление за отставку правительства и парламента, допустивших гражданскую войну. Глава правительства и министр обороны ушли в отставку. Удалось достичь соглашений о прекращении огня, а 21 июля в Москве Ельциным и Снегуром, в присутствии Смирнова, было подписано соглашение «О принципах урегулирования вооружённого конфликта в Приднестровском регионе Республики Молдовы».

В результате конфликта к середине июля 1992 года количество жертв с обеих сторон составило 1000 человек убитыми и около 4500 ранеными. Некоторые эксперты считают, что реальные потери выше [4].

С 1 августа 1992 года Приднестровский конфликт считается замороженным. Характерная черта конфликтов на постсоветском пространстве – нежелание идти на компромиссы, не обошла и этот конфликт. На данный момент в ПМР и Молдавии существуют две различные экономические и социально-политические системы. ПМР не удовлетворяют многомиллионные долги Молдавии, отрицательное сальдо в импорте-экспорте, и потребляющая экономика. Тогда как Молдавия считает ПМР центром контрабанды и криминального мира. Также огромную роль играет и настроение местных жителей Приднестровья, которые не хотят отказываться от русского языка и присоединяться с Румынией.

Посредниками в возобновившихся переговорах выступила Россия, ОБСЕ (1993) и Украина (1995). В 1994 году подписываются принципы выработки статуса Приднестровья. 1996-7-ом годах стороны подписывали меморандум №1 «Об основах нормализации отношений между Республикой Молдовой и Приднестровьем» от 17 июня 1996 года, меморандум №2 от 28 июня 1996 года, меморандум №3 от 8 мая 1997 года. Однако ни один документ не изменил ситуацию

17 июня 2000 года создается госкомиссия по содействию политическому урегулированию, после встречи Путина с Лучинским и Смирновым. Выработанный проект на основе территориальной целостности Молдавии был раскритикован как в ПМР, так и в Молдавии, поэтому успеха не имел.

В 2003 году Россией был выработан «Меморандум Козака», по которому должно было образоваться федеративное молдавское государство. Отрицательное отношение международного сообщества являлась главной причиной отказа президентом Молдавии В. Ворониным, который обозначил курс на европейскую интеграцию. В своем выступлении от 25 ноября 2003 года он заявил: «план, предложенный Российской Федерацией, представляет собой компромиссный для обеих сторон вариант. Однако документ такой стратегической значимости не может быть принят при наличии возражения одной из сторон. Очевидно, что для интеграции Молдовы в европейские структуры необходима поддержка европейских институтов, в частности ОБСЕ, и потому необходимо одобрение ими плана урегулирования. Исходя из этого, руководство Молдовы считает подписание такого меморандума преждевременным до согласования его с европейскими организациями» [5]. Однако и Тирасполь не спешит идти на какие-либо компромиссы. Верховная элита ожидает полного решения проблем по делам Косово. Они надеются получить дополнительные возможности для ведения переговоров, используя Косово как прецедент.

Начальный подход решения проблемы в формате пяти участников, а именно Молдавия, Приднестровье, Россия, Украина и ОБСЕ, не принесло каких либо результатов. Исходя из этого, Молдова настояла на привлечении к переговорному процессу и посредничестве Соединенные Штаты Америки и Европейский Союз. Так, 27-28 октября 2005 года формат изменяется на 5+2, где ЕС и США получают статус наблюдателей.

На заседании Генассамблеи ООН в сентябре 2014 года Министр иностранных дел Молдавии Наталья Герман высказала мнение, что российские войска, находящиеся в Приднестровье, создают дополнительные препятствия на пути к мирному урегулированию конфликта. А в декабре 2014 года канцлер ФРГ Ангела Меркель привела Приднестровье, как пример того, что Россия использует замороженные конфликты, чтобы дестабилизировать страны, пожелавшие пойти на евроинтеграцию.

Однако несмотря ни на что, ни одна страна не может гарантировать именно мирное урегулирование вопроса, в случае вывода российских войск из Приднестровья. Здесь следует учесть, что именно благодаря вмешательству России вооруженный конфликт перешел в мирное русло, и стороны сели за стол переговоров. Из этого следует, что какая-либо другая сторона должна взять контроль и гарантировать, что ни Молдова, ни Приднестровье не будут прибегать к актам насилия. Эта сторона должна вызывать доверие как со стороны Молдовы, ЕС и США, так и со стороны Приднестровья и России. Также желательным было бы создание дружественной атмосферы между сторонами. К примеру, создание путей сообщения, общего телевидения, транспортных коридоров. Это способствовало бы свободному перемещению людей и товаров. Населения обеих стран смогли бы лучше ознакомиться друг с другом и пойти на сближение. Также это подорвало бы пропаганду, ведущуюся в обеих сторонах. Второй шаг на пути к урегулированию будет возможен только тогда, когда обе стороны решатся пойти навстречу друг к другу. При этом условии стороны смогут вести переговоры и найти компромиссное решение. К примеру, этим мог бы стать договор на основе «Меморандума Козака», так как именно наличие российских войск мешало Кишиневу пойти на встречу. Также, при условии создания дружественного пространства, Кишинев смог бы стать наблюдателем в проводимых в Приднестровье референдумах. Это не оставило бы сомнений в легитимности ПМР, или же народ бы изъявил желание воссоединиться с Молдовой.

В настоящее время обе страны испытывают серьезный социально-экономический кризис, из которого они не могут выйти самостоятельно. Молдавия рассматривает вопрос о помощи из Европейского Союза.

Этот же вариант был бы приемлем и для ПМР, однако неразрешенность данного конфликта, а также бедность стран препятствует этому. Кишинев неоднократно подчеркивал, что основным источником доходов для Приднестровья является теневая экономика, контрабанда, перевозка людей и оружия. Также, за годы процесса урегулирования сторонами конфликта при участии посредников и гарантов было заключено значительное количество соглашений, ни одно из которых не подкреплено действенной системой гарантийных механизмов и не выполняется сторонами в полном объеме [6].

Несмотря на вооруженный конфликт, простые граждане обеих стран не испытывают межнациональной, этнической или религиозной розни. Основным вопросом для разрешения данного конфликта является статус Приднестровья, русского языка, а также вопрос об интеграции с Румынией. Если не считать этого фактора, то конфликт теряет, если уже не потерял свои признаки межэтнического конфликта. На данный момент отсутствуют какие-либо предпосылки для разрешения данного конфликта, так как в первую очередь, ни одна сторона не готова идти на уступки.

1 Ивановский Сергей. Приднестровский конфликт. // Электронный ресурс «Холодная война: конфликты». <http://www.coldwar.ru/conflicts/pmr/moldavia.php>

2 Александр Буриан. Приднестровский конфликт и перспективы его разрешения: взгляд из Кишинева. // Электронный ресурс «Независимая Молдова», 20.07.2011. <http://www.nm.md/article/pridnestrovskiy-konflikt-i-perspektivy-ego-razresheniya-vzglyad-iz-kishineva-0>

3 Леонид Гусев. Роль России в приднестровских событиях 1992г. // Электронный ресурс Института Развития Гражданского Общества и Местного Самоуправления, 30.04.2014. <http://c-society.ru/main.php?ID=671532>

4 2 марта 1992 года начался вооруженный конфликт в Приднестровье. // Информационное агентство «ИФ-регион», 02.03.2015. <http://www.ifregion.ru/politics/news/65713>

5 Emerson M. Should the Transnistrian Tail Wag the Bessarabian Dog? //Center for European Policy Studies, 11.01.2005

6 Интервью министра иностранных дел ПМР агентству «Политком». // Агентство «Политком». Электронный ресурс <http://politcom.ru/print.php?id=6826>

Түйіндеме

Абдыкадыров Айдарбек Айбекович, Сорбонна-Қазақстан институтының 2-ші курс магистранты, Мамандығы - Халықаралық қатынас, email – Animag-aidar@mail.ru

Ғылыми жетекшісі - Н. А. Абуева, саясаттану ғылымының докторы, профессор

Транснистриядағы қақтығыс және оның шешу жолдары

Бұл мақала Республика Молдовамен Транснистрия Молдов Республикасындағы арасындағы орын алған қақтығысқа арналған. Жиырма жылдан асып келе жатқан бұл қақтығыстың шешуі ең қиын салаларының бірі болып есептеледі. Автор қақтығыстың пайда болуы себебін қарастырады. Қақтығыстың негізгі сәттері және олардың салдарына ерекше назар аударылған. Мақалада соғыс әрекеттерден кейін мәселені шешуге арналған іс-әрекеттерге, министрлік және президенттік кездесулерге және келісім шарттарға, аса назар аударылған. Сонымен одан басқа осы аймақта қызығушылық танытқан мемлекетпен ұйымдардың ықпалы көрсетілген. Қорытынында автор осы қақтығыстың болуы мүмкін шешу жолдарын және оның шарттарын қарастырады.

Түйін сөздер: тоқтатылған қақтығыс, Транснистрия Молдов Республикасы, посткеңестік кеңістігіндегі қақтығыс

Summary

Abdykadyrov Aidarbek, 2nd year Master student of the Institute of Sorbonne-Kazakhstan, Specialty - International relations, email – Animag-aidar@mail.ru

Supervisor - Abuyeva N.A., Doctor of Political Sciences, Professor

Conflict in transnistria and conditions of its resolution

This article is devoted to the conflict between the Republic of Moldova and the Pridnestorvian Moldavian Republic. This conflict is one of the most difficult. The author considers the main reasons for emergence of the conflict. The special attention is paid to tracing of highlights of succession of events and its consequence. Also influence of other participants, the countries and the organizations which are engaged in mediation or the having any interests in this region were lit. Finally the author considers possible solutions and the main conditions at which this conflict can be settled.

Keywords: frozen conflict, Pridnestorvian Moldavian Republic, conflicts in post-soviet states

ПРИЧИНЫ И СЛЕДСТВИЯ МИГРАЦИОННЫХ ПРОЦЕССОВ В ЕС

Л.Х. Матакбаева – д.и.н., доцент кафедры Международных отношений КазНПУ имени Абая,
Р.Валитова – I курс магистратуры, специальность «Международные отношения»

Цель данной статьи состоит в анализе сложившейся сложной миграционной ситуации в Европейском Союзе на данный момент; миграционных процессов посредством исследования причин международных движений населения и их взаимосвязей, побуждающих огромное количество людей покинуть свои страны. Дается обзор основных факторов, влияющих на рост миграционных потоков, а именно, такие причины, как военно-политическая обстановка на Ближнем Востоке; ошибочная разрушительная внешняя политика Европейского Союза; экономические проблемы соседних государств, которые вызывают рост классового неравенства и провоцируют бедность; различная дискриминация; экологическая обстановка. В статье также были рассмотрены возможные последствия миграционных процессов – экономические и этнокультурные; чем угрожает Европейскому Союзу столкновение с миллионом беженцев. Дается краткий обзор методов сокращения миграционного потока – а именно, смена внешней политики государств, влияющих на состояние стран на Ближнем Востоке. На основе данного анализа можно утверждать, что миграционная ситуация на данном этапе является только лишь началом дальнейших реформ, которые должны и произойдут, как в миграционной системе Европейского Союза, так и в социально-культурной сфере, идентификации общества.

Ключевые слова: миграционные процессы, ЕС, миграция, Европейский Союз, мигранты, миграционная политика, причины миграционных процессов

Европейский Союз принимает все более и более ужесточающие меры по принятию мигрантов, однако их количество только растет с каждым годом. Несмотря на огромный риск для своих жизней, тайным образом или легальным, люди стараются пересечь границы и остаться в странах ЕС. Политиками ведутся продолжительные дебаты относительно принятия, пребывания и интеграции вновь прибывших, которые, несомненно, сталкиваются с огромным количеством трудностей на новом месте. Но первоначально необходимо понимать – какие причины толкают людей к тому, чтобы покинуть страну? Что является основным катализатором миграционных процессов?

Вопрос международных миграций на данный момент является ключевым, который в дальнейшем несет демографические, социальные, экономические и политические последствия. За последние годы эта тема стала проблемой во многих странах, в первую очередь это касается Европейского Союза, жители которого относятся к ней неоднозначно, опасаясь за свою безопасность, свое будущее, свою культуру. Наравне с теми, кто готов гостеприимно открыть двери ищущим приюта, есть такие, которые аргументируют свои беспокойства такими лозунгами как «европейцы не могут принять всю нищету мира!» и устраивают акции протеста под эгидой «мигранты, возвращайтесь домой!»

На данный момент миграционный кризис назрел так остро, что Европейскому Союзу необходимо неотлагательно принимать меры. Причем участие в распределении мигрантов должны приниматься все страны, а не выборочно пятерка лидеров, так как отныне это все касается сотен тысяч людей по обе стороны границы. Несмотря на то, что ООН и включило решение гуманитарных проблем и прав мигрантов в Цели развития тысячелетия, нужны кардинальные меры уже сейчас.

Итак, каковы же основные мотивы миграции? Причины миграций разноплановые и сложные, часто пересекающиеся и зависимые друг от друга. Со временем они еще более усилятся. Человек оставляет свою родину, культуру, родных по множествам причин.

Безусловно, в первую очередь стоит перечислить печальные условия жизни, такие как войны и насилие, экономический застой, приводящий к растущему неравенству между богатыми и бедными, этническую дискриминацию, стихийные бедствия, изменения климата.

Процесс перемещения существует с самого появления человека на Земле. В течение прошлых веков, именно войны, неоднократно провоцировали массовые потоки беженцев. При этом за последние десятилетия, миграционные движения в мир достигли тех пропорций, которых никогда не достигали до сих пор - более чем 19,2 миллиона населения носят статус «беженцев». Насилие толкает людей к тому, чтобы искать убежище в чужих странах. И такие международные соглашения как Декларация ООН дают лицам, защищающим свою свободу и жизнь, права быть защищенными третьими государствами. Большая часть жертв конфликтов ищет убежище в развитых странах во избежание голода, эпидемий и других бедствий. Однако, приют и обеспечение большого числа беженцев ухудшают ресурсы принимающих стран, и местное население часто озабочено прибытием десятков тысяч иностранцев. Стабильность внутренней политики этих государств также может оказаться под угрозой конфликтов.

В связи с нестабильной военно-политической обстановкой на севере Африки, включая Афганистан, Эритрею, Сирию, Ливию, где идет гражданская война, растущим влиянием ИГИЛа и других террористических организаций огромное количество беженцев каждый день пытается добраться до берегов Италии, зачастую погибая на полпути. Сирия объята войной уже более 5 лет. Безусловно, за это время огромное количество людей старается покинуть пределы этого государства. При этом Европейский Союз для сирийцев становится целью номер два или три. Первоначально сирийцы мигрируют в страны, соседствующие с ней – Ливан, на территорию которого прибыло почти 2 млн., или Турцию, после чего, пересекая Средиземное море, мечтают попасть в ЕС. Очевидно, что множество людей ищет альтернативу, отправляясь на север и пытаясь достичь Европы различными маршрутами. За последние годы был открыт малоизвестный и сложный маршрут через Полярный круг – в Норвегию. Однако за год там проходят границу всего от 5 до 20 мигрантов.

В Ливии продолжается гражданская война и полностью отсутствует государственная система, способная обеспечить жителям нормальное существование. Жестокие, кровопролитные действия ИГИЛа унесли уже более 3000 жизней. И это только по официальным данным! Экономическая ситуация и бедность в этих районах достигли такого уровня, что люди вынуждены спасать свои жизни даже не смотря на невероятные трудности на пути беженцев. В июле ООН по делам беженцев сообщило, что за 2015 год при попытке достигнуть европейских стран погибли втрое больше мигрантов, чем за 2014. С начала 2015 эта цифра составила более 2500 тыс. беженцев. При этом количество прибывающих из Африки в Европу увеличилось за год на 83% – с 75 до 137 тысяч [1]. Основной поток (до 90%) – это нелегальные мигранты, ищущие убежища. ЕС вложил огромные денежные средства в укрепление своих сухопутных границ, оградив себя, тем самым, от проникновения нелегалов. Марокко отделен от Сеута высоким забором с колючей проволокой длиной в 8 км; пограничное укрепление между Турцией и Грецией составляет в длину 12,5 км, а между Турцией и Болгарией – в 30 км. Италия старается оградить от беженцев побережье Лигурийского моря, что находится недалеко от Франции. Поэтому, Средиземное море на данный момент является отличной альтернативой сухопутным путям [2].

Исходя из вышеизложенного, снова возникает вопрос – где же была логика, когда американцы несли в Ирак демократию, а потом и вместе с Европой – в Ливию, Сирию? Когда миллиарды денег уходили на проведение военных операций на совершенно чуждых им территориях. Чуждых как географически, так и культурно. Стоило ли Европе поддерживать действия, направленные косвенно против нее самой, ведь было понятно, что жители всех затронутых государств – потенциальные мигранты именно в Европейский Союз. В свое время Ливия выступала неким плацдармом между Европой и Африкой, куда стремилось много африканцев в поиске работы и лучшей жизни. Полковник Муаммар Каддафи требовал от Европейского Союза выплат в размере 5 млрд. евро на развитие миграционных служб, выплаты пособий и организации новых рабочих мест, иначе со временем, если Ливия не будет сдерживать мигрантов на своей территории, «под напором миллионов мигрантов-мусульман Европа превратится в Африку». Также он заявлял, что разрушительные действия против Ливии обернутся крахом для Европы. Об этом не раз говорили политики и политологи разных государств. Теперь приходится пожинать плоды своей губительной внешней политики [3].

По состоянию на август 2015 года в Европейском Союзе было зарегистрировано более 660 тыс. беженцев, подавших официальные ходатайства о предоставлении убежища. В последний раз такие цифры были зафиксированы в 1990-х гг. во время войны в Югославии. Европейский Союз находится в затруднительном положении, т.к. принимать всех мигрантов – задача достаточно сложная как в экономическом, так и в социально-культурном плане. К тому же обострение миграционной ситуации влияет и на отношения между странами Европы. Из-за сложившейся ситуации во французском городе Кале, на границе Франции и Великобритании, в июле 2015 года, в стороны двух стран посыпались взаимные обвинения. Так, министр внутренних дел Великобритании Тереза Мэй заявила: «Наши улицы не вымощены золотом». Дэвид Кэмерон снова решил выделить около 7 млн. долларов для сооружения новых ограждений. Подняли вопрос об отправке в Кале военных, на что Франция отреагировало очень бурно, заявив, что может пропустить всех мигрантов дальше в Великобританию, чтобы с ними разбирался уже сам Дэвид Кэмерон. Все эти препирательства стран ставят в еще более тяжелую ситуацию саму проблему мигрантов и способ ее решения.

Следующий основной фактор – экономический регресс или застой, который увеличивает пропасть между богатым и бедным населением страны. Количество нищего населения в странах третьего мира выросло в 30 раз по сравнению с 1960-ми годами. Однако прирост населения не уменьшается, что приводит к наибольшему застою экономики. Чрезмерный демографический рост, умноженный на туман-

ные экономические перспективы, оказывает колоссальное давление на миграционные движения. Страны третьего мира и некоторые страны бывшего Советского Союза страдают от нехватки денежных средств и отсутствия высокопроизводительных экспортирующих индустрий, что в свою очередь опять приводит к накоплению внешних долгов, выплачивать которые нет никаких возможностей. Нестабильность экономической политики, отсутствие юридической безопасности и вездесущность коррупции отталкивают инвесторов, способных организовать долгосрочные проекты в этих странах.

В 90-е годы, после краха Советского Союза, Европа оказалась под наплывом миграционных потоков. Полный крах экономики, огромная безработица и нищета заставило огромное количество бывших уже советских граждан искать убежища в европейских странах с целью обретения стабильности. В то время также стоит говорить о таком понятии как «утечка мозгов», когда застой в науке, закрытие институтов способствовало оттоку людей ученых людей за границу, которых охотно принимали и принимают. Что и говорить о положении стран третьего мира в настоящий период, когда, не говоря уже об экономике, людям просто нужно спасать свои жизни. Но здесь стоит напомнить, что один из принципов миграционной политики ЕС состоит в финансовой поддержке стран-доноров миграции, с целью восстановления финансового равновесия в этих странах, и как следствие, предотвращению роста нелегальной миграции. Но как показала практика, эту проблему невозможно решить только таким способом, т.к. не многие мигранты хотят возвращаться на родину или же оставаться там, имея возможность устроиться на новом месте. Ну и конечно, Европейский Союз и сам поспособствовал стремительному росту волны незаконной миграции из проблемных стран на территорию ЕС, принимая участие в свержении неугодных режимов. Озабоченный проблемой увеличением нелегальной миграции и их гибелью в Средиземном море, Европейский Совет провел саммит 23 апреля 2015. Одним решением стала возможность переселить уже прибывших в Италию и Грецию иммигрантов, нуждающихся в международной защите, в другие страны ЕС по квотам. Наибольшим количеством квот обладают Германия и Франция. Однако после этого был проведен еще один саммит в Брюсселе 25 июня. Но по окончании встречи стало понятно, что лидеры Европы не смогли найти компромисс по поводу квотирования и распределения огромного количества мигрантов, оказавшихся в Италии и Греции из стран Северной Африки и Ближнего Востока. Всего имеется 60 тыс. квот, но следует ли говорить, что уже с начала года границы пересекли более 100 тыс. нелегалов.

Также к факторам миграции следует отнести и экологические условия, такие как засуха и нехватка воды, эрозии, проблемы токсичности воздуха, почвы, и как следствие, нехватка пищи и других необходимых товаров. Существует термин «экологические беженцы», который несет в себе понятие, что человек не имеет далее возможности жить на территории в связи с ухудшением окружающей среды. Однако на данный момент все же этот фактор совсем незначительно влияет на размеры миграционных потоков в Европейский Союз.

Теперь хотелось бы рассмотреть возможные последствия, которые принесет сложившаяся ситуация в Европейском Союзе.

Конечно же, в первую очередь стоит сказать об экономической стороне данного вопроса. Охвативший весь мир экономический кризис и ранее уже нанес огромный ущерб экономике ЕС. Некоторые государства-члены находятся в состоянии дефолта, неспособные обеспечить зарплатами и пенсиями жителей, на их плечи ложится ответственность за обеспечение вновь прибывших. Европейский Союз вынужден выделять огромные средства, для того, чтобы соблюсти ранее прописанные права человека. Еще нужно понимать, что миграция провоцирует миграцию, и каждый вновь прибывший со временем перевозит своих близких, увеличивая тем самым количество потока.

С другой стороны, обосновавшиеся на новых местах мигранты вносят огромный вклад в экономику своих государств за счет переводов денежных средств своим семьям. Согласно оценкам ООН, эти передачи действительно равняются более чем 20 миллиардам долларов в год, то есть приблизительно третья сторона фондов, которые все развитые государства предоставляют международной помощи развитию.

К тому же вопрос того, что мигранты занимают рабочие места остается спорным, т.к. в большинстве случаев они занимают те позиции, которые не являются привлекательными для местного населения. Зарплаты им выплачивают не всегда конкурентоспособные. Однако и Европа нуждалась в рабочей силе. Нуждалась, потому что с каждым годом мигрантов становится все больше, значит и пропадает тем самым необходимость. Проблема в том, что лишь небольшой процент прибывающих желает в будущем устраиваться на работу. Большинство из них согласны жить на пособие — чем и дестабилизируют обстановку.

Еще одну серьезную проблему представляет дальнейшая групповая идентификация Европейского Союза. Уже сейчас мусульманское население занимают около 15% населения Европы. Через несколько

лет их количество будет только увеличиваться и назреет вопрос – смогут ли они адаптироваться и интегрироваться или же, это европейцы с их толерантностью должны будут раствориться в обновляющемся населении... Это серьезный вопрос, который может вызвать сначала межэтнические и межконфессиональные проблемы, которые могут перерасти в конфликты, террор и разжигание войны. Уже сейчас и без вышеописанной ситуации возникает сложность в сохранении безопасности страны, т.к. под видом мигрантов на территорию ЕС могут проникнуть террористы.

С другой стороны, Европейский Союз не может не соблюсти право человека на предоставление убежища.

В любом случае, миграционный кризис уже возник. Тысячи мигрантов стоят у границ в надежде на обретение лучшей жизни. Потрясший весь мир снимок утонувшего трехлетнего ребенка не смог не смягчить сердца многих граждан и пересмотреть свое отношение к приему мигрантов. Каждый человек при желании может оказать посильную помощь, несмотря на дальнейшие решения глав правительств, просто во имя человечности.

1 Интернет-ресурс: <http://todaynews.kz/v-sredizemnom-more-pogibli-40-migrantov-iz-livii/>.

2 Миграция и беженцы в Европе: цифры и факты. Автор: Дюк-КванНгуэн и ШтефанияЗуммерматтер. <http://www.swissinfo.ch>

3 Павел Шипилин: <http://pavel-shipilin.livejournal.com/474307.html>

Түйіндіме

Матакбаева Л.Х. – с. ғ. д. ҚазҰПУ Абай атындағы lmatakbaeva@mail.ru

Рената Валитова – халықаралық қатынастар мамандығының 1 курс магистр rika.malik@gmail.com

ЕО миграциялы саясатының заңнамалық базасының өзгешеліктері

Бұл мақаланың басты мақсаты – еуропалық мемлекеттердің заңнамалық базасының зерттеу арқылы көші-қон саясатына сараптама жасау. Мемлекеттің дамуы мен қауіпсіздігін сақтауға бағытталған, мигранттардың құқығы, оларды қорғау, қабылдау және интеграциялау туралы негізгі заңдарға шолу жасау. Зерттеулердің нәтижесінде, ЕО-тың кең тарлаған және оң саясатына қарамастан, кей еуропалық мемлекеттердің әлеуметтік-экономикалық және демографиялық жағдайларына байланысты халықтың тұтастығына қатысты өзіндік ерекшеліктері бар. Көші-қон саясатының талдау нәтижесінде, ЕО қабылдаушы елге келгендерді интеграциялауға аса назар аударатын бірегей халықаралық реттеу нормаларының қажеттігі анықталды.

Түйін сөздер: көші-қон саясаты, ЕО, миграция, ЕуроОдақ, ЕО заңнамалық базасы

Summary

Renata Valitova - 1th course student of a magistracy of International relations, rika.malik@gmail.com

Matakbaeva L.K. – d.p.s. of university of a name of Abay lmatakbaeva@mail.ru

Features of legislative base of migration policy of the EU

The purpose of this article consists in the analysis of migration policy by means of research of legislative base of the European states. The review of basic laws on the rights of migrants, their protection, conditions of reception and integration that has to promote preservation of safety and growth of the state is given. Research showed that, despite large-scale and positive supranational policy of the EU, the European states in view of social and economic and demographic conditions have the features of legislative base concerning mobility of the population. The analysis of supranational migration policy showed that the EU needs development of the uniform international standards of a regulation, placing emphasis on integration arrived to host countries.

Keywords: migration policy, the EU, migration, the European Union, the legal framework of the EU

УДК 323,(574):37

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ РК В СВЕТЕ СТРАТЕГИИ-2050

А.Туякова – магистрант 2 курса специальности БМ020200-Международные отношения,

Г.А. Менилбаев – д.и.н, доцент кафедры международных отношений КазНПУ им. Абая

Данная статья посвящена актуальной теме на сегодняшний день к вопросу и новым методом образовательной политики Республики Казахстан. Автор уделяет внимание новым методом в образовании, которые выявлены в Стратегии-2050. Выявлена и обоснована необходимость использования новых методов в образовании с периода приобретения независимости страны до сегодняшнего дня, соответствующие международным стандартам образования. Автор выделил новые проекты и планы относящийся к области образования, а также берёт во внимания послания лидера нашей страны Н.А. Назарбаева касательно образования.

Ключевые слова: образование, политика, интеграция образования, наука, высшее образование

В современном мире конкурентоспособность страны определяется уровнем интеллекта ее граждан, поэтому система образования должна развиваться в соответствии с потребностями завтрашнего дня. Программа развития образования на 2011-2020 годы расширит возможности получения качественного образования по лучшим международным стандартам [1] – именно с этих слов начинается свое обращение к молодому поколению Президент Республики Казахстан Н.А. Назарбаев.

После обретения независимости, Казахстан прошел долгий путь реформирования законодательной базы, системы управления и финансирования образования, с целью качественного преобразования системы образования.

Масштабные реформы в системе образования Республики Казахстан предусмотрены в Законе РК «Об образовании» [2], Государственной программе развития образования РК на 2005-2010 гг. [3], в Концепции развития образования РК до 2015 г. [4] и других нормативных актах. Интеграционные процессы, происходящие на разных уровнях современной цивилизации, не обошли и сферу образования, о чем свидетельствуют Лиссабонская конвенция, Болонская декларация, приверженцами которых стали не только европейские государства [2].

Но стоит отметить, что под словом «образование» мы понимаем не только высшие учебные заведения, но и школы. Именно там, у подрастающего поколения формируется характер, интересы и четкая гражданская позиция. Поэтому в своем послании Нурсултан Абишевич отвел учителю особенную роль. Наделив его полномочием новатора, и обязательному знанию трех языков. Внедрение и исполнение данного постановления неизбежно повлечет за собой успех. Роль учителя в образовании является первостепенной, и ее невозможно переоценить. Перед педагогом стоит задача не просто заставить молодого человека работать на результат, но разжечь любовь к знаниям и труду. Реформы в образовании подкрепленные новой Стратегией, обещают помочь продолжить новый и модернизированный курс обучения. Внедрить самые современные и технологичные методы обучения. Снабдить школы и интернаты современным оборудованием и специальным образовательным материалом.

Известно, что к основным принципам образовательной политики Республики Казахстан относятся: равенство всех граждан в процессе получения образования; доступность образования; светский характер образования; стимулирование образованности и разнообразие организаций образования; демократический характер управления образованием; гуманистический и развивающий характер образования; интеграция образования, науки и производства; профессиональная ориентация образования; информатизация образования [5].

С момента обретения независимости суверенитета высшие учебные заведения Казахстана начали осуществлять многочисленные международные программы, позволяющие студентам и ученым Казахстана приобщиться к мировым достижениям в сфере науки, образования и культуры. В свете современных тенденций роста экономической и политической интеграции, потребностей в межкультурном взаимопонимании развитие международного сотрудничества казахстанских вузов приобретает особую актуальность и значимость. Возможности международной интеграции позволяют по-новому оценить состояние отечественного высшего образования.

На сегодняшний день «Стратегия-2050» выявил новые стандарты образовательной политики Республики Казахстан. Под лозунгом «Знание и профессиональные навыки – ключевые ориентиры современной системы образования, подготовки и переподготовки» раздел об образовании делится на несколько пунктов и подпункты [6]. Каждый пункт имеет своё направление, по каждому разработана специальная программа для развития образования в стране. Например: один из направлений международного стандарта в области образования «Программа обмен студентами» которая стала активно развиваться в Казахстане с момента обретения независимости. Данная программа даёт возможность, для студентов бакалавриата повысить уровень знания, для магистрантов приобщиться к практике научных исследований за рубежом, для преподавателей освоить новые методы преподавания и пополнить багаж знания. Данная программа уже активно работает в наших высших учебных заведениях. Доказательство к этому Международный Университет КИМЭП, который находится в числе лидеров в сфере высшего образования в Казахстане и в странах Центральной Азии. Ежегодно Международный Университет КИМЭП отправляет учиться более 140 студентов в Страны Северной Америки, Европы и Южной Азии. Студенты обучаются в течение одного или двух семестров. А также, КИМЭП ежегодно принимает более 350 иностранных студентов по программе обмен студентами. КИМЭП сотрудничает с 70 университетами по программе обмен студентами [7].

Сегодня, не выезжая за границу можно обучаться в своей же стране. В Казахстане разработаны международные проекты в области образования которые, позволят расширить возможности для получения

престижного и соответствующего всем международным стандартам образования. Основываясь этим проектам в 2013 году был подписан Меморандум между КазНПУ имени Абая и Университетом Сорбонна Париж Сите о создании Французского Института Сорбонна-Казахстан. 6 декабря 2014 года Главы двух государств Президент Республики Казахстан Нурсултан Назарбаев и Президент Франции Франсуа Олланд торжественно открыли второй в мире и единственный в Центральной Азии Институт "Сорбонна-Казахстан". Сорбонна-Казахстан принимает не только абитуриентов из Казахстана а со всей Центральной Азии. В 2014 году в сентябре наше Правительство выделяло 60 грантов, на основе бесплатного обучения, по двум специальностям: международное отношение и менеджмент. Данный Институт даёт возможность пройти магистрантам международную стажировку во Франции, и обучаться у самых знаменитых и выдающихся преподавателей с Европы. В 2015 году Институт открыл совместную программу бакалавриата по 5 специальностям: международное отношение, международное право менеджмент, география, психология, маркетинг. После окончания Института Сорбонна-Казахстан магистранты и студенты бакалавриата получают диплом государственного образца КазНПУ им. Абая и диплом Университета Сорбонна Париж Ситэ. В прошлом летом 40 магистрантов Института Сорбонна-Казахстан отправили на стажировку на юг Франции в Университет Перпиньян Виа-Домитиа, который находится в городе Перпиньян. Стажировка дала возможность студентам пополнить свой багаж знаний, поднять уровень французского языка [8]. Данные проекты относятся к пункту 1. Приоритеты работы в сфере образования и подпункту 1.4 Модернизация методик образования из «Стратегии -2050».

На сегодняшний день новый метод «оптимизация вузов» в сфере образования Казахстана, по поручению Лидера нации Н.А. Назарбаева указанных в программной статье «Социальная модернизация Казахстана: 20 шагов к Обществу Всеобщего Труда» создан Республиканский общественный совет по оптимизации высших учебных заведений Республики Казахстан. Совет по оптимизации вузов является постоянно действующим консультативно-совещательным органом при Министерстве образования и науки Республики Казахстан. В состав Совета по оптимизации вузов входят депутаты Парламента Республики Казахстан, ректоры вузов, представители СМИ, общественных объединений, профсоюзов и т.д. Цель Совета по оптимизации вузов обеспечение качественной подготовки кадров для инновационной экономики страны. Для достижения цели планируется в два раза сократить количество вузов, и качественный отбор высших учебных заведений. Сократить вузы не значит закрыть наоборот будут объединять для того, чтобы у студентов остались лучшие педагоги и лучшая материальная база. В прошлом году в декабре объединили два ведущих технических вуза нашей страны, эта Казахстанско-Британский Технический Университет и Казахский Национальный Технологический Университет имени К.И. Сатпаева по указу Президента Н.А. Назарбаева. Глава страны Н.А. Назарбаева поставил задачу создать на базе университета крупнейший научно-исследовательский центр [9].

Целью любого государства является построение высокообразованного общества с современной системой воспитания и образования. И экономическое благополучие, высокий уровень жизни, социальная сплоченность государства зависят от достижения данной цели. Для достижения этой цели лидер нашей страны Н.А. Назарбаев предложил план «План нации 100 шагов конкретной цели», в котором есть несколько определенных шагов по дальнейшему развитию образования. Например, переход 12 летнее образование, для выпускников высших учебных заведений на основе государственного гранта по педагогической и медицинской специальности обеспечить трудоустройством и рассматривается вопрос по поиску трудоустройство и по другим специальностям, повышение квалификации педагогом, и постройку новых школ и детских садов, и другие задачи в области образования [10].

1 *strategy2050.kz Стратегия РК, 2014 (Проверено 01/03/2016) www.strategy2050.kz*

2 *Закон РК «Об образовании» и Лиссабонская конференция 1997 года. - Алматы: Данекер, 2000. - 72 с.*

3 *Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы // Образование в РК. - Астана, 2008. - №1. - С. 198-218.*

4 *Концепция развития образования Республики Казахстан до 2015 года // Педагогический вестник. - 2003. - №12.*

5 *el.kz Об образовательной политике Казахстан 2014, el.kz/blogs/entry/*

6 *akorda.kz Стратегии и программы Республики Казахстан 2012 (Проверено 01/03/2016) http://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs*

7 *Zakon.kz КИМЭП - международный уголок в центре Алматы 11 июля 2014 (Проверено 01/03/2016) http://www.zakon.kz/top_news/223976-kimjep-mezhdunarodnyjj-ugolok-v-centre.html*

8 *Институт Сорбонна-Казахстан 2014, официальная страница вуза <http://sorbonne.kaznpu.kz/ru/6/page> (Проверено 01/03/2016).*

9 *Uchi.kz КБТУ и КазНТУ объединят в один вуз 25 декабря 2015, (Проверено 01/03/2016) <http://www.uchi.kz/tag/kazntu>*

10 *Notad.su Для успешной реализации План нации 100 шагов необходим умный симбиоз науки, экономики и политики 20 июля 2015, (Проверено 01/03/2016)*

Түйіндеме

Туякова Асель – Абай атындағы ҚазҰПУ 6М020200 – Халықаралық қатынастар мамадығының 2 курс магистранты, tuiakova_asel@mail.ru, Ғылыми жетекші: **Меңілбаев Г.А.** - т.ғ.к. Абай атындағы ҚазҰПУ халықаралық қатынастар кафедрасының доценті, kai_1960@mail.ru

Қазақстан Республикасының білім саясатының 2050-Стратегиясындағы кейбір мәселелері

Осы мақала қазіргі кездегі өзекті тақырыптардың бірі Қазақстан Республикасының білім беру саясатының жаңа әдістерімен, сұрақтарына арналған. Автор білім беру саясатына қатысты 2050-Стратегиясында көрсетілген жаңа әдістерге көңіл бөледі. Тәуелсіздігімізді алғаннан бастап қазіргі күнге дейін жаңа әдістерді қолданудың тиімділігін және керектігін анықтай отырып халықаралық білім деңгейіне сәйкес болуы және еліміздің көсбасшысы Н.А. Назарбаевтың жолдауларына көңіл аударады.

Түйін сөздер: білім, саясат, білім интеграциясы, ғылым, жоғарғы білім

Summary

Tuyakova Assel – 2th course master specialty of International relations, tuiakova_asel@mail.ru
Scientific supervisor: **Menilbayev G.A.** k.h.s. Professor of Department of International Relations
KazNPU named after Abay, kai_1960@mail.ru

Some aspects of education policy the Republic of Kazakhstan in the light Strategy-2050

The article is dedicated to the actual themes of today's inquiry and new methods of educational policies of the Republic of Kazakhstan. The author pays attention to new methods in education identified in the Strategy – 2050. Identified and revealed the necessity of the use of new methods from the period of acquiring freedom of the country to nowadays that are relevant international standards of education. The author distinguishes new projects and plans related to the educational area, and takes into account the message of the leader of our country Nursultan Nazarbayev regarding education.

Keywords: education, policy, education integration, higher education, science

УДК 327 (574)

КАЗАХСТАН В НОВОЙ ГЛОБАЛЬНОЙ РЕАЛЬНОСТИ

А.К. Арзымбетова – магистрант, кафедра «Международные отношения» КазНПУ имени Абая

В статье рассматриваются современные вызовы, брошенные казахстанскому обществу и правительству; основные методы противоборства и урегулирования кризиса. Что бы лучше понимать Послания Президента мы обратились к анализу, и постарались разобрать каждый пункт подробно с небольшим углублением в историю того или иного вопроса. Глобальный кризис с которым пришлось столкнуться всему мировому сообществу, влияет как на внешнюю, так и на внутреннюю экономику стран. Увы, Казахстан тоже столкнулся с этим. И сегодня нашему Правительству во главе с Президентом, необходимо принимать меры, которые должны не допустить экономического упадка в стране. В связи с этим были выработаны антикризисные стратегии.

Ключевые слова: Послание Президента, Правительство, антикризисная стратегия, кризис

30 ноября 2015 года Президент Республики Казахстан выступил с очередным Посланием народу Казахстана – «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие». Это Послание люди ждали не только потому, что оно отмерило 25-летний путь Независимого Казахстана, но и потому что в последний год страна столкнулась с рядом трудностей. Как нам всем известно, современный миропорядок изменен и продолжает меняться. Центры силы теперь находятся не только на Западе, но появляются новые игроки и претенденты на это звание. Изменения коснулись не только политического аспекта, но в большей степени экономического. Обвал цен на нефть, региональные и локальные конфликты, взаимные санкции ведущих мировых держав и многое другое неумолимо повлияло на экономику и дальнейшую политику нашей страны.

Стоит понимать, что современное мироустройство исключает возможность жить обособленно, и все страны, так или иначе, влияют друг на друга. За 25 лет Независимый Казахстан добился всемирного признания, является участником ключевых организаций, завоевал доверие как надежный союзник и снискал уважение как безъядерное государство, призывающее к уничтожению ядерного оружия.

Что бы предотвратить глобальный кризис и улучшить благосостояние страны, Президент определил новые цели и задачи в Послании. В этой статье мы попытаемся проанализировать и понять, чего нам стоит ждать в обозримом будущем, и как мы можем помочь нашей стране встать на ноги еще крепче.

В самом начале Послания Н.А. Назарбаев отмечает, что сегодня мы столкнулись с глобальным кризисом, который охватил все мировые рынки – финансовый, углеводородный, металлов, продовольствия и другие, что явилось основной причиной снижения спроса на нашу экспортную продукцию. И чтобы выстоять вызовам новой глобальной реальности, впервые Казахстан применяет упреждающую

антикризисную стратегию. Как объяснил нам Президент, мы имеем стратегии действий на долгосрочную, среднесрочную и ближайшую перспективу. Все они зиждутся на трех простых и ясных столпах – рост, развитие, реформы. Все это должно обеспечить нам экономический рост, стабильность экономики, общества и государства, и привести к развитию и модернизации всех сфер общества.

Президентом было определено пять направлений антикризисных и структурных преобразований:

1. Стабилизация финансового сектора;
2. Оптимизация бюджетной политики;
3. Приватизация и стимулирование экономической конкуренции;
4. Основы новой инвестиционной политики;
5. Новая социальная политика.

Чтобы иметь четкое представление о дальнейших действиях, мы рассмотрим каждое направление.

Первое – «быстро стабилизировать финансовую систему, привести ее в соответствие с новой глобальной реальностью».

Наряду с глобальным экономическим кризисом и сильно упавшим ценам на нефть, нашу экономику пошатнуло вступление Казахстана в ВТО. Были ли мы к этому готовы, вопрос спорный, и финансовые аналитики спорят друг с другом. Но плавающий курс тенге и его девальвация, сказались на внутреннем рынке страны и настроении народа. Чтобы обеспечить эффективное функционирование финансового сектора в условиях плавающего курса тенге, казахстанским банкам придется пройти тест на выживание и не сумевшие решить проблему капитализации, будут вынуждены уйти из финансовой системы. Значит ли это что на смену им придут и укрепят свое влияние иностранные банки?

В Послании отмечается, что «возврата к практике бесконечного поддержания курса национальной валюты за счет средств Национального фонда не будет».

Изменения должны коснуться и Пенсионного фонда. В 2016 году планируется пенсионные активы передать под управление частных казахстанских или иностранных компаний. Хочу напомнить, что три года назад накопительные пенсионные фонды, были изъяты у частных лиц и переданы под управления Национального банка, объединенные в один пенсионный фонд. Как объясняет Правительство, это делалось для того, чтобы понять каково в действительности состояние накоплений казахстанских граждан. Но чему должен способствовать обратный переход активов в частные возможно иностранные руки? Все эти трансформации вызывают неоднозначное понимание у народа [1].

Важный аспект первого направления – прозрачность действий Нацбанка и регулярное предоставление информации по своей деятельности народу и финансовым учреждениям. Это должно показать казахстанцам как и какими методами наше правительство повышает уровень экономики в стране, и обрести народу веру в деятельность Национального банка.

Одной из приоритетных задач второго направления является повышение прозрачности налоговой сферы. Причиной тому снижение налоговых поступлений в государственную казну почти на 20%. Повышать налоговую ставку не стали, но появился налог с продаж. Президент поручил Правительству обеспечить эффективность налогового администрирования. Сейчас сроки легализации имущества продлены до 31 декабря 2016 года. Были приняты дополнительные стимулы для возврата имущества и денег в легальный оборот. Гарантируется конфиденциальность и защита от судебного преследования. Но с 1 января 2017 года в силу вступит декларирование расходов и доходов, что даст возможность раскрытию активов и счетов, где бы они не находились.

Условия кризиса толкнули произвести сокращение государственных расходов и субсидирования. По поручению Президента, Правительство должно произвести полную ревизию бюджетных программ. И сокращения в финансировании коснутся не только крупные проекты, такие как ЭКСПО, Универсиада, но и грандиозные празднования различных юбилеев. Казна будет сокращена на семьсот миллиардов тенге. Но эти сокращения не коснутся бюджетников, и они могут рассчитывать на повышение зарплат – в том числе учителя, врачи и социальные работники.

Третье – «масштабная приватизация и расширение конкуренции». По плану это должно высвободить ресурсы и обеспечить стабильный экономический рост. Президентом предлагается снять ограничения на приватизацию объектов госсектора, таких как «Самрук-Казына», «КазАгро», «Байтерек».

Для Казахстана опыт масштабной приватизации не нов. Сначала 90-х по стране прокатилось несколько волн приватизации. Первые волны приватизации были сделаны с целью создания основ для рыночной экономики, последняя же – в целях упрочения основ рыночной экономики и основная идея этой программы – придать импульс дальнейшему развитию частного бизнеса страны. Масштабная приватизация позволит Правительству в некотором роде освободить себя от обязательств по экономике, и передать ее в

руки рынка. Стоит отметить, что у данного постановления имеется немало противников. По мнению которых, приватизация может способствовать увеличению безработицы, закрытию и банкротству предприятий, университетов и научных центров [2].

В целом третье направление сводится к созданию рыночной экономики, где Правительству поручено создать условия для свободной и здоровой конкуренции.

Примерно тоже самое можно сказать и о четвертом направлении, где главным приоритетом являются привлечение иностранных инвестиций.

Ввиду сложившийся обстоятельств, Казахстану требуются вливания иностранных инвестиций и увеличение экспортного потенциала. Большую роль в этих вопросах отдается казахстанскому МИДу и развитию отношений в рамках ЕАЭС.

Пятое – перед Правительством поставлена задача разработать новую социальную политику, где государство будет поддерживать только социально уязвимых граждан, остальным же придется рассчитывать на собственные силы. На поддержку правительства в виде повышения зарплат с 1 января 2016 году могут рассчитывать работники здравоохранения – до 28 процентов, образования – до 29 процентов, социальной защиты – до 30 процентов. Стипендии и социальные пособия по инвалидности и потери кормильца будут повышена на 25 процентов. Так же с 1 января 2016 года была индексирована пенсия с опережением инфляции на 2 процента. Таким образом, Правительство нашло средства для роста зарплат и выполняет свои социальные обязательства перед народом во время этого масштабного кризиса, а поможет ли это народу пережить его, уже другой вопрос.

В своем Послании Президент уделил внимание и казахстанской молодежи, призвав ее осваивать рабочие специальности. Для этого он поручил Правительству к 2017 году разработать новый проект – «Бесплатное профессионально-техническое образование для всех», отметив при этом, что и сам начинал как рядовой рабочий.

Но такого личного примера недостаточно, тут необходима продуманная стратегия с дальнейшим трудоустройством молодых кадров и улучшения условий труда.

Подводя итог можно сказать, что в социальной политике существенных изменений нет. Но принципиально важным является повышение заработных плат бюджетникам, и в условиях пересмотра социальной политики государства, повышение оказывается просто необходимым.

Основные антикризисные направления схожи с классическими рекомендациями МВФ: сокращение бюджетных расходов и дотаций, ограничение социальной политики с сохранением только защиты социально-уязвимых слоев, фискальная приватизация, де-холдингизация, привлечение инвестиций от ТНК (транснациональная компания) и упрощение, с использованием опыта международных фининститутов, налогового поля. Все это означает, что у Правительства сегодня слабое видение новой экономической политики, но в процессе разработки самих программ воплотятся новые идеи, которые, так или иначе, прорываются даже в текущих решениях.

Так же могу добавить, что основная проблема цены на нефть и зависимости казахстанской экономики и тенге от котировок - фундаментальны. В среднем цена на нефть в последние годы была в районе 100 долларов/баррель. Поэтому последние годы мы просто "пировали", вместо того, чтобы проводить структурные реформы в экономике. Сегодня надо выдохнуть, признаться себе, что у нас серьезный внутренний кризис, который связан с наличием внутренних экономических проблем. Для развития малого и среднего бизнеса (а это может стать локомотивом казахстанской экономики) нужно снижать процентные ставки по длинным кредитам для предприятий. Только так мы можем стимулировать развитие промышленного производства и инвестиций в развитие экономики. Но даже после проведения серьезных (даже не популярных) реформ должно пройти лет 10-15, чтобы начался стабильный рост. Переждать не получится. Низкие цены пришли надолго, и это толчок для развития страны.

1 <http://regtv.kz/astana/semya/item/2541-potentsialnye-pensionery-vozmushcheny-ischeznoveniem-svoikh-vkladov.html>

2 <http://socdeistvie.info/main/18-zayavlenie-profsoyuzov-i-obschestvennyh-organizatsiy-protiv-totalnoy-privatizatsii.html>

Түйіндеме

Арзымбетова Анель Қасымқанқызы – магистрант, «Халықаралық қатынастар»

Сорбонна-Қазақстан институтының бөлімі. anelarzymbetova@mail.ru

Қазақстан жаңа ғаламдық шындықта

Осы мақалада қазақстан қоғамы мен үкіметінің алдында тұрған қауып-қатерлер, дағдарылысқа қарсы шаруалар мен шешу жолдары көрсетілген. Президенттің жолдауын толық түсінуге үшін біз әр мәселенің тармақтарының мұқиятты тексеріп анализ жасадық. Кәзіргі болып жатқан экономикалық дағдарыс мемлекеттің ішкі және сыртқы

саясатына әсер етеді. Қазақстанда сол қиыншылықпен кездесіп тұр. Сол себептен, үкіметіміз Президентпен бірге мемлекетіміздің экономикалық құлдырауға қарсы шаралар қолдану үшін кризисқа қарсы стратегияны шығарды.

Түйін сөздер: Президенттің жолдауы, үкімет, дағдарысқа қарсы стратегия, дағдарыс

Summary

A.Arzymbetova - master, Department of "International Relations" Sorbonne-Kazakhstan Institute,
anelarzymbetova@mail.ru

Kazakhstan in the new global reality

The article shows us problems which threaten to our state with the main methods of protection and solution to the crisis. To clearly understand the meaning of the message of our President we have to analyze every step of the program. Global crisis affect to the external and internal policy of each country. And Kazakhstan is not an exception. And today our government with lead of our President have to face with this problem. Because of this the anti-crisis strategy was developed.

Keywords: Message from the President, the Government's anti-crisis strategy, the crisis

УДК:327 (5-191.2):28

ОРТА АЗИЯ ЕЛДЕРІНДЕГІ АЙМАҚТЫҚ ҚАУІПСІЗДІК ЖӘНЕ ИГИЛ

Б.Сартбаев – *Абай атындағы ҚазҰПУ бМ050500-«Аймақтану» мамандығының 2 курс магистранты*

Өзін-өзі «Ирак пен Шамның Ислам мемлекеті» деп жариялаған (ИГИЛ) Таяу Шығыста барған сайын жаңа аумақтарды жаулап алып жатыр. Біраз уақыт бұрын ол өз жолындағы христиан мен мұсылмандардың басқа мектебіне тиесілі – «өзге дін өкілдерінің» көзін құрта отырып, ол Түркияның шекарасына дейін жақындады. Аталмыш мақалада автор Орталық Азия аймағындағы қауіпсіздік пен тұрақтылықты қамтамасыз етуге қатысты бірнеше мәселелерді көтереді. АҚШ пен НАТО әскерлерінің 2014 жылы Ауғанстаннан шығарылуына байланысты Орталық Азияда қалыптасқан жағдайға анализ жасалған және осы әрекеттердің әсері жайлы кейбір тұжырымдар келтірілген. Негізгі қауіп-қатер ретінде Ауғанстандағы жағдай мен ИГИЛ-дің аймақтың шекарасына таяп қалғандығы атап көрсетілген.

Түйін сөздер: Аймақтық қауіпсіздік, Орталық Азия, ИШИМ, экстремизм, терроризм, радикалды қозғалыс

Кейінгі кезде сарапшылар арасында Ауғанстаннан американдық әскерді шығарумен байланысты Орталық Азияда экстремистік топтардың белсенділігі арта түседі деген пікір қызу пікірталас туғызып отыр. «Ирак пен Шамның Ислам мемлекеті» (ИГИЛ) радикалды қозғалысы Орталық Азиядағы жағдайды тұрақсыздандыруға 70 миллион доллар бөліпті деген мәлімдеме отқа май құя түскендей болды. Осыған байланысты билік өкілдері сарапшылардан: ИГИЛ-дің осы аймаққа келу ықтималдылығы қаншалықты екендігін білгісі келеді?

ИГИЛдің даңқы өз аймағынан тысқары жерлерге де шыға бастады: жаңа мұсылман қозғалысына ауған мен пәкістан талибтары да өздерінің адал екендіктерін жариялап, ант берді. Жақында ИГИЛдің өкілдері өз ұйымдарының бір міндеті Орта Азиялық мұсылман елдеріндегі, сондай-ақ, Ресейдегі жағдайды тұрақсыздандыру екендігін жария етті. Сонымен бірге посткеңестік кеңістіктің азаматтары ИГИЛдің әскери содырларының құрамында барынша күресіп жүргендігі жайында бірнеше рет мәлімдеме де жасалды [5]. Бұл оқиғалар Орталық Азия елдерінің ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуде бірнеше маңызды аспектілерді ескеру керек екендігін бекіте түседі [6]. «АҚШ, Еуроодақ, НАТО мен БҰҰ-ы секілді әлемдік саясаттың жетекші ойыншылары Оңтүстік пен Орта Азия аймағына өз мәселесін шешуге көмек ретінде ғаламдық жаңа келісімге келмей – тұрақтылықтың ауылы алыс» [2]. Көптеген жылдар бойы Орталық Азия (ОА) қауіпсіздігіне әдеттен тыс қауіп-қатер оларға көршілес жатқан Ауғанстанмен байланысты. Ең алдымен, бұл терроризм мен діни экстремизм, есірткі саудасы. Бұл жерде тепе-теңдіктің тұрақсыздығы ретінде сипаттауға келетін Ауғанстанның өз ішіндегі жағдай да маңызға ие. Ол жерде екі топ бар: басым бөлігі пұштындықтар (көшбасшысы Ашраф Ғани Ахматзай) және елдің солтүстік жағындағы ұлттың бөлігі (Абдулла Абуллаұлының жақтастары), ең алдымен, тәжіктер. Өзінің пұштындық негізгі бөліктен екендігін ашып көрсету үшін Ғани (бұрынғы халықаралық қаржы құрылымының қызметкері және АҚШ-тағы профессор) өзінің Ахматзай деген рулық пұштындық атын белсенді түрде қолдана бастады. Алайда, пұштындар Ғаниға өз дауыстарын берсе де, олардың басым көпшілігі Талибандарды қолдауын жалғастырып отыр. Осы жерде, ауған армиясы құрамындағы басым бөлікке ие тәжік командирлері пұштындар үшін соғыса ма деген сұрақ ашық күйінде қалып отыр?

Ауғанстан мен АҚШ арасында 2014 жылдың 30-шы қыркүйегінде жасалған келісім-шарт бойынша ауған үкіметтік күштеріне көмек ретінде әрі контртеррористік операцияларға қатысу үшін американдық әскердің бір бөлігі елде қалып және шетелдік арнайы бөлімше де ел аумағында қалуы тиіс еді. 2015 жылы Ауғанстанда 12500 шетелдік әскерилер, олардың ішінде 9800 – американдық, ал 2016 жылы Ауғанстан-

нан толықтай алып кету үшін - 2015 жылдың аяғына таман олардың санын екі есе қысқартады. Мұндай келісім-шартқа қол қоюдың өзі Кабулдағы АҚШ-тың елшісі Джим Каннингем атап көрсеткеніндей аймақтағы Ауғанстан алдындағы АҚШ-тың өз міндеттемелеріне адал екендігіне жарқын мысал (сигнал) екендігінің белгісі. Associated Press хабарлағанындай 2016 жылы Ауғанстаннан өз әскерін шығарғаннан кейін де Вашингтон 1000-ға жуық әскери қызметкерлерін елде қалдыруға ниетті екендігін жеткізді. Елдегі қауіпсіздікті бақылауда ұстауды жергілікті үкіметтік күштерге тапсыра отырып, НАТО Ауғанстандағы өз миссиясының санын қысқартуды жалғастыруда. Бұрын да Ауғанстандағы НАТО әскерлерінің саны 50 мыңға жуық әскерді, оның 34 мыңы – американдық контингентті құраған. «Қауіпсіздік – біздің халқымыздың негізгі талабы, біз бұл соғыстан әбден мезіболдық, - дейді Ғани. – Біз үкімет қарсыластарынан, әсіресе талибтер мен Хезб-э-Исламидан саяси келіссөздерге қатысуларын өтінеміз». Талибтер мен олардың жақтастары оның бұл үндеуін құлаққа ілеме екен?

Сөйтіп, НАТО-ның Ауғанстандағы әскери миссиясы формальді түрде аяқталды және елдегі қауіпсіздікке деген жауапкершілік Ауған ұлттық қауіпсіздік күштеріне өтті (АНСБ-АҰҚК). Талибан бұны өз жеңісі деп біледі. Тек өткен 2014 жылы елде АҰҚК-ның 5 мың әскері қаза болды, бұл соңғы 13 жылдық операциялар кезіндегі біріккен Альянс күштерінің жиынтық шығынынан (3500 адам) да көп. Талибан өз кезегінде НАТО-ның белсенділігінің азайғандығын көбірек аумақты жаулап алуға қолайлы жағдай ретінде көріп отыр. Ауғанстанның президенті Ашраф Ғани Ауғанстанда Ислам мемлекетінің (ИГИЛ) өкілдері пайда болуы мүмкін екендігін айтып, АҚШ-қа АҚШ пен альянс әскерлерін Ауғанстаннан түбегейлі алып кетудің графикалық-жоспарын қайта қарауын ұсынды. Екінші Ирак ешкімге қажеті жоқ. Президент Ғанидің қауіп-қатерінің өзектілігін «Шешуші көмек миссиясының» басшысы генерал Джон Кэмпбелл (АҚШ) біраз төмендетіп, былай деді: «Бұл – Ирак емес. Мен ИГИЛ-дің Иракта орын алғанындай Ауғанстанда да пайда болғандығын көргім келмейді. Ауғандық қауіпсіздік күштері бұған жол бермейді» [8]. Өткен қыркүйекте Хезб-э-Ислами, немесе Ауғанстанның ислам партиясын 1975 жылдан бері басқарып келген көшбасшы Гүлбуддин Хекматияр ИГИЛ-ге қосылу мүмкіндігі қарастырылғандығын да атап өтті. Талибандардың ауғандық та, пәкістандық та (Техрик-э-Талибан Пәкістан) кейбір жасақтары да жарияланған ИГИЛ-дің Халифатты құру идеясына өздерінің одақтас қарым-қатынаста екендіктерін жеткізген. Кейінгі кезде ИГИЛ өкілдерінің Ауғанстан аумағындағы белсенділігі жайындағы мәлімдемелер өршіп кетті, атап айтсақ, белгісіз бір адамдар елдің әркілы провинцияларындағы ауылдарға еніп, ИГИЛ-дің атынан жаңа соғыс содырларын қабылдап, үйретіп жатыр мыс. Сондай-ақ, Ирак пен Сирия аумағындағы ИГИЛ-дің тез арадағы әрі жеңіске толы операциялары өз алдына тәуекел мен толқуды туындататын фактор болып отыр. Қазақстан, Қырғызстан, Тәжікстан, Түрікменстан мен Өзбекстанды қоса алғандағы посткеңестік Орталық Азияның барлық бес мемлекеті Ресей, Иран, Қытай және Ауғанстан секілді негізгі мемлекеттермен шектесетін аймақта орналасқан. Осы елдерде кездесетін әлеуметтік-экономикалық мәселелер халықтың кей бөлігінің радикаландырылуына негізгі себеп болып отыр. Мұның өзі өз кезегінде ИГИЛ өзінің жаңа содырлары мен идеологиялық жақтастарын тәрбиелеп шығаратын ортаға айналады.

Орталық Азия мемлекеттерінің қауіпсіздігіне ҰҚШҰ (Ұжымдық Қауіпсіздік туралы Шарт Ұйымы) кепілдік береді. Қазақстан, Қырғызстан мен Тәжікстанның талабы бойынша (2014 жылғы) желтоқсанда өткен ҰҚШҰ-ға мүше елдер саммитінің күн тәртібіндегі негізгі мәселесі НАТО-ның Ауғанстандағы әскер үлесінің азаюынан, «Талибан» қозғалысының оперативтік мүмкіндіктерінің артатындығын ескере келе, Орталық Азиядағы қауіпсіздікті талқылау болып табылды. Осыған орай, С.Шойгу елдерді Орталық Азиядағы оқиғалардың өрбуінің ең сорақы вариантына дайын болуға шақырды және Қырғызстан мен Тәжікстанның қарулы күштеріне ИГИЛ-дің содырлары мен ауғандық талибтерге төтеп беруде РФ көмектесуге дайын екендігін жеткізді. Тәжікстан басшысы 2013 жылғы 23-ші қыркүйектегі ҰҚШҰ-ның ресми Душанбеге тәжік-ауған шекарасын бекітуге одақтастардың көмектесуі жөніндегі шешімін толықтай орындауы қажет екендігін айтты. Қырғызстан президенті Тәжікстан шекарасына тікелей таяп келген әскери шиеленістің қауіп-қатеріне қарсы ҰҚШҰ елдерінің өзара келісіммен әрекет ету тиімділігін арттыру қажет екендігіне баса назар аударды. Эксперттердің пікірінше, Ауғанстан аумағынан келуі мүмкін ислам экстремистерінің әскери шабуылына қарсы күресу тұрғысынан Орталық Азия елдері ішіндегі «ең әлсіз буыны» өзінің бейтарап статусына (мәртебесіне) орай халықаралық қауіпсіздік күштерінің қолдауынан құр алақан қалатын Түрікменстан болып табылады. Сонымен қатар, 2014 жылы АҚШ-тың көмегімен басталған ресми Ташкентке әскери техника беру үрдісі 2015 жылы Өзбекстанның қорғаныс қабілеттілігін арттыруды көздеп отыр. Осыған орай, мынадай негізгі сұрақ туындап тұр: «Санкцияларға байланысты Ресей өз сыртқы саяси мүдделерін қанағаттандыруға қол жеткізе ала ма? Әрі АҚШ қазіргі кезде аса белсенділік танытпайды, инвестиция көлемі жөнінен Қытай оларды басып озып отыр» [4]. Қиыншылық

тарға қарамастан Ресейге Орталық Азия елдері үшін өз әскери-техникалық, қаржылық және ақпараттық ресурстарының бір бөлігін «сақтап» қоюы керек.

Сарапшылардың пікірінше, ИГИЛ негізінен – бұл осы уақытқа дейін «әлемдік жауыздық» қызметін абыроймен атқарып келіп, алайда өз тиімділігін жоғалтып алған «Аль-Каиданың» орнын басуға келген қолдан жасалған жасанды образ.

Дегенмен ИГИЛ-дің Орта Азияда өз мақсаттарына жете қоюы екіталай, тек осы аймақ елдерінен өз елдеріне қайтып келушілердің тарапынан кейбір өңірлерде өз жақтастарын шоғырландыру әрекеттері, нақты бір өлкеде теракт жасау ғана іске асуы мүмкін. Тіпті, мұндай қауіп те біраз дабырайтып көрсетілген: мұны «Өзбекстанның Ислам қозғалысы» мысалының негізінде қарастыра аламыз: өз үкіметіне қарсы соғысқан адамдар жиһадтық қозғалысқа кетіп, әлемнің түкпір-түкпірінде жүрсе де, олардың ешқайсысы Өзбекстанға ешқашан қайтып оралмастай болған. Бұдан гөрі барлық аталмыш елдер де жиһадтық міндеттерді жүзеге асыру үшін белгілі бір мобильді ресурстардың болуы қауіптірек. Алайда бұл тұрғыдан алғанда Қазақстан айтарлықтай төзімді болып көрінеді, дегенмен жиһадқа деген қолайлы құнарлы топырақ бұл жерде де кездеседі.

1 Афганистан и безопасность Центральной Азии. - Бишкек: Илим, 2005 вып.2.

2 Геополитические проблемы Центральной Азии. Реферативный сборник. - М., 2012. - С. 165.

3 Малащенко А. Центральная Азия: на что рассчитывает Россия? - М., 2012.

4 Сыздықова Ж.С. Орталық Азиядағы геополитикалық жағдайдың жаңа динамикасы // Ломоносов оқулары. Шығыстану. Ғылыми конференцияның баяндамаларының тезистері. - М., 2015. - 288-б.

5 URL: http://vlast.kz/politika/igil_v_centralnoj_azii_ocherednaja_strashilka_ili_realnaja_ugroza-10178.html

6 URL: <http://inosmi.ru/sngbaltia/20150629/228854027.html>

7 URL: <https://www.newkaliningrad.ru/news/community/963274-.html>

8 URL: <http://365info.kz/2015/02/igil-v-afganistane-i-centralnoj-azii-pravitelstvam-regiona-nado-byt-nacheku/>

Резюме

Б.Сартбаев - магистрант 2-го курса по специальности «регионоведение» - 6M050500, КазНПУ им. Абая, berik240186@mail.ru

Региональная безопасность в Центральной Азии и ИГИЛ

Самопровозглашенное «Исламское государство Ирака и Леванта» (ИГИЛ) захватывает все новые и новые территории на Ближнем Востоке. Некоторое время назад оно подступило к границам Турции, уничтожая на пути всех «иноверцев» - христиан и мусульман другой школы. В данной статье автором затрагиваются ряд проблем по обеспечению стабильности и безопасности в Центрально-Азиатском регионе. Проанализирована ситуация, сложившаяся в Центральной Азии после 2014г. С учетом вывода войск США и НАТО из Афганистана и сделаны некоторые выводы о последствиях этих действий. Выделяется в качестве основных угроз ситуация в Афганистане и приближение ИГИЛ к границам региона.

Ключевые слова: Региональная безопасность, Центральная Азия, ИГИЛ, экстремизм, терроризм, радикальное движение

Summary

SartbayevBerik - 2-course master of “Regional studies” - 6M050500 at KazNPU named after Abai, berik240186@mail.ru

Regional security in Central Asia and ISIL

The self-proclaimed «Islamic State of Iraq and the Levant» (ISIL) step by step has been occupying the new territories in the Middle East. Not long ago, it has advanced toward the Turkish border, destroying in its way all of «infidels» – Christians and Muslims of other schools. This article raises a number of issues to ensure stability and security in the Central Asian region. Also it has analyzed the situation in Central Asia after the withdrawal of US and NATO troops from Afghanistan in 2014. Situation in Afghanistan and the advance of ISIS to this region’s border has been emphasized as the main threat.

Keywords: Regional security, Central Asia, ISIL, extremism, terrorism, radical movement

ЕВРОПЕЙСКИЙ СОЮЗ – СТРАТЕГИЧЕСКИЙ ПАРТНЕР КАЗАХСТАНА

Н.Қойшыбайұлы – магистрант 2 курса специальности «Международные отношения»,
Научный руководитель: **А.И. Шалтыков** – д.п.н., профессор кафедры международных отношений
КазНПУ им. Абая

В статье анализируются проблемы стратегического партнёрства между Европейским Союзом и Республикой Казахстан. Раскрываются проблемы международной безопасности, инвестиций и экономическое сотрудничество между странами. В работе отмечается, что Европейский Союз для Республики Казахстан является одним из приоритетных направлений в многовекторной внешней политике. Европейский Союз является самым важным торгово-экономическим партнером и крупным инвестором для Республики Казахстан. В статье рассказывается об отношениях между Европейским Союзом и Республикой Казахстаном с момента приобретения независимости Казахстана до нынешних дней. Раскрываются непосредственные важные встречи представителей Европейский Союз и Республика Казахстан для плодотворного сотрудничества во многих отраслях, которые являются очень важными для Республика Казахстан.

Ключевые слова: Европейский Союз (ЕС), Республика Казахстан (РК), Центральная Азия, Соглашение о партнерстве и сотрудничестве (СПС), международное сотрудничество, инвестиций

После обретения независимости Республике Казахстан начала налаживать международное сотрудничество с зарубежными государствами.

Сотрудничество с Европейским Союзом является одним из приоритетных направлений в многовекторной внешней политике Республики Казахстана. Перспектива и необходимость развития этих отношений для Казахстана определяется международной ролью Европейского Союза в современном мире. Важность и приоритетность развития этих отношений определяются тем что ЕС является важным торгово-экономическим партнером Казахстана и крупным инвестором казахстанской экономики. С учетом глобализации и интеграции Республики Казахстан в мировое сообщество наше государство заинтересовано в сотрудничестве с ЕС не только в экономическом плане, но также вызывает определенный интерес богатый опыт законодательно-правового и научно-технического развития западноевропейских государств.

Начало сотрудничеству Республики Казахстан и Европейского Союза было положено уже в первый месяц независимости республики. 31 декабря 1991 г. государства-члены ЕС в своем совместном заявлении признали правосубъектность новых независимых государств (ННГ), возникших на территории бывшего СССР [1, с. 60].

По мнению специалистов, сотрудничество Казахстана с европейскими странами развивается как на двустороннем уровне, так и на многостороннем в рамках сотрудничества с Европейским Союзом. Наше государство занимает одно из приоритетных мест в политике стран-членов ЕС в Центральной Азии и Закавказье. Казахстан является мостом между Европой и Азиатско-Тихоокеанским регионом, что накладывает на него определенную степень ответственности за обеспечение мира и стабильности в регионе. Особо выделяется тот факт, что, несмотря на трудности переходного периода, руководству республики, в отличие от своих соседей по региону, удается поддерживать не только внутреннюю стабильность, что высоко оценивается европейскими политическими кругами, но и проводить наиболее инициативный и конструктивный курс на укрепление региональной безопасности [2, с. 183-184].

11 февраля 1992 г. между Комиссией ЕС и новыми независимыми государствами, в том числе и Казахстаном, был подписан Протокол, обеспечивающий институциональный механизм Технического сотрудничества на 1992 г. [3, с. 161], являющаяся первым международным документом, заключенным Республикой Казахстан после обретения независимости.

В апреле 1993 г. Президентом РК был подписан Указ об открытии Посольства Казахстана в Королевстве Бельгия. Несколько месяцев позже на это же посольство была возложена функция представительства Республики Казахстан в ЕС [4, с. 32].

Следующий шагом на пути к сотрудничеству с ЕС был сделан Президентом Казахстана Н.Назарбаевым 23 января 1995 г. в Брюсселе, когда было подписано Соглашение о партнерстве и сотрудничестве (СПС) между РК и ЕС, вступившее в силу с 1 июля 1999 г. Значение соглашения связано с масштабом данного международно-правового документа, его характером для отношений Казахстана с ЕС.

С 3 по 5 апреля 1995 г. в Министерстве экономики РК состоялась встреча представителей Правительства РК с представителями программы ТАСИС в Казахстане [5, с. 165]. Темой встречи было обсуждение

вопросов по определению проектов, нуждающихся в финансировании. На конференции по итогам трехлетнего периода реализации программы помощи с докладом выступил руководитель ТАСИС в Казахстане г-н Д.Лейстер

В ноябре 1995 г. заместитель Премьер-министра И.Тасмагамбетов посетил некоторые страны Европы с целью активизации сотрудничества Казахстана с ЕС. В ходе поездки состоялись встречи с руководителями Комиссии ЕС, представителями официальных и деловых кругов, и промышленному сотрудничеству.

Учитывая положительные результаты сотрудничества на основании СПС, Правительства Республики Казахстан и Евросоюза встали на путь обновления нормативной правовой базы, регулирующей большинство аспектов взаимодействия. Так, в июне 2011 г. в Брюсселе был дан официальный старт переговорам по новому Соглашению о расширенном партнерстве и сотрудничестве РК-ЕС.

Первый раунд переговоров по новому Соглашению РК-ЕС состоялся 12 октября 2011 г. в Астане, второй - 24-25 мая 2012 г. в Брюсселе, третий – 10-11 июля 2012 г. в Астане, четвертый – 9-10 октября 2013 г. в Астане.

Как отмечал в свое время посол Европейского Союза, Глава Представительства Европейской Комиссии в Казахстане г-н Майкл Хамфриз: «Соглашение о партнерстве и сотрудничестве обеспечивает политический и экономический диалог между ЕС и Казахстаном, позволяя обеим сторонам углублять взаимоотношения и быть информированными о достигнутом прогрессе во всех областях. Также служит в качестве предупреждающего компонента возможных проблем в торговле, экономике и политике. Соглашение расширяет экономическое сотрудничество в сфере промышленности и международного предоставления услуг. ЕС поддерживает переход Казахстана к рыночной экономике на основе демократических принципов и норм права, с интеграцией в региональное и мировое сообщество, с сохранением политической и экономической стабильности. В этом смысле, СПС обеспечивает рамки дальнейшего развития экономического и политического сотрудничества между обеими сторонами, как на основании двусторонних действий, так и в форме технической поддержки со стороны ЕС через TACIS» [6].

В соответствии с Соглашением о партнерстве и сотрудничестве, РК и ЕС предоставляют друг другу «режим наибольшего благоприятствования», что способствует развитию всех областей торговли, за некоторым исключением. Это обусловлено специальным регулированием данных сфер, так после первого заседания Совета по сотрудничеству между ЕС и Казахстаном, прошедшем в июле 1999 года, и заседания Комитета по сотрудничеству, проведенного в ноябре 1999 года, ЕС и РК подписали Соглашение по сталелитейной промышленности, вступившее в силу в январе 2000 года. В декабре 1999 было также продлено еще на три года Соглашение по текстильной промышленности, парафированное в октябре 1993 года в Брюсселе.

Согласно данным Министерства иностранных дел Республики Казахстан и Посольства Республики Казахстан в Брюсселе, ЕС является основным торговым и инвестиционным партнером Казахстана, опережая Россию и Китай. На долю ЕС приходится почти половина (49%) казахстанского внешнеторгового оборота и 47% привлеченного иностранного капитала в экономике Казахстана. Внешнеторговый оборот Казахстана со странами ЕС в 2012 году составил почти 53 млрд. долл. США, а за 9 месяцев 2013 г. составил 38,7 млрд. долларов США.

Важно отметить, что за период с 1993 по 2013 гг. валовый приток прямых инвестиций из стран ЕС в экономику Казахстана составил более 80 млрд. долл. США (из 170 млрд. долл. США всего привлеченных). Основные инвесторы: Нидерланды, Великобритания, Италия и Франция.

По мнению некоторых специалистов, «Стратегическое направление Европейского Союза на создание самостоятельной системы безопасности и обороны в рамках международных отношений пересекается с казахстанской стратегией многовекторного сотрудничества. Западноевропейские страны рассматриваются в качестве потенциальных партнеров Казахстана в военно-политическом отношении, которые будут в состоянии обеспечить поддержку инициативам Казахстана в укреплении мира, доверия и безопасности в Азии» [7, с. 18].

Европейские страны обладают большим опытом в решении проблем рода, как борьба с терроризмом, экстремизмом, сепаратизмом и наркоторговлей. Их опыт очень интересен для центрально-азиатских государств, которые уже столкнулись с подобными явлениями. На заседании Совета министров ЕС в апреле 2001 г. был принят план действий для Центральной Азии по борьбе с распространением наркотиков, которая обозначена в качестве приоритетного направления в кооперации ЕС и Центральной Азии.

Как утверждают казахстанские ученые в области международных отношений, особым аспектом сотрудничества РК и ЕС является противодействие производству и перевозке наркотиков. Так, в рамках

Комитета по Сотрудничеству в соответствии СПС, между Республикой Казахстан и ЕС предполагается образование подкомитета по контролю над наркотиками. Казахстан, рассматривая ЕС в качестве стратегического партнера в борьбе с наркоторговлей, по инициативе Представительства КЕС совместно с Государственным Комитетом по контролю за наркотиками в 1999 г. организовал миссию специалистов по наркотикам, включающую в себя целый ряд аспектов, среди которых: сотрудничество в законодательской области для приведения в соответствие с международными нормами казахстанского законодательства; содействие казахстанской полиции в борьбе с распространением наркосодержащих средств путем обучения специалистов в этой области; внедрение прогрессивных технологий, используемых полицейскими Европы и т.д. [8, с. 187].

Деятельность Представительства Комиссии ЕС в РК в информационной сфере заключается в информировании Комиссии ЕС о событиях и процессах, происходящих в данном регионе и его отдельных государствах. Причем информация касается практически всех основных сфер жизнедеятельности государства и посылается в Брюссель в виде ежемесячных отчетов. Ежегодно делается подробный анализ деятельности по текущему году для Брюсселя, в котором учитываются позитивные и негативные итоги.

Таким образом, учитывая все вышеизложенное, мы пришли к выводу, что в целом отношения с Европейским Союзом имеют общую характерную направленность – эффективное использование опыта и потенциальных возможностей для укрепления системы государственной службы, проведения экономических реформ в государствах региона, преодоления кризисных ситуаций, осуществления структурной перестройки, либерализации и стабилизации экономики, формирования рыночных структур и интеграции в систему международных хозяйственных связей в Республике Казахстан.

1 Ибрашев Ж., Енсебаева Э. *Европейский Союз во внешней политике Казахстана*. - Алматы: ПД «Домино», 2001. - с. 60.

2 *Внешняя политика Республики Казахстан: учебник // Под общей редакцией профессора К.И. Байзаковой*. – 2-е изд. доп. и исправл. – Алматы, 2011. – с. 183-184.

3 *Казахстан и Европейский Союз. Сборник документов и материалов*. - Алматы: НВШГУ, 1997. - с. 161.

4 *Внешняя политика Республики Казахстан. Хроника (1991-1999)*. - Алматы, 1999. - с. 32.

5 *Казахстан и Европейский Союз. Сборник документов и материалов*. - Алматы, 1997 - с. 165.

6 <http://www.investkz.com/>, 2000 г. Хамфриз М. *Европейский Союз и Казахстан: сотрудничество на пороге III тысячелетия*, Доступен: <http://www.investkz.com/journals/26/401.html> [Проверен 22/02, 2016].

7 Ибрашев Ж.У., Енсебаева Э.Т. *Европейский Союз во внешней политике Республики Казахстан*. - Алматы, 2001. – 18 с.

8 *Внешняя политика Республики Казахстан: учебник // Под общей редакцией профессора К.И. Байзаковой*. – 2-е изд. доп. и исправл. – Алматы, 2011. – с. 187

Түйіндеме

Н.Қойшыбайұлы - Абай ат. ҚазҰПУ 6М020200 – Халықаралық қатнастар мамандығының 2 курс магистранты, nurzhan_kaen@mail.ru, Ғылыми жетекші: **Шалтықов А.И.** - д.п.н. Абай атындағы ҚазҰПУ халықаралық қатнастар кафедрасының профессоры

Еуразиялық одақ - Қазақстанның стратегиялық әріптесі

Мақала Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы стратегиялық әріптестік мәселелерін талдайды. Халықаралық қауіпсіздік, инвестициялық және екі ел арасындағы экономикалық ынтымақтастықтың мәселелерін ашады. Қағаз Қазақстан Республикасындағы Еуропалық Одақ Қазақстанның көпвекторлы сыртқы саясатының басым бағыттарының бірі болып табылады. Атап Еуропалық Одақ ең маңызды сауда-экономикалық әріптесі және Қазақстан Республикасының ірі инвестор болып табылады. Бапда Осы күні Қазақстан тәуелсіздік алған сәттен бастап Еуропалық Одақ пен Қазақстан Республикасы арасындағы қарым-қатынас туралы әңгімелейді. Қазақстан Республикасы үшін өте маңызды болып табылады, Еуропалық Одақ және көптеген салаларда жемісті ынтымақтастығы үшін Қазақстан Республикасының өкілдері, маңызды кездесу бағыттауға кеңейтеді.

Түйін сөздер: Еуропалық Одақ (ЕО), Қазақстан Республикасы (ҚР), Орталық Азия, Әріптестік пен ынтымақтастық туралы келісім (ӘЫК), халықаралық ынтымақтастық, инвестиция

Summary

Koishybaiuly Nurzhan – 2th course muster specialty of International relations, nurzhan_kaen@mail.ru

Scientific supervisor: **Shaltykov A.I.** d.p.s. Professor of Department of International Relations, KazNPU named after Abay

European Union - strategic partner of Kazakhstan

The article analyzes the problems of the strategic partnership between the European Union and the Republic of Kazakhstan. Reveals the problems of international security, investment and economic cooperation between the two countries. The paper notes that the European Union to the Republic of Kazakhstan is one of the priorities of Kazakhstan's multi-vector foreign policy. The European Union is the most important trade and economic partner and a major investor in the Republic of Kazakhstan. The article tells about the relationship between the European Union and the Republic of Kazakhstan since

independence to the present day Kazakhstan. Expands to direct important meeting of representatives of the European Union and the Republic of Kazakhstan for fruitful cooperation in many fields, which are very important for the Republic of Kazakhstan.

Keywords: European Union (EU), the Republic of Kazakhstan (RK), Central Asia, the Agreement on Partnership and Cooperation Agreement (PCA), international co-operation, investment

УДК 327(5-191.):556.182

TRANSBOUNDARY RIVERS IN CENTRAL ASIA

K.K. Karymsakova – 2nd course master specialty *International relations*,
Scientific supervisor: **B.O. Zhanguitin** – *Doctor of Historical Sciences Institut Sorbonne-Kazakhstan*

All of the main rivers in Central Asia are transboundary, and all of them are being used simultaneously by several countries of the region in several areas in economy; mainly in irrigation and hydropower. First branch is traditional one, which is existing several thousands of years, while the second one is on a developing stage.

Therefore, problem of sharing water resources in Central Asia will not lose its relevance. Countries of this region have managed to avoid large-scale conflicts in this area for over 20 years of independence. However, ongoing debates and conflicts about changing the mode of operation of transboundary rivers such as Amu Darya and Syr Darya are creating alarming background, and causing concerns about the future of Central Asia.

The water sector in Central Asia has worsened after the collapse of Soviet Union. The conflict of interests between hydropower and irrigation developed gradually, and it did not appear at once on the background of revolutionary political reforms in Central Asia since 1991, inertia of water and energy complex control have played certain role.

Keywords: Central Asia, irrigation, hydropower, Syr Darya, Amu Darya, hydroelectric power station, Uzbekistan, Tajikistan, Kyrgyzstan, Kazakhstan

All of the main rivers in Central Asia are transboundary, and all of them are being used simultaneously by several countries of the region in several areas in economy; mainly in irrigation and hydropower. First branch is traditional one, which is existing several thousands of years, while the second one is on a developing stage.

Therefore, problem of sharing water resources in Central Asia will not lose its relevance. Countries of this region have managed to avoid large-scale conflicts in this area for over 20 years of independence. However, ongoing debates and conflicts about changing the mode of operation of transboundary rivers such as Amu Darya and Syr Darya are creating alarming background, and causing concerns about the future of Central Asia.

The water sector in Central Asia has worsened after the collapse of Soviet Union. The conflict of interests between hydropower and irrigation developed gradually, and it did not appear at once on the background of revolutionary political reforms in Central Asia since 1991, inertia of water and energy complex control have played certain role.

In accordance to the needs of the republic, system of water and energy resources redistribution worked quite efficiently in the era of centrally planned economy, due to which the interests in irrigation and hydropower were kept. Existing centralized planning mechanisms in the Soviet Union allowed maintenance of the balance of interests among hydrocarbon rich countries such as Kazakhstan, Uzbekistan, and Turkmenistan, in addition to Kyrgyzstan and Tajikistan that have huge reserves of water resources. [1.40 -41].

After the Soviet collapse, system in the region started to break down and eventually collapsed too. It is worth noting that Uzbekistan, Kazakhstan and Turkmenistan gave the first push in activating the efforts of Kyrgyzstan and Tajikistan in the construction of new hydropower facilities and reservoirs transfer from irrigation to energy mode. In particular, these countries are rich in energy resources, including Uzbekistan that first refused to barter, while certain amounts of water during the growing season were in exchange for cheap energy resources in winter by selling upstream countries that do not have their own hydrocarbon gas, fuel oil and electricity at market prices. In order to generate the missing electricity Kyrgyzstan and Tajikistan were forced to carry water releases from reservoirs in autumn-winter period, which led to a change in capacity and the state of rivers flow, and in winter to floods and lack of water during the growing season.

In order to reduce these negative consequences of Syr Darya a number of water storage tanks were built in Uzbekistan. More attention was paid on the modernization of irrigation systems, and areas under irrigation were reduced, so there has been a shift to less moisture capacity crops. Government has been actively promoting the idea of the construction of small hydroelectric power station in Central Asia - as counterbalance to major projects implemented by Tajikistan and Kyrgyzstan. [2].

In its turn, Kazakhstan tired of fighting with floods and flooding of a large number of villages in the South

Kazakhstan region due to Toktogul hydroelectric energy scheme built Koksarai counter regulator. This hydro construction is designed to take into water capacity, which used to come out of the crowded shores of Syr Darya, and left under its waters thousand buildings, and hundreds of thousands of hectares of fields of pastures in republic. According to Kazakhstan's government plans, water from Koksarai is going to be directed to irrigation of farmlands in South Kazakhstan and Kyzylorda regions in summer, and when the cup of the reservoir will be empty, there will be water meadows. In wet years, they plan to transfer water into the Aral Sea. Solving Aral problem together with the World Bank, Kazakhstan has built a dam between the northern and southern parts of the Aral Sea, which has improved the situation in its territory. Fishing has grown ten times; quality of drinking water has also improved as well as irrigation. Kazakhstan is also increasing areas using moisture-preserving technologies. In 2010, they have expanded lands to 11.2 million hectares, and now hold 67% of the grain wedge. Drip irrigation area has increased by 2.6 times. A legislative framework of state land reclamation in 2011 year has begun its implementation in the South Kazakhstan region in pilot regime [3].

Uzbekistan and Tajikistan: situation development by negative scenario

The main apple of discord between two countries now is construction of Tajikistan's Rogun hydroelectric power station. If Tajikistan will be able to lift the dam as targeted to 335m, it will be the highest dam in the world. Completion of the Rogun construction will absolutely eliminate the energy dependence of Tajikistan from Uzbekistan.

Uzbekistan sees Rogun as a direct threat to its national security. Firstly, Rogun hydroelectric power station is located in an area where earthquakes occur repeatedly; moreover, at its base, there is Ionahshsky tectonic fault with nine point's seismic hazard. In case of Rogun hydroelectric power station dam failure, height of the wave at the beginning of descent from the reservoir, depending on its filling, will be from 240 to 260 m. To Nukus, which is in the north of Uzbekistan, it will reach at height of 4-8m. Wave of such height and force will demolish all the six hydro systems, houses and enterprises, which are located at downstream [4].

There is no less worry Uzbekistan has on any changes in the capacity and usage of river flows in the region, because the construction of hydroelectric power station can lead to provision and environmental disaster. Although Tajikistan states that it will fill the reservoir at Rogun for 8 years, and it will not seriously affect the amount of drain, Uzbek side fears that during this period water will not almost reach the downstream countries. Tashkent has another concern as well. It lies in the fact that, by adjusting the water discharge at the Rogun hydroelectric power station, Dushanbe will deliberately limit the amount of water consumed by Uzbekistan and thus dictate its terms in any disputes [5].

However, Uzbekistan now, through which almost all the communications lead to Tajikistan, has considerably larger leverage on the Tajik side, rather than the opposite. Moreover, almost all of them are involved in this process, which 2010 years events clearly demonstrated, so after the unilateral withdrawal of Uzbekistan in late 2009 from the Unified Energy Ring of Central Asia, Tajikistan stopped receiving electrical power coming through Uzbek power circuits from Turkmenistan. In order to meet the needs of the country, they had to increase workload on the existing hydroelectric power station, which increased country's energy problems. The Tajik side, in return, has accused Uzbekistan of preventing development of Tajik hydropower, periodically turns off the gas supplies and arranges transport blockade. All the attempts by international organizations to play some sort of expert and mediator role in the conflict has not yet been successful, in addition, the parties have no general understanding of the legal issues.

Deputy Minister of Foreign Affairs of Tajikistan Mahmudjon Sobirov states that fears about the expected artificial water shortage and related issues of irrigated agriculture, which might occur after the construction of Rogun dam, actually have no basis. According to him, they are consequences of the lack of objective and reliable information on the completion of the Rogun hydroelectric power station and other hydroelectric facilities of the country [6].

At the end of February 2013, Minister of Land Reclamation and Water Resources of Tajikistan Rahmat Bobokalanov said that Tajikistan is going to continue pursuing a policy of harmonious cooperation of Central Asian countries in the field of water resources.

"There should not be any questions on both Syr Darya and Amu Darya, or other transboundary rivers, Tajikistan is, and the following years will fulfill all its commitments in transit of waters in these rivers, the main rivers of the water basin of Central Asia", - he said.

According to Bobokalanov, the process of filling assumed reservoir Rogun hydroelectric power station will be happening within 14 years, and this process will not influence on the availability of water resources in other countries [7, pp 102-105].

For its part, Uzbekistan is against the construction of the Rogun hydroelectric power station in Tajikistan, and

states that it is necessary to have UN-led international assessment of the project. According to Tashkent, the construction of hydroelectric power station capacity of 3,600 MW in the riverhead of Amu Darya will have a negative impact on agriculture of Uzbekistan, which receives water in the downstream. In addition, on April 13, 2011 the Uzbek Foreign Ministry issued a formal statement "about the position of the Republic of Uzbekistan on the construction of new hydropower facilities in the upper reaches of transboundary rivers in Central Asia." It states that "any decision taken neglecting the interests of neighbors, will worsen the situation of water supplies more in the lower reaches of Amu Darya and Syr Darya, and at the same time will exacerbate the environmental situation related to the desiccation of the Aral Sea, could have a negative impact on the living conditions of millions of citizens of Uzbekistan, Kazakhstan and Turkmenistan."

There is an obvious hint in the statement addressed to the leaders of Tajikistan, who seek "quick implementation of new large projects of hydropower facilities in the "best" Soviet traditions of unrestrained violence against nature, pursue commercial interests and "completely ignore neighboring countries concerns" [8].

In addition, at the same time in the Legislative Chamber of Oliy Majlis of Uzbekistan a round table devoted to the issues of water resources management of water resources with the participation of members of both houses of parliament and civil society organizations was held. Liberal-Democratic Party of Uzbekistan stated that any construction changes of hydraulic facilities and use of water resources of transboundary rivers will undergo international expertise, though the neighboring countries unilaterally try to continue the construction of the Rogun hydroelectric power station." Press service of the Parliament, focused its attention on the fact that "the resources of transboundary rivers cannot be a subject of bargain." "We cannot allow the water usage as an element to influence the situation in the region, as well as on their foreign policy, as a "loose change"- was said in a message.

In March 2014, in an interview with Deputy Minister of Agriculture and Water Resources of Uzbekistan Shavkat Khamraev, said that the only solution of water imbalances in Central Asia - is the construction of small hydroelectric power stations. He noted, "We are in favor, to build them, and we are building small hydroelectric power stations, which do not change the water and environmental conditions of the rivers, of the basin."

The analysis above shows that there is a very serious and intractable crisis in water issues in Central Asia, which has many dimensions: social, economic, international legal, military and political. As international experience shows, one of the most important ways of solving these kind of multidimensional and intergovernmental crises is cooperation between states, and creation of inter-state structures. The policy of unilateral decisions will only exacerbate conflicts and lead them in a blind alley [9].

1 Ясинский В., Мироненков А., Сарсембеков Т. {2011}Международная практика сотрудничества и проблемы развития гидроэнергетики в бассейнах трансграничных рек. Евразийский банк развития. - Алматы: РВАН.

2 Ашимбаев Д. Дюбовь к электричеству, или почему Таджикистан и Киргизия не считаются соседями. URL: <http://www.analitika.org/article.php?story=200606180383325>

3 Богданов А. Формула благоденствия. Что мешает задействовать гидроэнергетические ресурсы Средней Азии. URL: <http://www.analitika.org/article.php?story=20060882564129594>

4 Куртов А. Водные конфликты Центральной Азии. URL: <http://www.analitika.org/article.php?story=20050307121605551>

5 Турсунов А.А Гидрологические проблемы Республики Казахстан. URL: <http://www/ca-c/org/journal/13>

6 Блинов А. Воды в мире или где-то слишком много, или слишком мало. URL: fergana.ru/article/php?id=711

7 Цыценко К.В. Водно-земельные ресурсы бассейнов рек Центральной Азии: состояние и использование / Цыценко К.В., Т.И. Владимирова //Гидрометеорология и экология. Алматы, 2012. №3. С.102-105

8 Водосбережение: идеи, модели, инструменты. URL: <http://www/irp/kz/kip/3/1/117>

9 Хасенов М. Стратегия водно-энергетической безопасности Центральной Азии как один из основополагающих факторов интеграции государств региона. URL: <http://repository/eni/kz/handle/123456789/3139>

Түйіндеме

Қарымсақова Қ.К. - «Сорбонна-Қазақстан» институтының Халықаралық қатынастар мамандығының 2 курс магистранты, memoire-katira@mail.ru, Ғылыми жетекші: Тарих ғылымдарының докторы **Жангуттин Б.О**

Орталық Азия мемлекеттерінің трансшекаралды өзендері

Аталмыш мақалада Орталық Азия мемлекеттерінің өзендері трансшекаралды және осы аймақтың бірнеше мемлекеттері трансшекаралды болған өзендерді экономика саласының екі бағыты: ирригация және гидроэнергетикада қолданады. Бірінші сала бұл дәстүрлі болса, екінші сала даму барысында. Бұл өзендерді біргелікте пайдалану, бүгінгі таңда өз өзектілігін жойған жоқ. Егемендік жылдар ішінде Орталық Азия мемлекеттері көптеген дауларды болдырмауға тырысқанмен, Сырдарья және Амударья өзендерінің қолданылуы бүгінгі таңда Орталық Азия мемлекеттеріне қауіп төнгізеді.

Түйін сөздер: Орталық Азия, ирригация, суэнергетикасы, Сырдарья, Амударья, Өзбекістан, Тәжікістан, Қырғызстан, Қазақстан

Резюме

Карымсакова Катира магистрант 2 курса института «Сорбонна- Казахстан по специальности Международные Отношения, memoire-katira@mail.ru, Научный руководитель: Доктор исторических наук **Жангуттин Б.О**

Трансграничные реки Центральной Азии

В данной статье рассматривается проблемы возрастающего дефицита воды в бассейнах трансграничных рек ЦА. Данная ситуация обуславливает необходимость осуществления мер по технической модернизации и развитию водохозяйственной инфраструктуры, рационализации водопользования и водосбережения во всех отраслях экономики. Для этого требуются значительные инвестиции и, соответственно, должны быть правовые меры по их защите и снижению риска реализуемых проектов. Устойчивое экономическое развитие в бассейнах трансграничных рек как Амударья и Сырдарья зависит от эффективного межгосударственного взаимодействия и сотрудничества государств.

Ключевые слова: Центральная Азия, ирригация, гидроэнергетика, Сырдарья, Амударья, Узбекистан, Таджикистан, Киргизистан, Казахстан

УДК 327:341.43

КЕЛІССӨЗДЕР ЖҮРГІЗУДЕГІ АРАБТАРДЫҢ ҰЛТТЫҚ СТИЛІ

Қ.Исағалиев - *Абай ат. ҚазҰПУ профессоры, ҚР-ның еңбек сіңірген дипломаты*

Бұл мақалада дүниежүзі халықтары арасындағы әлемге әйгілі араб халқына тән «этика» әдеп мен келіссөздер жүргізудегі ұлттық стиль жөнінде әңгіме қозғалады. Араб халқы азиялық текте болса да, өзінің қандастары ішіндегі салт-дәстүрге берік оны байырғы калпында сақтауға тырысатын ұлт санатына жатады.

Қазіргі жаһандану заманында, кейбір ұлт өкілдерінің еуропа елдерінің мәңгісіз, мағынасыз, түсініксіз қылықтарына елестеушіліктері өріс алуды. Осындай «іс-қимылдар» тұрғын халықтар арасында егерден қалыптасқан ұлттық дәстүрге кері әсерін тигізбей қоймайды. Жас ұрпақ өте сезімтал болып келеді, сондықтан да батыс елдерінің идеологтары жастар бойына жат қылықтарды енгізуге тырысу арқылы оларды өзінің туған елінің салт-дәстүрі мен ана тілінен шектетуді мақсат етеді. Мұндай үдеріске қарсы тұратын бірақ жол – ол салт-дәстүрді берісактау және ана тілге деген құрмет.

Түйін сөздер: этика (әдеп), салт-дәстүр, ұлт өкілдері, ұлттық дәстүрлер, кері әсер, жат қылықтар, туған ел, ана тіл, берік сақтау, құрмет

Арабтардың ұлттық стилі туралы сөз қозғамастан бұрын, араб елдерінің өздеріне тән ерекшеліктерін ескерген жөн. Зерттеушілердің пікірінше, күллі арабтарға тән басты ерекшелік – ұлттық намыс, қалыптасқан тарихи сана-сезім, ел басқаратын күшті лидердің қажеттілігі және ежелден келе жатқан төрешілдік дәстүр.

Келіссөздерге қатысушы тараптар, арабтардың жеке тұлғаларға деген ілтипаты мен жалпы арабтық құндылықтарды құрметтеп, олармен сенімді байланыстар орнатуға ниеттенген жағдайда, екіжақты кездесулер мәнді де сәнді өтеді. Арабтардың келіссөздерге көзқарастары – олардың өзара талқылауға тиісті мәселелерге алдын ала дайындықпен келуінде.

Арабтардың бір тілділігі мен бір ескі мәдениетіне қарамастан, мемлекеттер құрылымы мен даму жолдары әртүрлі, ал саяси проблемаларды талқылауды олар жақтырмайды, себебі, өз елдерінде орын алған ішкі және сыртқы саясаттағы орын алған ұстанымдар бір-біріне ұқсамайды, сондықтан да өзара қайшылықтар тууы мүмкін деген желеумен саяси тақырыпқа көп бара бермейді. Арабтардың барлығының пікірлері бірдей деген – қате көзқарас. Бірақ, осыған қарамастан, бірігу идеясының тамыры тереңде жатыр. Мысалға, өткен ғасырдың 50-60 жылдар кезіндегі Египет пен Сирияның, Ливия мен Тунистің, Марокко, Египет пен Судан арасындағы алғашқы қадамдар – игі ойдың бастауы болып табылады.

Келіссөздер барысында арабтар әріптестерімен тығыз байланысқа түсуді қалайды, бірақ олардың мінез-құлықтары мен сөз саптауы бірдей емес. Егер де египет, сирия дипломаттары сөзқұмар болатын болса, басқалары тұйық болып келеді. Араб елдері өз дипломаттарын кәсіби мамандыққа дайындау үшін оларды шет елдерге жіберіп, ағылшын, француз тілдерін жете меңгеруді міндеттейді. Араб дипломаттары өте тәртіпті және өз істеріне мығым адамдар.

Келіссөздер кезінде арабтар дамыған елдерде қалыптасқан «саудаласу» үрдісін жиі пайдаланады. Олар еуропалықтарға қарағанда өте ұстамды, мұндай қасиет – ежелден келе жатқан дәстүрдің жалғасы. Мысалы, көшіп-қонып жүретін сахара адамының (бедин) тұз сұрап келіп, әңгіменің қызығына түсіп кетіп, уақыттың қалай өтіп кеткенін байқамай қалатын кездері де болады. Сондықтан да, араб еліне іскери сапармен келгенде, уақыттың кестемен жүруін қадағалау қиындыққа түседі. Кейбір еуропалықтардың жылдам, белгіленген мерзімде келісімдерге қол жеткізудегі асығыстығы – арабтарға жағымсыз әсер қалдырады, мұндай әріптестерді олар мазасыз, шыдамсыз адамдар деп түсінеді.

Арабтар әріптестеріне жылы шырай көрсетуге тырысып-ақ бағады. Бірінші кездесу – сәлемдесу, денсаулық және отбасы жөніндегі ақпараттар алмасудан басталады, бұл рәсім бірнеше сағатқа созылуы мүмкін. Естеріңізде болса, еуропалықтар тұңғыш кездесу кезінде ауа райы, мәдениет және өнер туралы сөз қозғайтын еді ғой. Мәселені талқылау барысында арабтар, өз делегациясы құрамындағы топтар мүшелерімен ашық ақылдасып, кеңеседі. Мұндай үрдісті олар – арамызда жасырын сыр жоқ деп түсіндіреді және де әріптестерімен осындай әдіспен жұмыс жасауды қалайды.

Келіссөздер барысында арабтар, өз елінің дәстүрін құрметтеуге ерекше мән береді. Қол жеткізуге бағытталған келісімдер тарихи құндылыққа негізделеді, олар ұлттық намыс пен тәуелсіздікке өте сезімтал.

Келіссөздер кезінде арабтар – дауыс ырғағы, бет, қол қимылдарына ерекше назар аударады. Мысалы, еуропалықтардың келесі күнгі кездесудің нақты мезгілін айтқанда, олар: «Бәрі бір Алланың қолында!» деп жауап береді, оның мәнісі: «мен белгіленген уақытта келермін-ау, бірақ кенеттен ауру-сырқау, кездейсоқ оқиғалардан аман болсам» дегенді білдіреді.

Арабтар жүргізетін келіссөздердің негізі – шарифат ережесін дұрыс сақтау, оның талабын бұзған адамдар қатаң жазаға тартылады, сондықтан да арабтармен өзара жасасқан шарттар мен келісімдерде сыбайлас жемқорлыққа жол жоқ. Өзара сенім – арабтар үшін байлықтан да жоғары.

Бірің сөз дипломатиялық этикет (әдеп) туралы.

Араб мемлекеттеріндегі қазіргі кездегі қолданыста бар – этикет, протокол және дәстүр, сол елдің тұрмыс жағдайы, діні және идеологиясымен ұштастырылған. Кейбіреуіндегі әдептер ортағасырлық салт-санаға негізделген болса, басқаларында – өркениетті елдердегідей, бұларды кездесу, сұхбаттасу, келіссөздер жүргізу кезінде дұрыс пайдалана білген жөн. Біріншіден, Құранды сынауға жол жоқ, оны құрметтеген абзал. Екіншіден, әйел адамға дұрыс түсіністікпен қарау. Танысу кезінде ер адамнан оның әйелінің хал-жағдайы туралы сұрақ қоюға болмайды, оның орнына ер балалары, әріптесінің ұлдары жөнінде әңгіме қозғаған жөн. Танысарда ер адам жасы мен лауазымына қарамастан әйелмен бірінші болып амандасады. Әйелге қол беру – әбестік. Жас ер азамат өзінен үлкендерге қол беріп амандасады. Бұл салт – ежелден келе жатқан дәстүр. Оның мағынасы – «менің қолымда қаруым жоқ, шын жүрегіммен қару ұстайтын қолымды сізге ашық ұсынып тұрмын» дегенді білдіреді. Кейбір дипломатиялық қабылдауда, еуропадағыдай, әйелдердің қолын сую үрдісі арабтарда мүлде жоқ, оның орнына мәртебелі араб әйеліне қарап, көп көз тоқтатпай, сәл ғана бас иген жөн. Араб әйелдерінің қолынан сүймеудің де өзіндік сыры бар. Мұндай ақсүйектік кездесулерде, әйелдердің қолында қол сөмкесі мен орамалдары болуы керек, бұл – араб әйелдерінің екі қолы бос емес дегенді білдіреді. Кездесу кезінде ер адамдар екі мәрте беттерін түйістіріп, бір-бірін құшақтап, арқаларынан қағады.

Арабтардың қанымен біткен «саудаласу» үдерісі тек қана жоғарыда, келіссөздер барысында айтқандай емес, жәй өмірде де өте жиі кездеседі. Дүкенде, әсіресе, базарда сатып алатын тауарлар төңірегіндегі саудаласудан сатушы ләззат табады, тауарға сұраған ақшасын бере салсаң, сатушы ренжиді.

Арабтардың қонақты қарсы алуында да ерекшеліктер бар. Ол кездесу өтетін бөлмеге бірінші болып кіреді, еуропалықтар сияқты, арабтар әуелі қонағын кіргізіп, өзі артында қалмайды. Мұның сыры мынада: «баяғыда бедуиндер тіккен шатыр ішінде бөтен адамдар болып, қонақтарды қамауға алу үшін шақырғандығы» деген ойдан алшақ ұстау.

Араб елдерінде, сол қолымен амандасу немесе бір нәрсе алғанда, бергенде сол қолды пайдалану – көргенсіздікке жатады. Арабтар сол қолды лас қол деп санайды, себебі, оларда сол қолмен тәні мен ұят жерлерін жуады деген ұғым бар. Сондықтан да құжаттарды, есім кәртішкелерді, естелік сыйлықтарды оң қолмен берген абзал.

Мұсылмандарға түскі ас, кешкі тамақ үстінде арақ, шарап ұсынуға болмайды, ал егер де танысыңмен жеке қалғанда, не оның шет елде оқығанын білетін болсаң, онда ретін тауып әріптесіңе алкоголь ішімдігін ұсынсаң, мүмкін ол көңіліңді қалдырмауы да ықтимал. Үстел үстіне шошқа етінен жасалған тағам қойылмайды. Әрине, қонаққа шақырар алдында, мұсылман әріптесіңнен нені қалайтынын алдын ала білген жөн. Арабтар көбінесе қой етін жеуді ұнатады, ол бағзы заманнан келе жатқан дәстүр. Мысалы, Иракта сиыр етін үстел үстіне турамай мүшесімен қояды, олар етті пышақсыз қолмен жұлып жей береді, ал Алжирде отқа қақталған қой етін дастарханға тұтасымен қояды, ішкі құрылысын алып тастап, оның орны күрішпен толтырылады.

Адамдар кездесу, пікір алысу кезінде көп нәрсені түсінеді, байқайды, келесі сұхбат тартымды да нәтижелі болу үшін, алғашқы алған әсерден тиісті қорытынды шығаруға тырысады. Мұндай ізгі қасиет тек қана саясаткерлер мен іскер адамдар арасында ғана орын алатын үрдіс емес, жалпы қарапайым жандарға тән абзал қасиеттің негізі. Келіссөздер барысында өзара сенім орнату, бір-біріне құрметпен қарау – барша халықтың ұлттық стилінде бар қағида.

Резюме

Исагалиев К.И. – проф. КазНПУ имени Абая, заслуженный дипломат Республики Казахстан, issarus30@mail.ru

Проведение переговоров в арабском национальном стиле

В данной статье речь идет об этике и национальном стиле ведения переговоров, присущие арабам, которые, в течение веков, строго соблюдают народные традиции и обычаи. Хотя идеологи западных стран стараются вбить клин в арабские традиции, народ, в своем большинстве, остается верен историческим корням, препятствуя, при этом, внедрению в их сложившуюся жизнь отдельных чуждых элементов Запада.

Ключевые слова: этика, обычаи и традиции, представители нации, национальные традиции, чуждые элементы, родная страна, родной язык, уважение

Summary

Issagaliyev K.I. - Abai KazNPU Professor, Distinguished diplomat of the Republic of Kazakhstan, issarus30@mail.ru

Conducting negotiations with the Arab national style

This article is devoted to arab ethics and national negotiating style inherent in the Japanese, who obey national traditions and customs for centuries. While ideologues of the Western countries are trying to drive a wedge in the arabic traditions, the people, for the most part, remain faithful to the historical roots, preventing the introduction in their current lives from separate alien elements of the West.

Keywords: ethics, customs and traditions, the representatives of the nation, national traditions, alien elements, native country, native language, respect

УДК 327(574)

ДВУСТОРОННИЕ ОТНОШЕНИЯ КАЗАХСТАНА СО СТРАНАМИ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

А.К. Мухашбаев – магистрант специальности *Международных отношений КазНПУ им. Абая*,
Научный Руководитель: Т.Н. Чумаченко – к.полит.н. ст.преп. кафедры международных отношений

Данная статья посвящена вопросам двусторонних отношений Республики Казахстан со странами Центральной Азии в наши дни. Автор раскрывает задачи, цели и результаты, достигнутые путем налаживания дипломатических отношений со многими государствами и международными организациями. Отношения Казахстана со странами Центральной Азии носят многогранный характер, так как связи между государствами сложились давно и затрагивают важнейшие сферы жизнедеятельности населяющих их народов. Особое внимание уделяется важности интегрирования Казахстана в азиатский рынок в силу его глобальной значимости, географической общности в сочетании с углублением двустороннего сотрудничества с государствами региона.

Ключевые слова: Казахстан, Центральная Азия, двусторонние отношения, стратегия, внешнеполитические интересы, интеграция, регион, экспорт, международные, сфера, Астана, фактор, инвестиция, организация

Во внешнеполитической стратегии Казахстана страны Центральной Азии объективно занимают одну из ключевых позиций. И хотя во внешнеэкономическом плане они не играют для Казахстана той роли, которая принадлежит России, КНР или США, тем не менее в потенциале способны занять более существенное положение. Объективно это обусловлено очевидным фактором географической смежности территорий стран Центральной Азии. Этим фактором обусловлена взаимозависимость прежде всего в транспортно-коммуникационной и водно-энергетической сферах в результате схожести целого спектра внешнеполитических и внешнеэкономических задач и проблем. В силу различных причин интеграционные проекты, возникавшие в Центральной Азии на протяжении 1990-2000 гг., оказались нереализованными. К примеру, одна из видимых причин связана с частым изменением приоритетов в рамках региональных инициатив. Вместе с тем Казахстан остается сторонником и активным участником различных региональных организаций. Выступая за интенсификацию центральноазиатского сотрудничества, в 2005 г. Астана обратилась к своим южным соседям с очередным призывом заняться вопросами региональной интеграции и анонсировала идею Союза Центральноазиатских государств (СЦАГ). В качестве основы для реализации этой инициативы предлагался Договор о вечной дружбе, существующий между Казахстаном, Узбекистаном и Кыргызстаном. Астана предложила странам ЦА в перспективе «перейти к тесной экономической интеграции, двигаться к общему рынку и общей валюте».

В настоящее время все более динамичный характер приобретает сотрудничество Казахстана с другими странами Центральной Азии. С народами этих стран нашу республику связывают исторически сложившиеся многовековые родственные, культурные, политические и экономические узы. Сегодня Казахстан является не только географически самым крупным государством региона, но и общепризнанным региональным лидером в сфере экономического развития.

С 2001 года Республика Казахстан стояла у истоков создания Шанхайской организации сотрудничества (ШОС), и одним из ключевых направлений во внешнеполитической деятельности страны стало участие в ее деятельности. В настоящее время ШОС объединяет Казахстан, Кыргызстан, КНР, Россию, Таджикистан и Узбекистан. Статус наблюдателя в этой организации статус наблюдателя имеют Монголия, Иран, Индия и Пакистан. Диалог на платформе ШОС дает Казахстану возможность для конструктивного обсуждения и согласования позиций со странами-участницами по широкому спектру вопросов. В их числе главным образом вопросы политического, торгово-экономического и гуманитарного взаимодействия. Казахстан традиционно является одним из наиболее активных членов этой организации, деятельность которой в обеспечении политической стабильности и безопасности превратила ШОС в одну из авторитетнейших международных организаций в мире. Вышесказанное наглядно демонстрирует тот факт, что за годы независимости Казахстан превратился в уверенное в своих силах государство. Одним из залогов данного состояния является грамотная и эффективная внешняя политика, проводимая руководством страны [1].

Одним из факторов, объединяющим все пять государств Центральной Азии, является их общая история – годы государственного строительства в рамках СССР и ускоренной модернизации, которую они пережили за это время. Будущее Казахстана тесно связано с перспективами развития четырех Центральноазиатских стран. В создавшихся условиях обеспечение безопасности и процветания какой-либо отдельной страны невозможно, во-первых, усилиями ее одной и, во-вторых, если в соседних республиках будет разруха и нестабильность. Вот почему региональная интеграция – это наш другой приоритет, определяющий отношения с соседями по ЦА. Сегодня мы продвинулись уже далеко вперед по данному пути, и, кажется, наши соседи также осознают риски и опасности глобальной конкуренции и значение региональной интеграции. ЦАС – важное тому подтверждение. В силу данных обстоятельств формат Содружества не мог удовлетворить потребности стран региона и вызвал к жизни новые формы партнерства между Казахстаном, Кыргызстаном, Узбекистаном и Таджикистаном. Основные структуры, внутри которых традиционные связи получили дальнейшее развитие, – это Таможенный союз, переросший в Евразийское экономическое сообщество, включающее Россию, Казахстан, Беларусь, Кыргызстан, Таджикистан. Еще одной структурой является Центральноазиатское сообщество, куда вошли четыре государства Центральной Азии, за исключением Туркменистана. Кроме того, традиционно большую роль играет режим личных контактов лидеров стран и двусторонний формат сотрудничества [2].

Для Казахстана важно интегрироваться в азиатский рынок в силу его глобальной значимости, географической общности и схожести проблем для региона Центральной Азии. Экономическое значение и роль Казахстана в Азии определяют в настоящее время следующие факторы: глобальная значимость ЦАР и статус РК как регионального экономического лидера; экономический потенциал республики; характер экономического сотрудничества в регионе. Товарная структура внешней торговли Казахстана отражает характер международной специализации страны. Интеграция Казахстана в систему международных экономических отношений основана в настоящее время на ключевой роли в экономике топливно-энергетического комплекса. Основной объем экспортных и импортных операций Казахстана приходится на страны дальнего зарубежья.

В настоящее время происходит переосмысление роли Азии в мировой экономической системе. Неоспоримым фактом является то, что Азия стала двигателем мировой экономики, а глобальному хозяйству все более становятся присущи азиатские черты. Центрально-Азиатский регион оказался в центре процессов геополитического и геоэкономического балансирования потенциалов стран Запада и Востока и экономической интеграции регионов Азии. С ростом влияния стран Азии на формирование глобальных тенденций меняется формат отношений Казахстана с азиатскими государствами, концепция и стратегия международного экономического сотрудничества в Евразийском регионе и, прежде всего, со странами Центральной Азии. То есть тенденции развития экономики Азии оказывают непосредственное влияние на формирование внешнеэкономической стратегии Казахстана. Товарная структура внешней торговли отражает уровень конкурентоспособности товаров, производимых в РК. На зарубежных рынках в настоящее время наиболее конкурентоспособны минеральные продукты и металлы. Азиатский регион, как новый глобальный рынок потребления, оказывает огромное влияние на структуру внешней торговли стран ЦАР и Казахстана, в частности. Тенденции мировой торговли формируются сегодня преимущественно в Восточной Азии. Объемы мирового потребления в странах Восточной Азии превышают объемы потребления товаров в других регионах Азии, вместе взятых. На формирование внешнеторговой концепции РК влияет специфика торгово-экономических отношений различных регионов Азии. Страны Восточной и Юго-Восточной Азии являются крупнейшими региональными экспортными инвестицион-

ных товаров (машины, оборудование, транспортные средства, а страны Западной Азии – сырьевых ресурсов (преимущественно минеральных продуктов, Южной Азии – промышленных товаров. Разница в структуре потребления между регионами заключается в объемах потребления минеральных продуктов. Наименьшую потребность в них испытывают страны Западной Азии, наибольшую – страны Южной Азии. Крупнейшим потребителем этой группы товаров в натуральном выражении являются страны Восточной Азии. Географическая структура официально регистрируемой внешней торговли товарами за 2010 года сложилась для Казахстана следующим образом: 48,7% торгового оборота приходилось на страны Европы (в том числе на Италию – 13,7%), на страны СНГ – 24,2% (в том числе 17,8% - на Российскую Федерацию), на азиатские страны – 26,7% (в том числе КНР – 17,3%, другие страны – 7,6 %. На Индию приходится всего 0,4% товарооборота Казахстана.

Основные этапы формирования современных международных связей РК связаны с периодами проведения экономических реформ в рамках принятых Стратегий экономического развития страны до 2020 г и 2030г. На начальных этапах реформирования практически не было альтернативы экономическим связям внутри СНГ. Начиная с 1995 г, наблюдается динамичное развитие экономического сотрудничества с Западом. Период подъема азиатской экономики отразился на темпах роста товарного обмена РК со странами Азии. Соответственно формировались приоритеты в выборе торговых партнеров РК. В СНГ основным экономическим партнером стала Россия, в Европе – страны ЕС (Италия, Франция, Нидерланды, Австрия, Германия), в Америке – США, в Азии – Китай. К числу главных экономических партнеров Казахстана в зарубежной Азии, наряду с Китаем, относятся: в Восточной Азии – Республика Корея и Япония, в Южной Азии – Иран и Индия, в Западной Азии – Турция, Израиль, ОАЭ.

Товарооборот Казахстана с Индией в 2010 г. равнялся 313,8 млн. долл. США. На долю КНР сегодня приходится основной объем товарного обмена РК со странами зарубежной Азии (более 14 млрд. долл.). Доля Индии в товарообороте РК со странами Зарубежной Азии – около 1,5%. Китай стал вторым после России торговым партнером Казахстана и первым по объему экспортных операций с зарубежными партнерами. Объем поставок китайских товаров в республику увеличился в 2010 г. по сравнению с 2000г. в 18,5 раз. В то же время объемы поставок индийских товаров в Казахстан (в основном чай, медицинские препараты, текстиль), на которые приходится основная доля взаимной торговли с Индией, существенно не изменились. Несмотря на позитивную динамику казахстанско-индийского сотрудничества в сфере торговли, и тот факт, что Казахстан в настоящее время является самым крупным торговым партнером Индии в Центральной Азии, потенциал двустороннего сотрудничества не реализован в полной мере. На Индию в настоящее время приходится всего 0,2% общего объема экспорта и 0,8 % импорта Казахстана.

Инвестиции в Казахстан из Азии пока уступают по объему и динамике поступления - европейским и американским, но опережают - инвестиции из стран СНГ. Аналогичная ситуация с валовым оттоком инвестиций из РК также подчеркивает наличие неиспользованного потенциала финансового сотрудничества со странами Азии.

Самым крупным азиатским инвестором Казахстана является Китай. На его долю сегодня приходится более 60% общего объема региональных прямых инвестиций в республику. Далее по масштабам инвестирования следуют Япония (17,1%) и Республика Корея (4,9%).

Основными сферами вложения прямых инвестиций в РК в 2010г. для стран Азии стали строительство, операции с недвижимым имуществом, финансовая деятельность и горнодобывающая промышленность. Эти же отрасли рассматривались в качестве наиболее привлекательных зарубежными инвесторами из других регионов. Внешнеэкономическое сотрудничество Казахстана со странами Азии направлено сегодня на решение следующих основных проблем:

- привлечение финансовых ресурсов путем развития региональных финансовых рынков стран ЕЭП, ЕврАзЭС, Восточной и Юго-Восточной Азии;
- модернизацию производства за счет совместного освоения рынка инновационных технологий;
- обеспечение региональной экономической безопасности путем координации и формирования общих направлений деятельности существующих региональных интеграционных союзов.

Идея экономической интеграции в масштабе азиатского региона осуществима в рамках совместных формальных и неформальных саммитов на внутрорегиональном и глобальном уровнях. Здесь представляется возможным обсуждение и согласование проблем экономического (энергетического) развития региона на уровне взаимодействия региональных международных союзов СНГ, ШОС, АСЕАН, ОПЕК, БРИКС и др. [3].

Динамично развиваются связи Казахстана со странами региона по линии Международного Фонда спасения Арала (МФСА) и его структур – Межгосударственной координационной водохозяйственной

комиссии (МКВК) и Межгосударственной комиссии по устойчивому развитию (МКУР). МФСА является инструментом коллективного воздействия на экологическую и социально-экономическую обстановку в бассейне Аральского моря. В течении 20 лет в рамках трех Программ по оказанию помощи странам бассейна Аральского моря (ПБАМ) правительствами стран Центральной Азии вложено несколько миллиардов долларов США для реализации многочисленных проектов по налаживанию механизма совместного управления водными ресурсами, восстановлению территорий, попавших под влияние экологической катастрофы, обеспечению чистой питьевой водой и улучшению здоровья населения, сокращению уровня бедности и безработицы в бассейне Аральского моря. В период председательства Казахстана в МФСА (2008-2013 гг.) разработана и утверждена ПБАМ-3, которая включает 44 проекта социально-экономической, экологической и гуманитарной направленности. Впервые подобная Программа подготовлена в тесном сотрудничестве с такими международными донорскими и международными организациями, как ЕЭК ООН, ЕС, GIZ, Всемирный Банк, Евразийский банк развития, ЮСАИД, Региональный Центр ООН по превентивной дипломатии, Швейцарское Агентство по сотрудничеству и развитию и др.

Реализация Правительством Республики Казахстан первой фазы проекта Регулирование русла реки Сырдарья и сохранение Северной части Аральского моря (РПССАМ-1) в тандеме с Всемирным Банком существенно улучшило социально-экономическую и экологическую обстановку в Казахском Приаралье, дальнейшее развитие которой предусмотрено во второй фазе РПССАМ на 2013-2014 гг. Предоставление в 2008 году МФСА статуса наблюдателя при Генеральной Ассамблее ООН также является свидетельством признания проблемы Арала в глобальном масштабе. Казахстан убежден, что решение существующих водно-энергетических проблем региона возможно только при тесном взаимодействии всех стран Центральной Азии и согласовании основных принципов гарантированного использования, охраны и деления водных ресурсов межгосударственных источников, по которым, имеется общее понимание и конструктивные намерения стран региона [4].

У Казахстана со всеми странами региона сложились сложные отношения, а иногда можно констатировать практическое отсутствие отношений (например, с Таджикистаном). Т.е. отношения либо никакие, либо недостаточно хорошие. Даже в отношении Кыргызстана, с которым у Казахстана могло бы быть больше взаимопонимания, все далеко не безоблачно. Во многом на это влияет недостаточно стабильная внутривосточная ситуация в Кыргызстане, которая сдерживает Казахстан от более тесного сотрудничества. Непростые отношения у Казахстана и с Узбекистаном. Я не знаю, как видится ситуация в Узбекистане, но на "сотрудничестве" наших двух стран не могут не сказываться негативно, например, "торговые войны", которые случаются регулярно. Один из последних случаев – это отказ Узбекистана от закупок казахстанской муки. Понятно, что есть национальные интересы страны в вопросах продовольственной безопасности, но этот шаг, по моему мнению, не добавил положительных оценок в адрес Узбекистана со стороны (в данном случае) казахстанского бизнеса. В свою очередь было бы интересно, конечно, услышать критику в отношении Казахстана со стороны узбекских экспертов [5].

Перспективы дальнейшего развития взаимоотношений Казахстана со странами Центральной Азии, темпы и масштабы интеграционных процессов в регионе, скорее всего, будут зависеть, во-первых, от политической составляющей и, во-вторых, от готовности национальных экономик к проведению соответствующих преобразований и внедрению общепринятых в мировой практике форм и методов экономического регулирования. Обратив первоочередное внимание на строительство стабильных и предсказуемых взаимоотношений в первую очередь со своими соседями – государствами Центральноазиатского региона и России, Республике Казахстан удалось добиться главного: сохранить территориальную целостность государства, обеспечить спокойствие на его пограничных рубежах, создать необходимые благоприятные внешние условия для плодотворной деятельности внутри страны.

1 Посольство Республики Казахстан в Туркменистане: Внешняя политика, <http://www.ashgabat.kz/>

2 Сотрудничество Казахстана со странами Центральной Азии, <http://www.kazportal.kz/>

3 Мухамеджанова Д.Ш. «Казахстан В Экономике Азии И Перспективы Сотрудничества С Индией», <http://kisi.kz/>

4 Министерство Иностранных Дел Республики Казахстан: Сотрудничество со странами Центральной Азии в сфере рационального использования водно-энергетических ресурсов - Алматы, 10 декабрь 2013, <http://www.mfa.kz/>

5 Парамонов В. «Интеграция в Центральной Азии: взгляд из Казахстана» 13 март 2014, <http://www.nomad.su/>

Түйіндемe

Мухашбаев Азамат Кайратұлы - «Сорбонна-Казахстан» Институтының Магистранты, Алматы қ-сы, Казахстан, e-mail: azamat_kairatuly@mail.ru, Жетекшісі: сфк Чумаченко Татьяна Николаевна

Орталық Азия елдері мен Қазақстан арасындағы екіжақты қарым-қатынастар

Бұл мақалада Қазақстан Республикасының бүгінгі таңдағы Орталық Азия елдерімен екі жақты қарым-қатынас-

тардың мәселелеріне көңіл бөлінеді. Автор Қазақстан Республикасының көптеген елдер мен халықаралық ұйымдармен дипломатиялық қарым-қатынастар құру арқылы қол жеткізген мақсаттарды, міндеттерді және нәтижелерді айқын ашып көрсетуге тырысады. Қазақстан Республикасының Орталық Азия мемлекеттерімен қарым-қатынасы жан-жақты болып табылады, себебі мемлекеттер арасындағы байланыстар көп уақыттан бері қалыптасып келген және сол халықтардың өмір сүруге маңызды салаларына әсер етеді. Азия өңірінің жаһандық маңыздылығына, географиялық қоғамдастылығына және өңір елдерімен екі жақты ынтымақтастықты тереңдетуге сәйкес Қазақстан Республикасының Азия нарығына интеграциялану маңыздылығына ерекше көңіл бөлінген.

Түйінді сөздер: Қазақстан, Орталық Азия, екіжақты қарым-қатынастар, стратегия, сыртқы саясат, мүдделер, интеграция, өңір, экспорт, халықаралық сала, Астана, фактор, инвестиция, ұйым

Summary

Master of the Institute "Sorbonne - Kazakhstan" **Mukashbaev Azamat Kairatuly** Almaty, Kazakhstan, e-mail: azamat_kairatuly@mail.ru, Supervisor: PhD in Political Science - **Chumachenko Tatyana Nikolayevna**

Bilateral relations of Kazakhstan with the countries of Central Asia

This article focuses on the issues of bilateral relations of the Republic of Kazakhstan with the countries of Central Asia today. The author reveals the objectives, goals and results achieved through the establishment of diplomatic relations with many countries and international organizations. Kazakhstan's relations with the countries of Central Asia are multifaceted, as the relations between the states were formed a long time and affect the most important spheres of life of their people. Particular attention is paid to the importance of integration of Kazakhstan in the Asian market because of its global significance, geographic community, combined with the deepening of bilateral cooperation with the countries of the region.

Keywords: Kazakhstan, Central Asia, bilateral relations, strategy, foreign policy, interests, integration, region, export, international, sphere, Astana, factor, investment, organization

УДК 327.7

POLITICAL-ECONOMIC PROBLEMS OF INTEGRATION WITHIN EURASIAN ECONOMIC UNION

S.Mussataev – *d.p.s., prof.*,

M.Mekebaeva – *k.p.s., docent, Al-Farabi Kazakh National University, Department of Political Science and Political Technologies, Kazakhstan, Almaty*

In this article the authors examine such issues of Eurasian Economic Union (EAEU) as an extension of the boundaries of integration, internal contradictions and prospects of the regional association. We analyze the problems of integration within the EAEC, as well as its interaction with other CIS countries and far abroad. It is shown that the main problems of integration within the EAEC are the main raw material orientation of the economy of the participating countries (Russia, Kazakhstan); predominance national interests over the interest of the Union; because of the vast territory, a large number of population, economic potential, powerful army and other benefits, the natural elevation of the status of Russia among the allies, reinforcing its influence; multi-speed pace of development of the countries participating in the EAEC. The authors comprehensively investigated the current state and problems of the EAEC using different methods of political analysis (comparison and systems analysis, content analysis, event analysis, SWOT-analysis, etc.). In quite a sharp polemic form, based on reliable empirical data, the article shows not only the integration of interaction, but also competition within the EAEC.

Keywords: Eurasian Economic Union (EAEC), Kazakhstan, Russia, Belarus, Armenia, Kyrgyzstan, integration

Eurasian Economic Union (further - EAEU) is a new international integration economic union which has an international legal personality. It was created with the structure of Russia, Belarus and Kazakhstan after the termination of Euroasian economic community (EurAsEC) activity. EAEU is the biggest integration association by the territory. According to Euroasian economic commission data, EAEU occupies the first place in the world on reserves of natural gas (20,7 percent from a world share), the first place on oil reserves, including gas condensate (14,6 percent from a world share), the third place in the world on electricity generation (9 percent from a world share) and the fourth place in the world on coal reserves (5,9 percent from a world share) [1].

The President of Kazakhstan N. Nazarbayev estimates an aggregate effect from expansion of integration at 900 billion US dollars (\$) till 2030. We would add, that the union has the general customs territory, and total GDP of the countries of EEU makes 85% of a gross product of all CIS countries and reaches \$2,5 trillion, industrial potential is estimated at \$600 billion, volume of production of agriculture in \$112 billion [2].

The EEU creates the conditions for a geopolitical choice not only at the certain CIS countries, but also at the European Union.

According to V.V. Putin: "The geographical position of the countries of "three" allows to create transport, logistic routes not only regional, but also global importance" [3].

Expansion of the Euroasian economic union is a necessary condition of growth of the importance of this integration formation in the world. Leaders of the State Parties of EAEU declare the interest in expansion of the organization and take practical steps in this direction. Thus, on January 1, 2015 the contract on creation of EEU came into force. The main objectives of EAEU are:

- the creation of conditions for sustainable development of economies of the state members in interests of increasing the living standards of the population;
- an aspiration to formation of a uniform commodity market, services, the capital and a manpower;
- comprehensive modernization, cooperation and increasing of national economies competitiveness.

Armenia officially entered EAEU on January 2, 2015. The contract on accession of the Republic of Armenia to "The contract on the Euroasian economic union from on May 29, 2014" was signed in Minsk on October 10, 2014. The government of Armenia lays hopes on EEU because it will allow increasing considerably the market for the Armenian goods at once. Within the program of EEU the budget of the country will receive millions of US dollars in the form of grants, grants and the credits.

At the time of the entry of the Republic of Armenia into EEU the level of influence of the Russian capital and the Russian management in national economy was incredibly high.

Current situation also does not promise anything good to those Armenian producers whose the main market of export is Russia.

Judging by data of Customs service, Russia is the main market for the following Armenian export goods: alcoholic beverages (generally cognac and wine), fish (generally a trout and a sterlet, crayfish), vegetables, fruit, dried fruits, fruit juice, mineral water, carbonated drinks, beer, dairy products (generally cheese), diamonds, precious and semiprecious stones, jewelry, coal, ore (in a small amount). Except Russia, there are no other sales markets of production exporters [4].

Nevertheless, current crisis of the Russian economy will effect on Armenia. With considerable deficiency of the Armenian budget in 10% of GDP any reduction of the income will be very painful. Russia imports the fifth part of the Armenian export. Besides it, 80% of money transfers from Russia come to Armenia which are the citizens who left Armenia for earnings. Dependence of the Armenian economy on the Russian market is very great therefore the situation that affects the Russian ruble will also concern Armenian dram. Currently, the monetary transfers from the Russian Federation to Armenia has already considerably reduced. The volume of direct investments during the similar period of last year made 69,6 billion dram, thus, reduction of volumes of direct investments in the first quarter of the current year in an annual section made 34,3 billion dram. And in a dollar ratio the volume of foreign investments was reduced almost by 70% [5].

Kyrgyzstan has signed the contract on the accession to EAEU on May 8, 2015. The entry of Kyrgyzstan in the Customs union has been postponed for several times. The reason of difficulties of the entry of Kyrgyzstan into EAEU is rooted, first of all, in big dependence of economy of the republic on re-export of goods, first of all to Chinese, to a lesser extent – Turkish ones. During the independence years Kyrgyzstan spontaneously has come to model of an economic survival of the transit country. It was promoted by the liberal legislation, weakness of law-enforcement system and high corruption. The most part of the income of the Kyrgyz budget is formed due to payments which are levied from importing and exporting production. Low customs rates provide low cost of import production. As a result Kyrgyzstan began to position itself as the regional transport and trade knot focused, first of all, on the Chinese goods. All this is complicatedly combined with the basic ideas of the Customs union of EAEU. Requirements of EAEU assume an increase of customs duties rates on import almost twice. It is fraught with decrease in commodity turnover of the republic with foreign countries and sensitive increasing of consumer prices of many types of goods. Besides, after the accession to EAEU it would be difficult for Kyrgyz enterprises to compete with large business of member countries. The countries of EAEU recognize the re-export problem. At negotiations on accession of Kyrgyzstan to the union it was elaborated the "road map" which is urged to soften consequences of reduction of re-export of the Chinese production for republic economy. it was highlighted the range of goods for which there would be given the preferences. For compensation of economic expenses from the accession to EAEU it is supposed granting a soft loan to Kyrgyzstan at the rate to 1 billion US dollars, and also, Russia expressed readiness to write off a debt of Kyrgyzstan for total amount to 0,5 billion dollars. However refusal of economic model of the transit state remains a difficult choice for Kyrgyzstan. However such choice in exchange gives the chance of receiving duty-free access of the Kyrgyz production to the markets of EEU; reduction of cost of the raw material resources delivered from the EEU countries; growth of investments from the states of EEU; legalization of labor migration from Kyrgyzstan to the EEU countries.

Thus, it is necessary to consider that for allies the entry of Kyrgyzstan into EAEU is interfaced with certain geopolitical risks for partners in the union. Kyrgyzstan has extended border with China and Tajikistan which

crosses the mountain district and is almost not controlled. After the entry of Kyrgyzstan into EAEU it became the general border of the union, and it means that the stream of illicit goods will be able freely to come to Russia. Tajikistan in turn has the border with Afghanistan. If unprotected border with Tajikistan became external border of EAEU, this will threaten the increasing of a drug traffic from Afghanistan through Tajikistan. At the same time the part of border between Kyrgyzstan and Tajikistan is not coordinated that leads to continuous border incidents.

Economic problems of state members of EAEU

The full functioning of EAEU assumes the coordination of economic policy of member states concerning the key industries. It includes the macroeconomic and financial sector, transport and power, the industry and agro-industrial complex, trade and so forth. On January 1, 2012 17 there were incorporated the basic international agreements urged to form the basis of the Common economic space. Each of these agreements provides integration of economy of member countries of EAEU.

We have already exhausted effect from cancellation of customs control and free trade. Therefore further growth is possible now mainly at the expense of the market of services, the capitals and labor. We should not forget that only the market of services is more than a half of GDP of each of our states. Nevertheless, it does not necessary mean that all problems of interaction in the sphere of trade are already completely solved.

First, several years of integration interaction allowed us to find a number of the problems demanding change of former approaches. Therefore, in particular, there was made a decision on preparation of new edition of the Customs code of the Euroasian economic union. The given document contains too many references to the national legislation of member countries, and it constantly creates confusion and confusion. Businessmen are sometimes not able to understand: how exactly they have to process accompanying documents for export and import of freights.

Secondly, none of our integration association members are not going to refuse those natural advantages which we possess owing to abundance of minerals in our subsoil and the huge areas suitable for farming. In the conditions of barefaced sanctions pressure these resources just are also able to afford to fill a lack of investment means.

At the same time, it is difficult to consider EAEU as an alliance equal members not only because of the different economic potential of its participants, but also because of their various interests. Of course, the leading role of Russia in EAEU is indisputable. The territory and population of Russia is much more, than Kazakhstan and Belarus. Therefore it is necessary to consider that Russia is too great for effective integration within EAEU. The economy of three member countries strikingly differs by the sizes: to Russia 87,9% of GDP, are the share of Kazakhstan – 9,2%, to Belarus – only 2,9%. All this directly influences the success of the integration project. But, at the same time each member country has the motives and priorities for economic integration. If to compare to the EU, in Europe the countries with approximately identical and rather high level of development of market economy and democratic institutes were integrated, which one might not speak about the participants of integration at the former Soviet Union. It is necessary to emphasize that during promotion of the project of EAEU its initial plan has changed. The Ukrainian events, the international reaction forced Russia to be more careful at negotiations with Belarus and Kazakhstan. It is important that such questions as the general nationality, foreign policy, the general protection of borders, idea of the general parliament, the passport and visa sphere, export control are excluded from the final contract. According to Kazakhstan offer, there were withdrawn the points on closer coordination of military and technical policy and a measure for protection of interests of the compatriots by Russia in other countries. Also, there were recorded mutual macroeconomic restrictions at EAEU.

Today it is evident the sharp crisis in the relations of the West and Russia, series of the mutual sanctions which accumulated on falling of a rate of Russian ruble and prices of oil in the world markets. In 2014 the cumulative growth of GDP of the states of the Euroasian economic union made only 0,9 percent. In the current year some recession is predicted for approximately 1,4 percent. Below, are given the concrete data of export import in the Customs union, the predecessor of EAEU [6].

Table 1 - Dynamics of foreign trade of the Russian Federation with the Republic of Kazakhstan

million. US dollars

	2010 y.	2011 y.	2012 y.*	2013 y.*	2014 y.*		January-May 2015 y.
					year	January-May	
Commodity turnover	15139,7	20677,7	25799,6	23519,0	21050,8	8543,4	6580,9

	2010 у.	2011 у.	2012 у.*	2013 у.*	2014 у.*		January-May 2015 у.
					year	January-May	
<i>% to previous period</i>	117,9	136,6	124,5	91,4	89,5		77,0
Экспорт	10690,3	14098,7	15728,4	17632,2	13891,6	5540,9	4394,0
<i>% to previous period</i>	116,9	131,9	111,3	112,1	78,8		79,3
Импорт	4449,3	6579,0	10071,2	5886,7	7159,2	3002,5	2186,9
<i>% to previous period</i>	120,3	147,9	152,8	58,4	121,6		72,8
Сальдо	6241	7519,7	5657,2	11745,5	6732,4	2538,4	2207,1
<i>Specific weight generally t / about the CIS in %</i>	16,6	16,6	19,0	20,9	22,0	18,8	23,2

Due to the formation of the Uniform customs territory terms export/import are replaced with the term of delivery.

The statistics of foreign and mutual trade of the countries of EAEU on the results of 2015 year demonstrates the falling of the majority of indicators. Considering an acute crisis in the relations between the West and the largest economy of the HARDWARE – Russia, followed by large-scale curtailment of financial and economic communications, falling of volumes of trade is not surprising. At the same time there it happened suddenly and different branches of economy of Union States suffered from it unequally.

Falling of volumes of export and import in the countries of EAEU was uneven. The volume of foreign trade of Kazakhstan which export fell to 7,3%, and import – was most strongly reduced by 11,2%. In the victim from sanctions of Russia the volume of export decreased only by 5,3%, and import – for 9,5%. In Belarus which imposition of sanctions against Russia affected a little, export last year increased by 3,5%, and import was reduced by 9,1%. Growth of the Belarusian export was connected with increase in deliveries of production of chemical industry (for 27,2%), metals and products from them (for 16,8%), and also wood and pulp-and-paper products (for 25%). The Kazakhstan export fell due to decrease in foreign sales of mineral products (to 6,3%) and metals (for 17,2%). Falling of the Russian export was connected with decrease in deliveries of mineral products (for 6,6%) and chemical production (for 3,1%) whereas sales of metals and products in foreign markets even grew from them (for 1,5%). Besides, Russia and Kazakhstan following the results of last year showed increase in export of the food (for 17,6 and 5,1%) [7].

Rate fluctuations of national currencies negatively affected the cost volume of the Russian and Kazakhstan export. Decline of Russian ruble and tenge in relation to dollar and euro led to reduction of currency revenue and, as a result, decrease in the export income of Russia and Kazakhstan which main article of export are oil and gas resources. It is remarkable that in Kazakhstan the share of mineral products in structure of export even is higher, than in Russia (84 against 72,4%). Probably, in this regard, falling of volumes of the Kazakhstan export was in terms of money higher, than in Russia. Belarus which has no own oil and gas resources, suffered from fluctuations of exchange rates much less. About that decrease in trade of the HARDWARE with the third countries last year was in many respects caused by "currency wars" which had political background and were caused by aspiration of the USA and their allies to put economic pressure Russia, says also that fact that without fuel and energy resources the volume of foreign trade of the HARDWARE fell to only 2,3%.

Disturbing signal is that fact that "inner-union" trade was reduced more strongly, than external. Following the results of last year commodity turnover volume between the countries of the HARDWARE decreased by 11% and made 57,4bln. dollars. It is connected with import substitution processes which are caused by such factors as the sharp rise in price of import goods which made the "allied" industry of more competitive, and also curtailment of military and technical cooperation between Moscow and Kiev which shipped the Ukrainian mechanical engineering in deep crisis and stimulating increase in production of similar production in Russia.

Despite the general stagnation of GDP, following the results of 2014 in Russia revival of manufacturing industry and the agrarian and industrial sphere was observed. The producers of steel pipes who were earlier experiencing the strong competition from the Ukrainian enterprises increased release by 14%. Noticeable growth was shown by the food industry [8].

As import substitution from the third countries was a source of growth of the Russian industry, it had no special impact on inner-union trade. Following the results of 2014 the volume of the Russian-Kazakhstan trade (by 20,7%) whereas falling Russian-Belarusian (for 5,3%) and Kazakhstan-Belarusian (for 2,4%) commodity

turnover was not so strong was most strongly reduced. Decrease in trade between Kazakhstan and Russia was caused, first of all, by reduction of the Russian export connected, probably, with strong devaluation of the Kazakhstani tenge. As a result of delivery of the Russian goods to Kazakhstan were reduced by 23,6%, that number of fuel and energy products – by 2,5 times, metals – on 1/3, production of chemical industry – for 8,8%, foodstuff – for 11%. At the same time deliveries of the Russian cars, the equipment and vehicles increased by 1,5%. The Kazakhstan export to the Russian Federation was reduced not so considerably. Deliveries of mineral products decreased by only 1%, metals – for 14,3%, chemical production – for 5,2%. Almost twice (to 42,7%) deliveries to the Russian Federation of the food fell, but its share in structure of export makes only 5,4% [9].

The Kazakhstan export to Belarus was cut almost by half because of sharp falling of supply of metals (by 2,5 times), and also cars and the equipment (by 2,3 times) with a simultaneous growth of trade in fuel and energy resources (for 38,8%). The Belarusian export to Kazakhstan grew by 0,8% at the expense of increase in deliveries of the food (for 7,8%), mineral products (by 2,1 times) and metals (for 8,5%). It is worth referring decrease in deliveries to Kazakhstan of production to negative tendencies Belarusian machine-building (for 3,9%) and chemical (for 16,9%) the industries. To Russia Belarus became 1/5 less to deliver cars and the equipment, for 11,2% – chemical production and for 12,2% – metals. Thus deliveries of the Belarusian food to the Russian Federation increased by 0,9%, and fuel and energy production – for 17,8%. The Russian export to Belarus decreased because of falling of deliveries of production of energy industry (by 5,8%) and metals (for 18,3%) whereas cars and equipment it was put 1/5 more, and the food – for 13,7% [10].

Despite the decreasing of volume of trade, crisis opens the new opportunities connected about import by replacement, creation of new productions and development of agriculture before the EAEU countries. That fact that the volume of mutual trade was reduced one and a half times more, than external, speaks about insufficient development of internal production and cooperation between the union countries. Elimination of these "gaps" can become strong incentive of economic growth for all Union States. Therefore, heads of states of Russia, Belarus and Kazakhstan discussed including those measures which have to help to soften negative consequences of crisis for the population. It was decided to promote development of real sector of economy and stimulation of employment of the population. For example, adoption of the concept of formation of common markets of the electric power, gas, oil and oil products is planned. Thus, external pressure not only didn't stop integration, and even stimulated its deepening and expansion in the new directions of cooperation. It isn't casual that allies decided to work measures for coordination of monetary policy and about possibility of formation in the long term of the currency union. It would allow to smooth the problems connected with rate fluctuations of national currencies. In other words, our association develops both in breadth, and in a qualitative sense. And the rage of our ill-wishers just testifies to their vigilance. After all it is difficult not to notice progress of EAEU. As it is difficult not to see gradual formation of the new center of force competitive I Will sink down.

However the project of the Big Euroasian union generates some questions. First, integration of the former Soviet Union means presence of the undisputed economic and military-political leader as which Russia acts here. Besides, such integration allows Russia to resolve not so much economic problems, how many to create "a safety belt" around from the friendly states which don't enter the menacing military-political blocks. The prospect of entry into the Euroasian union of such giants as China and India, completely changes a deal in association.

Secondly, the relations between some alleged participants of the Big Euroasian union are intense or even frankly confrontational. It is enough to mention the relations between China and Vietnam, especially between India and Pakistan, Armenia and Turkey. It is difficult to present these countries within one integration project. In our opinion, you shouldn't perceive agreements on free trade between EEU and the states outside the Post-Soviet world as a prolog of creation of deeply integrated association. Signing such contracts, Russia seeks to compensate expenses from sanctions of the West in a new foreign policy situation. Thus the idea of *raznourovnevny* integration is adopted. In further regional integration priority for Russia and its partners in EEU is a former Soviet Union as on a game costs not only economic well being, but also safety of the countries.

Summing up it is possible to claim, despite different contradictions in views and positions, both the present participating countries of the union, and future members of integration association, expansion of EEU is obviously important a condition of strengthening of positions of this integration association on the world scene. At the same time, expansion of EEU faces problems which are caused by the crisis phenomena in economies of the states of the union, sanctions concerning Russia, fear of the young Post-Soviet states to lose part of the sovereignty and the competition of the Euroasian project with the project of the European integration. One of these problems have a temporality, others represent a long-term obstacle.

Potential of partners in the Euroasian economic union is enormous. Four countries – Russia, Kazakhstan, Belarus and Armenia together win first place in the world on oil and gas production, the second place – on

production of mineral fertilizers, the third place on electricity generation, cast iron smelting, collecting wheat and potatoes. For this reason by EEU no sanctions should frighten. In new circumstances a problem of Russia is the belief of potential participants of EEU that integration corresponds to their national interests. In the circumstances in further expansion of EEU the key place is allocated for the states of Central Asia. Integration with them is beyond exclusively economic feasibility and pursues also the aim of ensuring stability and safety at the southern boundaries of the State Parties of the Euroasian integration.

1 *Euroasian economic integration: figures and facts. 2014. Page 14.* – http://www.eurasiancommission.org/ru/Documents/broshura26_RUS_2014.pdf.

2 *Russia, Belarus and Kazakhstan united in the Euroasian economic union/the Russian newspaper.* – 2014. – May 30.

3 *Putin V. V. Performance at a meeting of the Supreme Euroasian economic council in narrow structure*//<http://www.putin-today.ru/archives/3707>

4 *Mass media of Armenia: Armenian dram on a threshold of new tests. The review of publications about Russia, on August 24-30, 2015*//<http://inosmi.ru/overview/20150902/230010294.html>

5 *Economic everyday life of Armenia*//<http://regnum.ru/news/economy/1930162.html>

6 *Data of a portal of the external economic information*//<http://www.ved.gov.ru>

7 *The analysis of a condition of foreign trade of the Republic of Kazakhstan for 2014. JSC National Export Agency and Investments KAZNEX INVEST*//<http://export.gov.kz/storage/ec/ec9701639de1f0a52c56ea8871e64f44.pdf>

8 *Information on economic and social situation of Russia - 2014. Federal State Statistics Service*//http://www.gks.ru/bgd/free/B14_00/Main.htm

9 *Results of trade and economic cooperation between the Russian Federation and Republic of Kazakhstan*//http://www.rustrade.kz/torg_ek.htm

10 *About foreign trade of Republic of Belarus with the Russian Federation*//http://www.ved.gov.ru/exportcountries/by/by_ru_relations/by_ru_trade/

Түйіндеме

Мұсатаев С.Ш., с.ғ.д., проф., **Мекебаева М.А.** с.ғ.к., доцент м.а., әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Саясаттану және саяси технологиялар кафедрасы, Қазақстан Республикасы, Алматы қ., e-mail: mceka@mail.ru

Еуразиялық экономикалық одақ ауқымындағы интеграцияның саяси-экономикалық проблемалары

Мақалада авторлар Еуразиялық экономикалық одаққа (ЕАЭО) мүше-елдердің ұлттық экономикаларының бәсекеге қабілеттілігіне интеграциялық процестердің тигізетін ықпалын қарастырады. Кез-келген интеграция, соның ішінде ЕАЭО аясындағы интеграция да оның мүшелерінің экономикасына екіұшты әсер етеді: бір жағынан, көп қырлы өзара тиімді іскерлік қатынастардың дамуына игі ықпал етсе, екінші жағынан, өзара бәсекелестікке түсе отырып, жекелеген ұлттық экономиканың беріктігі сынға түседі. Авторлар саясаттанулық талдау негізінде ЕАЭО қазіргі жағдайы мен проблемаларын кешенді зерттейді. Нақты фактологиялық материалдар негізінде, мақалада тек қана интеграциялық өзара ықпалдасу ғана емес, ЕАЭО ішіндегі бәсекелестік күрестің ерекшеліктері мен себептері, сондай-ақ, Ресейдегі рубльдің құнсыздануы мен демпингтік бағалардың өз кезегінде Қазақстан мен Белоруссияның экономикаларының бәсекеге қабілеттілігіне жағымсыз әсер еткен зардаптары да айтарлықтай өткір пікірсайыстық түрде көрсетілген.

Түйін сөздер: Еуразиялық экономикалық одақ (ЕАЭО), Қазақстан, Ресей, Белоруссия, Армения, Қырғызстан, интеграция

Резюме

Мусатаев С.Ш., д.п.н., проф., **Мекебаева М.А.**, к.п.н, и.о.доцента кафедры политологии и политических технологий Казахского национального университета им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: mceka@mail.ru

Политико-экономические проблемы интеграции в рамках Евразийского экономического союза

В статье авторы рассматривают влияние интеграционных процессов на конкурентоспособность национальных экономик стран-участниц Евразийского экономического союза (ЕАЭС). Любая интеграция, в том числе и интеграция в рамках ЕАЭС влияет на экономику участников двояко: с одной стороны благоприятно способствует развитию многосторонних взаимовыгодных деловых контактов, а с другой стороны, испытывает на прочность, конкурируя между собой, отдаленно взятую национальную экономику. Авторами комплексно исследованы нынешнее состояние и проблемы ЕАЭС. Статья написана на основе достоверных фактических материалов, исследованы интеграционные процессы в рамках ЕАЭС, особенности конкурентной борьбы внутри ЕАЭС, причины противоречий, а также, последствия, к которым привела девальвация рубля и демпинговые цены в России, которые негативно влияют на конкурентоспособность экономики ЕАЭС.

Ключевые слова: Евразийский экономический союз (ЕАЭС), Казахстан, Россия, Белоруссия, Армения, Киргизия, интеграция.

АЙМАҚТАРДЫҢ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ ЖҮЙЕСІ

Р.М. Ашимова – Абай атындағы ҚазҰПУ,

Экономикалық мамандықтар кафедрасының PhD докторы, аға оқытушы

Мақалада аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету тетіктерін жетілдірудің жүйелік әдісі қарастырылған.

Қазіргі уақытта Қазақстанның барлық дерлік аймақтарында өткір және күрделі экономикалық, әлеуметтік, этносаяси, экологиялық және басқа мәселелер туындауда, сондықтан бұл деңгейде экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесі ерекше өзекті болып отыр.

Аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша іс-шаралар мен құралдардың маңызды ерекшелігі олардың жиынтығының бірегей мақсатты жүйені көрсетуі тиіс екендігінде жатыр. Осыған орай, мақалада қажетті мақсатты бағыттылыққа ие болу үшін аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінің нақты шектелген құрамдас бөліктері, олардың жұмыс жасау тетіктері және өзара әрекет ету сызбасы жасалып, қарастырылады.

Мақалада жүйелік әдіс тұрғысынан алғанда, аймақтардың экономикалық қауіпсіздігінің құрамдас бөліктерінің әр қайсысы дербес қызмет етпей, керісінше, басқа элементтермен бірге жүретіндігіне, сондықтан әрбір құрамдас бөлік ақырғы нәтижеге қол жеткізуге қатысатындығына ерекше назар аударылады.

Аймақтың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету тетігінің тиімді қызмет етуі тек келесі құрылымдық қосалқы жүйелері: нормативтік-құқықтық, ұйымдық-басқару, ақпараттық-талдамалық тармақтардың болуы және олардың өзара әрекеттесуі кезінде ғана мүмкін болатындығы туралы тұжырым жасалды.

Түйін сөздер: экономикалық қауіпсіздік, аймақ, тұрақты даму

Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан-2050» стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауында аймақтардағы әлеуметтік-экономикалық жағдайларды теңдестіру қажеттілігіне аса маңызды көңіл бөлінеді. Бұл мәселені шешу үшін аймақтық экономикалық мүдделерді іске асыруға бағытталған аймақтық саясаттың жаңа жолдарын қолданған дұрыс. Осыған байланысты әкімшілік басқарудың аймақтық деңгейінде экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің теориялық әдістерін зерттеу, экономикалық қатерлерді айқындау әдістемесін жасау, қазіргі жағдайлардағы экономикалық жүйелерді басқарудың тетігі ретіндегі экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы бағыттарды және аймақтық саясатты негіздеу ерекше өзектілікке ие болып отыр [1].

Бүгінгі таңда экономикалық әдебиеттерде экономикалық қауіпсіздіктің тұжырымдамалық аспектілері кеңінен көрсетілген. Осыған қарамастан, аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі жеткіліксіз зерттелген. Мұндай жағдай бірнеше себептердің ықпалымен қалыптасып отыр. Біріншіден, Қазақстан Республикасы аймақтарының экономикалық дамуының өзіндік ерекшеліктері бар, ол аймақтық экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету міндеттерін шешуге жобаланады және қазіргі жағдайларда нақты аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін сипаттайтын қолданыстағы көрсеткіштердің нақты модификациясын талап етеді. Екіншіден, Қазақстан аймақтарының экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері бір біріне қайшы келетін түрлі әдістемелік көзқарастардан қарастырылады.

Аймақтардың тұрақты қызмет етуі және тұрақты дамуы қатысындағы қолданыстағы шынайы әлеуметтік, технологиялық, қаржылық, басқарушылық, сауда-саттық, энергетикалық, сыртқы экономикалық қатерлердің жиынтығы аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша шараларды әзірлеудің қажеттілігін негіздейді. Аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша іс-шаралар мен құралдардың маңызды ерекшелігі олардың жиынтығының бірегей мақсатты жүйені көрсетуі тиіс екендігінде жатыр. Қажетті мақсатты бағыттылыққа ие болу үшін аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінің нақты шектелген құрамдас бөліктері, олардың жұмыс жасау тетіктері және өзара әрекет ету сызбасы болуы тиіс (сурет 1).

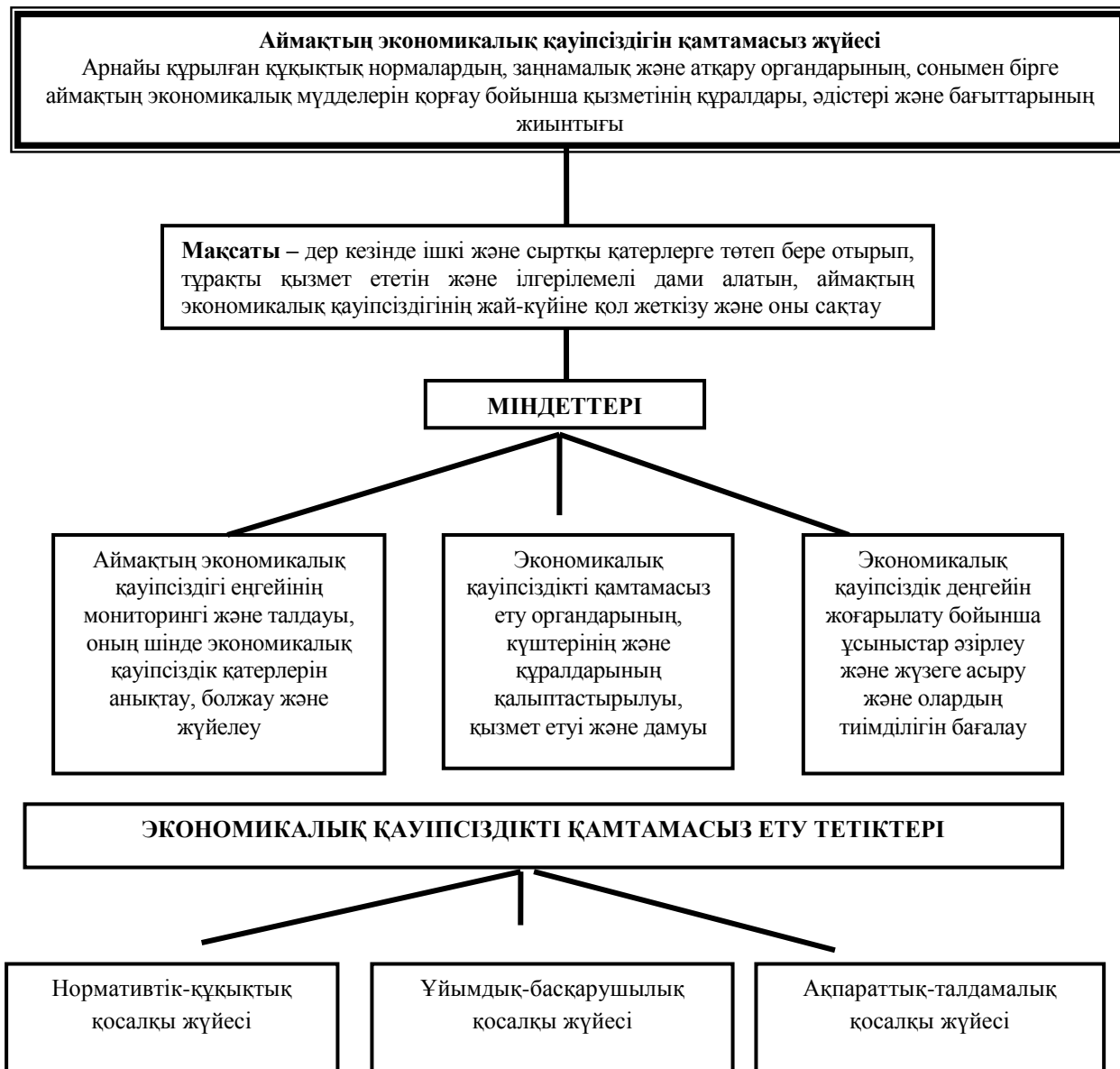
Жүйелік әдіс тұрғысынан алғандағы аймақтардың экономикалық қауіпсіздігінің мәні бойынша, оның құрамдас бөліктерінің әр қайсысы дербес қызмет етпейді, керісінше, басқа элементтермен бірге жүреді, сондықтан әрбір құрамдас бөлік ақырғы нәтижеге қол жеткізуге қатысады.

Аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесі ретінде арнайы құрылған құқықтық нормалардың, заңнамалық және атқару органдарының жиынтығын түсінуге болады, сонымен бірге оған экономикалық қызмет объектілерінің сенімді жүйесін қамтамасыз ету және аймақтың экономикалық мүдделерін қорғау бойынша қызметінің құралдары, әдістері және бағыттары жатады.

Аймақтардың экономикалық қауіпсіздігі жүйесін привентивті жүйе – аймақтағы дағдарыстық

жағдайлардың пайда болу тәуекелінің алдын алу және дер уақытында жою жүйесі ретінде қарастырған дұрыс. Мұндай жүйені құру аймақтың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету процесін бірталай жетілдіруге мүмкіндік береді.

Жүйенің қызмет етуінің басты мақсаты аймақтың экономикалық қауіпсіздігінің нақты жай-күйіне қол жеткізу және оны сақтау болып табылады, оның мұндай жай-күйі кезінде ішкі және сыртқы қатерлерге төтеп бере отырып, тұрақты қызмет ете алады және ілгерілемелі дами алады.

Ескерту: автормен құрастырылған [2]

Сурет 1 – Аймақтың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесі

Аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінің негізі – экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің мақсаты мен міндеттері. Олар келесідей нақты қағидаларға сүйемелденіп жүзеге асуы тиіс:

- *мақсатты бағыттылық қағидасы* – аймақтың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің бірыңғай стратегиялық мақсатының болуын білдіреді;

- *экономикалық қауіпсіздік субъектілерінің өзара әрекет етуі*, яғни түрлі деңгейдегі экономикалық қауіпсіздіктің шектелген шекаралары болмауы тиіс;

- *ақпараттық қамсыздандыру, оның қолжетімділігі және қорғалуы* – экономикалық қауіпсіздік деңгейін төмендетпейтін, ақпаратқа аса зәру деңгейде дер кезінде қажетті шараларды жүзеге асыруға мүмкіндік береді;

- экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді ғылыми негіздеу қағидасы аймақ деңгейіндегі экономикалық саясатты іске асыруға кәсіби, ғылыми негізбен қарау қажеттілігін меңзейді;

- *әрекеттердің толассыздығы* – экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бойынша жүйенің уақыт мерзімінде де және жазықтықта да жұмыс істеуі;

- *заңдылығы* – экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз ету қолданыстағы заңнама шегінде жүзеге асырылуы тиіс;

- *кері байланыс*. Берілген қағида бойынша экономикалық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде тек оның субъектісі ғана емес, сондай-ақ оның объектісі де осы салада қабылданатын шешімдерге ықпал ете алады.

Аймақтың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етудің тетігінің тиімді қызмет етуі тек келесі құрылымдық қосалқы жүйелері: нормативтік-құқықтық, ұйымдық-басқару, ақпараттық-талдамалық тармақтардың болуы және өзара әрекеттесуі кезінде ғана мүмкін болады.

Нормативтік-құқықтық тармақ аймақтың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге байланысты қатынастарды реттейтін нормативтік-құқықтық актілер жиынтығынан тұрады. Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамалық актілерінде аймақтардың қызмет етуі және олардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету шарттары толық қарастырылмаған. Осыған орай Қазақстан аймақтарының экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін оның бағыттарының әр қайсысы бойынша нормативтік актілердің жүйелі жиынтығын құру, олар қатерлерді азайтуға және жағдайдың өзгеруіне байланысты нақты түзетулер мүмкіндігін қарастыруға мүмкіндік беруі тиіс деп санаймыз. Осындай құжаттардың бірі халық шаруашылығының сол немесе басқа саласының өмірлік маңызы бар экономикалық мүдделерін іске асыру бағдарламалары және т.б. бола алады. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласын реттейтін қолданыстағы нормативтік-құқықтық актілерді белсендіруге аса көңіл бөлу қажет. Кейбір негізгі құжаттар 10 жыл бұрын қабылданған болатын және олар бүгінгі күннің талаптарына сай келмейді. Басқаша айтқанда, қазіргі кезеңде аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін билік және басқару органдарының қызмет етуінің құқықтық тетігін және олардың өзара әрекеттесуінің ұйымдық-экономикалық тетігін әзірлеу қажет, сонымен бірге басқару объектілерінің (шаруашылық субъектілерінің) қызмет етуін регламенттеу қажет, ол олардың әр қайсысының бір бағыттылығын қамтамасыз етуі тиіс.

Ақпараттық-талдамалық қосалқы жүйесі аймақтың экономикалық ахуалын талдауды, аймақтардың әлеуметтік-экономикалық даму үрдістерін, экономикалық қауіпсіздік қатерлерін анықтауды қамтамасыз етеді.

Аймақтардың экономикалық қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесінде ерекше орынды ұйымдық басқару қосалқы жүйесі алады, мұнда аумақтық құрылымның экономикалық қауіпсіздігі едәуір деңгейде басқару әлеуетінің құрылымы мен сапасымен, түрлі деңгейдегі басқару жүйесінің қызмет етуінің тиімділігімен анықталады.

Тек аймақтың экономикалық мүдделерін қорғау бойынша міндеттерді орындайтын, аймақтық экономиканың заманауи жай-күйіне сәйкес келетін және әрекетке қабілетті басқару құрылымдары болған кезде ғана аймақтың әлеуметтік-экономикалық дамуы мен оның тұрақтылығы, оның мемлекеттің бірыңғай экономикалық кеңістігіндегі орны кепілдендіріле алады.

1 Назарбаев Н.Ә. «Қазақстан-2050 стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» атты Қазақстан халқына жолдауы.

2 Ашимова Р.М. Аймақтардың экономикалық қауіпсіздігі және тұрақты дамуы // Диссертация, - Алматы, 2013.

Резюме

Ашимова Р.М. - PhD доктор, старший преподаватель кафедры экономических специальности КазНПУ им. Абая
СИСТЕМЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ РЕГИОНОВ

В данной статье рассматриваются методы совершенствования механизмов обеспечения безопасности экономической системы региона.

В настоящее время практически во всех регионах острых и жестких, экономических, социальных, этнических, экологических и других проблем возникает, так что уровень экономической безопасности является насущным вопросом.

Меры по обеспечению экономической безопасности региона и должна отражать уникальный набор инструментов является важной особенностью их целевой системы находится под. В связи с этим, статья необходима для обеспечения экономической безопасности региона быть целевым направлением, ограничено конкретными компонентами системы, их работа будет сделано в схеме и механизмов взаимодействия.

В контексте системного подхода статьи, без самостоятельной деятельности каждого из компонентов экономической безопасности региона, наоборот, вместе с другими элементами делается, так что каждый компонент для достижения конечного результата с особым акцентом на участие.

Экономический механизм безопасности региона в целях обеспечения эффективного функционирования следую-

щих подсистем: юридических, организационных, управленческих, информационных и аналитических пунктов, а также их взаимодействия, которые могут быть совершены только.

Ключевые слова: экономическая безопасность, устойчивое развитие региона

Summary

Ashimova R.M. - KazNPU named Abai, Dr. PhD, Senior Lecturer of the Department of Economic specialty

A SECURITY SYSTEM FOR THE REGIONAL ECONOMY

In article a systematic approach to improve the mechanism of economic security regions is considered.

Currently, almost all regions of Kazakhstan emerge acute and complex economic, social, ecological and other problems, so the problems of economic security on the regional level, appropriates particular relevance.

An important feature of the activities and resources to provide the economic security of the regions is that they should form in aggregate the single targeted system. In connection with in this article the scheme of the components of the provide system of region economic security and the mechanism of their functioning and interaction is made.

In article the system approach is pointed. Each component of the economic security system isn't functioning independently and in interaction the other parts, and therefore, each component part is involved in achieving the final result.

In conclusion, the effective functioning of regions economic security's mechanism is possible only in the presence and interaction of its constituent elements and parts, such as: regulatory, organizational, administrative, informational and analytical are concluded.

Keywords: economic security and sustainable development of the region

УДК 327(574)

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ГРАНИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ИНДИИ И КАЗАХСТАНА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ (В РАМКАХ ПОСЛАНИЯ ПРЕЗИДЕНТА РК Н.А. НАЗАРБАЕВА ОТ 30.11.2015)

Т.Н. Чумаченко – *ст. преп. кафедры Международных отношений, к.полит.н., КазНПУ им. Абая*

Данная статья посвящена экономическим сферам взаимодействия Индии и Казахстана на современном этапе в рамках Послания Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие». Автор статьи раскрывает отдельные аспекты казахстанско-индийского взаимодействия в экономической области на основе международных соглашений подписанных между странами. Анализируются этапы, эволюция взаимоотношений и реализация достигнутых договоренностей между Индией и Казахстаном. Автор исследует различные экономические сферы сотрудничества между двумя странами, а также анализирует их перспективность и рассматривает наиболее эффективные и взаимовыгодные направления. Статья рассматривает прогресс двустороннего диалога и перспективы сотрудничества в сфере энергетики, сельского хозяйства, транспорта и коммуникаций, строительства, малого бизнеса, туризма, информационных технологий, нефтяного и газового секторы.

Ключевые слова: Казахстан, Индия, экономическое сотрудничество

В Послании народу Казахстана от 30 ноября 2015 года: «**Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие**» Президент Республики Казахстан Н.Назарбаев подчеркивает, что «своей взвешенной внешнеполитической деятельностью мы приобрели много друзей по всему миру. Они поддерживают нас. Вы были свидетелями моих визитов и переговоров с лидерами ведущих стран мира» [1]. Одним из постоянных партнеров Казахстана на международной арене является Республика Индия, отношения с которой существуют со времен существования Шелкового пути, пролежавшего через Казахстан, и заканчивающегося в Индии. По этому пути шел торговый обмен и культурно – цивилизационное взаимодействие двух народов.

Экономическая составляющая совместного сотрудничества этих двух государств в последнее время все больше выходит на первый план.

Аналитики условно выделяют начальный период становления взаимовыгодных отношений это первое десятилетие взаимодействия с 1992 по 2002 г. [2]. Фактически, это установление основ как политико-правовых отношений, так и основ экономического сотрудничества, заложенных в ходе первого официального визита Президента РК Н.Назарбаева в Индию в феврале 1992 года в ходе которого, была подписана Декларация об основных принципах и направлениях межгосударственных отношений, Протокол об установлении дипломатических отношений, Соглашение между Республикой Казахстан и Республикой Индия о сотрудничестве в области торгово-экономических отношений, науки и технологии [3], Соглашение между Правительствами Республик о сотрудничестве в области культуры, искусства, образования,

науки, средств массовой информации и спорта (г. Нью-Дели, 22 февраля 1992 г.) [4]. В дальнейшем были подписаны Соглашение о воздушном сообщении от 10 сентября 1993 г., которое было ратифицировано Правительством Республики Казахстан и Правительством Республики Индия 10 декабря 1998 г. №309-1 [5].

Второй официальный визит Президента РК Н.Назарбаева в Индию в декабре 1996 г. был ознаменован заключением Соглашения о поощрении и взаимной защите инвестиций [6], а также Конвенция об избежании двойного налогообложения и предотвращении уклонения от налогообложения в отношении налогов на доход и на капитал [7]. Практически одновременно, после 1991 г., Индия и Казахстан начали широко-масштабные экономические преобразования, которые, хотя и были вызваны разными историческими предпосылками, имели как минимум один общий результат: обе страны получили возможность воспользоваться опытом друг друга в реализации реформ. Это было признано правительствами Индии, и Казахстана, в результате чего было подписано двустороннее Соглашение по реализации индийской программы технико-экономического сотрудничества (ТЕС) в Казахстане. Благодаря ей молодые казахстанские специалисты смогли посетить Индию и познакомиться с ее опытом развития национальной экономики. Ввиду появления новых экономических систем, основанных на интеллектуальном потенциале, развитие кадровых структур стало одной из ведущих сфер сотрудничества между двумя странами. С 1992 г. программа ТЕС предоставила возможность более чем 500 казахстанским гражданам приобрести ценный опыт в таких направлениях, как дипломатия, финансы, развитие малого и среднего бизнеса, сельское хозяйство, стандартизация, гостиничный бизнес, аудит, библиотечное дело, журналистика, изучение английского языка как иностранного и (с недавних пор) информационные технологии. Цель программы – переориентировать работающих сегодня в Казахстане специалистов на новую модель социально-экономического развития, в корне отличающуюся от советской модели, определявшей социально-экономическую жизнь Казахстана на протяжении почти всего XX в. [8].

Фактически первый этап определил приоритетные направления последующего казахстанско-индийского сотрудничества. Второй период отношений, охватывающий 2002-2012 годы является временем укрепления и развития договорно-правовой базы сотрудничества в экономической сфере и расширения перспективных направлений взаимодействия. Начало второму этапу положил государственный визит Президента Казахстана Н.А. Назарбаева в Индию в 11-14 февраля 2002 г. в год 10-летия установления дипломатических отношений между двумя странами и по его итогам, подписанием казахстанско-индийской Совместной декларации. Достигнутые договоренности определили действительно качественно новый уровень отношений и зафиксировали общность позиций двух стран по основным мировым проблемам и противодействию новым вызовам мировому сообществу, что нашло свое отражение в подписанном политическом документе. А уже в июле 2002 г. Премьер-министр Республики Индия А.Б. Ваджапай, посетил Республику Казахстан и принял участие в Первом саммите Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии. Кроме того, в это же время был подписан Протокол о сотрудничестве Казахстана и Индии на месторождениях «Каражанбас – Море» и «Амангельды». Все индийские газеты того времени, как пишут казахстанские политологи, называли подписанные документы экономической сенсацией и отмечали прогресс двустороннего диалога о перспективах сотрудничества в сфере энергетики, сельского хозяйства, транспорта и коммуникаций, строительства, высоких технологий, малого бизнеса и туризма.[9]

Это внимание к Казахстану со стороны Индии объясняется, прежде всего, всплеском интереса к его энергоресурсам в связи с переменами в глобальной геополитике и геоэкономике. Казахстан с его углеводородными ресурсами мог бы стать важнейшим поставщиком энергоносителей в Индию, которая, в свою очередь, уже сейчас обретает черты крупнейшего в мире энергопотребителя. Индия, с ее миллиардным населением и огромным рынком, считается одним из крупнейших и долгосрочных в мире потребителей энергоресурсов. Ежегодная потребность в нефти составляет около 100 млн. тонн, из которых около 70 млн. тонн Индия импортирует. Вместе с тем, индийские нефтяные компании имеют большой и достаточно успешный опыт в инвестиционной деятельности за рубежом. Так, капиталовложения флагмана нефтегазовой отрасли – компании ONGC – в рамках только международного проекта «Сахалин-1» в России составляют 1,7 млрд. долларов [10].

Взаимный интерес к укреплению сотрудничества между азиатскими государствами обуславливает активность Индии и Казахстана и в других региональных и международных форумах. К примеру, Казахстан как председатель Шанхайской организации сотрудничества (ШОС) поддержал на прошедшем в Астане в июле 2005 г. саммите вхождение Индии в ШОС в качестве наблюдателя.

В Казахстане в рамках Стратегии индустриально-инновационного развития была начата реализация программы развития высоких технологий, для развития современных отечественных научно-производ-

ственных отраслей. И опыт Индии в развитии национальной экономики представляется весьма актуальным и своевременным. Так как, индийская экономика является четвертой в мире в отношении покупательной способности, индийский средний класс насчитывает 200-300 миллионов человек, страна с населением более миллиарда человек полностью обеспечивает себя всеми необходимыми продуктами питания. Огромная база научно-технических трудовых ресурсов позволяет успешно развивать интеллектуальные отрасли промышленности. В последние годы мощь Индии в производстве IT получила международное признание. Почти 40 процентов из процветающих 500 отечественных компаний удовлетворяют свои потребности в компьютерном обеспечении непосредственно в Индии. А индийские научно-исследовательские лаборатории проводят исследования в области биотехнологий для многих ведущих мировых компаний. Индия также главный разработчик и поставщик необходимых технологий для развивающихся стран [11].

В Алматы с октября 2006 года действует первый образовательный центр информационных технологий, который является совместным проектом индийской НИТ и казахстанской Lancaster Group [12].

В рамках Соглашения между Республикой Казахстан и Республикой Индия о сотрудничестве в области торгово-экономических отношений, науки и технологии активизировалось взаимодействие по линии торгово-промышленных палат, которые обменялись своими представительствами в обеих странах. Это значительно облегчает осуществление непосредственных контактов между деловыми кругами двух стран, что уже дает определенные результаты. В феврале 2004 г. в Дели состоялось очередное заседание казахстанско-индийского Совета деловых людей. В 2005 г. в Алматы прошла встреча членов индийской делегации предпринимателей, возглавляемой государственным министром торговли и промышленности Индии с журналистами и бизнесменами южной столицы, где было озвучено, что в Алматы зарегистрировано около 50 совместных казахстанско-индийских предприятий. Большинство этих компаний работает в сфере торговли, а сегодня стоит задача расширить спектр совместной деятельности, перевести ее в сферы высоких технологий, развития производства товаров и предоставления услуг. Поэтому предложения индийской стороны, накопившей в этом отношении хороший опыт, очень интересуют казахстанских предпринимателей. Индия может предложить РК многочисленные проекты по углубленной переработке сырья, кооперации в сфере высоких информационных технологий, по фармацевтике и косметической промышленности, сборке автобусов, по производству медицинского оборудования и материалов, биологических препаратов, запчастей для техники, станков, одежды, обуви, медного кабеля и многого другого. Опыт высококачественного производственного менеджмента индийских компаний, который сегодня отвечает мировому уровню, сочетаясь с невысокой ценой на индийские товары и услуги, может стать важным конкурентным преимуществом индийского бизнеса на казахстанском рынке. Индия готова активно участвовать во всех интересных проектах на территории Казахстана, включая сферы финансов, услуг, строительство, туризм [13].

Казахстан является одним из крупных торговых партнеров Индии в Центральной Азии. К основным статьям индийского экспорта в Казахстан относятся чай (занимающий крупную нишу на местном рынке), фармацевтические препараты, машины и оборудование, а также табак. Казахстан экспортирует в Индию кожсырье, асбест, минеральное сырье и металлы. Тем не менее, основным фактором, сдерживающим двустороннее торгово-экономическое сотрудничество является отсутствие между Казахстаном и Индией эффективной и рентабельной транспортной связи, так как казахстанская продукция становится здесь неконкурентоспособными лишь из-за больших транспортных расходов (в настоящее время транспортировка контейнеров из Индии в Казахстан осуществляется через Китай или Иран, что значительно увеличивает расходы на грузоперевозку), так же происходит медленное развитие необходимых финансовых механизмов для стимулирования торговли и инвестиций (в Алматы функционирует представительство Punjab National Bank, но ни один казахстанский банк еще не работает в Индии). Эти вопросы регулярно рассматриваются Совместной межправительственной комиссией Индии и Казахстана. Упомянутая проблема является серьезным сдерживающим фактором в развитии другой не менее важной сферы – туризма. «Все это приобрело бы еще большее значение, если граждане наших стран будут чаще путешествовать из Индии в Казахстан и наоборот. Поэтому туризм является тем сектором, который должен получить поддержку... Я хотел бы видеть намного больше граждан Казахстана, приезжающих в Индию. Это один из практических способов развития нашего сотрудничества», – отметил премьер-министр Индии Атал Бихари Ваджапай в интервью газете «Новое поколение» [14].

23-26 января 2009 г. Президент РК Н.Назарбаев посетил с государственным визитом Нью-Дели в качестве Почетного гостя на праздновании Дня Республики Индия. Основным итогом визита стало принятие Совместной декларации о стратегическом партнерстве между Казахстаном и Индией [15]. А.15-

16 апреля 2011 г. состоялся официальный визит Премьер-министра Индии М.Сингха в Астану, в ходе которого были подписаны Договор об оказании правовой помощи по гражданским делам, План действий по развитию стратегического партнерства («Дорожная карта»), Соглашение о сотрудничестве в области мирного использования атомной энергии, пакет документов по совместному освоению нефтяного блока «Сатпаев», а также межведомственные соглашения о сотрудничестве в области сельского хозяйства, здравоохранения, информационных технологий. Таким образом, характеризуя второй этап развития сотрудничества Казахстана и Индии, и в целом рассматривая историю становления, формирования взаимовыгодного партнерства, а также всевозрастающую тенденцию расширения сфер взаимодействия в различных отраслях между странами на современном этапе, можно говорить о положительных перспективах сотрудничества в будущем.

Начавшееся третье десятилетие дружбы и взаимовыгодного сотрудничества между Индией и Казахстаном показывает, что отношения между странами прошли испытание временем. Плодотворные встречи на индийской и казахстанской земле продемонстрировали искренность намерений государств и народов расширять партнерство и открыли для него новые горизонты для сотрудничества. Это подтвердил официальный визит Министра иностранных дел РК Е.Идрисова в Индию 3-5 марта 2013 г. в ходе которого были проведены встречи с Вице-президентом – Председателем Верхней палаты Парламента (Раджья сабха) М.Х. Ансари и Министром иностранных дел С.Хуршидом, в рамках визита был проведен круглый стол на тему «Перспективы казахстанско-индийского сотрудничества». Кроме того, важным инструментом развития и углубления двустороннего взаимодействия является Межправительственная казахстанско-индийская совместная комиссия по торгово-экономическому, научно-техническому, промышленному и культурному сотрудничеству [16].

В этот же период состоялись встречи с министром нефти и природного газа Индии Веераппой Мойли и руководителями крупнейших индийских компаний были рассмотрены конкретные направления дальнейшего взаимодействия двух стран в области развития нефтегазовой и фармацевтической промышленности, транспортной инфраструктуры.

Только набирают силы инвестиционные взаимоотношения между Индией и Казахстаном, так с 2005 года по первую половину 2014 года объем привлеченных из Индии прямых инвестиций превысил 200 млн. долларов, а количество совместных казахстанско-индийских предприятий увеличилось до 492. Индия готова поддержать разные проекты в таких секторах как сельское хозяйство, коммуникационные технологии, нефтехимия и другие области» [17] Индийская компания ONGC Videsh в июле 2015 года сообщила, что готова инвестировать 400 миллионов долларов в разведочное бурение блока «Сатпаев» на севере Каспия. Индия имеет 25 процентов акций в этом блоке. Индия – в Центральной Азии: лучше поздно, чем никогда [18].

Политический курс Президента Республики Казахстан, изложенный в Стратегии развития Казахстана до 2050 года, ставит целью вхождение нашей страны в число наиболее развитых государств мира, и для бизнесменов Индии это прекрасная возможность в полной мере воспользоваться большим потенциалом делового сотрудничества, благоприятным инвестиционным климатом Казахстана и новыми возможностями для создания совместных высокотехнологичных производств, открывшимися с образованием Таможенного союза [19].

Согласно статистическим данным РК, объем товарооборота между Казахстаном и Индией в 2011 г. составил 290 млн. долл. (экспорт – 46,8 млн., импорт – 243,1 млн.). По итогам 2012 г. данный показатель достиг 507,3 млн. долл. (экспорт – 173,9 млн., импорт – 333,3 млн.). За 2013 г. товарооборот составил 676,9 млн. долл. (экспорт – 331,7 млн., импорт – 345,1 млн.) [20].

Как отмечает ведущий специалист Школы восточных и африканских исследований Лондонского университета Бхавна Деви: «Отношения между Индией и Казахстаном по объему торгового оборота не на самом высоком уровне. Индию нельзя сравнить с крупными торговыми партнерами Казахстана – Китаем, Россией, Кореей, Турцией. Сейчас на первом плане политические отношения и стратегическое партнерство. Казахстан поддерживает заявку Индии на постоянное членство в Совете безопасности ООН. Но, конечно, и Казахстан желает также получить поддержку Индии в реализации своих амбициозных планов на непостоянное представительство в Совбезе ООН в 2017-2018 годах. В свою очередь Индия подтвердила, что закупит 5 тысяч тонн урана из Казахстана в течение последующих четырех лет. Это и есть доказательство взаимопонимания и сотрудничества в стратегических сферах. Однако существуют и расхождения по некоторым вопросам. Например, Индия продолжает развивать ядерную программу, а Казахстан из прагматических соображений отказался от развития своей ядерной программы. Что же касается экономики, то надо рассматривать потенциал торговых отношений в определенных нишах, которые имеют

важное значение для обеих стран. Заметен рост в закупке Индией у Казахстана урана, нефти. Можно назвать категорию товаров из Индии, экспортируемых в Казахстан: это, в основном, чай, фармацевтические изделия, косметика, текстиль. Есть потенциал в расширении поставок пищевых продуктов. Также продвигается сотрудничество в сфере медицины и телекоммуникационных технологий [21].

Успешно продолжает развиваться сотрудничество между Индией и Казахстаном в области мирного использования атома согласно Меморандуму о взаимопонимании между Казахстаном и Индией, который был заключен в 2009 году, который предоставил Индии не только возможность поставок урана из Казахстана, но также показал интерес со стороны Казахстана в возможных атомных проектах Индии, основанных на давлении уран-графитовых реакторов. По данным на 2009 год Казахстан имеет 15% мировых запасов урана и стал ведущей страной по урановому производству. Кроме того, 2011 году правительства Индии и Казахстана подписали соглашение о сотрудничестве в области мирного использования атомной энергии. В данный момент в Индии действует 21 ядерный реактор и еще 6 находятся в стадии строительства. Несмотря на скромные урановые ресурсы Индии, страна намерена построить еще 35 атомных блоков. А в июле 2015 года в Астане был подписан контракт между Департаментом атомной энергии Индии и АО «Национальная атомная компания «Казатомпром» на поставку концентратов природного урана, которые планируется доставить в Индию в течение будущих четырех лет. Н.А. Назарбаев подчеркнул, что «начало разведывательного бурения в нефтеблоке Сатпаев и подписание договора о поставке в Индию в 2015-2019 годах пяти тыс. тонн урана - свидетельство системного развития сотрудничества в энергетической сфере». В ходе Казахстано-индийского форума июля 2015 года в ходе переговоров стало известно, что Индия рассчитывает присоединиться к договору о зоне свободной торговле с ЕАЭС. По словам Нарендра Моди «Совместная исследовательская группа по изучению предложения касательно присоединения Индии к договору о свободной торговле с ЕАЭС послужит еще одним шагом вперед к укреплению экономических связей» [23]. На периодически проходящих бизнес – форумах на сегодняшний день принимают участие около 100 человек, из числа представителей крупных индийских и казахстанских компаний, государственных органов, национальных холдингов, деловых кругов двух стран.

Таким образом, Индия смотрит на Казахстан, не только как на важного геополитического игрока, но активно развивает с ним экономическое партнерство при этом Индия является нейтральным партнером, который не имеет таких амбиций, как Россия и Китай, и не является критическим геополитическим актором.

1 Послание Президента Республики Казахстан Н.Назарбаева народу Казахстана от 30 ноября 2015 года «Казахстан в новой глобальной реальности: рост, реформы, развитие» // Казахстанская правда 30 ноября 2015.

2 Смагулова Г.М., Нуржанова С.М. Казахстанско-Индийские отношения на современном этапе: перспективы сотрудничества. Историко-правовой аспект. Вестник КарГУ Серия Международные отношения, 2006 - №2 - С 25.

3 Соглашение между Республикой Казахстан и Республикой Индия о сотрудничестве в области торгово-экономических отношений, науки и технологии. - Нью-Дели, 22 февр. 1992 г. // Бюлл. междунар. догов. Республики Казахстан. – 2003, - №10. – С. 63.

4 Бюлл. междунар. догов. Республики Казахстан. — 2003. N 10. — С.62

5 Бюлл. междунар. договоров Республики Казахстан. — 2002. №2. — С.26.

6 Бюлл. междунар. договоров Республики Казахстан. — 2002. №2. — С.26.

7 Бюлл. междунар. договоров Республики Казахстан. — 2002. №144.

8 Ашок Кумар Мукерджи Казахстанско-индийские отношения// <http://kisi.kz/ru/categories/geopolitika>

9 Смагулова Г.М., Нуржанова С.М. Казахстанско-Индийские отношения на современном этапе: перспективы сотрудничества. Историко-правовой аспект. Вестник КарГУ Серия Международные отношения, 2006 - №2 - С.25.

10 Шилин А. Новые аспекты в политике Индии // Красная звезда. — 2001. 22 мая.

11 Тамилин А. Индия идет в мировые лидеры // Независимая газета. — 2001. 17 янв.

12 Ашок Кумар Мукерджи Индия и Казахстан: грани взаимодействия <http://www.investkz.com/journals/49/450.html>

13 Деловые круги Индии заинтересованы в развитии торгово-экономических связей с Казахстаном // ibamoscow.ru/cgi-bin/iba/news. — 2004. 19 сент

14 Интервью Премьер-министра Индии Атала Ваджпайя // Новое поколение // np.kz/2002.

15 Сотрудничество Республики Казахстан с Республикой Индия <http://mfa.gov.kz/index.php/ru/>

16 С момента установления отношений Казахстан и Индия прошли большой путь, заложив прочную основу для сотрудничества - Е.Идрисов <http://www.inform.kz/rus/article/2540060>

17 Казахстан и Индия: сила взаимодействия// kapital.kz/gosudarstvo/41941/kazahstan-i-indiya-sila

18 Бхавна Деву К Казахстану Индия питает серьезный экономический интерес, рассказала atameken.info исследователь <http://atameken.info/articles/Indiya-v-Centralnoy-Azii>

19 С момента установления отношений Казахстан и Индия прошли большой путь, заложив прочную основу для сотрудничества - Е.Идрисов <http://www.inform.kz/rus/article/2540060>

20 Сотрудничество Республики Казахстан с Республикой Индия <http://mf.gov.kz/index.php/ru/vneshnyaya-politika/sotrudnichestvo-kazakhstan/>

21 Бхавна Деву К Казахстану Индия питает серьезный экономический интерес, рассказала atameken.info исследователь <http://atameken.info/articles/Indiya-v-Centralnoy-Azii>

22 Казахстан и Индия: сила взаимодействия <http://capital.kz/gosudarstvo/41941/kazakhstan-i-indiya-sila-vzaimodejstviya.html>

Түйіндеме

Т.Н. Чумаченко – с.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ халықаралық қатынастар кафедрасының аға оқытушысы
Қазіргі кезеңдегі Қазақстан мен Үндістан арасындағы қатынастардың экономикалық қырлары
(ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың 30.11.2015 жылғы жолдауы аясында)

Бұл мақалада ҚР Президенті Н.Ә. Назарбаевтың «Қазақстан жаңа жаһандық нақты ахуалда: өсім, реформалар, даму» атты жолдауы бағытындағы Қазақстан мен Үндістан арасындағы экономикалық байланыстары қарастырылған. Мақала авторы екі ел арасындағы өзара келісіммен қол қойылған экономикалық байланыстарға тоқталады. Үндістан мен Қазақстан арасындағы қол жеткен жетістіктерге талдау жасалған. Автор сонымен қатар әр түрлі экономикалық байланыс жолдарын дамытуға бағытталған тың жолдарға іздестік жасайды. Мақала екі елдік энергетикалық, ауыл шаруашылық, транспорттық және коммуникациялық, құрылыс, кіші бизнес, туризм, ақпараттық технология, мұнай және газ секторындағы өзара келісім жетістіктерін қарастырады.

Түйін сөздер: Қазақстан, Үндістан, экономикалық ынтымақтастық

Summary

Chumachenko T.N. - Candidate of Political Science, Senior Lecturer, Chair of International Relations of the Abai KazNPU
Economic aspects of interaction between India and Kazakhstan at present stage (in the framework State of the Nation Address by President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev. November 30, 2015)

The present article is devoted the economic spheres of cooperation between India and Kazakhstan at the present stage in the framework State of the Nation Address by President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev: "Kazakhstan in a new global reality: growth, reforms, development". The author reveals some aspects of the Kazakh-Indian cooperation in the economic field on the basis of international agreements signed between the two countries. There is the analysis of conductive stages of the evolution of the relationship and the implementation of the agreements reached between India and Kazakhstan. The author demonstrates the different economic spheres of cooperation between the two countries, and also analyzes its perspective and examines the most effective and mutually beneficial directions. The article considers the progress and prospects of the bilateral dialogue on energy cooperation, agriculture, transport and communications, construction, small business, tourism, information technology, oil and gas sectors.

Keywords: Kazakhstan, India, economic cooperation

УДК327:341.43

ПРАВО УБЕЖИЩА КАК ИНСТИТУТ МЕЖДУНАРОДНОГО ПРАВА

Ш.А. Сабитова – *д.ф.н., профессор кафедры международного права Института Сорбонна-Казахстан КазНПУ им. Абая*

В данной статье автор анализирует на основании норм международного права основные черты права убежища и юридическое основание предоставления и использования убежища. Актуальность темы обусловлена тем, что тенденции развития современного международного права таковы, что приоритетное значение приобретает защита прав человека. Одним из важнейших институтов такой защиты является право убежища. Право убежища не предоставляется индивидуам непосредственно нормами международного права. Как право индивидов, оно существует в рамках внутригосударственного права. Нормы международного права закрепляют лишь право государства предоставлять определенным категориям лиц политическое убежище и обязанность других государств уважать это право.

Ключевые слова: Право убежища, институт убежища, дипломатическое убежище, территориальное убежище, политическое убежище, невыдача лица, невысылка лица, предоставлении политического убежища

Право убежища является институтом как национального, так и международного права. Каждое государство само решает, какому лицу предоставляет убежище. Право убежища - это право государства разрешить въезд и проживание на своей территории гражданину, преследуемого в своей стране обычно за политические и другие права. Основой данного права является государственный суверенитет. Но если право убежища зафиксировано в законодательстве государства, последнее обязано решать вопрос об убежище тех лиц, права которых вытекают из указанного акта. Кроме того, после предоставления убежища государство обязано гарантировать лицу безопасность (т.е. его невыдачу и невысылку) и основные права и свободы. Государство, предоставившее убежище, не должно позволять лицам, которые его

получили, заниматься деятельностью, противоречащей целям и принципам ООН. Предоставление убежища является мирным, гуманитарным актом и поэтому не должно рассматриваться другими государствами как недружественный акт. Убежище, предоставленное с соблюдением всех международных норм, должно уважаться всеми другими государствами [1].

Таким образом, право убежища - это суверенное право государства предоставлять лицу, преследуемому по мотивам, определенным международным правом, право безопасного проживания на своей территории, а также гарантия такому лицу прав и основных свобод со стороны государства-убежища.

Международно-правовые нормы, посвященные институту право убежища, включают в себя положения общего порядка (о возможности предоставления убежища политическим эмигрантам), а также конкретные предписания об определении категорий лиц, которым такое право должно предоставляться в бесспорном порядке (например, лицам, борющимся за национальное освобождение) или которым ни при каких условиях убежище не может быть предоставлено.

В правовой литературе часто ставится вопрос о юридических основаниях права убежища. Различные авторы по-разному подходят к решению данной проблемы. Одни видят эти основания в признании за физическими лицами качества субъекта международного права, другие ссылаются на якобы существующие извечно права человека и основные свободы, третьи главным аргументом считают наличие специальных норм о праве убежища во внутригосударственном законодательстве [2, С.46-54].

При рассмотрении вопроса о праве убежища не следует забывать, что физические лица, обращаясь к государству с просьбой о предоставлении убежища, вступают во внутригосударственные отношения, то есть являются субъектами внутреннего, а не международного права.

Вытекающие из действующих норм международного права ограничения в предоставлении убежища приняты на себя государствами добровольно при подписании соответствующего соглашения. Из этого следует, что права и обязанности государств в области права убежища зависят только от них самих и эти права нельзя трактовать в пользу правосубъектности физических лиц в международном праве.

Сотрудничество государств в области прав человека предполагает, что в результате его государства принимают на себя ряд обязательств. Такими обязательствами, имеющими непосредственное отношение к праву убежища, являются выдача и наказание преступников второй мировой войны, лиц, обвиняемых в совершении преступления геноцида и пр. С другой стороны, обязанностью государств является предоставление убежища некоторым категориям лиц, что прямо вытекает из существующих норм международного права. Наличие этой обязанности государств создает определенные блага для лиц, имеющих право на убежище. Они пользуются этими благами в том объеме, который предоставляют для них государства по своим международным соглашениям. Но наличие этих благ не делает физических лиц субъектами международного права по указанным выше причинам.

Из сказанного можно сделать вывод, что как институт внутригосударственный право убежища представляет собой право человека: закрепив право убежища в своем внутреннегосударственно законодательстве, государство обязано предоставить его тем лицам, права которых на получение убежища вытекают из закона. И более того, предоставив убежище, государство обязано обеспечить беглецам невыдачу их, невысылку в страну, где они подверглись преследованиям, и нормальное существование (т.е. предоставить им основные права и свободы человека). Итак, как институт международный право убежища является правом государства, а как институт внутригосударственный – правом человека.

Итак, под правом убежища понимается юридически закрепленная возможность получения лицом разрешения на проживание в предоставляющем убежище государстве. Обычно использование такой возможности вызвано преследованием лица по политическим, религиозным и иным мотивам в государстве, гражданином которого это лицо является или на территории которого постоянно проживает. Предоставление лицу убежища, являясь гуманным актом, не может рассматриваться как недружественный акт. Право убежища – это и право государства разрешать на въезд и проживание на своей территории иностранному гражданину, преследуемому в своей стране за политическую деятельность, и не выдавать данного гражданина преследующему его государству.

В национальном законодательстве различных государств об убежище общим основанием для его предоставления является тот или иной вид преследования лица у себя на родине по политическим мотивам.

Предоставление убежища является неотъемлемым правом государства и не может рассматриваться как нарушение суверенных прав другого государства. Оно регулируется внутригосударственными актами и международными договорами. Обязательным условием при решении вопроса о предоставлении убежища является подача заявления заинтересованного лица. Лица, получившие убежища, по их правовому положению часто приравниваются к апатридам (лицам, не имеющим гражданства). Если

человек, получив убежище, остается гражданином своего государства, он теряет право на дипломатическую защиту со стороны своего государства и не пользуется договорными льготами.

Институт убежища межотраслевой: его нормы зафиксированы и в дипломатическом праве, и в международном гуманитарном праве. Нормы о праве убежища – преимущественно обычные нормы международного права. Становление института убежища, как и ряда других институтов по правам человека, было непростым и долгим.

Одна из первых универсальных норм об убежище была принята Институтом международного права в 1950 году, принявшим резолюцию «Убежище в международном публичном праве». В ней право убежища было определено следующим образом: «Убежище означает покровительство, которое государство предоставляет на своей территории или в каком-либо другом месте, находящемся под контролем его определенных органов, лицу, которое ищет его». Определение исходило из существования двух форм убежища: а) *территориального* – предоставление государством иностранному гражданину убежища на своей территории и б) *дипломатического* – предоставление убежища отдельным лицам на территории дипломатического или консульского представительства иностранного государства, в большинстве случаев – гражданам стран пребывания посольства или консульства [3, С. 194-195].

Резолюция состоит из преамбулы и четырех глав (10 статей).

Статья 1 дает определение убежища. Это определение очень широкое, охватывающее как территориальное, так и дипломатическое убежище. В нем не указано, каким именно лицам убежище может предоставляться.

Статья 2 устанавливает правила предоставления убежища на территории государства: государство не несет ответственности за этот акт, но отвечает за деятельность лиц, получивших убежище.

Глава III (ст. ст. 3-8) представляет самую большую по объему часть резолюции и посвящена вопросам предоставления убежища вне территории государства. Статья 3 устанавливает, что убежище может предоставляться в зданиях дипломатических миссий, консульств, на государственных судах, используемых для публичных служб, на военных самолетах и в помещениях, находящихся под юрисдикцией другого органа иностранного государства, уполномоченного осуществлять власть на этой территории. Убежище может предоставляться любым лицам, чья жизнь, свобода или личность находятся под угрозой.

Таким образом, Институт международного права одобрял практику дипломатического убежища и, более того, трактовал эту форму убежища шире, чем она сложилась в практике латиноамериканских государств. Это видно и из определения мест, в которых может быть предоставлено убежище, и из указания круга лиц, которые могут пользоваться такого рода покровительством иностранного государства. Статья 3 резолюции по сути дела позволяет государству предоставлять убежище любым лицам в любых местах, находящихся под его юрисдикцией.

Статья 4 посвящена только лицам, ищущим убежища по политическим основаниям. Интерес представляет и ст. 10, устанавливающая, что все вопросы интерпретации и применения убежища должны рассматриваться Международным Судом.

Все изложенное позволяет сделать вывод, что рассматриваемая резолюция не учитывает норм, применяемых государствами в их практике предоставления убежища. Так, резолюция безоговорочно закрепляет дипломатическое убежище, в то время как большинство государств мира не признает эту форму убежища. Далее, в ней не учтено, что международное право запрещает предоставление убежища лицам, обвиняемым в совершении международных преступлений.

Дальнейшее рассмотрение вопросов права убежища шло в рамках Организации Объединенных Наций. Положения об этом институте были включены, в частности, во Всеобщую декларацию прав человека 1948 года и Декларацию о территориальном убежище 1967 года. В этих документах сказано, что любое лицо имеет право искать убежища от преследования в других странах и пользоваться убежищем, за исключением иностранцев, преследуемых за уголовные преступления, противоречащие целям ООН (ст. 14 Всеобщей декларации прав человека). Право убежища было зафиксировано также для борцов против колониализма (ст. 1 Декларации 1967 г.).

Между тем в указанных статьях этих же документов говорится о том, что нельзя признать обоснованным предоставление убежища лицам, которые предают интересы своего народа, преследуют свои узкокорыстные интересы, нарушают принципы Устава ООН.

Общепризнано, что право убежища является институтом, основанным на государственном суверенитете, и носит исключительно политический характер. Кроме того, характерным признаком права убежища является наличие в каждом конкретном случае заявления (просьбы, прошения) со стороны заинтересованного лица о предоставлении политического убежища.

Один из основных вопросов данного правового института—вопрос о круге лиц, которым может быть предоставлено убежище.

В международной практике государств известны две формы убежища: территориальное и дипломатическое.

Территориальное убежище – предоставление государством какому-либо лицу или лицам возможности укрыться от преследований по политическим мотивам на своей территории. Право территориального убежища признается большинством государств мира и не рассматривается как нарушение суверенных прав других государств.

В 1967 г. Генеральная Ассамблея ООН приняла Декларацию о территориальном убежище [4]. Однако универсальная конвенция о праве территориального убежища заключена не была.

Общепризнано, что право убежища является институтом, основанным на государственном суверенитете, и носит исключительно политический характер. Кроме того, характерным признаком права убежища является наличие в каждом конкретном случае заявления (просьбы, прошения) со стороны заинтересованного лица о предоставлении политического убежища.

Считается общепризнанным, что убежище не может быть предоставлено:

- 1) лицам, совершившим международные преступления (военным преступникам и др.);
- 2) уголовным преступникам, совершившим преступления международного характера, выдача которых предусмотрена многосторонними международно-правовыми документами (например, угон самолетов, незаконное распространение наркотических веществ и психотропных препаратов и др.);
- 3) уголовным преступникам, выдача которых предусмотрена двусторонними или многосторонними договорами государств о выдаче.

Большинство стран считает неприемлемым и неправомерным институт дипломатического убежища (оно признается лишь в странах Латинской Америки). Однако в практике государств имеют место случаи, когда убежище предоставляется не только на территории государств как таковой, но и в зданиях дипломатических представительств, на бортах военных кораблей и воздушных судов, на территориях, военных баз и прочие. Именно такие случаи именуется дипломатическим убежищем. Правомерность предоставления его, в частности, в дипломатических резиденциях объясняется их иммунитетом. Однако это противоречит п. 3 ст.41 Венской Конвенции о дипломатических сношениях 1961 г., которая установила, что «помещения представительств не должны использоваться в целях, несовместимых с функциями представительств, предусмотренными настоящей Конвенцией или другими нормами общего международного права».

А в 1927 году международная комиссия американских юристов вырабатывает проект конвенции о дипломатическом убежище. Этот проект был положен в основу Конвенции о дипломатическом убежище, которая была принята в 1928 году на шестой панамериканской конференции в Гаване. Гаванская конвенция 1928 года, являясь многосторонней конвенцией, унифицировала практику латиноамериканских государств в вопросе предоставления дипломатического убежища.

Согласно данной конвенции, убежище может предоставляться в миссиях, на военных кораблях, в военных лагерях или на военных самолетах лишь политическим правонарушителям.

Предоставление дипломатического убежища оговорено в конвенции рядом условий:

- дипломатическое убежище может предоставляться только в той стране, которая признает это право;
- оно предоставляется лишь в экстренных случаях,
- когда необходимо обеспечить безопасность лица;
- о факте предоставления дипломатического убежища дипломатический агент, командир военного корабля, лагеря или самолета обязаны сообщить местной власти;
- правительство данного государства может потребовать немедленного удаления укрывшегося из страны, а дипломатический агент, в свою очередь, – гарантий безопасности для данного лица;
- укрывшихся нельзя высаживать на территории данной страны или близко от ее границ;
- при пользовании убежищем укрывшемуся не будет разрешаться совершать действия, противоречащие общественной безопасности;
- государство не несет расходов по предоставлению убежища.

Гаванская конвенция 1928 года легализует предоставление убежища на территории военных лагерей.

По отношению к дипломатическому убежищу все государства можно разделить на четыре группы:

Государства, которые не признают и не практикуют его. Это наиболее многочисленная группа государств, к которой следует отнести и государств членов СНГ.

Государства, которые не допускают дипломатического убежища на своей территории, но сами его предоставляют. К числу таких государств следует отнести Францию, Великобританию, США.

Государства, которые сами предоставляют дипломатическое убежище и разрешают его предоставление на своей территории. К этой группе относятся латиноамериканские страны.

Государства, которые сами убежище не предоставляют, но разрешают его предоставление на своей территории (некоторые государства Латинской Америки, Греция).

Даже это условное деление показывает, что большинство государств не признает дипломатического убежища. Это позволяет сделать вывод, что в современном международном праве не существует общепризнанной нормы о дипломатическом убежище. В настоящее время только в Латинской Америке имеются договорные нормы о дипломатическом убежище, однако практика их применения противоречива.

В настоящее время работа по выработке норм, касающихся института права убежища, продолжается в Комиссии международного права.

В соответствии с нормами международного права можно выделить следующие основные черты права убежища:

1. Каждый человек имеет право искать убежища от преследования в других странах и пользоваться этим убежищем. Положение лиц, получивших убежище, должно являться без ущерба для суверенитета государств и принципов и целей ООН предметом заботы международного сообщества.

2. Каждое государство имеет право предоставлять преследуемым лицам убежище на своей территории на основании государственного суверенитета.

3. Государство само оценивает основания для предоставления убежища.

4. Убежище не может быть предоставлено в случае преследования за совершение не политического преступления или деяния, противоречащего целям и принципам ООН.

5. После предоставления убежища государство обязано гарантировать лицу безопасность (т.е. его невыдачу и невысылку) и основные права и свободы.

Законодательство РК признает право убежища за иностранными гражданами и лицами без гражданства. Политическое убежище в Республике Казахстан предоставляется иностранным гражданам и лицам без гражданства на основании общепризнанных норм международного права, в соответствии с Конституцией Республики Казахстан, законодательством Республики Казахстан.

Республика Казахстан предоставляет политическое убежище лицам и членам их семей, ищущим убежище и защиту от преследования или реальной угрозы стать жертвой преследования в стране гражданства и/или проживания за общественно-политическую деятельность, расовую или национальную принадлежность, за религиозные убеждения, а также в случаях нарушения прав человека, предусмотренных нормами международного права.

Решение о предоставлении политического убежища или об отказе в предоставлении политического убежища в Республике Казахстан принимается Президентом Республики Казахстан.

Таким образом, право убежища – это суверенное право государства предоставлять лицу, преследуемому по мотивам, определенным международным правом, право безопасного проживания на своей территории, а также гарантия такому лицу прав и основных свобод со стороны государства-убежища.

1 Селиваненко, В.О. Основные черты права убежища Вестник ТИСБИ. - 2000. - №4. // <http://www.tisbi.org/home/science/journal-of-tisbi/2000/4/23/>

2 Галенская Л.Н. Право убежища международно-правовые вопросы – М.: Издательство «Международные отношения», 1968. – С. 62-68.

3 Колосов Ю.М. Международное право. – М., 2005.

4 Декларация о территориальном убежище от 14 декабря 1967 года // http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/territorial_asylum.shtml

Түйіндеме

Сабитова Ш.А. - ф.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ Сорбонна-Қазақстан институтының халықаралық құқық кафедрасының профессоры

Баспана құқығы халықаралық құқық институты ретінде

Бұл мақалада автор халықаралық құқық негізінде баспана және пайдалану және баспана құқықтың негіздерін құқығының негізгі ерекшеліктері талданады. Бұл тақырыптың өзектілігі қазіргі заманғы халықаралық құқықтың даму үрдістері осындай адам құқықтарын қорғау басым маңыздылығы. Осы қорғаудың ең маңызды институттарының бірі баспана құқығы болып табылады.

Баспана құқығы халықаралық құқыққа сәйкес жеке тұлғаларға тікелей берілген жоқ. Жеке тұлғалардың құқығы ретінде, ол ішкі заңдарында бар. Халықаралық құқық нормалары белгілі бір тұлғаларға саяси баспанамен қамтамасыз ету тек мемлекеттің құқығын бекітеді және бұл құқықты құрметтеу басқа мемлекеттердің міндеті.

Түйін сөздер: баспана, баспана мекеме, дипломатиялық баспана, аумақтық баспана, саяси баспана, адамдардың экстеррадициялау тұлғалар емес экстеррадициялау, баспана

Summary

Sabitova Sh. - d.f.s., Professor of International Law Institute of the Sorbonne-Kazakhstan KazNPU. named after Abai

The right to asylum as the Institute of International Law

In this article the author analyzes the basis of international law, the main features of the right of asylum and legal basis of the use and asylum. Relevance of the topic determines the fact that trends in the development of contemporary international law such that the priority importance of human rights protection. One of the most important institutions of this protection is the right of asylum. The right to asylum is not granted directly to individuals under the international law. As the right of individuals, it exists in domestic law. International law fixed a right of the State to provide certain categories of persons, political asylum and the duty of other states to respect this right.

Keywords: The right to asylum, the institution of asylum, diplomatic asylum, territorial asylum, political asylum, non-refoulement

УДК 327(574)

ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЙ КУРС ФРАНЦИИ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

М.В. Усова – магистрант 1 курса кафедры международных отношений Института Сорбонна-Казахстан при КазНПУ им. Абая,
Научный руководитель: **Т.Н. Чумаченко** – к.п.н., старший преподаватель кафедры международных отношений КазНПУ им. Абая

Во внешней политике постоянство как правило преобладает над динамикой. Политика Франсуа Олланда не стала исключением. В своем выступлении в Институте международных и стратегических отношений, министр иностранных дел Франции Лоран Фабиус выделил четыре приоритета внешней политики страны. Основными направлениями внешней политики Франции остаются проведение реформы Совета Безопасности ООН, борьба с международным терроризмом, преодоление кризиса и экономических трудностей в экономике Франции и совершенствование дальнейшей интеграции в еврозоне. Отдельное внимание уделяется вопросам, связанным с экологической ситуацией на планете и соблюдением странами заявленных в ходе конференции по вопросам изменения климата обязательств.

Ключевые слова: Франция, внешняя политика, Франсуа Олланд, международное сотрудничество, Лоран Фабиус

«Принцип, которым мы руководствуемся в нашей внешней политике с 2012 года – независимость. Независимость Франции – это наша способность самостоятельно определять, что мы считаем справедливым, и действовать в зависимости от этого» (Лоран Фабиус).

За свою долгую историю Франция пережила не только кризис, или серию кризисов, но глобальные изменения в мироустройстве. В первую очередь это касается новой расстановки сил. До Первой мировой войны в мире доминировали европейские державы, в XX веке Соединенные Штаты Америки значительно усилили свое политическое и экономическое влияние, впервые обогнав промышленно развитые страны Европы по объему производства и с тех пор прочно удерживают лидерскую позицию. По мнению Лорана Фабиуса, министра иностранных дел Франции - США по-прежнему будут занимать одну из сильнейших позиций на планете, однако вполне вероятно что в XXI веке миром будут управлять не только старые, но и новые актеры - это Китай, США, Европа, Индия, Бразилия, и не стоит забывать о государствах африканского континента, таких как Южная Африка и Нигерия. Сегодня Германия, Франция и Великобритания входят в шестерку ведущих экономик, к 2030 году Европа сохранит за собой это лидерство, но вполне возможно что ни одна европейская страна уже не будет рассматриваться в отдельности. К 2050 году среди первых тридцати экономик мира, двадцать будут составлять рынки развивающихся стран [2].

Второй фактор это трансформация всей системы международных отношений. Франция больше не находится в биполярном мире Холодной войны, ни в послевоенном однополярном мире, в котором доминируют Соединенные Штаты. Сформировалась тенденция к развитию многополярности. Мы довольно часто слышим о том, что живем в многополярном мире, однако по мнению Лорана Фабиуса на данный момент мир скорее можно охарактеризовать как zero-полярный, если и существуют страны более могущественные чем другие, ни одна держава или альянс держав не может в одиночку эффективно справиться с рядом проблем, с которыми сегодня сталкивается мировое сообщество. Политическая воля Франции - это принятие мер для содействия формированию многополярного мира, организованного, регулируемого правом, однако мир еще далек от этой цели, что особенно заметно на фоне продолжающихся в международном сообществе кризисов, таких, как в Сирии и Ливии [3].

В условиях этой «деполяризации», становится заметным еще один фактор эволюции, такой как

"дисперсия" власти. Разумеется, ни негосударственные субъекты, ни автономные вооруженные группы не представляют собой новых участников международной системы, но с появлением Организации Аль-Каида в Исламском Магрибе, Боко Харам в Сирии, Ираке, Тунисе, Ливии и в африканских странах и главным образом ИГИЛ, вызов брошенный государствам, границам, международным организациям, вестфальской системе в целом достиг в последнее время беспрецедентных масштабов.

Изменения происходящие в мире требуют от Франции реорганизации ее внешней политики, этот процесс лежит в основе политического курса Лорана Фабиуса начиная с 2012 года.

Л.Фабиус выделил четыре приоритета внешней политики страны: мир и безопасность, будущее планеты, возрождение и реориентация Европы, оздоровление французской экономики. Эти приоритеты лежат в основе внешней политики страны на современном этапе.

Прежде всего - это мир и безопасность.

С началом военной операции в Мали и в Центральной Африке в 2013 году французское общество осознало всю серьезность положения в Сахеле - стало очевидно что обстановка сложившаяся в регионе представляет угрозу не только для соседних стран, но и для государств Европы.

События в Ливии, Марокко, смена режима в Тунисе в ходе «арабской весны», остро стоящий алжирский вопрос, появление в 2006 году организации Аль-Каида в странах исламского Магриба, которое внесло коррективы в традиционные представления о границе, будто бы четко разделяющей Африку на северную и «черную» [4] потребовали от мирового сообщества, в том числе Франции, вмешательства в урегулирование конфликтов и содействия в стабилизации обстановки в регионе. Франция подчеркивает что эти меры были направлены не только на поддержание мира и безопасности в регионах, куда Франция совершила свою военную интервенцию, но прежде всего для поддержания мира во всем мире, в том числе и на ее собственной территории. Не будем забывать, что террористы, которые действуют в этих зонах не признают никаких границ. Франция прекрасно понимает что в современном мире, занять нейтральную позицию не означает обезопасить себя.

Франция принимает активное участие в урегулировании украинского кризиса, о чем свидетельствуют регулярные встречи лидеров стран нормандской четверки. В отношении иранской ядерной программы Франция также опирается на вопросы мира и безопасности: да – соглашению, но соглашению достоверному, то есть поддающемуся проверке, подтверждающей что Иран не будет иметь доступа к ядерному оружию.

События развернувшиеся на Ближнем Востоке по масштабу и ожесточенности затмили сегодня даже арабо-израильский конфликт. Серия недавних террористических актов в Париже, на Синае и в Мали показала всю хрупкость мира в котором мы живем. Современный мир столкнулся с реальной угрозой, с особым варварством. Франция и ряд европейских государств ввели ограничения по въезду на свои территории, с целью сдержать поток беженцев из Сирии и Ирака.

"Франция находится в состоянии войны. Террористические акты, совершенные в пятницу вечером в Париже и у стадиона Стад де Франс - это настоящая война. Не менее 129 человек погибли, многие ранены. Это атака на нашу страну, на наши ценности, на нашу молодежь и на наш образ жизни» [5].

После событий в Париже 13 ноября, Франция взяла на себя инициативу создания широкой антитеррористической коалиции. Ее цель сейчас договориться с мировыми лидерами о координации в противодействии «Исламскому государству». В этих условиях президент Франции Франсуа Олланд призывает мировое сообщество, в первую очередь Россию и США объединить свои силы для уничтожения «Исламского государства».

Второй приоритет внешней политики - это будущее планеты.

Франция считает необходимым содействовать созданию более регламентированного общества в политическом, экономическом, социальном и экологическом плане. Франция призывает к соблюдению норм международного права и созданию многосторонней системы. Президент Франции Франсуа Олланд выступает за реформу организации ООН, а точнее за расширение Совета Безопасности, за принятие в организацию новых членов в лице развивающихся стран, за то, чтобы в рамках Совета Безопасности различные континенты получили ответственность. Предполагаемые реформы должны коснуться также постоянных членов Совета Безопасности, их права на вето [6]. Президент Франции заявил что страна хотела бы, чтобы постоянные члены Совета Безопасности ООН больше не прибегали к применению права вето в случае массовой жестокости, то есть нельзя допустить чтобы организация была парализованной как это происходит в нынешней ситуации. Стоит напомнить о том, что ООН не является наднациональной организацией, она с самого начала создавалась как организация сотрудничества стран, и только от действий самих стран-членов организации зависит эффективность работы организации, ее способность

реагировать на события происходящие в мире. Франция выступает за солидарность и мобилизацию сил против таких вспышек как лихорадка Эбола.

Отдельное внимание уделяется вопросам связанным с экологической ситуацией на планете. Франция на протяжении долгих лет проводит целенаправленную политику охраны окружающей среды. Сегодня весь мир обеспокоен проблемой глобального потепления, чему и будет посвящена Конференция по вопросам изменения климата COP21, которая состоится под эгидой ООН в декабре 2015 года в Париже. Амбициозная цель саммита - достижение соглашения, позволяющего не допустить роста температуры на планете, выше чем на 2 градуса по Цельсию. Еще во время конференции по климату COP19, которая проходила в 2013 году в Варшаве, страны приняли решение о предоставлении плана действий по снижению вредных выбросов в атмосферу и переходу к чистой энергии. 146 из 195 стран существующих на планете, представили Парижу свои документы в которых подробно излагаются обязательства каждой из них. Франция намеревается подготовить целый ряд документов, и произвести контроль по выполнению заявленных обязательств, что позволит ограничить глобальное потепление к 2100 году.

Третий приоритет - это возрождение и реориентация Европы.

Рост евроскептицизма ощущается во всех странах. В связи с последними событиями правительствам стало трудно защищать идею Европы без границ. Все чаще поднимается вопрос о принципе свободы передвижения – ключевом принципе Европейского Союза. Чашу в пользу евроскептиков склоняет помимо кризиса мигрантов, неспособность Европейского союза противостоять терроризму, экономическим и экологическим проблемам и предпринимать конкретные действия. Увеличивается вероятность прихода к власти ультраправых партий в ряде европейских стран, которые готовы предложить европейцам решение проблемы беженцев, разрешение сложной экономической ситуации и сохранение традиционных ценностей. Усиливается национализм и евроскептицизм и в Центральной Европе, подпитываемый миграционным кризисом что, бросает вызов единству всего европейского проекта.

Экономики стран еврозоны также сталкиваются с рядом трудностей и демонстрируют низкий рост.

Франция проявила ряд инициатив в связи с чем в европейской экономической политике в течение нескольких месяцев произошел значительный сдвиг: в то время как раньше в основном рассматривались вопросы финансовой консолидации и контроля, то в настоящее время приоритетными стали инвестиционные вопросы. По мнению Лорана Фабиуса эти успехи все еще недостаточны, и Европейский Союз должен пойти дальше, по крайней мере по трем направлениям - это помощь в работе предприятий и граждан внутри ЕС, европейская оборонная политика, которую пытается продвинуть Франция, касающаяся реакции на угрозы, которые развиваются за пределами территории ЕС, миграционная политика, борьба против торговли людьми, различие между теми, кому должно быть предоставлено убежище и темы кто должен быть выслан, и поддержка стран из которых беженцы вышли. В-третьих Франция предлагает совершенствование дальнейшей интеграции в еврозоне. В первую очередь это касается бюджета - еврозона должна иметь свой собственный бюджет, единый налоговый орган, что позволит осуществлять точечное кредитование отдельных областей экономики. Второй момент который Франция выносит на повестку дня – это способность Европейского Союза противостоять международному терроризму. Франция и Германия тесно сотрудничают в этом вопросе и готовы взять на себя лидерство в развитии европейской интеграции. По плану Габриэля-Макрона странам необходимо пересмотреть отдельные положения договора о ЕС, чтобы реализовать новую систему распределения компетенции внутри Евросоюза.

Оздоровление французской экономики.

Три года правления социалистической партии прошли на фоне усиления негативных тенденций во французской экономике. Экономическое положение Франции остается весьма тревожным, страна уже долгое время пребывает в стадии стагнации из-за колоссального внешнего долга. Франция не сможет обойтись без финансового оздоровления экономики, если она дорожит своей независимостью [7]. Не исключено, что план Габриэля-Макрона позволит объединить отдельные сферы промышленности и экономики Франции и Германии, и что посредством более плотной экономической интеграции с Берлином Париж попытается оздоровить свою экономику. Однако пока «Закон Макрона», названный по фамилии его автора, министра экономики, Эммануэля Макрона принятый в феврале 2015 года вызывает множество противоречий среди французов.

Лоран Фабиус подчеркивает что в нынешнем положении каждое министерство должно внести свой вклад в стабилизацию экономической ситуации в стране. Фабиус начал серию реформ, направленных на укрепление экономической дипломатии – это внутренние реорганизации в министерствах, назначение специальных представителей в стратегически важных странах, создание новых органов, ответственных за

привлечение инвесторов в страну, содействие продвижению туризма. Сегодня Франция видит первые позитивные результаты реформ, но они все еще нуждаются в дальнейшем совершенствовании.

Мировая деполяризация, дисперсия власти, сочетание этих тенденций приводит к тому, что нынешний мир, в некоторых отношениях "пост-вестфальский" - это мир потрясений, угроз, нестабильности, мир, который вызывает в обществе законное чувство беспокойства [8]. Перед лицом этого нового хаотичного мира, политика Франции заключается в том, чтобы не оставаться в стороне, не имея четкого и последовательного плана действий. Франция готова к борьбе с размыванием ценностей Евросоюза и перед лицом опасностей, которые предстоит преодолеть призывает мировое сообщество нанести максимальный ущерб террористическим группировкам.

1 ФАБИУС Лоран, Дискурс в Институте международных и стратегических отношений, 20.05.2015, <http://www.diplomatie.gouv.fr/le-ministre-les-secretaires-d-etat/laurent-fabius/discours/article/politique-etrangere-discours-de> [Проверен 18.11.2015]

2 ФАБИУС Лоран, Дискурс в Институте международных и стратегических отношений, 20.05.2015, <http://www.diplomatie.gouv.fr/le-ministre-les-secretaires-d-etat/laurent-fabius/discours/article/politique-etrangere-discours-de> [Проверен 18.11.2015]

3 GOMART Thomas, « French foreign policy: denial or denigration», *Revue des deux Mondes*, october-november 2014

4 Олланд Франсуа, Обращение к парламенту в Версале, 16.11.2015, <http://www.elysee.fr/declarations/article/discours-du-president-de-la-republique-devant-le-parlement-reuni-en-congres-3/> [Проверен 20.11.2015].

5 ФАБИУС Лоран, Дискурс в Институте международных и стратегических отношений, 20.05.2015, <http://www.diplomatie.gouv.fr/le-ministre-les-secretaires-d-etat/laurent-fabius/discours/article/politique-etrangere-discours-de> [Проверен 18.11.2015]

6 GOMART Thomas, « French foreign policy: denial or denigration», *Revue des deux Mondes*, october-november 2014

7 ФАБИУС Лоран, Дискурс в Институте международных и стратегических отношений, 20.05.2015, <http://www.diplomatie.gouv.fr/le-ministre-les-secretaires-d-etat/laurent-fabius/discours/article/politique-etrangere-discours-de> [Проверен 18.11.2015]

Түйіндеме

М.В. Усова – Абай атындағы ҚазҰПУ халықаралық қатынастар кафедрасының Сорбонна-Қазақстан Институтының 1 курс магистранты, marinaussova91@mail.ru, Ғылыми жетекшісі: **Т.Н. Чумаченко**, п.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ

халықаралық қатынастар кафедрасының бас оқытушысы

Францияның қазіргі кезеңдегі сыртқы саясатының бағыты

Сыртқы саясат саласында тұрақтылық динамикаға қарағанда басым болады. Франсуа Олланд саясаты да ерекшелік танытпады. Халықаралық және стратегиялық қатынастар институтында өткен кездесу барысында Францияның Шетел Істер министрі Лоран Фабиус мемлекет сыртқы саясатының басым төрт мүдделерін белгілеп өтті. Басым мүдделер қатарында: Франция экономикасындағы дағдарыс пен экономикалық қиыншылықтардан арылу, Еуропа аймағындағы интеграцияны жетілдіру, БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің реформасын өткізу мен халықаралық лаңкестікпен күрес.

Түйін сөздер: Франция, сыртқы саясат, Франсуа Олланд, халықаралық қатынас, Лоран Фабиус

Summary

M.Ussova – the 1st year master's student of International Relations, Department Sorbonne-Kazakhstan, Institute in Abai Kazakh National Pedagogical University, marinaussova91@mail.ru, Scientific Supervisor – **T.N. Chumachenko**, c.p.s., senior teacher of International Relations chair of Abai Kazakh National Pedagogical University.

French foreign policy at the present stage

Consistency in foreign policy usually prevails over dynamics. Francois Hollande wasn't an exception. In his speech at the Institute for International and Strategic Affairs, French minister of Foreign Affairs Laurent Fabius has identified four of the foreign policy priorities. The main priority remains stable to overcome the crisis and deal with economic difficulties in the French economy, to improve further integration in the eurozone, to reform United Nations Security Council and to fight against the international terrorism.

Keywords: France, foreign policy, Francois Hollande, international cooperation, Laurent Fabius

ШЕТЕЛДЕГІ ТІЛ САЯСАТЫНЫҢ ДАМУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Д.Е. Ақболат – *Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, саясаттану және саяси технологиялар кафедрасының м.а. доцент Алматы қаласы,*

А.Т. Мухитденова – *Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, саясаттану және саяси технологиялар кафедрасының, м.а. доцент, Алматы қаласы,*

Ғ.А. Мәлік – *С.Ж. Асфендияров атындағы Қазақ ұлттық медицина университеті, Қазақстан тарихы және әлеуметтік-гуманитарлық пәндер кафедрасының оқытушысы*

Бұл мақалада алдыңғы қатарлы дамыған елдердегі тіл саясатының даму ерекшеліктері қарастырылған. Яғни, АҚШ, Израиль, Канада, Франция сияқты. Бұл мемлекеттердің тілдік тәжірибесі Қазақстан үшін маңыздылығы айқындалып, оның тиімділігі мен нәтижелігі көрсетілген. Сол сияқты, Қазақстан Республикасының басты құндылығы – халық, ал халықты біріктіретін – мемлекеттік тіл, сәйкесінше, халық бірлігі мен үйлесімділігі нәтижесінде ішкі және сыртқы саясаттың тұрақтылығы мен бәсекеге қабілетті елдер қатарында болуы мақсат екендігі айтылған.

Түйін сөздер: тіл саясаты, ұлт, этнос, тәуелсіздік, демократия

Мемлекеттің өз алдына мемлекет болуында әрқашанда оның қандай мақсатпен құрылғандығы, қандай қағидалармен топтасу керектігі және алға қойылған бағыттары сияқты құндылықтары тұрады. Сол сияқты, Қазақстан Республикасының басты құндылығы – халық, ал халықты біріктіретін – мемлекеттік тіл, сәйкесінше, халық бірлігі мен үйлесімділігі нәтижесінде ішкі және сыртқы саясаттың тұрақтылығы мен бәсекеге қабілетті елдер қатарында болуы мақсат.

Қазіргі тәуелсіз Қазақстанда мемлекеттік тіл саясатын жүзеге асыруда Президент Н.Ә. Назарбаевтың бәсекелестік стратегиясына сай, бүкіләлемдік мемлекеттік тіл саясатының тәжірибесін оқып, біліп, қолданғанымыз жөн. Мұндағы басты мақсат – Қазақстанның әлеуметтік-саяси жағдайына сай сол немесе басқа да елдің жүзеге асырудағы кейбір тәжірибесін үлгі ретінде алу. Осыған орай тіл саясатын жүзеге асыруда көп ұлтты және көп этносты қоғамдарды сипаттайтын кейбір елдердің тіл саясатындағы ерекшеліктерін қарастыруды жөн көрдік. Себебі батыстық Еуропалық демократияда тіл саясатының қарқындылығы бүкіл халықтар мен адам құқықтарының негізгі талаптарын қалыптастырған, халықаралық құқықта мойындалған нормалармен анықталады. Берілген нормалардан түпкі халықтар мен ұлттық азшылықтардың, түрлі этникалық топтар мен жеке индивидтің тілдік міндеттерінің дұрыстығын объективті және мәдениетті түрде бағалау мүмкіндігі туындайды.

Қазақстан демократияны орнықтыруға бағыт жасауда. Баршамызға ашық үлгі ретінде бүкіл дүниежүзіне әйгілі Ұлы державаның бірі АҚШ-ты айтуымызға болады. Ол демократияның алғашқы қадамдарын қалыптастырушы ел. Оның үстіне ол иммигранттардан құрылған тұңғыш мемлекет. Ел ішіндегі алуан түрлілікке қарамастан, біртұтас тіл саясатын жүргізген және тәжірибесі бүкіл әлемнің қызығушылығын тудырған мемлекет болып табылады.

Бұл тұрғыда көп ұлтты АҚШ-тың ұзақ даму жолынан өткен тілдік саясатының тарихи тәжірибесі қызықты болып табылады: «еріту қазаны» атты ассимиляторлық ұранның жүзеге асырылуынан бастап, көп этносты сипат негізіндегі ұлттық бірлік қағидасын жүзеге асырылуына дейінгі аралықты қамтиды. АҚШ-тағы тілдік жағдай, ең алдымен, ағылшын тілінің абсолютті басымдылығымен сипатталады. Алайда, бұл мәселе оңай және бір шешімді емес, өйткені, АҚШ-тың тарихтағы құрылымы ерекше, ол – жергілікті этностардың мәдениеті негізінде қалыптасқан мемлекет емес, иммигранттар елі. Сол себепті түрлі мемлекеттерден келген иммигранттардан құралған АҚШ-ты біріктіру қажет еді. Біріктіру құралы тіл болып табылады. Ал тіл – мемлекет құрудағы маңызды фактор.

Елдің тарихи деректеріне жүгінсек, АҚШ-тың халық саны иммигранттардың санымен артып отырды. Бұл жерде американизацияның мықты қаруы – мектептер зор рөл атқарады. Олар этнос топтарды өз ана тілдерінен алыстатып, ағылшын тіліне өткізуде маңызды шаралар атқарды. КСРО-дағы мектептер секілді ұлттық мектептер басым пәндерді азшылық тілінде сабақ беру тәсілімен өтті. Яғни барлық деңгейдегі мемлекеттік және жекеменшік мектептерде оқыту тілі тек ағылшын тілінде жүрді. Осындай іс-әрекеттердің нәтижесінде американдық мектепті аяқтаған кез келген түлек, мейлі ол сол елде 5-6 жыл уақыт аралығында өмір сүрсе де, ағылшын тілді американдық болып шығады [1].

Мұнда біз тіл саясатының маңызды қаруының бірі саналатын білім жүйесін орынды қолданғанын көреміз.

Осылайша тарихқа жүгінсек, американдық отарлардың Британия елінен өз тәуелсіздіктері үшін күрес-

кен уақытында, жаңа ұлт, жаңа мемлекет құру кезеңінде шешуші рөл атқарған, әрине, ағылшын тілді көшпенділер болды. Бірақ континентті басқа да ұлт өкілдері – неміс, француз, голландықтар және т.б. жайлады, олар кең көлемді территорияларда орналасты және тұрмыста өз тілдерін қолданды. Ағылшын тілді американдықтар тәуелсіздікке қол жеткізуде аталған этнотілді топтардың қолдауларына ие болды, сондықтан да саяси мақсаттарды көздеп, оларға өз тілдерін ашық түрде қолдануға мүмкіндіктер берді. Алайда, уақыт өте (XIX ғ. аяғы мен XX ғ. басы) АҚШ-та азшылық халықтың тілдік құқықтарына жаппай шектеулермен қамтамасыз етілді. XIX ғ. 80 жылдарында Оңтүстік Шығыс Еуропадан эмигранттар саны да арта түсті. Аталған көші-қон толқындар халықтың шовинистік көзқарасын күшейте түсті және биліктің этнос топтарына ұстанған позициясын қатаңдатуына алып келді. Бірінші дүниежүзілік соғыс кезеңінде неміс тегінен шыққан американдықтарға қарсы бағытталған ұлттық қорғау кеңесі де құрылған болатын. Президент Рейган 1981 жылы өзінің бір сөзінде: «Мектептік оқытудың екітілдік бағдарламасының қабылдануы бұрыс қадам болды, ол барлық американдық қағидаларға қарама-қайшы, өйткені оқушылардың өз ана тілдерін сақтауға арналған», - деп ашып айтты. Нәтижесінде АҚШ-та «бір ұлт – бір мемлекет – бір тіл» атты формуласы қалпытасып, соған негізделді [2].

Айта кететін жайт, бұл елге бүкіл Еуропа мен басқа да мемлекеттерден адамдар тартыла бастады. Жаңа ұлтқа ұлттық және тілдік айырмашылықтарды жоятын біріктіруші элемент қажет болды. Бұл рөлді ағылшын тілі атқарды.

Екі ұлттың қосындысынан құрылған Канаданың қостілділік тіл саясаты тәжірибесінің ерекшелігін бей-жай қалдырғанымыз жөн болмас. Канаданың тіл саясаты ағылшындар мен француздардың тарихи ара-қатынасының нәтижесінде қалыптасты.

Канадада екі ресми тілді қолдану 1982 жылы конституциялық дәрежеге ие болды: Канада туралы Акт 1982 ж. (басқа ресми атауы – Канада Конституциясы туралы Акт 1982 ж.) ресми тіл ретінде ағылшын және француз тілдерін жариялады, оларға тең дәреже берді және франко-канадалықтар мен англо-канадалықтардың тең құқылы тіл мәселесін шешті (16 б. 16б.) [3].

Заманауи Канаданың тіл саясатын дұрыс түсіну үшін оның мемлекеттік-саяси құрылымын қарастыру қажет. Ең алдымен ескеретін жағдай, тарихи тұрғыдан Канада федерация ретінде дамыды және ол үш ұлттық топтардан құрылды: ағылшын тілді, француз тілді және түпкі халық. Квебек халқы мен түпкі халық оның құрамына еріксіз қосылды: үндістердің жеріне француздар қоныстанды, ал оларды өз кезегінде ағылшындар басып алды.

Канададағы тіл саясатының негізгі ерекшелігі – екі иммигранттар қосындысынан пайда болған мемлекеттік тілдер, нақты заңды тіл туралы актілермен реттеледі, сонымен қатар тілдік саясаттың құқықтық негізі ереже бойынша жалпы азаматтық құқықты білдіретін заңды актілер мен конституция болып табылады. Жалпы алғанда, бұқаралық сана деңгейінде Канада екі тілді мемлекет ретінде танылатыны күмәнсіз. Екі бірдей ресми тілдің бар болуына қарамастан, қазіргі таңда Канада мемлекетінің қоғамы сол екі тілден ортақтық тауып тұтастық нышанымен бүкіл әлемге танымал. Алайда, мемлекетке ортақ тіл оның орналасқан халқының бірлігі мен ынтымақтастығын нығайту үшін қажет. Егер бір мемлекеттің тұрғындары мен тілдік ерекшелікке байланысты қарым-қатынасқа түсу нашар болса, рухани қауымдастық шынжырын құру қиындықтарға тап болады. Ортақ тілдің болуы мемлекеттік бірлікті құрудағы аса маңызды сәті болып саналады.

Тұңғыш дүние жүзінде иммигранттардан құрылған мемлекеттің тіл саясатының үлгісі АҚШ болса, ең алғаш әлемде өлген тілдерін қайта жандандырып, мемлекеттік дәрежеге көтерген еврейлердің тіл саясатына да талдау жасауды жөн көрдік.

Израиль мемлекеті Канада мемлекеті сияқты екі мемлекеттік ресми тіл тұрпатымен сипатталады. Бұл – иврит және араб тілдері. Бірақ біз мұнда Канада мемлекетінде қарастырып өткен қос тілділік туралы емес, еврей халқы бірігіп, өз ұлтының иврит тілін қайта жаңғыртып, дамыта алғаны жайлы айтқымыз келіп отыр. Еврей ұлты тілінің жоғалуын ұлттың жоғалғанымен тең екенін түсіне біліп, оның алдын алуға ұмтылған әрекеттерімен ерекшеленеді.

Элиезер Бен-Йегуда (1858-1922) Ресейде болған кезде-ақ, ивриттің пайда болуы мен модернизациясына алғашқы қадамдарын жасаған болатын. Палестинаға көшкеннен кейін ол өзінің әрекетін күшейтті және өзіне белсенді сыбайластар тапты. Ауызекі тілдегі ивриттің қайта пайда болуы «Ивритті қорғау лигасы» атты қоғамдық ұйымның зерттеуінің негізгі мақсатына айналды. 1924 жылы оның көшбасшылары еврейлік қауымдастыққа «ивритті күнделікті өмірге араластыру күштерін біріктіру, алға қойған мақсатқа жету үшін қандай шаралар қолдану жөнінде бірге шешім қабылдау және оны талқылау үшін жиналу» үндеуімен өтініштерін білдірді. Ивриттің қайта тууы шын мәнінде бүкіл халықтық жұмыс болды [4].

Сионизмнің тілдік саясатында Израиль мемлекетінің құрылуынан бұрын 1948 жылы диаспора

жүзжылдығынан бас тарту идеясы болды. Барлық репатрианттар қай тілде сөйлейтініне қарамастан, жаңа израиль еврей халқын құру үшін өздерінің елдерінде «бір қазанда қайнағандай» ассимиляцияланған болулары керек. Мұндай тілдік құрылысты тездету саясаты еврейлік бірегей өнер табысы болып табылмайды, ол жиырмасыншы ғасырға тән және АҚШ-та жаңа америка ұлтының қалыптасуына ұмтылуына және КСРО-да жаңа қауымдастық Кеңестік халықтың құрылуына ұқсас.

1889 жылы лексиколог Элизер Бен Иуда өзінің басқа пікірлестерімен бірге Иврит тіл комитетінің негізін қалады. Комитет ивритті дамытуға және оны өмірдің барлық саласындағы қарым-қатынас тілі етуге жәрдемдесу үшін құрылды. Ол 1953 жылға дейін жүйелі жұмыс істеді және мемлекеттің құрылуына байланысты оның негізін салушылар бұл мекемені Ұлттық академия етіп құруға шешім қабылдады. «Академияны құру туралы» заңды 1953 жылы Кнессет (Парламент) бекітті. Академияның артықшылығы – оның грамматика, дұрыс жазу, терминология, транслитерация мәселелеріндегі шешімдері оқу орындары, министрліктер, мекемелер мен жергілікті билік үшін міндетті болуында. Ауызекі тілді ивриттің қайта өрлеуі әртүрлі қоғамдық ұйымдардың басты мақсаттарының біріне айналды, оның ішінде неғұрлым белсендісі «Ивритті қорғау лигасы» деп аталатын ұйым еді. 1924 жылы оның басшылары еврей қауымдастығына ивритті күнделікті өмірге қолдануға енгізуге өздерінің күштерін біріктіруге және алға қойылған мақсатқа жету үшін қажетті шараларды бірлесіп шешуге шақырды. Ивриттің қайта өрлеуі шын мәнінде бүкіл халықтық іске айналды [5].

1998 жылы иврит мемлекеттің бірінші тілі болып саналғаннан кейін, Кнессет тағы да ұлттық тілді қорғау туралы сұраққа қайтып оралды, «теледидар және радиобағдар туралы» Заңына өзгерістер мен толықтырулар енгізілді. «Иврит тіліндегі әндерге қолдау көрсету туралы» Заңдағы түзетулерді қабылдады. Осы заңды орындауда Израиль радиобағдар каналдарының бірі (үшінші канал) ивриттік әндерді насихаттайды, ал қалған радиостанциялар басқа тілдерде орындалатын әндерді насихаттайды.

Израиль мемлекетінің тіл саясатының басты ерекшелігі – иврит ұлттық тілінің жандануында. Басқа елдермен салыстырғанда ол бүгінгі күннің өзінде өзінің ұлттық тілін қалпына келтіріп, дамытып отырған әлемдегі жалғыз мемлекет. Олар аз уақыт ішінде жоғалған тілді діни наным сенім тілінен мемлекеттік тіл дәрежесіне жекізді. Иврит тілі бүкіл еврей ұлты үшін ортақ тіл ретінде қайта жаңғырып жанару тұрғысынан синоизм идеологиясында маңызды рөлге ие болды және Израиль мемлекетінің еврей ұлтын жұмылдырып, біртұтас мемлекет ретінде қалыптасуына көмектесті.

Еуропа елдеріндегі алдыңғы қатарлы Франция мемлекетінің әйгілі мемлекеттік тіл саясат тәжірибесін үлгі ретінде алмасқа болмас. Себебі, Франция көп жылдар бойы тілдің тазалығын сақтап, біртұтас ұлт мемлекетін құрушы елдер ішінде алдыңғы қатарда екені баршамызға аян.

Франция Еуропа кеңістігіндегі өзінің ұлттық тілін еркін меңгеріп, беделін көтеруге бағытталған тіл саясатын жүргізген сирек кездесетін елдердің бірі болып табылады. Тіл саясатының басты ерекшелігі – демократиялық нормаларға қайшы келетін іс шаралармен бекітілген, яғни адамдардың тіл таңдаудағы қарапайым құқықтары сақталмастан, жаппай бүкіл Франция азаматтарының мемлекеттік тілді меңгеруге мәжбүрлігі.

Француз тілі мемлекеттік құрылымда және сырт жерлерде жалғыз ресми қатынас және білім алу тілі болып табылады. Басқа тілдерге тыйым салынады.

В.И. Ленин жазғандай, «Барлық әлемде капитализмнің феодализмді толықтай жеңуі ұлттық қозғалыстармен байланысты. Бұл қозғалыстардың экономикалық негізі тауарлық өндірістің толықтай жеңіске жетуі буржуазияның ішкі нарықты жаулап алуы болып табылады. Ол үшін бір тілде сөйлейтін, біріккен тұрғындары бар және осы тілді дамытуға кедергі келтіретіндерді жойып, оның әдебиетте қалуын қамтамасыз ететін бірлік қажет. Тіл – адамдардың қарым-қатынасындағы ең маңызды құрал. Тілдің бірлігі және оның кедергісіз дамуы тұрғындардың бөлек тап болып еркін топтасуының маңызды нәтижесі болып табылады». Сол сияқты Ф. Энгельстің пікірі бойынша, Францияда таптық саяси күрес әр кезде нақты таптық түрге ие бола алады. Бұл тіл саясатында көрініс тапты. Олар XV ғасырдан бастап тек қана француз тілінің үстемдігін сақтап қалатын саясат жүргізіп отырды. Осыған орай жоғарыда В.И. Ленин ұлттық тілдің дамуын екі тарихи міндетке бөліп көрсетті: тіл бірлігін қамтамасыз ету және оның кедергісіз дамуын жүзеге асыру. Франция үшін XVI ғасыр тілдің бірлігін сақтау, жергілікті тілдердің диалектісін жою кезеңі болып, оның басымдылықтарын қазіргі таңға дейін сақтауда [6].

Тілдік реттеу саласында маңызды оқиғалардың бірі ол мәдениет және франк тілді мемлекеттер істері бойынша министр Жак Трубонның заңдық бастамасы болып табылды. Ол Францияда ағылшын тілінің елдің қоғамдық өміріне, соның ішінде бизнес, ғылым саласына енуіне төтеп беру үшін 1975 жылғы «Тіл туралы» заңды қайта қарастырды ұсынды.

Бұл заңның қабылдануы келесі мақсаттардың жүзеге асуына ықпал етеді деп күтілді: біріншіден,

Франция территориясында француз тілінің міндетті түрде қолданылуы оны сенімді қорғаныспен қамтамасыз етеді, екіншіден, тәжірибеден тыс француз тілінің лексиконына оған жат элементтердің енгізілуі туралы хабарлама оның «лингвистикалық тазалығын» сақтауға көмектеседі. Министр Ж.Трубон бұл заңның шынайы мақсаты Франциядағы мәдени әртүрлілік қағидасының тұрақталуы деп айтса, шынында, оның жағдайы тәжірибелі түрде этникалық азшылықтың тілдік құқықтарын қорғауды қарастырмайды [7].

БҰҰ-ны құрған кезде ағылшын және француз тілдері өздерінің халықаралық мәртебесін нығайтты және бір-бірін еуропалық тілдік кеңістікте жалғыз қарсылас деп бағалады. Осы саналы жүргізілген бәсекелестік күрестің нәтижесінде Батыс Еуропада Франция «Тіл туралы» заң қабылдаған жалғыз ел болды. 1994 жылы «француз тілін қолдану туралы» заң қабылданды (француздар оны «Трубон заңы» деп атайды, оны ұсынған министрдің есімімен). Мұны қабылдау арқылы үкімет француздардың ана тілдерін қолдануларындағы біліктіліктерін жетілдіруді көздеді. Француз тілі білім және емтихан, дипломдар және диссертациялар тілі болып мойындалды. Француз теледидарында және радиосында, заң, француз тілінің мәртебесін міндетті тіл негізінде бекітті. Шынында, заң тек тұтынушыларға жарнама және ақпарат шеңберінде іс-әрекет етеді, бірақ тауарға құжаттама, қолдану туралы бағыттаушы француз тілінде берілуі керек. Оған дейін 1972 жылы министрліктер жанында терминологиялық комиссиялар құрылды, олардың міндеті таралған ағылшын тілімен ауыстыру үшін француз терминологиясын дамыту. 1975 жылғы заң француз терминдерінің қолданылуын міндетті етіп жасады. Бірақ «Трубон заңы» мемлекеттік шенеуніктер тілінде француз терминдерін міндетті түрде қолдануын шектеуіне тура келді, өйткені ол Конституцияға қайшы келуі мүмкін еді [7, 5-6].

Бүкіл ТМД елдерінің орыс тіліне деген қажеттілігі мен қоғам арасында сұранысқа ие Ресей Федерациясының тіл саясатына тоқталып кетейік.

КСРО кезіндегі тіл саясаты плюралистік, конструктивті және барлық тілдердің функцияларын, олардың қолдану шеңберін кеңейтуге, КСРО-ның әрбір азаматының тілді қолданудағы құқықтарын шектемей, баланы өз тілінде тәрбиелеу және оқытуда толықтай еркіндікпен қамтамасыз етуді мақсат етті. Бірақ тарих көрсеткендей, кеңес кезеңінде тілдік саясат саласында ассимиляция және орыстану элементтері көрініс тапты. Жалпыға ортақ шаралардың орталықтанған жүйесі (әсіресе, білім жүйесі арқылы соның ішінде әрүрлі мәртебеге ие тілдерді бөлшекті қаржыландыру одақтық автономды республикаларда, аймақтарда және т.б.), кеңес мемлекетімен алдын ала болжанған және жүргізілген саясаты көптеген аз және ірі халықтардың өкілдері тілінің ұлтаралық қатынас тіліне ауысты.

1991 жылдан кейін, яғни, Ресей және КСРО құлдырағаннан кейін негізі салынған көптеген басқа елдердегі тіл саясатының дамуы әртүрлі деңгейде жүзеге асты. Көпшілік жаңа мемлекеттерде орыс тілінің рөлін түсірді және жаңа мемлекеттік тілдердің қызметін дамытуды қолға алды. Ресейде басқа жағдай қалыптасты. Бұл КСРО территориясында құрылған мемлекеттердің ішіндегі ұлттық мемлекетті құру туралы сөз жүрмейтін жалғыз мемлекет («Ресей орыстар үшін» ұраны билікпен де, көпшілік оппозициямен де бөліспейді). Соған қарамастан, ол – тілін жалпыға бірдей қолдану әдеті сақталған және кеңестік кезеңмен салыстырғанда тіпті күшейген мемлекет [8].

Ресей Федерациясы Президентінің 1996 жылғы 15 маусымдағы №909 бекітілген «мемлекеттік ұлттық саясатының» концепциясында мемлекеттік ұлттық саясаттың негізгі қағидаларының арасында жеке адамның және халықтың тілдік құқығын қорғау мәселесіне біраз назар аударған.

Бұл қағидаларда келесі мәселелер көзделген:

- адамдар мен азаматтардың нәсіліне, ұлтына, тіліне, дінге қатынасына, әлеуметтік топ пен қоғамдық ұйымның мүдде болуына қарамастан олардың құқықтары мен еркіндіктерінің теңдігі;

- азаматтардың құқықтарын әлеуметтік, ұлттық, тілдік немесе діни белгілеріне байланысты шектеудің кез келген түріне тыйым салынады;

- Ресей Федерациясы халықтарының ұлттық тілі мен мәдениетінің дамуына көмектесу;

- мемлекеттің қауіпсіздігін бұзатын, әлеуметтік, нәсілдік, ұлттық және діни қайшылықтарды алып келетін кез келген қызметтерге тыйым салынады;

- басқа елдерде жүрген Ресей Федерациясы азаматтарының құқықтары мен мүдделерін қорғау, ана тілін, мәдениетін, ұлттық дәстүрін және отанмен байланысын үзбеуді халықаралық құқық нормаларына сай сақтап, дамыту үшін шетелде тұрып жатқан отандастарға көмек көрсету [9]

Ресей Федерациясының орыс емес тұрғындары өздерінің ұлттық тілін жоғалтып, ана тілі ретінде орыс тілін мойындайтын фактілер де бар. Мысалы, корелдердің жартысы, башқұрлардың, комилардың, морвалардың, удмурттардың үштен бірі, морильқар мен чуваштардың 20-25 пайызы орыс тілін өздерінің ана тілі деп мойындайды. 1970-1989 жылдар аралығында өздерінің ұлттық тілдерін қолдануын тоқтатқан буряттар, комилер, марийцтер, удмурттар, чуваштар, якуттар екі есе, ал карелдер мен мордвалар

біржарым есе өскен. Ресейде 1990 жылдың екінші жартысынан бастап жаңа федеративтік негізінде тілдік реформалар өз күшіне ене бастады. Барлық республикалар өздерінің мемлекеттік тілі деп орыс тілімен қатар өздерінің ұлттық тілдерін жариялады. Бұлардың барлығы олардың конституциясы мен тіл туралы заңдарында құқықтық негізінде бекітілді [10].

Ресей Федерациясы мемлекеттік тіліне үнемі қамқорлық жасауда. Осының есебінен 2005 жылдың 20 мамырында Мемлекеттік думада қабылданып, 2005 жылдың 25 мамырында Федерация кеңесімен мақұлданған, 2005 жылдың 1 маусымынан №53-ФЗ РФФЗ «РФ мемлекеттік тіл туралы» заңы қабылданды. Бұл заңда тек мемлекеттік тілдің ұзақ мерзімді идеологиясы бекітіліп, орны мен рөлі анықталды.

Ресей Федерациясының тілді дамытудағы саясат басымдылықтары:

- 1) Ұлттық тілдерді мемлекеттендіру;
- 2) Мемлекеттік тілді кадрлық саясат механизмі ретінде қолдану (бүкіл мемлекеттің әкімшілік-құқықтық органдар мен жекеменшік ұйымдарда);
- 3) Орыс тілінің мәселелері саяси идеологиялық сипатта көрініс тауып, орыс тілін меңгерген азаматтарға жақсы мүмкіндіктер беру;
- 4) Елді-мекендердің, көше аттарының мемлекеттік тілде жазылуын талап ету;
- 6) Мемлекеттік тілдің мектепте міндетті пән ретінде жүргізілуі;
- 7) Ресей Федерациясында өзін ұлтына қарай емес, рухани жағынан орыс деп санайтын және орыс тілі ана тілі болып саналатын азаматтық патриотизмді қуатты ету.

Ресейдің өзге демократиялық елдерден тіл саясатын жүргізудегі басты ерекшелігі – федеративті мемлекет бола тұра, орыс тілінің дәрежесін талапты заңдар негізінде көтеруі. Яғни Федерация субъектілерінің ұлттық тілдерінің сақтауға мүмкіндік бере отырып, орыс тілінің мемлекеттік және ресми тіл екенін мойындатуда. Соңғы жылдарда Ресей экономикасының дамуы халықтың билікке деген сенімін арттыра түсті. Осыны тиімді пайдаланған билеуші топ қоғамды біріктірудегі орыс тілінің рөлін арттыруда. Ресей Федерациясында халықаралық деңгейде амбициялық саясаттың көрініс табуы орыс тілін империялық дәрежеге көтеру әрекетінен байқалады.

АҚШ пен Канада тіл саясатын ұлттық мүддені көздемей, таза саяси идеологиялық құрал ретінде ұстанады. Бастысы – қуатты мемлекет құру, халықты интеграция үдерісі арқылы бір жерде шоғырландыру. Мемлекеттің біртұтас қалпын сақтап, дамытуға бағытталған саяси идеология тіл саясатын таза құрал есебінен қолданады. Бұл елдердегі тіл саясаты халықтың мыңжылдық тәжірибесін, оның мәдениетін жинақтаушы қызметімен қоса, бүкіл эмигранттарды біріктіріп, мемлекет құрудағы маңызды фактор екенін дәлелдеді. Қуатты мемлекетті құру тетігі бүкіл халықты бір не екі тіл шеңберінде біріктіру болып табылады. Себебі, тіл – жай ғана қарым-қатынас құралы емес, кез келген (ұлттық, екі ұлтты, көп этносты, көп ұлтты) мемлекетті құрудағы амал-тәсіл. Франция мен Ресей Федерациясының тіл саясатының басты ерекшелігі – біртұтас ұлт құруды мақсат ету. Ол бір тілді сипаттайды, бір рухани мәдениетті дәріптейді. Яғни нәсіліне қарамастан, мемлекеттік тілді білуді жоғары қояды.

Израиль тіл саясаты ерекше сипатқа ие: дүние жүзі бойынша бір ғана ұлт өзінің ана тілін қайта жандандырып, мемлекеттің дәрежесіне алып келген. Тіл саясатындағы басты ерекшелігі – еврей ұлтын тек қана еврейлер құрайтындығында. Олардың басты мақсаты тілдік мәдениетінің құндылықтарын сақтау, дәріптеу болып табылады.

Қазақстан Республикасы өзінің мемлекеттік тіл саясатын жоғарыда айтылған мемлекеттерден үлгі алып, дамытуы керек. Жоғарыда көрсетілген мемлекеттердің тіл саясаты қазіргі Қазақстанда келесідей өзекті бағыттарын анықтады:

Біріншіден, білім жүйесі тіл саясатының басты құралы ретінде қамтамасыз етілуі.

Екіншіден, мемлекет тарапынан мемлекеттік тілдің пайдаланылу кеңістігі, оқытылуы т.б. сот, заңдар, мемлекеттік қоғамдық институттар мен органдар арқылы қатаң қадағалау астында болуы.

Үшіншіден, мемлекеттік тілді дамытуда демографиялық механизм үлкен рөл атқарады. Сол себептен мемлекеттің төл этносының санын көбейтуді қадағалау қажет.

Төртіншіден, мемлекет қуатты және біртұтас болу үшін бір диалектіні жариялау (және бұл үдерісті қадағалау).

Бесіншіден, мемлекеттік тіл төңірегінде бүкіл саяси билік пен элиталардың бірігуі.

1 *Rothschild. Conceptual Framework. – N.Y.: Columbia University Press, 1981. – p. 125.*

2 *Glazer N. Process and Problems of Language Maintenance: an Integrative Review. -In: A Pluralistic Nation: The Language Issue in the United States. Ed. by M.A. Lowrie, N.F. Conclin, Rowles (Mass.): Newsbury House, 1987. - p. 35.*

3 *Конституции зарубежных государств. - М.: БЕК, 1996. - С. 311.*

4 *Динамика языковой ситуации и языковой политики в Израиле. Д-р Белла Котик-Фридгут, отделение языковой педагогики Иерусалимского университета. - М., 1990. - С. 400.*

5 Цви Цамерет, «Общество, экономика и культура Израиля. Первое десятилетие. Развитие системы образования». - Тель-Авив, 2003. – С. 76.

6 Калтахчян С.Т. Марксистско-ленинская теория нации и современности. - М., 1983. – С. 324.

7 Франция и Африка // <http://www.afrikana.ru/word/France.htm>

8 Магомедов А., Гасанов Н., Зачесов К. Еще раз о языковой политике в современной России // Социологические исследования. – 1995. - №2. – С. 155-157.

9 Ромашкин В.В. Языковая реформа в Российской Федерации (Алтай и Центральная Азия: культурно-историческая преемственность. - Горно-Алтайск, 1999. – С. 29-38.

10 Государственные языки В РФ. Энциклопедический словарь-справочник. Под ред. В.П. Нерозанка. – М., 1995. - С. 115.

Summary

Akbolat D.E. - Ph.D., Acting Associate Professor of Political Science and Political Technologies Kazakh National University. Al-Farabi, Kazakhstan, Almaty, e-mail: akbolat.dinara@inbox.ru, **Mukhitdenova A.T.**, Ph.D., Acting Associate Professor of Political Science and Political Technologies Kazakh National University. Al-Farabi, Kazakhstan, Almaty, e-mail: assem.m@mail.ru, **Malik G.A.**, Lecturer of the Department of social and humanities Kazakh National Medical University named after SZ Asfendiyarov Kazakhstan, Almaty

Features of the development of language policy in foreign countries

This article is about the features of the language policy in developed countries such as, USA, Israel, Canada, France etc. Language experience of these countries is important and effective to Kazakhstan. Also, this article is about the national language of the Republic of Kazakhstan which unites the main value of the country, its nation. As a result of the union of nation, stability of the internal and external policies and being one of the competitive countries are the goal of the Republic of Kazakhstan, respectively.

Key words: language policy, nation, ethnic, independence, democracy

Резюме

Акболат Д.Е., к.п.н., и.о. доцента кафедры политологии и политических технологий Казахского национального университета им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: akbolat.dinara@inbox.ru, **Мухитденова А.Т.**, к.п.н., и.о. доцента кафедры политологии и политических технологий Казахского национального университета им. аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, e-mail: assem.m@mail.ru, **Мәлік Г.А.**, преподаватель кафедры социально-гуманитарных дисциплин Казахского национального медицинского университета имени С.Ж. Асфендиярова

Особенности языковой политики в зарубежных странах

В данной статье рассмотрены особенности языковой политики в странах США, Израиля, Канады и Франции, определена сущностная характеристика языковой практики представленных стран, чей опыт может быть полезен и для Казахстана. Отмечается, что основной ценностью Республики Казахстан является единство казахстанского народа, что способствует стабильности в проведении внешней и внутренней политики и соответственно может по праву быть в числе конкурентноспособных стран мира.

Ключевые слова: языковая политика, нация, этнос, независимость, демократия

УДК 323.28

ТЕРРОРИЗМЕН КҮРЕС ЖҮРГІЗУДЕГІ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ҰЛТТЫҚ САЯСАТЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Е.Е. Омарғазы – с.ғ.к., *Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың саясаттану және саяси технологиялар кафедрасының доценті м.а., Қазақстан, Алматы қ-сы,*

Қ.Байұзақов – *Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ-дың саясаттану және саяси технологиялар кафедрасының I-ші курс магистранты, Қазақстан, Алматы*

Мақалада терроризммен күрес мәселелері қарастырылады. Қазақстан Республикасының діни экстремизммен терроризмге қарсы тұру және күрес жүргізу саласындағы ұлттық саясатының қалыптасуы мен жүзеге асуының ерекшеліктері көрсетіледі. ҚР-да жасалған террористік операциялармен акттердің статистикалық мәліметтері мен деректері келтіріледі және олардың жасалуындағы негізгі негативті детерминанттар анықталады. Сонымен қатар, антитеррористік саясат мәселелері, ҚР ұлттық қауіпсіздігін қамтамасыз етудегі саяси-құқықтық механизмдердің қалыптасуы генезисі мен жүзеге асырылу динамикасының тетіктері қозғалады. Әртүрлі бағыттардағы терроризммен күресуді тиімді жүргізу үшін ұсыныстық сипатқа ие ұсынымдар, саясаттанулық ілімдер шегінде ҚР ұлттық саясатының шеңберінде біздің мемлекетте антитеррористік іс-шараларды нығайту мен күшейту бойынша ұсыныстар жасалған.

Түйін сөздер: Терроризм, терроризммен күрес, ҚР ұлттық қауіпсіздігі, құқық қорғау құрылымдары, террористік ұйымдармен күрес, Халифат сарбаздары, қазақстанның діни терроризммен экстремизмге қарсы тұру мемлекеттік саясаты, терроризмді қаржыландыру көздері, діни сауаттылық, ақпараттық қауіпсіздік.

Адамзат баласы алдындағы заманауи ең ірі, өте өткір әрі залалды мәселелердің бірі ол, - терроризм қаупі. Терроризмнің зиянды және құйтырқы әрекетінен қазірде, өкінішке орай ешқандай ұлт, ешқандай мемлекет толыққанды сақтанған деп айта алмаймыз. Тіпті әлемдегі ең дамыған, ең қауіпсіз, ең мықты алпауыт деген мемлекеттердің өзі осы әлемдік лаңкестік құбылысының зардаптарын тартып, әдбеп зәрезап болған. Терроризм, ең аяныштысы, қазіргі таңда адам баласы барынша жұмылып қарсы күрескенімен де, күн артып еселеп, жер-жерде артып, күшейіп келе жатқан жаһандық тажалдың ең үлкен түрі болып табылады. Сондықтан бұл тұрғыдан алғанда Қазақстан Республикасы үшін де терроризммен күресу, оны болдырмау және оған ең қатаң тойтарыс беру күнделікті өзекті әрі өте маңызды мәселе болып отыр.

Қазіргі кезде ақпарат құралдары да, көптеген саясаткерлер де терроризмді ХХІ ғасырдың апаты деп бағалауда. Қазақстан президенті Н.Назарбаев «Терроризмнің айдаһары қашан да болған және өз қарсыластарына ұдайы арамзалықпен соққы беріп отырған. Алайда дәл қазіргідей ашық та ауқымды болып көрген емес. Халықаралық терроризм осы уақытқа дейін болған және қазіргі бар ғаламдық өңірлік қауіпсіздіктің бәрін шабуылдап бітті» – дейді [1].

Халықаралық саяси лексиконда ортақ терроризм атауымен аталған бұл құбылыс ерекше қатыгездігімен, тұтқиылдығымен, күйретушілігімен әлем халықтарын қорқытатын құбылысқа айналғаны өкінішті болса да, шындық.

Лаңкестіктің негізі түп мағынасын құрайтын «террор» сөзінің астарында «үрей», «қорқыныш» деген ұғым жатыр. Мақаланың кіріспесінде алдымен осы терроризм мағынасын ашып алсақ. Әртүрлі ғылымдар шегінде терроризмнің әртүрлі мағыналары қарастырылғаны рас. Бұл тұрғысында тек саяси ғылымдар бойынша ғана жүздеген анықтамалар мен түсініктер берілген. Тіпті, сонау Аристотельдің өзі оны қорқыныштың ерекше түрі деп сипаттаған. Одан бөлек Франция революциясы кезінде якобиншілдік Мараттың шығармасында да қорқыту, үркіту арқылы саяси мақсаттарға жетудің амалдарын мысал ретінде келтірген үзінділер бар екен [2].

С.И. Ожеговтың пікірінше «терроризм дегеніміз - саяси қарсыласты қорқытудан әрі өлтіруге дейін» деген түсінік қарастырылады. Бұндай анықтама терроризмді толыққанды түсіндірмейді. Себебі, кінәлі адам өзінің құрбанын саяси емес мақсатта өлтірген болса, онда ол терроризмдік әрекет болып саналмайды [3].

1999 жылғы Қазақстан Республикасының терроризмге қарсы күрес жайлы заңында «терроризм – күш қолдану идеологиясы және халықты үрейлендіруге байланысты және жеке адамға, қоғам мен мемлекетке залал келтіруге бағытталған күш қолдану және (немесе) өзге де қылмыстық әрекеттерді жасау не жасаймын деп қорқыту жолымен мемлекеттік органдардың, жергілікті өзін-өзі басқару органдарының немесе халықаралық ұйымдардың шешім қабылдауына әсер ету практикасы» ретінде көрсетілген екен.

Терроризм мәселесі соңғы уақытқа дейін елімізде ұлттық қауіпсіздікке нақты қауіп төндіретіндей дәрежеде емес, ал ықтимал қауіп-қатер ретінде ғана қарастырылып келді. Қазақстандық және шетелдік сарапшыларда терроризм проблемасы Қазақстанға төніп тұрған нақты қауіп емес, ал Орталық Азиядағы жалпы ахуал аясында қарастырып келді (әсіресе 1999 жылғы ақпандағы Ташкенттегі терактіден және 1999-2000 жылдары Қырғызстанның Оңтүстігіндегі Баткен оқиғасынан кейін). Қоғамдық пікірде де терроризм Қазақстанда негізінен сыртқы қауіп-қатер ретінде ретінде қабылданды.

Дегенмен, аймақтағы басқа елдермен салыстырғанда Қазақстанда террористік және экстремистік іс-әрекеттерді анықтау және оның жолын кесу үшін заңнамалық және ұйымдастырушылық негіздерді жасау және жетілдіру жөнінде айтарлықтай жұмыстар атқарылды. 1999 жылғы шілдеде республикада терроризмге қарсы күрестің құқықтық және ұйымдастырушылық негіздерін, мемлекеттік органдардың және барлық меншіктік формаларындағы ұйымдардың қызмет тәртібін, сондай-ақ терроризмге қарсы күресті жүзеге асырумен байланысты азаматтардың құқықтарын, міндеттері мен кепілдіктерін айқындайтын «Терроризмге қарсы күрес туралы» заң қабылданды.

2006 жылғы қазанда ҚР Бас Прокурорының мәлімдемесі бойынша ҚР Жоғарғы Сотымен келесі халықаралық ұйымдар террористік деп танылып, олардың Қазақстан территориясындағы қызметіне тыйым салынды:

- 1) «Әл-Каеда»;
- 2) «Шығыс Түркістан ислам партиясы»;
- 3) «Күрд халықтық конгресі»;
- 4) «Өзбекстан ислам қозғалысы»;
- 5) «Мұсылман бауырлары»;
- 6) «Талибан» қозғалысы»;

- 7) «Боз Кұрт»;
- 8) «Орталық Азия моджахедтер жамағаты»;
- 9) «Лашқар-и-Тәйба»;
- 10) «Әлеуметтік реформалар қоғамы».

Кейін Астана қаласы сотының шешімімен сондай-ақ «Хизб-ут-Тахрир-әл-ислами», «Аум Синрике» және Шығыс Түркістанды азат ету ұйымы ұйымдарының қызметіне тыйым салынды [4].

Көріп отырғанымыздай, аталмыш «қара тізімге» енгізілген барлық ұйымдар халықаралық террористік құрылымдар болып табылады, олардың қызметі көбінесе Қазақстанның айналасына, көрші елдерге қарсы бағытталған болатын.

Осы тұрғыда Қазақстан ТМД шегінде терроризмге қарсы күрес орталығы, Шанхай Ынтымақтастық ұйымы шеңберінде терроризмге қарсы аймақтық құрылымы сияқты ұйымдардың мүшесі бола отырып, терроризм мен экстремизмге қарсы күрес желісінде халықаралық ынтымақтастықты белсенді түрде дамытуға ұмтылды және оны ары қарайда басты назарда ұстамақ.

Қазақстандық немесе қазақстан ішіндегі терроризмге қарсы күрес ұйымдастырудағы ұлттық саясаттың қалыптасуы және оның ерекшеліктері

Халықаралық деңгейде немесе отанымыздың шекарасы периметрлері маңында болып жатқан террористік актілер жоғарыда келтірілген мәліметтерге сүйенсек, 2000 жылдардың соңғы жылдарына дейін ҚР ұлттық қауіпсіздігіне сырттан келетін қауіп ретінде ғана қарастырылған немесе оған тиісті ең жоғарғы қауіп түрі ретінде мән-мағына берілмегендігімен ерекшеленіп отыр. Көптеген дерек көздеріне сүйенсек, өкінішке орай елімізде 2011 жылдан бастап арты-артынан белең алған лаңкестік оқиғаларынан кейін ғана мемлекетіміз терроризмді қоғамішінде кездесетін ең үлкен қауіп түрі ретінде танып, сол жылдардан бастап қана үлкен ресми әрі қатаң қарсы тұру саясатын қолдана бастағанын байқай аламыз.

Тұтастай алғанда, танымал деректерге сүйенсек, Қазақстанда террористік қауіп-қатердің үдей түсуінің шартты түрде үш кезеңін бөліп айтуға болады:

- 1) «Қашқын террористер»
(90-жылдардың соңы - 2000-жылдардың басы)

«Он жыл бұрын Қазақстан үшін терроризм проблемасы көбінесе республика аумағында қашқын террористердің, яғни террористік іс-әрекеті және заңсыз әскери құрылымдарға қатысқаны үшін басқа мемлекеттің азаматтарының бізде елде жасырынуымен байланысты болды.

Мәселен, 2000-2004 жылдары Қазақстанның құқық қорғау органдары террористік іс-әрекеті үшін біздің еліміздің аумағына келіп жасырынған Өзбекстанның сегіз азаматын ұстап, өзбек жағына берді.

2006 жылы Қазақстанда терроризмге қатысы бар деген 13 адам ұсталды. Қылмыскерлердің көпшілігі - Ресей, Өзбекстан, Түркия және Қытай азаматтары [5].

- 2) «Сырттан келіп арбау кезеңі»
(2000-жылдардың басы мен ортасы)

Бұл кезеңде Қазақстан азаматтарының іргелес елдердің де, алыс шетелдердің де аумақтарындағы террористік іс-әрекетке тартылу оқиғаларының жиілеуі байқалады. Ең шулы оқиға - Өзбекстандағы 2004 жылы террористік акцияларды ұйымдастырған «Орталық Азия моджахедтер жамағаты» террористік тобының әшкереленуі. Аталған топқа Қазақстан азаматтары да кірген, олар өз пікірлері бойынша көбінесе «мұсылмандардың құқықтарын аяққа басқан Өзбекстанның билігіне қарсы» қылмыстық әрекет еткен.

Сондай-ақ Қазақстан азаматтары Ауғанстан және бірқатар басқа елдердің аумақтарында заңсыз әскери құрылымдардың іс-әрекетіне қатысқан сияқты деген ақпарат кеңінен тарады. Мәселен, Гуантанамо түрмесінің тұтқындарының бірі Қазақстан азаматы болып шықты. Сондықтан 2005 жылы белгілі американдық «Ұлттық барлау кеңесі» үкіметтік емес ұйымы «Болашақ жаһандық карта» деп аталатын талдамалы-болжамдық баяндамасын жария етіп, онда Қазақстан Ресеймен, Әзірбайжанмен және Түркменстанмен қатар радикалды топтар орын тепкен және арнаулы дайындықтан өткен әрі лаңкестік әрекеттер жасаудың тәжірибесі бар «джихадтың кәсіби жауынгерлері» тұратын өңірлерге жатқызылды.

- 3) «Жергілікті немесе «қазақстандық террористер»
(2000 жылдардың аяғынан бастап)

Бұл кезең бір жағынан Қазақстан азаматтарының басқа елдердің аумағында террористік іс-әрекеттерге қатысу жағдайының жиі кездесуімен сипатталады.

Мысалы, 2009 жылдың шілде айында Дағыстанда жүргізілген арнайы операция кезінде сегіз террорист өлтіріліп, құқық қорғау органдарының мәліметтері бойынша олардың бесеуінде қазақстандық төлқұжаттар табылған [6].

2011 жылдың ақпанында Махачкалада Қазақстанның азаматтары болып табылатын - 1989 жылы

туылған, Альберт Әбдікәрімов және 1990 жылы туылған Райынбек Ержанов заңсыз қарулы топтарға қатысы бар деген күдікпен тұтқындалды [7].

Осындай кезеңдерден тұратын терроризмді негізгі 3 топқа бөліп қарастырылады:

1) Варягтар - сыртқы мемлекеттер және ішкі жақтан қаржымен қаржыландырылатын шетелдік құрылымдар. Басты акцент «Хизб ут Тахрир аль Ислами», «Таблиги Джамаат», секілді ұйымдарда діни мобилизацияға беріледі.

2) Автохтондар – бұл бағыттағы террористік ұйымдардың басты көксегендері ретінде әлемдік немесе аймақтық халифат құру идеясын ұсынуын, оны аймақ азаматтары бойына сіңіріп, сендіруге ұмтылысынан байқауға болады.

3) Радикалды топтар - бұлар өз мақсаттарын сайттарды пайдаланумен жүзеге асырады.

Соңғы уақытта елімізде терроризм және Сириядағы қазақтардың джихадқа үндеу мәселесі ұлттық қауіпсіздікке нақты қауіп төндіретіндей дәрежеге жетті. Бұған себеп, «муджахеттердің» қазақстандықтарды өздерінің ұғымдарындағы «қасиетті соғысқа» шақыру бейнежазбалары әлеуметтік желілерде бірінен кейін бірінің үздіксіз жарық көруі. 2011 жылдың соңынан бастап осы бағытқа шақыратын мұндай бейнежазбалардың төртеуі шықты:

«Джунд әл-Халифат» немесе «Халифат сарбаздарының» үндеуі (2011 жыл, қазан);

Әлеуметтік желіде жарық көрген «Шамға келген 150 қазақ» атты видео-үндеу (2013 жыл, қазан);

Әл-Хайат телестудиясы дайындаған осы сарындас видео-үндеуі (2014 жыл, шілде);

Және жуырда ғана Әл-Фурқан телестудиясы дайындап шығарған «Обращение казахстанских братьев из Шама» атты видео-үндеуі. (2014 жыл, тамыз) [8].

Қазақстандық биліктің реакциясы.

Тәуелсіздік алғалы бері билік басындағылар көптеген мамандардың террористік қауіптің болуы мүмкін екендігін алға тартса да, бей жай қараған болатын. Оған мына кесте де дәлел бола алады.

Ұлттық қауіпсіздік рейтингісі	2014ж.	2010 ж.
Саяси қауіпсіздік	1	3
Сыртқы қауіпсіздік	2	5
Ақпараттық қауіпсіздік	3	4
Қоғамдық қауіпсіздік	4	2
Экономикалық қауіпсіздік	5	1
Экологиялық қауіпсіздік	6	6

Кесте 2 – Ұлттық қауіпсіздік рейтингісі [16]

№	Сыртқы қауіптер	2014 ж	2010 ж.
1	Ғаламдық экономикалық дағдарыс	3,29	3,1 (3 орын)
2	Шекараға байланысты конфликттер Каспий т.б	3,24	2,8
3	Көрші елдермен су-энергетика мәселесі	3,18	3,5 (2 орын)
4	Наркотраффик	2,94	3,9 (1 орын)
5	Халықаралық терроризм	2,82	2
6	Мемлекеттің қорғанысының әлсіреуі, агрессия қаупі	2,82	2,5
7	ҚР имиджі мен экономикалық рейтингісіне нұқсан келу	2,43	2,7
8	Көрші елдермен миграция мәселесі	2,41	-
9	Жаппай қырып жоятын қару контрабандасы	1,71	1,7
10	Адам саудасы	1,65	2
11	Теңіз пираты	0,35	-
	Басқа	4,17	

Кесте 3 – Сыртқы қауіптер салыстырмалы статистикасы

Дереккөз: Гүлмира Елеуова 2014 жыл 18 қыркүйек. 4 халықаралық конференция [9].

Терроризм айтылған бетте ақ биліктің басындағылардың басты мақсаты - қоғамда бунт туғызбай, тиыштық сақтау болды.

Фактілі түрде қарайтын болсақ, 2011 жылы Ақтөбедегі ҰҚК бөлімшесіне шабуыл жасаған кезде оны террористік актінің қатарына жатқызбай, терроризм деген сөз бір рет те қолданылмады.

Бірінші рет террорлық іс-әрекет деп, 2011 жылы қазан айында Атырау жерінде болған 2 жарылысты есептеді.

Атыраудың артынша бұл жағдай Тараз қаласында да орын алған болатын. 2011 жылдың аяғы мен 2012 жылдың басында билік басындағылар ішінде терроризмге қарсы күресті жетілдіру қажет екені туралы талқылаулар орын ала бастады.

Осы тұрғыда дін жайлы заңға бірқатар өзгерістер еніп, терроризмнің алдын алу бойынша шаралар жүйесі қарастырылды. Заң бойынша діни ұйымдар қайтадан тіркеуден өтіп, 4500 ұйымның тек 3000 заңға сәйкес деп табылды. Ал қалғандары дін істері бойынша агенттіктің сол кездегі басшысы Қайрат Лама-Шарифтың баяндауынша, әртүрлі себептерге байланысты қалғандары өтпеді.

БАҚ мәліметтеріне талдау жасап отырып байқағанымыз, Қазақстан ішіндегі террористердің басты ерекшелігі, олар өздерінің басты нысаны ретінде халық көп жиналған жерлер емес, көбіне-көп құқық қорғау органдары, қауіпсіздік органдары, мемлекеттік күш құрылымдарын және т.с.с алады екен.

2011-2012 жылдардағы терроризмдік оқиғаларға байланысты сараптама

№	Мінездеме	Саны
	Барлық теракты саны	14
1	Теракты схемасы	
1.1	Террористтер мақсатпен бағытталады	5
1.2	Террористтерді ұстау	4
1.3	Террористтердің жарғыш затты қолдануы	6
2	Адам шығыны	70
2.1	Азаматтар	6
2.2	Қарулы жасақ	13
2.3	Террористтер	51
3	Террористтердің қаруды қолдануы	
3.1	Отатқыш қару	6
3.2	Жарылғыш зат	6
3.3	Отатқыш және жарылғыш зат қолдану	1
3.4	Қолданылмады	1
4	Шабуыл болған жер	
4.1	Тұрғындардан тыс жерде	1
4.2	Ауылда	2
4.3	Қалада	11
5	Теракты объектісі	
5.1	Азаматтық тұрғындар	0
5.2	Азаматтардың қосылу орталары	0
5.3	Әкімшілік ғимараттар	0
5.4	Қауіпсіздік органдары	4
5.5	Қауіпсіздік техникасын бұзу	3
5.6	Көшедегі қауіпсіздік жасақтары	3
6	Терактіні орындаушылар	
6.1	Жалғыз	1
6.2	Топпен	13
7	Террористерге қарсы күрестегі тактика	
7.1	Мергеннің қолданылуы	1
7.2	Үйге басып кіру	7
7.3	Көшеде ұстау	1

4-кесте 2011-2012 жылдардағы терроризмдік оқиғалар [10].

Қазақстан ішіндегі ықтимал терроризм орын алуы мүмкін 2 зоналық аймақ:

- Батыс және Орталық Қазақстан – бұл жер ресейдегі солтүстік кавказбен тығыз байланыс орнатады.

- Оңтүстік Қазақстан, Алматы және Астана- Орталық Азиямен байланыста. Әсіресе Өзбекстаннан келетін заңсыз өзбек және тәжік мигранттары есебінен ұйымдастырылуы мүмкін деген қауіп [11].

Жалпы, зерттеушілер талдауға тартылған радикалды топтарды шартты түрде үш санатқа бөліп қарастырады.

«Біріншісі – диверсиялық топтар. Олардың бірі қарумен қамтамасыз етумен айналысса, екіншісі құжат дайындаған, үшіншісі қаржы жағын қамтыған, баспана тауып берген. Диверсиялық топтың басқа топтан айырмашылығы олар нақты жоспармен құрылып, нақты құрылым бойынша әрекет етті», - дегенді алға тартады Ерлан Қарин[11].

«Екінші топ – бұлар өздігінен, өз ішімізден құрылған. Негізінен жастар діни мекемелерге барып жүріп, аса белсенді қатысушылардың олардың санасына әсер етуі нәтижесінде әрекет етті.

Үшінші топ – бандылар. Неге? Өйткені, бұл санаттағылардың басым бөлігін қарабайыр криминалдық

әрекеттермен шұғылданғандар құрды. Тіпті Қазақстанда әрекет еткен топтардың негізгі бөлігі осындай криминалдық топтардан тұрған болатын», - дейді Ерлан Қарин [11].

Қаржыландыру жағына келсек, зерттеушілер терроризмді қаржыландырудың негізгі үш көзін атайды. Бұлардың біріншісі – топ мүшелерінің жеке қорлары. Белсенді қатысушылар, лидерлер өз топтарын құра отырып, өздігінен қаржыландыру жүйелерін жасаған.

Террористік топтарды қаржыландырған екінші қаржы ағыны – криминалдық жолмен түсетін қаражаттар. Мәселен, бір террористік топ облыс орталығының шетінде азық-түлік дүкеніне шабуыл жасаған. Сонда иеленгендері 8 мың теңге ғана. Сөйтіп, криминалданған террористік топтар қандай болса да қылмыстық жолмен қаражат тауып, соны лаңкестік әрекеттерге жұмсамақ екен.

Үшіншісі – ниеттес, тілекшілердің тарапынан жасалған қаржылық қолдаулар. Өйткені, Қазақстаннан кетіп Ауғанстанға, Пәкістанға барып соғысқа қатысушылар елдегі таныстарына қаржылық қолдау сұрап отырған және осындай жолмен «көмектер» де жасалып келген.

Терроризмге қарсы тұру барысында тек мәселелерді ғана қарастырып қана қоймай, оның келешекте қайталанбауы үшін де түрлі реформалар қабылданды. Солардың бірі Президент Нұрсұлтан Назарбаев ұстанған діни экстремизм мен терроризмге қарсы күрестің 2013-2017 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. Бағдарламада лаңкестіктің алдын алуға жұртшылықты жұмылдыруға және мақсатты топтар арасында ақпараттық үгіт-насихат жұмыстарын жетілдіруге жете мән берілген. Экстремизм мен терроризмге қарсы бағытталған бес жылдық бағдарламаға 200 млрд теңгеге жуық қаржы қарастырылады. Міне осы іс шараның барысында бүгінгі таңда барлық кәсіпорындар, мекемелер мен компаниялар өз қызметкерлерінің терроризм мен экстремизмге қарсы сауатын арттырып жатыр.

ҚОРЫТЫНДЫ

Халықаралық терроризмге қарсы күресудегі Қазақстан Республикасының ұлттық саясаты ел қауіпсіздігін күшейтудің маңызды бағыттарының бірі болып табылады. Әлемдік терроризм құбылысы қаншалықты күрделі, құпия және қорқынышты болғанымен, терроризмге қарсы күрес саясаты ғана жүйелі түрде осы қауіпті құбылысты ауыздықтауға қабілетті екендігі белгілі.

Қазақстанға терроризм қаупін негізінен радикалдық идеяларды басшылыққа алған «ислам террористтері» деген атты жамылған, шын мәніндегі нағыз Ислам дініне қатысы жоқ топтар төндіруде. Кей мәліметтерге сәйкес террористік топтар елге Өзбекстан, Тәжікстан, Ауғанстан, Қырғызстан, Пәкістан, мемлекеттерінде дайындық лагерлерінен өтіп барып кіруде. Осы топтардың мүшелерінің әрекеттері өкінішке орай Қазақстанда да байқалуда.

Лаңкестікпен күресуде Қазақстан біршама жетістіктерге жетті деп айтсақта, халықаралық терроризммен күресуде мемлекетіміздің әлі де осал тұстары бар және мемлекетіміздің қауіпсіздігін одан әрмен нығайту үшін, мынандай іс шараларды жүзеге асыруы дұрыс болар еді, деген ұсыныс айтуға болады.

Біріншіден, Қазақстан терроризмнің ең үлкен қатер екенін мойындап оған қарсы тұруда, лаңкестікке қатысы бар деген барлық субъекттердің елімізге кіруіне қатаң тиым салуы өте маңызды. Терроризмді болдырмау үшін визалық, паспорттық, кедендік тәртіптерді қазіргіден де күшейту, қатайту керек. Халық көп жиналатын қандайда болмасын мекемені, ұйымды, объектілерді қатаң бақылау, күзету шараларын бұдан ары да күшейте беру керек деп есептейміз.

Екіншіден, террористік қауіп-қатерлердің алдын алу түрлері мен әдістерін жетілдіру қажет. Бұған дейін терроризм қаупі болуы ықтимал құбылыс ретінде қарастырылып келсе, ал бүгінде арнаулы қызметтерге шынайы жағдайда терроризммен күресте практикалық тәжірибесі мен дағдыларын барынша шыңдау қажет.

Үшіншіден, еліміздегі азаматтардың діни сауаттылығын арттыруымыз қажет. Еліміздегі бұқаралық ақпараттар құралына сенетін болсақ, елімізде діни бағытта жұмыс істейтіндердің 30 пайызы ғана, нақты діни бағытта білім алғанын көрсетеді. Сол себепті де қоғамымыздағы діни сауаттылықты көтеру бойынша нақты бағдарламаларды түзіп, оларды іске асыруымыз қажет.

Төртіншіден, мемлекеттегі ақпараттық қауіпсіздікті нығайту керек. Себебі, соңғы уақыттағы Сирияға қазақстандықтардың кетуі де тікелей осы интернет, ақпарат тарату мен оны қадағалаудың әлсіздігі есебінен де жүзеге асуда және т.б.

Қазақстанның этнодемографиялық құрылымы, геосаяси жағдайы, әлемдік еңбек бөлінісі мен нарықтық экономикадағы орны қаншама күрделі болғанымен, еліміз терроризмге қарсы күрес бойынша тиімді ұлттық саясатты одан ары да қатаң жетілдіре беру керек деген пікірдеміз. Ондай ұлттық саясаттың қалыптасуына және нығайтуына Қазақстанның терроризм қаупімен күресте халықаралық ұйымдармен де ынтымақтасуының әсері үлкен бола бермек.

- 1 Назарбаев Н.Ә. Сындалы он жыл. - Алматы: Атамұра, 2003. – 240 б.
- 2 Терроризм и межгосударственные отношения. - М.: Международные отношения, 1991. – 212 с.
- 3 Витюк В.В., Эфирова С.Л. «Левый» терроризм на Западе: история и современность. М.1987.- С. 224-225
- 4 Список террористических организаций. <http://pravstat.prokuror.kz/rus/o-kpssisu/spisok-terroristicheskikh-organizacij>(2005)
- 5 Зачем пугать россиян террористами из Казахстана? //Диапазон газети, 16.02.11ж, <http://diapazon.kz/kazakhstan/kaz-incidents/35804-zachem-pugat-rossijan-terroristami-iz-kazakhstana.html> (17.05.2015)
- 6 Задержание террориста в Кыргызстане //Vesti.kz интернет-сайты, 17.07.2009ж., <http://vesti.kz/asia/19917> . (18.05.2015)
- 7 Досым Сампаев. Терроризм в Казахстане: время собирать камни за пазухой//forbes.kz,2013г.-20июнь. http://forbes.kz/process/expertise/terrorizm_v_kazahstane_vremya_sobirat_kamni_za_pazuhoj (12.05.2015)
- 8 Гульмира Елеуова. Экспертная оценка нетрадиционных угроз национальной безопасности РК // www.sayasat.org 2014 г - 7 октябрь <http://www.sayasat.org/articles/1028-ekspertnaja-ocenka-netradicionnyh-ugroz-nacionalnoj-bezopasnosti-rk> (16.05.2015)
- 9 Антитеррор. <http://www.counter-terror.kz/ru/article/view?id=118>
- 10 Марат Шибуттов, Вячеслав Абрамов. ТЕРРОРИЗМ В КАЗАХСТАНЕ – 2011-2012 ГОДЫ // www.counter-terror.kz 2013 г <http://www.counter-terror.kz/ru/article/view?id=118> (27.05.2015)
- 11 Ерлан Қарин. Терроризм – белгілі бір мақсатқа қол жеткізу үшін жасалатын іс-әрекеттер стратегиясы // bnews.kz 2014ж-2 сәуір <http://bnews.kz/kk/news/post/196009/> (28.05.2015)

Резюме

Е.Е.Омаргазы- политический кандидат. доцент кафедры политических технологий и политологии КазНУ им.Аль-Фараби исполняющий обязанности Казахстан, Алматы. электронная почта: yerga@mail.ru,
К.Байузаков –магистрант 1-ого курса кафедры по политологии и политических технологий КазНУ им.Аль-Фараби, Алматы, Казахстан.

Особенности национальной политики Республики Казахстан к ведению борьбы с терроризмом

В статье рассматриваются проблемы борьбы с терроризмом. Особенности формирования и реализация национальной политики Республики Казахстан в сфере противодействию и борьбе с религиозным экстремизмом и терроризмом. Приводятся статистические данные и факты террористических операции и актов совершенные в РК и выявляются основные негативные детерминанты их проявления. А также затрагиваются вопросы антитеррористической политики, генезис и динамика реализация политико-правовых механизмов обеспечение национальной безопасности РК. Предлагаются разные вариации предположении рекомендательного характера по борьбе с терроризмом, мнений по улучшению и укреплению антитеррористических мер нашего государства в контексте национальной политики РК в рамках политологической науки.

Ключевые слова: Терроризм, борьба с терроризмом, национальная безопасность РК, силовые структуры, борьба с террористическими организациями, солдаты Халифата, государственная политика казахстана с религиозным терроризмом и экстремизмом, источники финансирования терроризма, религиозная образованность, информационная безопасность

Summary

E.E.Omargazy- political candidate. associate professor of political technologies and political science KazNU acting Kazakhstan, Almaty. e-mail: yerga@mail.ru

K.Bayuzakov -magistrant first course at the Department of Political Science and Political Technologies, Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Peculiarities of National Policy of the Republic of Kazakhstan to conduct the fight against terrorism

The article deals with the problem of combating terrorism. Features of the formation and implementation of the national policy of the Republic of Kazakhstan in the sphere of countering and combating with religious extremism and terrorism. Provides statistical data and facts of terrorist operations and acts committed in the Republic of Kazakhstan and was identified main determinants of their negative manifestations. Also affected questions related with anti-terrorist policy, the genesis and dynamics of implementation in context of National Security to ensure the political and legal mechanisms. It has been proposed different variations of the assumption of a recommendatory nature to combat terrorism and opinions to improve and strengthen counter-terrorism measures in context of Kazakhstan's national anti-terrorism policy within political science.

Keywords: terrorism, the struggle against terrorism, national security of RK, force structures, the fight against terrorist organizations, the soldiers of the Caliphate, state policy of Kazakhstan on struggle against religious extremism and terrorism, sources of financing of terrorism, religious education, information security

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ МЕЖДУНАРОДНОГО ВАЛЮТНОГО ФОНДА

Е.В. Лесняк – студент специальности Международного права КазНПУ имени Абая,
Научный руководитель: **Ш.А. Сабитова** – д.ф.н., ассоц. профессор кафедры международного права
КазНПУ имени Абая

Международный валютный фонд – это специализированное учреждение ООН, представляющее собой межправительственную валютно-кредитную организацию по содействию международному валютному сотрудничеству на основе консультаций его членов и представления им кредитов. Международный валютный фонд был создан по решению Бреттон-Вудской конференции в 1944 году при участии делегатов из 44 стран, и начал функционировать в мае 1946 года.

Основной задачей МВФ на сегодняшний день является предоставление кратких и среднесрочных кредитов при дефиците платёжного баланса государства, что обычно сопровождается набором условий и рекомендаций. На сегодняшний день организация включает 188 государств-членов с общим объёмом квот в 237,9 млрд SDR (по статистике на 2015 год, 1 SDR равен 1,4 долларов США)[1]. Главной целью деятельности МВФ является сохранение стабильности международной валютной системы – системы обменных курсов и международных платежей, позволяющей странам покупать друг у друга товары и услуги. Если в момент учреждения МВФ он рассматривался как элемент послевоенной валютной системы, необходимый для восстановления мировой экономики и роста мирового товарооборота, то в настоящее время Фонд значительно изменил приоритеты своей деятельности.

Ключевые слова: Международные валютный фонд, кредиты, сотрудничество, государство, стабильность, платеж, экономика, товарооборот

Важнейшей уставной функцией МВФ при его создании была определена финансовая помощь странам-членам в целях ликвидации возникающих дефицитов платёжных балансов. В современных же условиях на первый план выдвинулись программы поддержки структурных преобразований отдельных национальных экономик, необходимых для обеспечения устойчивого экономического роста и повышения уровня жизни населения [2]. В сущности МВФ существует на средства налогоплательщиков во всем мире, при этом не отчитываясь непосредственно ни перед гражданами, которые его финансируют, ни перед теми людьми, на условия жизни которых он влияет. Его скорее контролируют министры финансов и председатели центробанков стран-участниц. Они осуществляют контроль посредством сложной процедуры согласований, в которой вес каждой страны в значительной степени определяется ее экономической мощностью. Решают все индустриальные страны, но только США имеют де-факто право вето.

Политика и рекомендации МВФ в отношении развивающихся стран неоднократно подвергались критике, суть которой состоит в том, что выполнение указаний и условий в действительности направлены не на повышение самостоятельности, стабильности и развития национальной экономики государства, а лишь на привязывание её к международным финансовым потокам.

МВФ предоставляет займы с выдвиганием ряда требований, таких как свобода передвижения капиталов, приватизация, в том числе и естественных монополий. Еще одним требованием выступает минимизация или даже ликвидация правительственных расходов на социальные программы – на образование, здравоохранение, общественный транспорт, в том числе отказ от защиты окружающей среды, сокращение зарплат, ограничение прав трудящихся и т.д.

Вспомним ситуацию, когда большая часть кредитов, выданных МВФ Югославии в 1980-х годах, ушла на обслуживание этого долга и решение проблем, вызванных выполнением рекомендаций МВФ. Фонд обязал Югославию прекратить экономическую стабилизацию регионов, что привело к росту сепаратизма и дальнейшей гражданской войне, унёсшей жизни более 600 тыс. человек [3].

Еще одним примером служит ситуация, когда в 1989 году МВФ предоставил Руанде ссуду с условием, при котором правительство прекращает оказывать поддержку фермерским хозяйствам, что является нормой во многих странах мира, включая и США, и проводит девальвацию местной валюты. Результатом послужил крах доходов населения и, как следствие, кровавая гражданская война между местными племенами хуту и тутси, в которой погибло более полутора миллионов человек.

В 1980-е годы из-за резкого падения цен на нефть рухнула и мексиканская экономика. Действия МВФ же были следующими: кредиты выдавались в обмен на масштабную приватизацию, сокращение государственных расходов и т.д. До 57% правительственных издержек уходило на выплату внешнего долга, что привело к потере около 45 млрд. долларов из национальной казны. Безработица достигла 40 % экономически активного населения. Страну же вынудили вступить в НАФТА (Североамериканскую зону

свободной торговли) и предоставить колоссальные привилегии американским корпорациям, что соответственно привело к резкому уменьшению заработков мексиканских рабочих.

В результате реформ Мексика, являющаяся страной, где впервые была культивирована кукуруза, стала её импортировать. Полностью была уничтожена система поддержки мексиканских фермерских хозяйств, при этом США своих фермеров поддержки не лишали и активно поставляли продукт в Мексику. Политика взятия, подразумевающая дальнейшее выплачивание внешнего долга в иностранной валюте ведёт к перенаправлению экономики исключительно на экспорт, невзирая ни на какие меры продовольственной безопасности (как это было во многих странах Африки, на Филиппинах и т.д.) [4].

Макроэкономический анализ, проводимый специалистами МВФ, а также их оценки социально-экономических проблем, будучи достаточно авторитетными, все же не бесспорны. Некоторые из рекомендаций МВФ оказались неэффективными, что и привело к недовольству его деятельностью не только со стороны государственных деятелей, ученых и специалистов, но даже участников уличных демонстраций. Как заметил известный финансист Дж. Сорос, *«МВФ сейчас не решает проблемы, а сама ею является»* [5]. В последнее время неудовлетворенность деятельностью МВФ усилилась. В печати и на различного рода финансовых саммитах МВФ стали осуждать за запоздалую реакцию на экономическую рецессию в странах Юго-Восточной Азии, не говоря уже об оценке его рекомендаций и программ как принципиально порочных.

Опираясь на высказывание эксперта вашингтонского института Иэна Вакеса, который заявил, что присутствие девальвации *«... должно похоронить представление о том, будто МВФ в состоянии предотвращать финансовые кризисы путем предоставления «упреждающих» пакетов помощи. На самом деле новые деньги МВФ играют роль своеобразного финансового морфия, давая возможность продолжать отсрочки экономических реформ»*.

МВФ упрекают и в том, что он в течение многих лет был источником ложных представлений, будто государство может добиться долгосрочных экономических результатов, манипулируя денежной массой и кредитными ставками, которые смягчают реальные инвестиционные риски. В случае если государство или какая-либо международная экономическая или финансовая организация искажают информацию, исходящую от реального рынка, то инвесторы принимают иррациональные решения. В результате чего накапливаются неэффективные инвестиции, влекущие за собой негативные последствия. Милтон Фридмен, один из выдающихся современных экономистов, считает, что политика МВФ стала дестабилизирующим фактором на рынках развивающихся стран. И причин не в условиях, которые Фонд налагал на своих клиентов, а в первую очередь в попытке уберечь частных инвесторов от их собственных ошибок. Спасение Мексики во время кризиса 1995 года подстегнуло кризис на других развивающихся рынках. *«Не будет преувеличением сказать, - подчеркивал М.Фридман, - что, если бы не существовало МВФ, то и не было бы восточноазиатского кризиса»*. Некоторые экономисты стали даже призывать к принципиальному прекращению деятельности МВФ в том виде, в котором он существует на сегодняшний день.

В ситуации нарастающей критики МВФ государственными деятелями и представителями разных политических и экономических отраслей, стало ясно, что одной лишь критикой обойтись нельзя. Возникла острая необходимость в реальных предложениях, которые были высказаны президентом США Б.Клинтоном. Выступая на встрече руководителей Международного валютного фонда и Всемирного банка 6 октября 1998 года, он заявил о необходимости *«модернизировать и реформировать международную финансовую систему, чтобы подготовить ее к XXI веку... Если будем действовать сообща, мы сумеем положить конец кризису»*. Исходя из идеи «предвидеть и предотвратить», Клинтон предложил предоставить МВФ возможность оказывать помощь нуждающимся странам еще до того, как они начнут испытывать серьезные экономические трудности и обнаружатся крупные финансовые проблемы. Для этого, по словам президента, необходимо создать аналог Международной резервной системы США, которая своими действиями будет предотвращать негативное развитие событий на финансовом рынке и, следовательно, в экономике в целом. Предложения Б.Клинтона в целом сводились к тому, чтобы выделить Фонду дополнительные средства в связи с тем, что уже имеющиеся совершенно недостаточны, так как реальные кредитные ресурсы еще недавно не превышали 100 млрд. долларов, и уже для решения сегодняшних проблем МВФ нужно как минимум еще столько же.

Рычагом, оказывающим значительное влияние на реформу внутренней системы крупных организаций, зачастую выступает дефицит. Так и в случае МВФ, существенное влияние на деятельность которого оказал глобальный экономический кризис 2008 г. Очевидной и первоочередной задачей Фонда в условиях кризиса стала финансовая и методологическая помощь странам-членам в преодолении кризисных явлений. В период, когда влияние кризиса распространилось на торговлю, объёмы производства,

занятость в странах-членах, МВФ определил векторы своей деятельности, некоторые из которых приведены ниже:

1. Оздоровление балансов финансового сектора путём уменьшения объём средств банков и очистки их балансов от безуспешных активов.
2. Поддержка денежно-кредитной политики стран-членов в зависимости от оценки внутренних условий.
3. Использование бюджетных источников для стимулирования внутреннего спроса.
4. Значительное увеличение международного финансирования по линии МВФ за счёт увеличения кредитного потенциала Фонда до 750 млрд долл. США на основе соглашения со странами Большой двадцатки (G-20).

Дальнейшее развитие мировой экономики связано, прежде всего, с предупреждением новых кризисов и преодолением негативных последствий предыдущего. МВФ как главный институт мировой валютной системы определил четыре кардинальных сферы деятельности для предотвращения кризисов в будущем:

1. Совершенствование финансового регулирования и надзора. Необходимо отметить, что МВФ не играет ведущей роли в данной области, но проблемы, вызванные деятельностью агентств кредитных рейтингов, негативно отразились и на международных финансовых рынках. В связи с этим МВФ выдвинул рекомендации по укреплению инфраструктуры основных финансовых рынков.

2. Усовершенствование надзора со стороны МВФ на двусторонней основе в целях повышения интеграции в области макроэкономики и финансового сектора.

3. Укрепление международного сотрудничества и международного надзора на многосторонней основе, что соответственно предполагает более широкое вовлечение стран с формирующимися рынками и стран с низкими доходами в работу организации [6].

Функции МВФ в современной валютной системе не ограничиваются исключительно предоставлением ресурсов для уравнивания платёжных балансов стран-членов. Собственно, сама концепция равновесия платёжного баланса и не рассматривается как ключевая цель межгосударственного валютного регулирования. Гораздо важнее создать благоприятные макроэкономические условия для стран-членов МВФ через различные формы поддержки их экономик.

Одним из возможных решений насущных проблем Международного валютного фонда могло стать введение глобализации, однако в нынешней ее форме идея не увенчалась успехом. С одной стороны она сомнительна с экологической точки зрения, с другой она также не вносит вклад и в стабильность мировой экономики. А при переходе плановой экономики на коммерческое направление сделано так много ошибок, что в затронутых мною выше странах стремительно выросла бедность, а доходы сильно сократились.

Некоторые ученые экономисты видят простой выход – отказаться от глобализации. Но это нереализуемо и нежелательно. Глобализация в разы улучшила здравоохранение и подняла активное гражданское общество, которое сегодня борется за укрепление демократии и социальной справедливости. Очевидно, что проблема не в глобализации, а в способе ее реализации. Повсюду слышатся призывы к реформам, начиная от ученых, пишущих об изменениях в глобальной финансовой архитектуре, заканчивая движениями протеста, которыми сегодня сопровождается практически каждая крупная международная конференция.

Глобализацию необходимо представить так, чтобы выявить ее позитивный потенциал. Повернуть колесо глобализации вспять невозможно и нам придется жить с ней. Вопрос только в том, как ее выстроить, чтобы как можно больше людей в итоге извлекло максимум пользы, и чтобы эта польза распределялась более равномерно. Необходима, прежде всего, коренная ревизия системы управления, т.е. руководящих и контролирующих структур международных экономических институтов. Для этого надо провести ряд реформ, в том числе по распределению голосов в МВФ, и сделать так, чтобы были слышны голоса не только министров экономики и министров финансов, но и представителей развивающихся стран. Помимо основательного преобразования системы управления несомненной гарантией того, что международные экономические институты будут обращать больше внимания на проблемы бедных, окружающую среду и всеобщие политические и социальные интересы, является укрепление гласности и транспарентности.

Публичная отчетность МВФ все еще не отвечает критериям, действующим для правительств в демократических странах, из-за попытки скрыть критические отчеты. Наиболее насущными являются следующие реформы:

1. Преобразование регулируемости банковского сектора. Дерегулирование финансового сектора и избыточная значимость, придаваемая капитальным возможностям финансовых институтов, являются ошибкой и только ухудшают ситуацию. В 80-х годах Таиланд обоснованно ограничил предоставление кредитов на спекулятивные сделки с недвижимостью. Требования к Таиланду упразднить эти ограничения были ошибочными.

2. Реформа конкурсного права и мораториев. Должна быть признана опасность расширения экономических действий рынка капитала. В случае если частные заемщики не могут выполнить требования своих отечественных или иностранных кредиторов, следует санкционировать объявление их банкротами вместо того, чтобы МВФ в рамках процедуры вывода из экономических трудностей брал на себя и уплачивал их долги. Вопрос неплатежеспособности государств (например, Аргентины) очевидно сложнее, но и здесь должно быть больше пространства для банкротств и мораториев, причем МВФ не может играть в этом первостепенную роль. МВФ – один из крупнейших кредиторов, из чего следует, что процедуру банкротства, в которой кредитор выступает в качестве судью, нельзя признать легитимной.

3. Модификация процедуры списания долгов. Экономика многих развивающихся стран не имеет возможности развиваться до тех пор, пока их долги не будут списаны. Довольно высокий процент от экспортной выручки уходит на выплату долгов индустриальным странам.

4. Преобразование механизма управления рисками. В современном мире страны подвержены экстремальным рискам в связи с постоянным колебанием обменных курсов. Несомненно, индустриальные страны способны лучше сглаживать эти риски, и согласно реформе им полагается оказывать содействие в создании соответствующих рынков страхования.

5. Реорганизация процедуры оказания финансовой помощи. Развивающимся странам требуется не только помощь на цели развития, но увеличение финансовой помощи. Относительно небольшие суммы вполне могли бы улучшить здравоохранение и основательно сократить неграмотность. Для оказания помощи в целях развития необходимо учредить более стабильную финансовую базу, независимую от настроений во внутренней политике США или других стран. Основная идея данной реформы заключается в том, чтобы субсидировать развивающиеся страны посредством прибыли от использования глобальных экономических ресурсов – добычи руды с морского дна и прав на рыбную ловлю в морях [7].

Обобщая можно прийти к пониманию, что проблемы МВФ грубо говоря сводятся к одному – управлению, т.е. к вопросу о том, кто и почему принимает решения. Богатейшие индустриальные страны не просто господствуют в этих институтах, их деятельность определяется интересами торгового и финансового мира этих стран в частности. Уже сама процедура выборов высших лиц отражает проблему. Несмотря на то, что сегодня МВФ, как в прочем и другие экономические институты, действуют в основном в странах третьего мира, в их руководстве находятся представители промышленных государств. Руководители избираются за закрытыми дверями, и от кандидатов на эти должности еще никогда не требовалось наличия практического опыта работы в странах третьего мира, что, несомненно, является важным критерием. И сегодня, спустя почти 60 лет после основания, можно констатировать, что МВФ не справился со своей задачей. Многие нормы экономической политики, а именно преждевременная либерализация рынка капитала, и являются причинами обострения нестабильности мировой экономики.

За прошедшие годы многое изменилось – мир меняется и прогрессирует с каждым днем. Однако многое еще предстоит сделать. Невозможно создать идеально функционирующую организацию без становления ее как отработанной до автоматизма системы путем проведения всевозможных реформ и преобразований, на которые, несомненно, нужны время и опыт. Особенно когда идет речь о такой крупной организации, как Международный валютный фонд. Преобразования происходят каждый день и с каждым днем мы все ближе к становлению лучшего аппарата МВФ, который, возможно, наконец, будет соответствовать всем критериям совершенного механизма с экономической точки зрения.

1 *Imf.org, 2015 – О Международном валютном фонде. <http://www.imf.org/external/about.html> [Проверено: 15.11.2015].*

2 *Хмыз О.В. Международный рынок капиталов: монография. – М.: Приор, 2002 – 464 с.*

3 *Тарасов А.Н. Аргентина – ещё одна жертва МВФ, - Омск: Диспут, 2002 - №6.*

4 *Уолден Белло. Как устроить продовольственный кризис. Перевод Игоря Коваленко. Оригинал статьи - www.thenation.com, 2008.*

5 *Якунин В.И., Багдасарян В.Э., Сулакшин С.С. Идеология экономической политики – М.: Научный эксперт, 2008. – 288 с.*

6 *Ананьев А. Противоречивость роли МВФ в современной экономике // Международная экономика, - №5/2008г. – с. 64-68.*

7 *Статьи соглашения МВФ (Устав МВФ) от 27 декабря 1945 г. МВФ, Вашингтон, Округ Колумбия, США.*

Түйіндеме

Ғылыми жетекші: **Сабитова Ш.А.** - ҚазҰПУ Абай атындағы халықаралық құқық кафедрасының ассоц. профессоры, ф. г. д., email: sabitova.shinara@mail.ru, **Лесняк Е.В.** – Абай атындағы ҚазҰПУ-дағы Халықаралық құқық кафедрасы студенті, email: alisa_asiya95@mail.ru
Халықаралық қаржы қорының өзекті мәселелері

Халықаралық валюта қоры - Біріккен Ұлттар Ұйымының мамандандырылған агенттік, оның мүшелерінің консультациялар мен оларға несиелер беру арқылы халықаралық валюта ынтымақтастығын көтермелеуі үкіметаралық ақша-несиелер мекемесі болып табылады. Халықаралық валюта қоры 44 мемлекеттің делегат қатысуымен 1944 жылы Бреттон-Вудс конференциясы белгіленген, және мамыр 1946 жылдан бастап жұмысын атқарды.

ХВҚ негізгі міндеті бүгін әдетте жағдайлар мен ұсынымдар жиынтығы арқылы жүреді Мемлекет төлем балансының тапшылығы, қысқа және орта мерзімді несиелер беру болып табылады. Бүгін ұйым квоталар 237,9 млрд СДР (2015 статистикаға сәйкес, 1 SDR 1,4 АҚШ долларын құрайды) жалпы көлемі 188 мүше мемлекеттерге кіреді. [1] бір-бірінің өнімдері мен қызметтерін сатып алу елдерге береді айырбас бағамдарының және халықаралық төлемдер жүйесі - ХВҚ негізгі мақсаты халықаралық валюта-қаржы жүйесінің тұрақтылығын сақтау болып табылады. ХВҚ құру кезінде, ол жаһандық экономикалық қалпына келтіру және әлемдік сауданың өсу үшін қажетті соғыстан кейінгі валюта жүйесінің бөлігі ретінде қаралған болса, қазіргі уақытта, Қор айтарлықтай олардың басымдықтарын өзгерді.

Түйін сөздер: Халықаралық валюта қоры, несиелер, ынтымақтастық, мемлекеттік тұрақтылық, төлем, экономика, сауда

Summary

Supervisor: Sabitova. S. A. – *Ph.D., assoc. professor of the department of International Law KazNPU named after Abay, email: sabitova.shinara@mail.ru, Lesnyak E.* – *KazNPU International Law student, email: alisa_asiya95@mail.ru*

Topical problems of international monetary fund

The International Monetary Fund is a specialized agency of UN representing the intergovernmental monetary and credit institution in the assistance of international monetary cooperation based on consultations of its members and giving them loans. Formed in 1944 at the Bretton Woods Conference with the participation of delegates from 44 countries and it came into formal existence in 1945.

The main task of the IMF today is to provide short and medium-term loans when it is the deficit of the payments balance of the state, which is usually accompanied by a list of conditions and recommendations. The Fund includes 188 members and the total volume of quotas is about 237.9 billion SDR (according to the statistics for 2015, 1 SDR is equal to 1.4 dollars).

The main purpose of the IMF is to preserve the stability of the international monetary system - the system of exchange rates and international payments that enables countries to buy each other's products and services. At the time of the IMF establishment it was considered as a part of the post-war monetary system required for global economic recovery and growth of the world trade. But at the present time the Fund significantly changed its priorities.

Keywords: The International Monetary Fund, loans, cooperation, state, stability, payment, economy, commodity circulation

УДК 351.25(7)

ЕВРОПЕЙСКАЯ ПОЛИТИКА МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛИЗМА И ПРОБЛЕМА НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

М.М. Тажмуратова – *магистрант 2-го курса Института Сорбонна-Казахстан, специальности 6M020200 Международные отношения,*

Научный руководитель: Ж.К. Симтиков – д.п.н., зав.кафедрой международных отношений КазНПУ им. Абая

Статья посвящена анализу концепции и политики мультикультурализма в контексте глобализирующегося и стремительно меняющегося мира. В частности, в статье подробно рассмотрен понятийный аппарат термина «мультикультурализм» и его различные трактовки среди мирового экспертного сообщества. В данной статье рассматривается поэтапное развитие мультикультурализма от идеи к общеевропейской политике в сфере культуры, которая определила суть, масштаб и векторы культурной политики, проводимой в рамках укрепления взаимоотношений между странами ЕС. Особый интерес представляет исследование истоков таких феноменов, как мультикультурализм и культурный плюрализм в социальной ткани европейского общества. В течение последних лет практически все реализуемые Евросоюзом инициативы в обязательном порядке включают в себя культурный компонент. В этом смысле немаловажное значение имеет определить, где, когда и при каких обстоятельствах произошла данная переориентация в европейском обществе. Кроме того, проанализированы его сильные и слабые стороны с приведением конкретных примеров из европейского опыта, а также специфика, эффективность и перспективы развития данной политики в среднесрочной перспективе.

Ключевые слова: мультикультурализм, глобализация, культурная политика, национальная идентичность, европейские ценности, интеграция, многообразие культур, миграционные процессы

В эпоху стремительно глобализирующегося мира, а также ввиду открытости границ и свободного движения мигрантов, вопрос сосуществования на одной территории различных культур становится как никогда актуальным. Сегодня мы видим, что с одной стороны существует понимание необходимости

интеграции стран и народов во всех сферах жизни, проявляющееся в создании экономических союзов и политических блоков, а также наднациональных структур контроля. С другой стороны, еще сильно осознание принадлежности индивида к определенной культурной плоскости, стремление к сохранению национальных или религиозных ценностей, нередко приводящее к крайним проявлениям национализма и религиозной нетерпимости. Именно поэтому в современных демократических обществах возникла политика мультикультурализма, в основе которой лежат три принципа: признание государством культурного плюрализма как важнейшей характеристики гражданского общества; устранение препятствий, мешающих социализации маргинальных культурных групп; поддержка воспроизводства и развития разных культур [1, с. 3].

Надо отметить, что Канада, ставшая первой западной страной, официально принявшей политику мультикультурализма по отношению к этническим группам иммигрантского происхождения, и ныне остается единственным государством, в котором концепция мультикультурализма закреплена на конституционной основе. Что касается понятийного аппарата слова «мультикультурализм», то до сих пор отсутствует однозначность этого термина как среди теоретиков, так и политиков. По утверждению российского исследователя Н.С. Кирабаева, мультикультурализм – это ни что иное, как «теория, практика и политика неконфликтного существования в одном жизненном пространстве множества разнородных культурных групп» [2, с. 15-20]. Однако наиболее широкую трактовку мультикультурализма дает американский этнополитолог Н.Глэйзер: «Мультикультурализм – это комплекс разнообразных процессов развития, в ходе которого раскрываются многие культуры в противовес единой национальной культуре» [3, с. 8]. Иными словами, мультикультурализм означает сохранение культурной идентичности в многонациональном государстве. При этом политика мультикультурализма может носить как пассивный, так и активный характер. Так, если в первом случае он предполагает толерантное отношение к культурному многообразию, то во втором – активную поддержку и поощрение этого многообразия.

Согласно идеальному представлению о мультикультурализме, данная политика должна стать своего рода ступенью к плавной интеграции иммигрантов к принимающему обществу, но на деле мы нередко становимся свидетелями возникновения проблем социального характера. Конфликты в таких ситуациях затрагивают уже не только межличностные отношения, но и отношения между отдельными социальными группами, что естественно не способствует социальному единению общества. К примеру, с 1970-х до середины 1990-х годов, прослеживается явная тенденция западных демократических обществ по направлению к более широкому признанию социо-культурного разнообразия и прав меньшинств. Поборники новой идеи рассматривали мультикультурализм как долгожданную панацею для европейского общества, облик которого все более и более принимал гетерогенный характер и практически терял линию этнической, культурной и религиозной аутентичности. Однако, уже с середины 1990-х годов, можно было наблюдать возникновение отрицательных отзывов и даже некое отторжение от мультикультурализма и возрождение идей национального строительства, традиционных ценностей и идентичности, а также унитарного гражданства. В 2008-2011 гг. политические элиты Европы поставили под сомнение эффективность проводимой политики мультикультурализма. Толчком к подобным настроениям стала книга председателя Бундесбанка Тило Сарацин «Германия самоликвидируется», в которой автор предсказывает скорую гибель государства вследствие неконтролируемой иммиграции [4, с. 6]. Вскоре после этого Совет Европы попытался предложить новую интеграционную доктрину – «межкультурный диалог». Эта доктрина была сформулирована в «Белой книге по межкультурному диалогу», представленной СЕ в 2008 году. Европейские чиновники предложили видоизменить мультикультурализм, не отказываясь от его гуманистической основы, но добавив к этой концепции необходимость интеграции не просто групп, а каждого конкретного иммигранта в принимающее сообщество [5, с. 21].

Это отступление частично обусловлено опасениями среди большинства групп, что искусственное внедрение культурного разнообразия в общество "зашло слишком далеко" и стало представлять непосредственную угрозу их установленному образу жизни. Этот страх часто выражается в подъеме популистских правых политических движений, таких, например, как Датская народная партия, отстаивающая старые добрые лозунги вроде «Дания для датчан». Иммигрантские сообщества, в свою очередь, выдвинули требования признания их религии и культуры составной частью культуры общества, в котором они родились и выросли. В то же самое время, данное взаимное отступление также отражает веру среди левоцентристов о том, что мультикультурализм не выполнил своего главного предназначения – не устранил основные источники социальной, экономической и политической изоляции пришлых этнических групп. Известный ученый, политолог А.Фурсов отмечает, что «...именно канцлер Германии Ангела Меркель дала первый залп по мультикультурализму, выступая на собрании молодежной организации

Христианско-демократического союза (ХДС) в Потсдаме в октябре 2010 г. Глава правительства потребовала от иммигрантов учить немецкий язык и интегрироваться в немецкое общество» [6, с. 3]. Такой поворот событий неудивителен, принимая во внимание тот факт, что все чаще в последнее время «политика открытых дверей» Меркель в Германии, подвергалась решительной критике как со стороны оппозиционных партий, так и представителей Христианско-демократического союза (ХДС), возглавляемого ей самой. Они утверждали, что ее политика в отношении беженцев оказалась стратегической ошибкой. Ведь в конце концов, она привела к тому, что вместо притока квалифицированных ресурсов, в страны Европейского Союза фактически стали прибывать претенденты на получение социальных пособий. Как известно, основная политическая, экономическая и идеологическая нагрузка по организации и упорядочению жизни в Европейском союзе, стремительно расширяющем свои политические границы, пришлась на западноевропейские страны – Францию, Германию, Великобританию, Испанию, Португалию, Италию, Бельгию и Голландию. В настоящее время они испытывают значительные трудности, вызванные, с одной стороны, процессами реорганизации национальных экономик в пользу единой экономической системы Евросоюза, с другой – давлением иммиграционных потоков, движущихся уже не только в направлении «Юг-Север», как это происходило в 1950-1980-е гг., но и в направлении «Восток-Запад». Одна только Германия в последние 15 лет приняла около 3 млн. иммигрантов. Ситуацию еще более усугубила проблема с беженцами, которые ищут в Европе укрытие от конфликтной ситуации на сирийско-турецкой границе. Среди мер в отношении беженцев, принятых впоследствии европейскими главами государств, в частности канцлером Меркель, можно назвать ужесточение законодательства о депортации, увеличение количества страж порядка, а также закрытие границ отдельными европейскими государствами. Вслед за немецким политиком, в 2011 г. премьер-министр Великобритании Дэвид Кэмерон открыто заговорил об отсутствии у молодых мусульман другой идентичности, кроме соотнесения себя со своей этнической общиной, а затем президент Франции Николя Саркози признался, что попытка жить рядом и ценить друг друга совершенно провалилась [7, с.174]. С аналогичными заявлениями выступили и представители Совета Европы, Норвегии, Бельгии и Нидерландов.

Надо отметить, что подобные негативные отклики о политике мультикультурализма бытовали не только в среде политиков, но и рядовых граждан. Многочисленные опросы общественного мнения среди европейского населения показали, что европейцы считают мигрантов главным источником беспорядков, а также фактором, увеличивающим конкуренцию на рынке труда. В связи с этим, интересны социологические причины такого результата. Возникает закономерный вопрос, почему все-таки идея мультикультурализма не прижилась на европейской почве, какие факторы на это повлияли? Как ни странно, ответ на этот вопрос лежит на поверхности. Дело в том, что в отличие от США, народ которых, как известно, представляет собой «плавильный котел» различных национальностей, этносов и культур, – тогда как европейские нации более гомогенны и самобытны по своей сути. Исторически, в канву классического европейского общества редко когда вплетались чужаки, не говоря уже о гражданской и социальной интеграции целых этнических групп. Поэтому, «пришествие в Европу множества людей иного цвета кожи, иных традиций, иной веры вызывает серьезные опасения, тем паче, что происходит оно на фоне распада европейских государств» [8, с. 10]. Более того, не стоит забывать, что в Евросоюзе исторически формируется многоуровневая идентичность, поскольку жители стран ЕС считают себя не только гражданами своих стран, но и европейцами.

Таково в целом проблемное поле современного европейского политического и социально-культурного пространства, в условиях которого сосуществование различных культур становится центральным вопросом общеевропейской повестки дня. Современное развитие национальных государств Европы происходит в направлении все возрастающей этнокультурной плюрализации. Этот глобальный процесс стимулирует усилия государств и их правительств в направлении поиска новых моделей, технологий интеграции поликультурных и полиэтнических обществ. Таким образом, сложность самой социальной реальности концепции мультикультурализма поставила многие европейские государства перед необходимостью пересмотра его отдельных постулатов, и даже поиском альтернативных моделей, способных принести обоюдную выгоду всем участвующим сторонам. Более того, в этой связи требуют уточнения такие понятия, как границы свободы личности, толерантности и плюрализма, как сопутствующих элементов поликультурного общества.

1 Котельников В.С. Мультикультурализм для Европы: вызов иммиграции // Государство и антропоток. Центр стратегических исследований Приволжского федерального округа. Группа «Русский архипелаг»: URL: www.antropotok.archipelag.ru/text/a263.htm

2 Кирабаев Н.С. Культурная идентичность, плюрализм и глобализация в современном философском дискурсе //

Культурная идентичность и глобализация Доклады и выступления 5-й международной философский симпозиум «Диалог цивилизаций Восток-Запад». - М., 2002. - С. 15-20.

3 Борисов А.А. Мультикультурализм: американский опыт и Россия // Мультикультурализм и этнокультурные процессы в меняющемся мире. - М., 2003. - С. 8.

4 Huntington S. The Hispanic challenge // Foreign policy. 2004. March-April. URL: <http://cyber.law.harvard.edu/blogs/gems/culturalagency1/SamuelHuntingtonTheHispanicC.pdf>

5 Геллер Э. Условия свободы. Гражданское общество и его исторические соперники. - М., 1995.

6 Фурсов А. Немцы строят новый рейх // Аргументы недели. 2012. 23 августа.

7 Русских Л.В. Мультикультурализм: интеграция или раскол? // Вестник – ЮУГУ // Серия «Социально-гуманитарные науки». - 2013. т.13, - №1. - с. 174.

8 Хабермас Ю. Европейское национальное государство: его достижения и пределы. О прошлом и будущем суверенитета и гражданства // Нации и национализм. - М., 2002.

Түйіндеме

Тажмуратова М.М. – Сорбонна-Қазақстан Институты, халықаралық қатынастар мамандығының 2-курс магистранты, malika.dip@gmail.com, Ғылыми жетекшісі: **Симтиков Ж.К.** – с.ғ.д., Абай атындағы ҚазҰПУ халықаралық қатынастар кафедрасының меңгерушісі, zhomart-67@mail.ru

Еуропалық саясат мультикультурализм және ұлттық бірегейлік мәселелері

Аталған мақала бүгінгі күнгі жаһанданып, жедел өзгерістерге түсіп жатқан әлемнің мәнмәтіні аясындағы мәдениеттер алуандылығы тұжырымдамасы мен саясатын талдау мәселесіне арналған. Соның ішінде, мақала «мәдениеттер алуандылығы» терминінің ұғымдық аппараты және оның дүниежүзілік сарапшылық қоғамдастығындағы әртүрлі түсіндірмелері мен түсініктері қарастырылады. Бұл мақалада мультикультурализмнің жәй ғана ұғымнан мәдениет саласындағы жалпыеуропалық саясат түріне даму үдерісі кезең-кезеңімен көрсетілген. Еуропа қоғамының арқауы ретіндегі мәдениеттер саналуандығы және мәдени плюрализм сияқты ұғымдардың қайнар көзін зерттеу ерекше қызығушылық тудыратыны сөзсіз. Соңғы жылдар ішіндегі Еуропалық Одақ жүзеге асырған түгелге жуық дерлік бастамалар міндетті түрде мәдени компонентті қамтитынын көруге болады. Осы орайда, мәдениет ешқашан негізгі аспектісі болмаған Еуропа қоғамында мұндай бағыт-бағдардың қайда, қашан және қалай пайда болғаны аса маңызды ұғымға ие болатыны анық. Оған қоса, мақалада мәдениеттер алуандылығы тұжырымдамасының күшті және әлсіз жақтары еуропалық тәжірибе аясындағы айқын мысалдардың көмегімен кеңінен талданған.

Түйін сөздер: мәдениеттер алуандылығы, жаһандану, мәдени саясат, ұлттық бірегейлік, Еуропалық құндылықтар, интеграция, мәдениеттер саналуандығы, көші-қон үдерістері

Summary

Malika M. Tazhmuratova – 2nd year Master's student in International Relations, Institute Sorbonne-Kazakhstan, malika.dip@gmail.com, Scientific supervisor: **Zhomart K. Simtikov** – Doctor of political science, Chair of International Relations department of Abay KazNPU, zhomart-67@mail.ru

European policy multiculturalism and problems of national identity

The article is devoted to the analysis of the multiculturalism concept and policy in the context of globalizing and rapidly changing world. In particular, the article discuss in details the conceptual apparatus of the term "multiculturalism" and its different interpretations in the international expert community. This article describes the progressive development of multiculturalism from the form of just an idea to the European policy in the field of culture that in its turn defines the essence, scope and vectors of cultural policies in the framework of strengthening bilateral relations between the EU countries. Of particular interest is the study of the origins of such a phenomena like multiculturalism and cultural pluralism in the social canvas of European society. In recent years, almost all the initiatives implemented by the European Union had obligatorily included the cultural component. In this regards, it is important to identify how, when and why such a reorientation had happened, providing the fact that culture had never been a policy priority within the EU. In addition, it analyzes the strengths and weaknesses with concrete examples from the European experience, as well as the specificity, efficiency, and prospects for the development of this policy in the medium term.

Keywords: multiculturalism, globalization, cultural policy, national identity, European values, integration, cultural diversity, migration processes.

АКАДЕМИЯЛЫҚ ҰТҚЫРЛЫҚ БОЙЫНША СТУДЕНТТЕРДІҢ ШЕТЕЛДЕГІ БІЛІМ АЛУ ҮДЕРІСІ (ХОККАЙДО УНИВЕРСИТЕТІНІҢ ТӘЖІРИБЕСİNДЕ)

Б.З. Бөжеева – *ал-Фараби атындағы ҚазҰУ доценті, Алматы қ.*,
М.А. Әліпбай – *Хоккайдо университетінің студенті, Саппоро қ. (Жапония)*

Болондық декларацияда жоғары оқу жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру қажеттілігі туралы, халықаралық академиялық ынтымақтастықты және академиялық құндылықтармен алмасу бағдарламасын дамыту қажеттілігі туралы айтылады. Өйткені жоғары кәсіби білім беру саласындағы халықаралық ынтымақтастық болашақ мамандарды дайындаудағы маңызды тірек болып табылады. Осыған орай, мақалада Болондық үдерістің идеясын жүзеге асырудағы бағыт ретінде академиялық ұтқырлық жөніндегі мәселеге басым көңіл бөлінеді. Академиялық ұтқырлық – бұл жоғары оқу орындарының студенттері мен магистранттарының шетелде қосымша білім алуын қамтамасыз етуді айқындайтын халықаралық термин. Мақалада мысал ретінде Хоккайдо университетіндегі дәріс оқу ерекшеліктері мен оқу үдерісі сарапталады.

Түйін сөздер: Болондық үдеріс, академиялық ұтқырлық, студент, Хоккайдо университеті

XX ғасырдың 90-жылдарының басынан басталған әлемдік деңгейдегі саяси, экономикалық, әлеуметтік саладағы өзара қарым-қатынастардың қауырт өрби түсуі, телекоммуникациялық жүйенің жаһандық шеңбердегі үдемелі дамуы мемлекеттердің білім беру саласын да жаңаша қайта құруларға итермеледі. Бұл өз кезегінде ғаламдық академиялық жүйенің қалыптасуына түрткі болған еді. Өйткені жоғары кәсіби білім беру саласындағы халықаралық ынтымақтастық болашақ мамандарды дайындаудың негізгі өзегіне айналды.

Осы орайда 1999 жылы 19 маусымда ресми түрде қабылданған Болондық үдерісті айтуға болады. Алғашында еуропалық 19 мемлекеттің білім беру саласындағы министрлері Италиядағы Эмилия-Романья аймағының әкімшілік орталығы болып табылатын Болонья қаласында «Еуропалық жоғары білім беру кеңістігі» декларациясын қабылдағаны белгілі. Әрине, еуропалық жоғары кәсіби білім беру жүйесінде біртұтас жалпы еуропалық білім беру кеңістігін қалыптастыруға қатысты маңызды құжатты қабылдау үшін Болонья қаласының таңдалуы да кездейсоқ емес, өйткені шынтуайтына келгенде Болонья еуропалық ежелгі университеттердің орталығы деп саналады.

Болондық үдерістің негізгі өзегі - академиялық ұтқырлық [1]. Үдерістің мақсаты - бірыңғай білім беру кеңістігін қалыптастыру, білім беру сапасын арттыру, оның бәсекеге қабілеттігін және жоғарғы білім берудің әлеуметтік рөлін жүзеге асыру үшін ұлттық білім беру жүйелерін интеграциялау. Яғни білім беру саласындағы әлем елдерінің өзара ықпалдасуының нәтижесінде әр елдің қазіргі білім беру жүйесінің әртүрлілігін жаңаша түйсінуге мүмкіндік туғызары айқын.

Сол үшін де Болондық үдерістердің басым бағыттарының бірі ретінде білім алушылардың академиялық ұтқырлығын алға тартты. 2009 жылы Бельгияның Левен қаласындағы еуропалық министрлерінің басқосуы барысында қабылданған Коммюникенің де негізгі мәні білім алушылардың академиялық ұтқырлығын кеңейте түсуге шақыру еді. Яғни 2020 жыл қарсаңында Болондық үдеріске қатысушы мемлекеттердің жоқ дегенде орташа жобамен 20 пайыздан астам түлектері өз елдерінен тыс жерлерде білім алуы үшін академиялық ұтқырлықты әрі қарай кеңейте түсу межеленген болатын [2].

Қазіргі кезеңде қазақстандық білім берудің әлемдік білім беру нарығындағы бәсекелестік қабілетін арттыру мәселесі де күн тәртібіндегі өте өзекті мәселелер қатарына қосылды. Сол ретте ұлттық білім беру жүйесінің бәсекелестікке қабілеттілігін және тартымдылығын арттыру, мүмкіндігінше қазіргі еуропалық білім беру жүйесіне жақындастыру бағытындағы үдеріс күннен-күнге арта түсуде. Әлемдік білім беру кеңістігінен сырт қалмау мақсатында 2010 жылы Қазақстан Республикасы Болондық декларацияға қосылып, Болон үдерісінің 47 мемлекеті болғанын білеміз. Білім берудің жаңа кеңістігінде сапалы білім алу бағдарламаларына қатысу мүмкіндіктері де кеңейе түсті. Сол ретте студенттердің академиялық ұтқырлығы әлемдік жоғары білім беру кеңістігінде университеттер ықпалдастығының ажырамас құрамдас бөлігіне айналды.

Академиялық ұтқырлықтың басты мақсаттары – өзінің таңдаған мамандығы бойынша студенттерге жан-жақты әлемдік білім беру, дәстүрлі қалыптасқан әлемдік ғылыми мектептерде білімдерін жалғастыруға мүмкіндік туғызу, әлемдік мәдениет туралы танымдылығын арттыру еді. Яғни студенттердің академиялық ұтқырлық арқылы білім алуға ұмтылуы, олардың жеке тұлғалық өсуіне, оқу мекемелері арасындағы халықаралық қатынастарының дамуына мүмкіндік туғызары, жоғары білім беру мен ғылыми

зерттеулердің сапасын арттыруға мүмкіндік туғызатыны жайлы 2007 жылғы 18 мамырда Лондонда қабылданған «Жоғары білім берудің еуропалық кеңістігіне: жаһанданған әлемнің қатеріне жауап ретінде» коммюникесінде де аталып өтілген еді [3].

Шетелдік университеттерде білім алу барысында студенттер жаңа мәдени-әлеуметтік ортаға бейімделеді. Сол ортада өздерінің шет тілін меңгеру тәжірибесін жетілдіре түсері хақ. Осы орайда Жапониядағы Хоккайдо университетінің тәжірибесіндегі білім алу үдерісінің өзіндік ерекшеліктерінен тәлім алар жақтары да орасан зор.

Жалпы, Хоккайдо университеті Жапониядағы Хоккайдо аралының Саппоро қаласында орналасқан. Жапониядағы ұлттық университеттерінің үздіктер қатарына енеді. Әйгілі QS (Ұлыбритания) халықаралық рейтинг агентігінің 2015 жылғы 15 қыркүйекте жариялаған зерттеу қорытындысына сәйкес, Хоккайдо университеті әлемдегі үздік 800 университет арасында 139 орынды иемденіп, ең үздік 150 университет қатарында. Университеттің негізін 1876 жылы Вильям Смит Кларк "Саппоро Ауылшаруашылық колледжі" ретінде қалаған болатын.

Хоккайдо университетінің табиғи сұлулығын тамашалау үшін кампустың ішінде отыратын орындықтар қойылған, түрлі ағаштар өседі және әр ағаштың тұсында аттары жазылған. Хоккайдо университеті студенттерге арналып жасалған жағдайларымен де ерекшеленеді. Студенттер мен оқытушыларға, қызметкерлерге арналған арнайы шынығу залдарымен қоса, сәбилерін қарайтын балабақша да орналасқан. Университет автобусы жатақханалары алыстау орналасқан студенттер мен қызметкерлерді тегін тасымалдайды. Кампустағы тұрғын үй тауып беруге арналған мекеме де университет шеңберінде тегін қызмет көрсетеді. Университет аясындағы әр ғимаратта wifi орнатылған, әр студентке берілген арнайы жеке құпия сөз арқылы кіре аласыз. Кітапханалары техникалық жабдықтармен толыққанды қамтамасыз етілген. Әр қабатта дербес дайындалуға арналған жеке бөлме және топпен дайындалуға арналған бөлме қарастырылған. Әр бөлме өзінің қызметіне байланысты жабдықталған, мәселен топпен дайындалатын бөлмеде топтарға арналған үстелдер және жылжымалы тақталар қойылған.

Университеттің жанында өзінің мал шаруашылық фермасы мен бақшасы бар. Университеттің саябағы ақылы, бірақ Хоккайдо университетінің студенттері үшін тегін.

Университеттегі білім беру жүйесінде теория мен тәжірибе қатар жүреді. Әр ғимараттың ішінде арнайы факультеттің зерттеу орталықтары мен лабораториялары бар. Мәселен, ауылшаруашылық факультетінің жанында өз фермасы бар, онда жылқы, сиыр, қой ұстайды. Егін шаруашылығы үшін де арнайы жер бөлінген, онда да студенттер қызмет көрсетеді.

Сабақ 90 минуттан, 15 апта көлемінде өтеді. Әр кабинет техникалық құрал-жабдықтармен қамтылған. Әр аудиторияның сыртында өтіліп жатқан дәріс, оқытушы туралы кішігірім ақпарат ілініп тұрады. Тексеріс келсе, арнайы әйнекті есіктен кабинеттің ішіндегі мұғалімнің бар жоқтығын қарап, мөр басып кетеді. Оқытушы бірінші сабақта әр студентке силлабус береді. Студенттерге өзін таныстырып, өзінің универ жүйесіндегі парақшасының, почтасының адресін береді және студенттердің почтасын алады. Әр дәрістің мәтіні почтаңызға алдын ала тасталынады, оны студенттер өздері шығарып алады немесе оқытушы өзі шығарып әкеліп, әр студентке таратады. Студент дәріске кешігіп келген жағдайда немесе аудиториядан шығу қажет болған жағдайда ұсталынатын басты қағида оқытушыға ешқандай кедергі жасамай кіріп-шығу.

Дәрістің сипатына қарай сабақтар әр түрлі өтеді. Мысалы, "The politics of history in East Asia" («Шығыс Азия тарихындағы саясат») пәні бойынша дәрісте оқытушы презентация негізінде тақырыпты түсіндіреді де дәрістің аяқталуына бес минуттай уақыт қалғанда студенттердің сұрақтарына жауап беріп, келесі аптадағы пікір алмасудың тақырыбын береді. Студент сол тақырып жайында оқып, ақпарат жинастырып келуге тиіс. Тәжірибе сабағы басталарда оқытушы жақтаушылар және қарсы пікір білдірушілер деп екі топқа бөледі. Екі топ ең алдымен өздерінің ішінде дәйектемелері мен ұстанымдарын талқылайды. Талқылауға бөлінген уақыт аяқталған соң, оқытушы әр топты тағы да үш-төрт топқа бөледі, қарсы жақпен жақтаушы жақтың топтары өзара талқылауды бастап, топта талқыланған ұстанымдарын алға тарта бастайды. Оқытушы әр топтың жанына келіп талқыланып жатқан мәселелерді тыңдап жүреді. Сабақтың соңына қарай сол мәселені оқытушымен бірге қорытындылайды. Емтихан жұмысы ретінде өтілген тақырыптың біреуіне баяндама жазып, өзіңіздің сыни көзқарасыңызбен мәселені ашуға тырысуыңыз керек.

Ал, "Political economy of Japan and East Asia" («Жапония және Шығыс Азияның саяси экономикасы») дәрісінің 60 минуты оқытушының презентацияны немесе бейнедеректерді түсіндіруімен өтеді. Одан кейін сол мәселеге байланысты пікір таласқа арналған 3 сауал қояды, сол сұрақтарды топ ішінде талқылауға 15 минут уақыт беріледі, уақыт аяқталған соң әр топтың жауабы тыңдалады. Толықтыратын, түзететін, талқылайтын жерін талқылап, дәрісті қорытындылайды. Midterm аптасы мен емтихан аптасында 20

сұрақтық тест, сөйлемді толықтыратын 15 сұрақ және 4 тақырыптың екеуіне өзіңіздің сол мәселе жайындағы ойыңызды дәйектеп жазуыңыз керек.

"Workshop on critical thinking" («Сыни көзқарас бойынша семинар») сабағында оқытушы тек бағыттаушы рөлін атқарады. Жапондық ұжымдық сана осы сабақта қатты байқалады. Қатысушылар негізінен жан-жақтан келген шетелдік студенттер болғандықтан, бір мемлекеттен келген студенттер әр топқа бөлінуі керек, сонымен бірге ұлдар-қыздар және бір жапондық студенттің болуы басты шарт. Әр топ үйге берілген тапсырма бойынша мысал келтіре отырып, сыни көзқараспен жазылған тапсырмасын топ ішінде талқылайды. Әр топқа оқытушы сол күнгі тақырыпқа байланысты бірнеше тақырыпшалар, кейде мәтіндер беріп, топ ішінде талқылатып, үйден жазып келген тапсырманы жинап алады да, келесі аптаның үй тапсырмасы мен сабақты қорытындылайтын қағазды таратып береді. Сабақтың соңында студенттер ойларын қорытындылау барысында үйден жазып келген көзқарастың өзгергенін, толыққанын, ойлау өрісінің кеңейгенін түсіне бастайды. Сол жағдайға басқа жағынан қарауына топтың әсерінің елеулі рөл атқарғанын түсінуге болады. Тақырыптың көбі Жапониядағы күнделікті өмір мен жапондық адамдардың жүріс-тұрысы болғандықтан, шетелдік студентке таңсық көрінген жағдайларды, күнделікті өмірде Жапонияға қатысты туындаған сұрақтарды топтағы жапондық студенттен біліп алу мүмкіндігі туындайды. Сонымен бірге топ ішінде талқылау барысында бір-бірін сыйлау, бір-бірінің пікірін қатаң сынға алмау, әр ұлттың, мемлекеттің намысына тимеу, ой өрістерінің ерекшеліктерін ескеру сияқты қағидаларды да берік ұстай отырып, әр студент жаңа көзқарас қалыптастыруға мүмкіндік алып отырады. Бұл әдіс-тәсілде ұжымдық сананың бір бөлігі ғана сезілгенімен де, студенттер бір-бірінің білімдерін толықтыратындары анық.

Қорытынды жұмыс ретінде топтық жоба алынады. Тақырыпты таңдауда жобаға қатысты бір-бірлерінің пікірлері ортаға салынып, талқылау нәтижесінен кейін топ ішінде дауысқа салу арқылы тақырып таңдалады.

Бірлесе отырып қандай зерттеу жүргізетіндерін, кімдерді іріктеп алатындарын ақылдасады. Әлеуметтік сауалнама сұрақтарын біріге отырып талқылап, әлеуметтік желіде әр студент өзінің сұхбат хабарламасын ашып, бәріне қолайлы сәтті белгілеп, кездесулер өткізеді. Сауалнама жүргізу барысында туындаған мәселелерді талқылап, біріге отырып шешімін іздейді. Алынған ақпараттарды сараптап, жоба негізінде презентациясы дайындалынады. Басқа топтардың екі-екі мүшелерінен жаңа топ құрап, жоба презентациясы топ ішінде өзара қорғалады. Оқытушының почтасына жасалған жоба жайында әр студент өз есебін жазып жібереді. Қорытынды сабақтардың бірінде оқытушы әр студенттің тексерілген жұмыстарын таратып береді.

Кейбір пәндер бойынша алғашқы 6 аптасында оқытушы дәріс өтіп, сабаққа қатысты бейнедеректер қойып, негізгі тақырыпты талқыға салады. Топқа бөліп бір тақырыпты таңдатып, ғылыми эссе жаздырады. Ғылыми эссені қалай жазу керекі жайында, алдын ала есеп беретін есепті жазу тәртібін әр дәріс сайын егжей-тегжейлі түсіндіріп отырады. Тақырыптарына байланысты бағыт беріп отыру үшін, әр топпен сабақтан тыс бір-екі рет кездесу ұйымдастырылады. 14 аптада әр топ өзінің эссесін басқа топтардың алдында презентация күйінде қорғайды. Басқа топтардың мүшелері әр топтың презентациясына, топ мүшелерінің презентацияны қалай қорғап шыға алғанына, тақырыптың өзектілігіне баға береді. Сонымен қатар әр топ мүшелері өздерін бағалайды, ұнаған топты құпия түрде таңдайды.

Хоккайдо университетінде әлеуметтану мамандығы бойынша білім алу барысында "Sustainability studies beyond Hollywood films" («Тұрақтылықты Голливуд фильмдерінен тыс зерттеу») пәнінің бастапқы үш сабағы американдық кино көруге арналады. Студенттер сол кинолардың ішінен түрткі бола алған әлеуметтік мәселені таңдауы тиіс. Таңдалынған мәселені студенттік топ Хоккайдо университетімен немесе Саппоро қаласымен ұштастырып, зерттеу жүргізуі керек. Топпен таңдалған тақырып, көрген кинодағы сол мәселенің қызығушылық тудырғаны, әрі өзекті екені презентация күйінде сабақта басқа топтар мен оқытушы алдында қорғалады. Жүргізілген зерттеулер мен қорытындылар арнайы келген қонақтардың алдында қорғалып, жобаны әлеуметтік желіге тіркеуге студенттер өз келісімдерін беретіндігі туралы құжатқа қол қояды. Қорытынды сабақта сол мәселе жайындағы статистикалық көрсеткіштерді көрсете отырып, ұсыныстары мен шешу жолдары, қаржылық шығыны есептеліп, презентация күйінде қорғалады. Бұл пән университеттің кемшілік тұстарын, студенттердің қалауларын қанағаттандыру үшін тиімді болып саналады екен. Топтың зерттеген жобасы университет өміріне, студенттік жатақхана сияқты мәселеге тікелей қатысты болса, жобаның нәтижесімен университет президентіне (ректорға) кіру белгіленеді.

Әрине, әр сабақтың өзіндік өткізу тәсілдері де әр қилы, ең бастысы оқытушының дәріс беру еркіндігі әлдеқайда кеңірек белгіленген. Мысалы, "Contemporary Japanese society" («Қазіргі жапондық қоғам») пәнінің оқытушысы дәрістен кейін студенттермен қандай да бір қоғамдық орында бас қосып, еркін жағдайда сұхбаттасуы да кездеседі.

Осындай шетелдік тәжірибеден өткен студенттер өз еліндегі оқу орындарында шетелдік білім беру жүйесін талқылауға салу негізінде жағымды тәжірибелерді жүзеге асыруға түрткі болары сөзсіз. Жоғары кәсіби білім беру жүйесінің халықаралық деңгейде алмасуына өз үлестерін қосары айқын.

Әрине, студенттердің шетелде білім алу мүмкіндігі ең алдымен екі жақтың ғылыми-білім беру үдерісінің салыстырмалы деңгейіне тікелей тәуелді десе де болады. Яғни екі жақтың оқу жоспары, оқыту әдістемесі және білімді бағалау жүйесі сияқты мәселелері қаншалықты бір-бірімен сайма-сай келеді. Шетелдік университетте алған білім нәтижесін өз университетінде мойындау үдерісі де жүйеленуге тиіс. Сонымен бірге отандық университеттерде мамандығына сай оқылатын міндетті пәндердің көлемі көп жағдайда кейбір шетелдік университеттермен салыстырғанда әлдеқайда көбірек болуы, ең соңында студенттердің академиялық ұтқырлық негізінде алмасуын шектейтіндігі әйгілі.

Академиялық ұтқырлық бағдарламасы барысындағы маңызды мәселелердің тағы бірі - ол білім алу тілі. Шетелдік жоғары оқу орындарына келген студент ағылшын тілін немесе келген елінің мемлекеттік тілін жетік меңгеруі қажет. Бұл өз кезегінде қазақстандық барлық жоғары оқу орындарында ағылшын тілін терең оқытуға көңіл бөлу қажеттілігіне меңзейді.

Жалпы, академиялық ұтқырлық негізінде білім алушылар әлем елдерінің жоғары оқу жүйесімен танысу арқылы өз елдерінің жоғары оқу орындарына жаңа бір леп әкелері сөзсіз. Яғни академиялық ұтқырлық білім алудың сапасы мен тиімділігін арттыра отырып, ғаламдық білім беру ортасын қалыптастырудың маңызды құралы болары анық.

1 Болонская Декларация 1999 г. (Европейское пространство высшего образования: Совместная Декларация европейских министров образования, Болонья, 19 сентября 1999 г. // http://nkaoko.kz/bolon_process/key_documents_of_the_bologna_process/136).

2 Бельгийское коммюнике 2009 г. (Болонский процесс 2020 - европейское пространство высшего образования в новом десятилетии: Коммюнике Конференции европейских министров, ответственных за высшее образование, Левен, 28-29 апреля 2009 года // http://nka-oko.kz/bolon_process/key_documents_of_the_bologna_process/2407).

3 Лондонское коммюнике 2007 г. (К Европейскому пространству высшего образования: откликаясь на вызовы глобализованного мира: Коммюнике Конференции европейских министров высшего образования, Лондон, 18 мая 2007 года // http://nkaoko.kz/bolon_process/key_documents_of_the_bologna_process/141).

Резюме

Б.З. Бюжеева – доцент КазНУ им. аль-Фараби, г. Алматы, E-mail: buyzheeva@mail.ru,

М.А.Алипбай – студент университета Хоккайдо, г.Саппоро (Япония)

Учебный процесс студентов за рубежом по академической мобильности (на практике университета Хоккайдо)

В Болонской декларации говорится о необходимости увеличения конкурентноспособности системы высшего образования, о необходимости развития международного академического сотрудничества и программ обмена академическими ценностями. Потому что международное сотрудничество в сфере высшего профессионального образования является важным пунктом в подготовки будущих специалистов. Соответственно, в статье актуализируется вопрос об академической мобильности как направлении реализации идей Болонского процесса. Академическая мобильность – это международный термин, означающий обеспечение получения дополнительных знаний для студентов, магистрантов вузов за рубежом. В качестве примера в статье анализируются особенности преподавания и учебный процесс в университете Хоккайдо.

Ключевые слова: Болонский процесс, академическая мобильность, студент, университет Хоккайдо

Summary

B.Z. Byuzheyeva – associate professor KazNU of al-Farabi, Almaty, E-mail: buyzheeva@mail.ru,

M.A. Alipbay – the student of Hokkaido university, Sapporo (Japan)

Educational process of students abroad on the academic mobility (in practice of Hokkaido university)

In the Bologna declaration it is told about need of increase in competitiveness of system of the higher education, about need of development of the international academic cooperation and programs of an exchange of the academic values. Because the international cooperation in the sphere of higher education is important point in training of future experts. Respectively, in article the question of the academic mobility as the direction of realization of ideas of Bologna Process is staticized. The academic mobility is the international term meaning ensuring receiving additional knowledge for students, undergraduates of higher education institutions abroad. As an example in article features of teaching and educational process at Hokkaido university are analyzed.

Key words: Bologna Process, academic mobility, student, Hokkaido university

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ ЭКОНОМИКИ КАЗАХСТАНА И ЕГО УЧАСТИЕ В ЕАЭС

А.К. Иманбалина – магистрантка II курса кафедры международных отношений

КазНПУ им. Абая. Института Сорбонна-Казахстан,

Научный руководитель: **Н.Ш. Жамансарин** – к.и.н., профессор, КазНПУ им. Абая

Данная статья посвящена к общей социально-экономической ситуации Казахстана. В статье показаны очевидные результаты, которые несут в себе процессы интеграции.

На современный момент национальная экономика Республики Казахстан продолжает испытывать влияние мирового экономического кризиса. В связи с этим в стране принимаются активные стабилизационные меры в целях экономического роста и выбора приоритетов в проведении экономической политики. В статье дан анализ экономическому состоянию РК и принятию программы «Нурлы Жол», которая позволит улучшить состояние экономического развития. Подчеркивается важность углубления интеграционных процессов в рамках Евразийского экономического союза. Евразийская экономическая интеграция будет способствовать укреплению устойчивости экономик стран ЕАЭС и их позиций при взаимодействии с внешними крупными экономическими игроками.

Ключевые слова: инвестиции, стабильность, индустриализация, технологическая продукция, конкурентоспособность, экономическая интеграция

В Казахстане в 2000-е гг. сформировалась модель экономического роста, ориентированная на трансформацию нефтегазовых сверхприбыли во внутренний спрос и внутреннее потребление. **Эта модель развития обеспечила быстрый рост производства, увеличение уровня доходов и социальных трансфертов, сохранение макроэкономической стабильности.**

В 2015 году основным риском для экономики РК являлось дальнейшее замедление отраслей реального сектора экономики, а в последующем, и отраслей сферы услуг. Этот факт может привести к снижению поступлений в Национальный фонд и в Государственный бюджет. Такое происходит в результате в снижения спроса на основные казахстанские экспортные сырьевые товары, а также прогнозируемого снижения цен на нефть и металлы на мировом рынке, где Казахстан является одним из важных экспортеров.

Увеличение глобального предложения на рынке нефтяного сырья значительно влияет на конъюнктуру мирового рынка, что соответственно и привело к сокращению внешнего товарообмена Казахстана. За 2013-2014 гг. товарообмен РК снизился примерно на -13%. При этом экспорт сократился на -15,9%, а импорт -5,9% (таблица - 1).

Таблица 1 - Товарооборот Республики Казахстан

Год	Товарооборот		Импорт		Экспорт	
	млрд. долл. США	Прирост, %	млрд. долл. США	Прирост, %	млрд. долл. США	Прирост, %
2010	81,2	100,0	24,0	100,0	57,2	100,0
2011	126,1	55,3	38,0	58,3	88,1	54,0
2012	136,8	8,5	44,5	17,1	92,3	4,8
2013	133,5	-2,4	48,8	9,7	84,7	-8,2
2014	119,4	-10,6	41,2	-15,6	78,2	-7,7

Примечание - составлено на основе данных [Анализ состояния внешней торговли Казахстана за 1 полугодие 2015 года проведенный АО «Национальное агентство по экспорту и инвестициям «KAZNEX INVEST»]

Только за первое полугодие 2015 года экспорт РК составил 24,1 млрд. долл. США. Это на 43,4% ниже аналогичного периода 2014 года. При этом снижение экспорта наблюдается не только за счет поставок сырьевых товаров, но и обработанных товаров также (таблица 2).

Таблица 2 – Структура основных экспортных товаров Республики Казахстан

Наименование товаров	январь-июнь 2014, млрд. долл. США	январь-июнь 2015, млрд. долл. США	прирост, (%)
Сырая нефть	29,9	15,2	-49
Газы нефтяные	1,7	1,1	-37
Нефтепродукты	1,4	0,7	-48
Ферросплавы	0,9	0,6	-33
Пшеница	0,6	0,3	-42
Мука пшеничная	0,3	0,2	-13
Руды и концентраты железные	0,6	0,2	-62

Примечание - составлено на основе данных [Анализ состояния внешней торговли Казахстана за 1 полугодие 2015 года проведенный АО «Национальное агентство по экспорту и инвестициям «KAZNEX INVEST»]

За первое полугодие 2015 года экспорт сырьевых товаров снизился на 48%, обработанных товаров на 26,3%. При этом внешнеторговый оборот республики за первое полугодие 2015 года сократился на 36,1% (с 61,8 до 39,5 млрд. долл. США), а торговый баланс на 63,1% (с 23,3 по 8,6 млрд. долл. США) по сравнению с аналогичным периодом 2014 года.

Таким образом, причинами сокращения поставок экспортных товаров являются:

- а) падение мировых цен на энергоресурсы и металлы.
- б) сокращение спроса на мировых рынках, в связи с избытком предложения.

Ситуация такова, что снижение экспортных поступлений приводит к серьезными качественным изменениям, так как снижение доходов предприятий снижает уровень поступления корпоративных налогов (КПН), основанных на производстве. Так, например, доля КПН в госбюджете упала с 35% в 2006 г. до 21% – в 2014-м, а доля внутренних налогов, основанных на потребление снизилась на четверть (с 40 проц. в 2006 г. до 30 в 2014-м) [2].

В 2015 году проведение экономической политики было связано реализацией программы «Нурлыжол», в рамках которой планируется ежегодное выделение 3 млрд. долл. из Национального фонда на поддержание транспортно-логистической инфраструктуры, индустриальной инфраструктуры, энергетической инфраструктуры, модернизация сети ЖКХ и водоснабжения, укрепление жилищной инфраструктуры, социальной инфраструктуры, МСБ. Также в 2015 году был выделен второй транш в размере 500 млрд. тенге на льготное кредитование МСБ и крупного предпринимательства, оздоровление банковского сектора, завершение строительства сухого порта СЭЗ Харгос и индустриального нефтехимического технопарка в Атырау и Таразе, продолжение строительства комплекса ЭКСПО 2017, развитие транспортной инфраструктуры города Астаны.

Кроме того, в 2015 году в Казахстане планировалось начало реализации второй пятилетки ГПИИР, в рамках которой будут реализованы индустриальные проекты в основном направленные на обрабатывающей сектор промышленности.

Таким образом, результаты 2015 года должны показать положительный прирост потребления государственного сектора экономики, который будет основным драйвером экономики в текущем году в Казахстане на фоне других компонентов Внутреннего валового продукта.

Помимо гарантированных трансфертов из Национального фонда в бюджет страны, значительную дополнительную поддержку экономике оказывают средства Национального фонда и республиканского бюджета, направляемые в квазигосударственный сектор и институтам развития.

Так за 2009-2013 годы на реализацию инвестиционных проектов АО «ФНБ «Самрук-Казына» из Нацфонда и РБ было выделено 2767, 62 млрд тенге (около 18,6 млрд долларов США).

За 2009-2013 годы на реализацию инвестиционных проектов АО «НУХ «Байтерек» из НФ и РБ было выделено 96,62 млрд тенге (около 650 млн долларов США).

За 2009-2013 годы на реализацию инвестиционных проектов АО «НУХ «Казагро» из НФ и РБ было выделено 87,45 млрд тенге (около 580 млн. долларов США) [3].

Низкая доля иностранных и частных отечественных инвестиций по отношению к средствам Национального фонда и республиканского бюджета свидетельствует о малопривлекательности поддерживаемых государством инвестиционных проектов для независимых инвесторов.

На современный момент реализация политики индустриально - инновационного развития в Казахстане пока не принесла значимых эффектов. Отрицательным моментом является сокращение доли обрабатывающей промышленности.

В связи с реализацией новых программ индустриализации и диверсификации экономики РК особый интерес для нашей страны может представлять политика импортозамещения сопредельного соседа и стратегического партнера Казахстана – России. Но она пока сопряжена с нехваткой инвестиций в условиях ограничений на внешнее фондирование, долгосрочной нехваткой рабочих рук (демографическая «яма»).

Формирование новой экономической политики необходимо связывать с интеграционными процессами, происходящими на евразийском пространстве. Новые реалии дают шанс Казахстану использовать интеграционный потенциал Евразийского экономического союза и придать новый импульс казахстанской промышленной политике с учетом спроса российского рынка на замещающую технологичную продукцию.

Более стабильный и либеральный бизнес-климат в Казахстане создает новый формат инвестиционных контрактов с инвесторами с мерами государственной поддержки:

- освобождение от уплаты корпоративного подоходного налога (КПН).

- принцип «стабильности» законодательства в налоговой и экологической сферах;
- реализация принципа «одного окна» для инвесторов, введение института инвестиционного омбудсмена и др.

Привлечение квалифицированных технических кадров из России, возможно и из других стран, даст импульс к повышению конкуренции на рынке труда, росту квалификации отечественных кадров, появлению новых технических специальностей, повышению научно - технологического уровня страны и развитию обрабатывающей промышленности Казахстана на новом уровне [4].

Реализация новой промышленной политики потребует проведения технологического аудита и оценки потенциальных возможностей создания в Казахстане казахстанских или совместных казахстанско-российских предприятий по производству замещаемых видов технологичной продукции или размещения промышленных заказов на имеющихся казахстанских предприятиях машиностроения и металлообработки.

Это потребует целенаправленной совместной работы Евразийской экономической комиссии, МИР РК, МНЭ РК, институтов развития РК, МЭР РФ, Минпром РФ и др.

Положительными моментами в участии Казахстана в ЕАЭС является: а) возможность гражданам Казахстана месяц находиться на территории России без регистрации. Правило действует и для российских граждан в Казахстане; б) подтверждение дипломов высших учебных заведений трех стран; в) возможность решения социальных вопросов и их урегулирование (право на труд, устройство детей в школьные и дошкольные учреждения, пенсионные вопросы, возможность пользоваться медицинскими услугами, обязательства по уплате налогов – на территориях дружественных стран; г) ожидается, что за счет открытия совместных производств и расширения мощностей уже имеющихся предприятий, которые будут выходить на новые рынки, откроются новые рабочие места, сократится безработица; д) конкуренции между поставщиками трех стран приведет к увеличению ассортимента продукции, снизятся цены на нее.

ЕАЭС открытый проект, направленный на укрепление внутренней конкурентоспособности для более выгодного внешнеторгового сотрудничества. Так, в настоящее время в целях расширения географии торгового сотрудничества ведутся переговоры по заключению преференциальных соглашений с Европейской Ассоциацией свободной торговли и Новой Зеландией, а также Соглашения о свободной торговле с Вьетнамом. Рассматривается вопрос заключения Соглашения о свободной торговле с Израилем, Индией и Египтом. Все это свидетельствует о том, что потенциал ЕАЭС очевиден не только для стран-участниц, но и для других государств.

В целом, евразийская экономическая интеграция будет способствовать укреплению устойчивости экономик стран ЕАЭС и их позиций при взаимодействии с внешними крупными экономическими игроками.

1 Анализ состояния внешней торговли Казахстана за 1 полугодие 2015 года проведенный АО «Национальное агентство по экспорту и инвестициям «KAZNEX INVEST»

2 А.Тайбекулы, Налоговая система Казахстана: решения и вызовы// Институт мировой экономики и политики при Фонде Первого Президента Республики Казахстан – Лидера Нации// Декабрь 2015 г

3 «От идеи Евразийского союза – к новым перспективам евразийской интеграции» Выступление Президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева в Московском государственном университете имени М.В. Ломоносова 28.04.2014.

4 The World Factbook // <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html#Econ>

Түйіндеме

Ғылыми жетекшісі: Жамансарин Н.Ш.– ҚазҰПУ Абай атындағы халықаралық қатынастар кафедрасының профессоры, т. ғ. к. **e-mail:** nzhamansarin@mail.ru, **Иманбалина А.К.** - ҚазҰПУ Абай атындағы Сорбонна-Қазақстан институты халықаралық қатынастар мамандығының ІІ курс магистранты. **e-mail:** asimanbalina@mail.ru

Қазіргі замандағы Қазақстанның экономикалық жағдайы және ЕАЭО-на қатысу ағымындағы жай-күйі

Қазақстан Республикасы ұлттық экономикасы жаһандық экономикалық дағдарыстың әсерінен зардап шегуде. Осы орайда, еліміздің экономикалық жағдайын жақсарту мақсатында белсенді тұрақтандыру шаралары қабылдану үстінде. Мақалада Қазақстан Республикасының экономикалық жай-күйін, сондай-ақ экономикалық даму жағдайын жақсартуға мүмкіндік ретінде «Нұрлы жол» бағдарламасын қабылдануы сарапталған. Ол Еуразиялық экономикалық одақ шеңберінде интеграциялық үдерістерді тереңдету маңыздылығын атап өтті. Еуразиялық экономикалық интеграция, сыртқы ірі экономикалық ойыншылармен өзара қарым-қатынас ЕАЭО елдерінің экономикасы мен олардың ұстанымдарының тұрақтылығын нығайтуға көмектеседі.

Түйін сөздер: инвестициялар, тұрақтылық, индустрияландыру, технологиялық өнімдер, бәсекеге қабілеттілік, экономикалық интеграция

Summary

Scientific supervisor: Zhamansarin N.SH. – k.h.s., professor of department international relations, KazNPU named after Abai. **e-mail: nzhamansarin@mail.ru**, **Imanbalina Assel** - II year master student specialty of International relations, KazNPU named after Abay. Institute Sorbonne – Kazakhstan. **e-mail: asimanbalina@mail.ru**

Current State of the economy of Kazakhstan and its participation in the EAEU

The national economy of the Republic of Kazakhstan continues to suffer from the impact of global economic crisis. In this regard, the country takes an active stabilization measures for economic growth and the choice of priorities in economic policy. The article analyzes of the economic status of the Republic of Kazakhstan and adoption program "Nurly Zhol", which will improve the condition of economic development. It emphasized the importance of deepening the integration processes within the Eurasian Economic Union. Eurasian Economic Integration will promote strengthen the stability of the economies of EAEU and their position in contact with the outer major economic subjects.

Keywords: investment, stability, industrialization, technological products, competitiveness, economic integration

УДК: 327 (574+540)

КАЗАХСТАН И ИНДИЯ: СОВРЕМЕННЫЙ ЭТАП СОТРУДНИЧЕСТВА

Ж.Т. Жумадилова – студент 1 курса КазНПУ им. Абая, специальности «Международные отношения», Институт «Сорбонна-Казахстан»,

Научный руководитель: А.К. Курмангали – д.полит.н., доцент кафедры международных отношений

В статье рассматривается современный этап взаимоотношений РК с Индией, которые активизировались с 2009 года. Растущая численность населения, наличие передовых технологий и динамично развивающаяся экономика делают Индию важным стратегическим партнером. Статья посвящена самым значимым событиям в новейшей истории отношений двух государств. Учитывая растущую скорость глобализации, нависшую над всем миром угрозу терроризма и многие другие факторы, возникает необходимость поиска новых союзников, кем и становится Индия для Казахстана. Начавшийся 10 июля 2015 года процесс вступления Индии в ШОС поможет решить смежные между нашими странами проблемы. Современное двустороннее казахстанско-индийское сотрудничество является важным направлением дипломатической деятельности РК и особенно актуально в связи с тем, что наше государство и Индия имеют общие принципы и интересы.

Ключевые слова: двустороннее сотрудничество, дипломатические отношения, казахстанско-индийское взаимодействие, стратегическое направление сотрудничества

На сегодняшний день казахстанско-индийскому вектору взаимодействия придается важное стратегическое значение.

Индия как феномен быстро развивающейся державы вот уже не один год приковывает к себе внимание всего мира. Постоянно растущие индекс ВВП и численность населения повышают значимость этой страны на международной арене, а также превращают сотрудничество с ней в практически выгодное направление казахстанской дипломатии.

В основе внешней политики Индии лежит принцип многополярного устройства мира, стремление установления предсказуемых отношений с зарубежными странами. Имея схожие точки зрения на такие вопросы, как безопасность, стабильность и т.д., Казахстан и Республика Индия состоят во взаимовыгодном многовекторном партнерстве [1].

Активизация казахстанско-индийских отношений наблюдается с 2009 года, когда была подписана Совместная декларация о стратегическом партнерстве между Казахстаном и Индией.

15-16 апреля 2011 г. состоялся официальный визит Премьер-министра Индии М.Сингха в Астану, в ходе которого были подписаны Договор об оказании правовой помощи по гражданским делам, План действий по развитию стратегического партнерства («Дорожная карта»), Соглашение о сотрудничестве в области мирного использования атомной энергии, пакет документов по совместному освоению нефтяного блока «Сатпаев», а также межведомственные соглашения о сотрудничестве в области сельского хозяйства, здравоохранения, информационных технологий.

Важным инструментом развития и углубления двустороннего взаимодействия является Межправительственная казахстанско-индийская совместная комиссия по торгово-экономическому, научно-техническому, промышленному и культурному сотрудничеству (с казахстанской стороны сопредседателем является Министр нефти и газа У.Карабалин, с индийской - Министр нефти и природного газа М.В. Мойли). Проведено десять заседаний комиссии, последнее состоялось 8-9 января 2013 г. в Нью-Дели [2].

Но наиболее богатым на события в отношениях двух стран стал 2015 год.

В июле в Акорде был подписан контракт между АО «Национальная атомная компания «Казатомпром»

и Департаментом атомной энергии Индии на поставку концентраторов природного урана. Глава государства Нурсултан Назарбаев в ходе подписания совместного заявления уточнил, что речь идет о пяти тысячах тонн, которые планируется доставить в Индию в течение будущих четырех лет [3].

Для Казахстана, имеющего 15% мировых запасов урана, подписание этого контракта означает не только выгодные сырьевые поставки, но и возможность начать интеграционные процессы с индийской стороной в связи с возможным присоединением Индии к зоне свободной торговли с ЕАЭС.

Как заявил Нарендра Моди, премьер-министр Индии, «совместная исследовательская группа по изучению предложения касательно присоединения Индии к договору о свободной торговле с ЕАЭС послужит еще одним шагом вперед к укреплению экономических связей» [3].

В нашей стране расположены 492 казахстанско-индийских предприятия, что свидетельствует о высоком уровне вкладываемых в РК прямых инвестиций, чей объем с 2004 по 2014 год превысил 200 млн долларов, сообщает пресс-служба Акорды.

Начало 2016 года ознаменовано подписанием Договора об участии Индии в ЕХРО-2017. 12 февраля 2016 года казахстанская делегация во главе с первым заместителем министра иностранных дел РК, Комиссаром ЕХРО-2017 Р.Жошыбаевым посетила Нью-Дели.

Были проведены встречи с заместителем министра иностранных дел Индии Аджаем Гондане, председателем индийской организации по продвижению торговли (ТРО), комиссаром национальной секции Индии в «ЭКСПО-2017» Л. Гойалом и представителями индийских бизнес кругов [2].

Предметом этих встреч был вопрос создания благоприятных и удобных условий для бизнес-взаимодействия наших стран. Было предложено рассмотреть возможность подписания межведомственного документа об упрощении взаимных групповых туристических поездок граждан Казахстана и Индии на примере подписанного Меморандума (ADS Соглашение) между РК и КНР.

В ходе встречи с индийским Комиссаром состоялся обмен мнениями по дальнейшему сотрудничеству в рамках «ЭКСПО-2017» и были обсуждены технические вопросы участия. Л.Гойал сообщил о готовности страны показать на астанинской выставке новые разработки в сфере «зеленой энергетики». По данным Международного агентства по возобновляемой энергии (IRENA) Индия входит в Топ-10 стран-производителей альтернативной энергии. Перед страной поставлена задача к 2022 г. увеличить долю возобновляемых источников энергии в 5 раз и достичь показателя 175 000 МВт. По итогам встречи Р. Жошыбаев и С.Гойал подписали Договор об участии Индии в «ЭКСПО-2017» [2].

Взаимодействие между Казахстаном и Республикой Индия осуществляется не только на межгосударственном, но и на региональном уровне. В феврале 2016 года представители Восточно-Казахстанской области посетили Индию для заключения меморандума о сотрудничестве с Торгово-промышленной палатой Индией. 61 инвестиционный проект предпринимателей ВКО был представлен 100 индийским бизнесменам. Подписывая меморандум, стороны договорились развивать и укреплять дружеские связи между регионами обеих стран для дальнейшего расширения и стимулирования взаимоотношений [4].

Непосредственное отношение к Казахстану имеет грядущее вступление Индии в ШОС. Документ о начале процедуры приема Индии в ряды Шанхайской организации был подписан на саммите в Уфе летом 2015 года, что стало знаменательным событием в истории ШОС, так как это первый случай вступления нового члена с 2001 года.

Вступление Индии важно для нашей республике не только из-за общего усиления организации благодаря развитой индийской экономике, но и ввиду такого важного аспекта, как ядерное вооружение.

На саммите в г.Уфе члены ШОС также утвердили стратегию развития организации до 2025 года и программу взаимодействия в борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом до 2018 года. Подписавшие стратегию призывают ядерные державы отказаться от размещения своего ядерного оружия на территории других стран и выступают за заключение многостороннего международного договора о гарантиях безопасности стран, не имеющих ядерного арсенала [5].

Членство в ШОС будет способствовать укреплению сотрудничества в сфере политики безопасности и борьбы с терроризмом. Терроризм является особенно острой проблемой в Индии. С 1996 по 2006 гг террор унес жизни более 53 тыс.чел. и более 550 тыс. были ранены [6, с.50]. Несмотря на террористическую деятельность накалистов, на долю которых приходится большая часть актов насилия, выступления племен бодо, манипурцев, трипури и др., в свете сегодняшних событий в центре внимания находится исламский терроризм.

Согласно переписи населения 2001 года, 13% населения Индии – мусульмане. Эта цифра достаточно небольшая, но тем не менее угроза со стороны мусульманских боевиков растет. Только в начале февраля 2016 года Национальное агентство расследований Индии заявило о выявлении деятельности террористи-

ческой группировки ИГИЛ. Террористы готовили нападения в штате Гоа и в центральной части государства.

Казахстан расположен недалеко от стран, где наблюдается особенно высокий уровень террористической активности, поэтому сотрудничество с индийским государством обращается в необходимость, т.к. необходимо учитывать не только георасположение Казахстана, но и тот фактор, что большинство населения являются мусульманами.

Еще одним значимым направлением современного сотрудничества является фармацевтика. Фармацевтическая промышленность Индии в настоящее время быстро развивается, опираясь на дешевые инновации и производство, доступность низкооплачиваемой рабочей силой, и собственные исследования и разработки.

Благодаря применению передовых технологий, использованию современного оборудования, совершенствованию контроля за качеством выпускаемой продукции индийская фармацевтическая промышленность вошла в число 15-ти ведущих мировых производителей лекарственных препаратов. По объемам производства лекарств Индия занимает третье место в мире после США и ЕС.

В 2010 г. в г. Мумбаи состоялась международная бизнес-встреча «Индия-СНГ». Организатором данного мероприятия выступил Pharmexsil – автономный совет, содействующий экспорту. Он был создан по инициативе Министерства торговли и промышленности Правительства Индии [7]. Pharmexsil оказывает содействие утановлению связей между индийскими производителями и иностранными импортерами. Результатом участия в подобных мероприятиях стало открытие в г. Алматы представительства компании «SunPharma» - 5-го в мире производителя фармацевтической продукции.

Также обе страны заинтересованы в укреплении связей в сфере образования. По линии Программы технико-экономического сотрудничества Индии (ИТЕС) в ведущих индийских вузах осуществляется обучение и повышение квалификации казахстанских специалистов в области менеджмента, экономики, финансов, сельского хозяйства, промышленности, энергетики, управления водными ресурсами, СМИ и компьютерных технологий [4].

Таким образом, с уверенностью можно сказать, что сегодня взаимоотношения Казахстана и Индии выходят на новый уровень партнерства, основанном на взаимопомощи и многовекторной политике сотрудничества.

1 Токаев К. Дипломатия РК. Астана: Елорда, 2001 г.

2 Сотрудничество Республики Казахстан с Республикой Индия <http://www.mfa.kz/index.php/ru/sotrudnichestvo-sostranami-azii-i-afriki/359-sotrudnichestvo-respubliki-kazakhstan-s-respublikoj-indiya>

3 Kazakhstan agrees to supply uranium to India <http://www.world-nuclear-news.org/UF-Kazakhstan-agrees-to-supply-uranium-to-India-0807156.html>

4 Акимат ВКО и ТПП Индии подписали меморандум о сотрудничестве <http://www.inform.kz/rus/article/2870092>

5 Индия и Пакистан начали процесс вступления в ШОС <http://www.dw.com/ru/>

6 Яковлев А.Ю. Индийский терроризм: история и современность - // Власть. 2009. №5. С.50-53.

7 Индия фармацевтическая: стратегии завоевания глобального лидерства, Газета Аптека.ua [#752 (31) 16.08.2010] www.apteka.ua

Түйіндеме

Жумадилова Ж.Т.- Абай атындағы ҚазҰПУ «Сорбонна-Қазақстан» институты, Халықаралық қатынастар мамандығының 1 курс студенті, dill97@mail.ru,

Ғылыми жетекші: **А.Қ. Құрманғали** – с.ғ.д. халық аралық қатынастар кафедрасының доценті, aymena@mail.ru

Қазақстан және Үндістан: ынтымақтастығының қазіргі кезеңі

Бұл мақалада Қазақстан мен Үндістан арасындағы қарым-қатынастардың қазіргі кезеңі қарастырылады. Өсіп келе жатқан халық саны, озат технологиялар және экономиканың динамикалық дамуы арқылы Үндістан стратегиялық жағынан маңызды серіктеске айналды. Бұл мақала екі елдің арасындағы қарым-қатынастардың қазіргі тарихының ең маңызды оқиғаларын баяндайды. Жаһандандудың өсіп жатқан жылдамдығын, халықаралық лаңкестіктің байбаламның үлкейіп бара жатқан көлемін және көптеген басқа факторларын санағанда, жаңа серіктес табу қажеттілігі расталынады, сол әріптестің аты – Үндістан. 10 шілде 2015 жылы басталған Үндістанның Шанхай Ынтымақтастық Ұйымына кіру үдерісінің басталуы өзекті мәселелерді шешу ісіне үлес қоса алады. Қазіргі екі жақты қазақ –үнді ынтымақтастық – ҚР дипломатиялық қызметінің маңызды бағыты. Ол аса өзектілерінің бірі болып саналады, өйткені біздің мемлекетіміз және Үндістанның ортақ қағидалары мен мүдделері бар.

Түйін сөздер: екі жақты ынтымақтастық, дипломатиялық қарым-қатынастар, қазақ-үнді әрекеттестік, ынтымақтастығының стратегиялық бағыты.

Summary

Z.T. Zhumadilova – 1th course bachelor specialty of International relations, KazNPU named after Abai, “Sorbonne-Kazakhstan” Institute, dill97@mail.ru,

A.K. Kurmangali – Doctor of Political Science, The chair of International relations, Abai KazNPU

Kazakhstan and India: the nowadays stage of cooperation

This article is about the nowadays period of mutual relations between Kazakhstan and India, which has been activated since 2009. Owing to growing population, new technologies and dynamically developing economy India has become strategically important partner. The article is dedicated to the most significant events of the newest history of two countries. The necessity of searching more allies is confirming because of the growing speed of globalization, wide-spread threat of terrorism and many other causes. Now India is this ally's name. The process of Indian entry into The Shanghai Cooperation Organization started 10 July 2015. This occasion will help to solve the most topical problems. Two-sided partnership is considerable direction of Kazakh diplomacy. It is too actual today, because our country and India have common tenets and interests.

Keywords: two-sided partnership, diplomatic relations, Kazakh-Indian cooperation, strategical direction of partnership

УДК 327:341:43

THE DEFICIENCY FACTOR OF WOMEN LEADERSHIP IN CORPORATE MANAGEMENT: GENDER ISSUE

Dilzhan Yergali – MPA&MSc, Research Fellow and Lecturer at Sorbonne-Kazakhstan Institute

Today the role of women in corporate management is underestimated. This article gives a vivid example how the presence of women can change the adequate development of corporate management. The case was taken from the leading company from the ‘Big Four’ – Deloitte. The individual women success is also well-described from professional view along with the scholar one. Analysis of scholars brings the firm situation of women in leadership position, what the obstacles are that may be seen as the challenge to pass through along with advantages and disadvantages. The main point in this article made to adhere the organisational culture to support the women in the question of leadership in corporate management.

Keywords: Gender issues, organisational culture, corporate management, workforce, leadership

Based on research by Oliver, Rust, and Varki (1997), in the last thirty years there has been a surge in focus on the trained professional services subdivision. Their research attributes this increase in attention to specialists in the professional and scholastic field realising that nearly every progressive economy shows both signs of moving towards more professional services, as well as increased interest in professional service sector's economic effects. In more industrialised countries, the professional services sector has quickly risen to be both in the top most important and large sectors (Korczynski 2002; Lovelock & Wirtz 2007; Sun, Aryee and Law 2007). Bitner and Brown (2008) also give evidence that show its becoming essential in the economies of less developed countries as well. In today's economic world, service excellence has become an important business tactic (Gould-Williams 1999). Due to the abundance of competition amongst business today, the simple consumer satisfaction report is not enough. It can neither give a clear reflection of reliability nor future patronage (Schnieder and Bowen 1999) [1].

‘Despite the fact that women constitute approximately one half of potential workforce, they are still underrepresented in leadership positions. In 2011, in particular, women occupied 16.1% of board seats in large companies of the United States compared with 15.7% in 2010 (Catalyst 2011). In accordance with 2011 Catalyst Census: Fortune 500 Companies, ‘in both 2010 and 2011, less than one-fifth of companies had 25 percent or more women directors, while about one-tenth had no women serving on their boards’ (Catalyst 2011 p. 1). These figures are related to at least three important notions. Firstly, that so called ‘glass ceiling’ effect, which has been introduced by Wall Street Journal, exists ‘as an invisible but powerful barrier that allows women to advance only to a certain level’ (Carli and Eagly 2001 p. 630). This concept was widely theorised and empirically evidenced by psychologists (Grout et al. 2007). Secondly, ‘leaking pipeline’ theory also confirms that the number of female leaders declines the higher the position becomes (PricewaterhouseCoopers 2008). Thirdly, it means that ‘discrimination due to gender affects the largest population group and workplace discrimination is most apparent in the areas of job recruitment, promotion, remuneration and job assignment’ (Harel et al. 2003 p. 249). So, in the next paragraph of the report, the significance of encouraging of women into the leadership positions will be considered (Bopiyeva, 2013)’ [2].

Bopiyeva (2013) states: ‘Astin and Leland, cited in Aldoory and Toth (2004 p. 158), define leadership ‘as activity aimed at bringing about change in an organisation or social system to improve people's life’. McWhinney, also being cited in Aldoory and Toth (2004) thinks, that leadership styles constitute the basis of

current leadership theories, and that the most deliberated leadership styles are transactional and transformational leadership. Buchanan and Huczynski (2010 p. 617) emphasize, that ‘transactional leaders see their relationships with followers in terms of trade, swaps or bargains’, and that ‘transformational leaders are charismatic individuals who inspire and motivate others to perform ‘beyond contract’’. It must be noted, that transformational leadership is recognized as the most popular in terms of conformity to challenges of globalization because it involves the following ‘Four Is’:

- Intellectual stimulation: encourage others to see what they are doing from new perspectives.
- Idealized influence: articulate the mission or vision of the organization.
- Individualized consideration: develop others to higher levels of ability.
- Inspirational motivation: motivate others to put organizational interests before self-interest (Buchanan and Huczynski 2010 p. 618).

Eagly and Johannesen-Schmidt (2001p. 791) have found out that women manifest ‘idealized influence, inspirational motivation, and individualized consideration’ more than men. ‘In contrast, men exceeded women on the transactional scales’ (Eagly and Johannesen-Schmidt 2001 p. 793). It means that women’s leadership style can raise the effectiveness of organisations in contemporary changing environment. Moreover, in accordance with current globalized trends toward flatter organisational structures and toward team-based management women’s leadership style should benefit organisations (Appelbaum et al. 2003, Powel 2002,) argued by Bopiyeva (2013) [2].

Jackson (2001) in relation to the barriers, which prevent women’s promotion to leadership positions, asserts that they are rooted in corporate culture. She describes corporate culture as a ‘pattern of basic assumptions developed as a group or organization learns to cope with environment’ (Jackson 2001 p. 31) according to scholar Bopiyeva (2013).

Academician Bopiyeva (2013) analyses that ‘the most contemporary organisations’ cultures have adopted the perception that a leader is associated with male gender while the follower - with female one. These stereotypes serve as a barrier and create negative attitudes toward a woman in power position (Appendix C). Scholars also note some barriers for women to share benefits of informal networking (e.g. ‘old boy’ network). Gender related biases in corporate cultures might bring to low ranks in supervisors’ evaluations of female employees. In addition to it, there is a tendency to delegate less significant or routine projects to women. Moreover, there are some issues related to personal style. For example, women’s socialized linguistic style (that is: asking more than ordering) which are often evaluated negatively. Similar obstacles are met in the field of professional style. Indeed, if a woman tries to act more aggressively like a man, such kind of behaviour is usually evaluated negatively. And if she tries to act like a female leader, it is again evaluated negatively as weakness and ineffectiveness. (Jackson 2001) [2].

Bickel (2002) shows how the leadership development culture concept was implemented by the Association of American Medical Colleges (AAMC). AAMC, in particular, recognizes a great role of department chairs (which can be seen as managers) to develop female faculty. There are special requirements for them: to suggest succession plans, which are aimed to remove glass ceilings for women and minorities; to facilitate diversity; to use the assistance of organisational development experts and ombudspersons. AAMC established awards for chairs that succeeded in the department diversity sphere. Annual reports are used to evaluate organisational initiatives in this sphere. Another AAMC initiative is related to offering advising and mentoring programs for female junior faculty. For reaching this objective AAMC publishes special handbooks for mentors and facilitates the procedure of mentor’s evaluation. It is interesting that AAMC has identified that women faculty is often involved into ‘soft science’ (research on prevention), while grants are more available in ‘hard science’ (related to ‘discovery’)’ (Bopiyeva, 2013) [2].

Deloitte Touche Tohmatsu Limited is huge business company with professional services network in the world by revenue and by the number of professionals. Deloitte offers audit, tax, consulting, enterprise risk and financial advisory services with more than 200,000 professionals in over 150 countries. By the end of the day it is a real question, what **type of people** might be most effective for the professional services network as Deloitte. Due to the nature of Deloitte’s services, which includes audits, taxes, and related finance services, employees are expected to meet the psychologically relevant requirements (deloitte.com 2013) [3].

Samar (female) is an employee at the Capital Projects Advisory (“CPA”), which is part of Deloitte Financial Advisory Services in Dubai. The organisation is responsible for preparing consultative financial services to development, land, infrastructure, and oil and gas companies in the gulf region countries such as the UAE, Oman, Qatar, Saudi Arabia, and Kuwait. Samar’s job gives her access to a diverse array of client managements. These include those in junior and senior management positions that may give advice on different financial, operational,

and commercial problems. Samar is responsible for interviewing those working in management. She also is expected to give reports, analysis financial and commercial statistics, and prepare and give proposals and presentations. Samar also helps to build and maintain strong inter- and intra-organisational relationships. Due to her involvement with Deloitte's emergence in the region, Samar was able to experience different high profile interactions as well as have the chance to work with international offices. Samar has worked on some important assignments, where her involvement has had a worldwide influence. She has worked on the region's largest restructuring project. Samar has also worked on projects in real estate, law, government branches, oil and gas companies (deloitte.com 2013) [3].

Organisational citizenship behaviour- individuals (OCBI) describe behaviours geared towards colleagues. Organisational Citizenship Behaviour-organisational (OCBO) is more focused on behaviours directed towards the entire organisation. Examples of OCBI are non-self-beneficial kindness and manners. Behaviours which are beneficial to the organisation, such as diligence, civic virtue, and fairness, are classified as OCBOs. There are no studies that give complete conceptualisations of the attitudes towards jobs (Chen and Francesco 2003; Cichy, Cha and Kim 2009) in relation to how the collaborative tasks of organisational commitment (OC) and job satisfaction (JS) affect employees' behaviour [4]. Based on the importance of job attitudes in understanding OCB (Konovsky and Organ 1996; Organ and Ryan 1995; Podsakoff et al., 2000) and the link between JS and OC, it may be concluded that both JS and OC are needed in order to have a complete idea of employees' behaviour (Ackfeldt and Wong, 2006; Bettencourt and Brown, 1997). OCBs help add to an organisation's strength [5].

Research has been conducted in order to help find the cause of a worker's choice to perform OCBs. Podsakoff, MacKenzie, Paine, and Bachrach (2000) eventually were able to categorise four distinct groups. These include; individual characteristics, task characteristics, organisational characteristics, and leader behaviours. An employees' attitude, which is part of individual characteristics, is the focal centre of most research. This may be due to employees' interactions having a direct relationship with service quality and customer satisfaction. In 1991, Williams and Anderson proposed a different method of organising the OCB. They divided the OCB into only two categories. These were based on whom or what the behaviours was directed towards [6].

Thus the organisational culture to accept women in a leading positions is playing a crucial role as there has been a complete change in organisational structures throughout the globe in the last 150 years. The main forces driving this revolution of change are economic, strategic, and technological factors. However a more interesting effect of this transformation is the move from individual organised work structures to team based work structures (Lawler, Mohrman and Ledford 1995) [7]. There are arrays of elements that have helped give birth to teams, rather than individuals, as the backbone of organisations. These include but are not limited to increasing global competition, consolidation, and ground-breaking ideas helping to make a need for more teams. There is more of a need for diversity in skills such as experience and knowledge, and faster and more adjustable answers. Teams help to allow this. Organisations are also becoming more global through branching out, mergers and acquisitions, and collective investments. There is a bigger emphasis placed on diversity of culture in teams. Technological advancements allow teams to communicate better than ever before using real-time and allowing virtual meetings. That's all makes an impact on benefiting the women leadership at all level management.

1 Oliver, R.L., Rust, R.T., & Varki, S., 1997. *Customer delight: foundations, findings, and managerial insight*. *Journal of Retailing*, Vol 73, pp 311-336.

2 Bopiyeva, J. 2013. *An evaluation of an issue that can create problems in the management of people within organisations*. *Managing People RGU Report*.

3 Deloitte, 2014. *About deloitte*. [online] New York: Deloitte. Available from: http://www.deloitte.com/view/en_GB/uk/about/index.htm [Accessed 03/16 2016]

4 Deloitte, 2013. *What does your role involve? Samar employee information*. [online] Dubai: Deloitte. Available from: <http://mycareer.deloitte.com/bh/en/people-profiles/samar> [Accessed 03/16 2016]

5 Ackfeldt, A-L. and Wong, W. 2006. *The antecedents of prosocial service behaviours: An empirical investigation*. *Service Industries Journal*, Vol 26, pp. 727-745.

6 Podsakoff, P.M., Mackenzie, S.B., Paine, J.B., & Bachrach, D.G., 2000. *Organisational citizenship behaviours: a critical review of the theoretical and empirical literature and suggestions for future research*. *Journal of Management*, Vol 26, pp 513-563.

7 Hackman, Richard, J., 1992. *Group influences on individuals in organizations*. *Consulting Psychologists Press* Lawler, Edward E., III, Susan A. Mohrman, and Gerald E. Ledford Jr., 1995. *Creating High Performance Organizations*, San Francisco: Jossey-Bass.

Түйіндеме

Дильжан Ергали - МРА MSc, научный сотрудник и преподаватель Института Сорбонна-Казахстан
Корпоративтік басқару саласындағы әйелдер көшбасшылығының жетіспеуші факторы: Гендерлік мәселелер

Бүгін корпоративтік басқару саласында әйелдердің рөлі айтарлықтай төмендетілген. Осы мақалада біз әйелдердің корпоративтік басқару қатысуы, барабар дамытуға өзгерте мысалы келтірген. Делойт - іс «Үлкен төрттіктің» жетекші компаниялардың бірі қабылданды. Жеке табысты әйел, сондай-ақ ғылыми жағынан, көріністің кәсіби тұрғысынан бірге құжатталған. Осы бапта назар корпоративтік басқару көшбасшылық мәселесісіне және әйелдердің қолдау ұйымдық мәдениет бойынша рөлі орналастырылған болған.

Түйінді сөздер: гендерлік мәселелер, ұйымдық мәдениет, корпоративтік басқару, еңбек, көшбасшылық

Резюме

Дильжан Ергали - МРА МSc, научный сотрудник и преподаватель Института Сорбонна-Казахстан.

Недостающий фактор лидерства женщин в области корпоративного управления: гендерный вопрос

Сегодня роль женщин в области корпоративного управления значительно недооценена. В этой статье описывается пример того, как присутствие женщин может изменить адекватное развитие корпоративного управления. Кейс было взято в одной из ведущих компаний в «Большой четверке» - Deloitte. Индивидуальный успех женщины также хорошо описан с профессиональной точки зрения наряду с академической. Анализ ученых показывает утвердительное положение женщин в руководящих позициях, каковы возможные препятствия, которые могут рассматриваться как вызов, через который надо пройти наряду с достоинствами и недостатками. Акцент в этой статье был сделан на роль организационной культуры в поддержке женщин в вопросе лидерства в корпоративном управлении.

Ключевые слова: гендерные вопросы, организационная культура, корпоративное управление, рабочая сила, лидерство

УДК 327:341.43

АКТУАЛЬНОСТЬ ВОПРОСА ВСТУПЛЕНИЯ ТУРЦИИ В ЕС

К.С. Кужукеева – к.ю.н., старший преподаватель кафедры «Международного Права»,
Института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

Относительно быстрый выход турецкой экономики из кризиса и ее успешное развитие в первой половине 80-х годов наряду со стабилизацией внутривнутриполитического положения явились поводом для активизации европейского направления во внешнеэкономической политике Турции: в апреле 1987 г. она подала официальный запрос о полном членстве в ЕС. В ответе ЕС, который Еврокомиссия огласила в 1989 г., констатировалось: «Экономическая и политическая ситуация в Турции свидетельствует о том, что необходимые изменения, с которыми Турция столкнется в случае принятия в ЕС, могут быть обеспечены в среднесрочной перспективе». Данная формулировка означала, что и сам вопрос о членстве может быть решен только в среднесрочной перспективе, временные границы которой крайне неопределенны. Тем не менее Турция выполнила почти все условия выдвинутыми ЕС касающихся по большей части прав человека. Но правительство Турции считает, что сегодня нет никакой необходимости вступать в ЕС, когда сторонники вступления утверждают, что вступление усилит позиции ЕС в мире.

Ключевые слова: Терроризм, кризис, миграция, права человека, демократия, политика

Поступательное развитие торгово-экономических отношений сторон на протяжении более чем десяти лет было прервано в 1976 г. так называемым кризисом ассоциированности, когда Турция заморозила выполнение своих обязательств по отношению к сообществу. Экономический кризис, разразившийся в Турции в 1979 г., явился одной из основных причин военного переворота 1980 г. Комментируя развитие отношений сторон в конце 70-х-начале 80-х годов, В.В.Кунаков отмечал, что «...реалии экономического положения и стран ЕС, и Турции (кризис и посткризисная фаза, хотя и разные по качественным показателям) не позволяли обеим сторонам выполнять взятые на себя обязательства» [1].

В 1963 г. в Анкаре был подписан договор об ассоциации Турции и Европейского экономического сообщества, положивший начало, как оказалось, весьма длительному и сложно протекающему процессу интеграции Турции в Западную Европу.

В то же время страны Союза, очевидно, были склонны трактовать образование таможенного союза как своего рода уступку, которую они стремились использовать для отсрочки принятия решения о придании Турции статуса официального кандидата на вступление в ЕС. С точки зрения Турции подобный маневр выглядел особенно раздражающим на фоне активизации процесса расширения Евросоюза после изменения геополитических условий в Европе, приведших к распаду социалистического блока и появлению ряда стран, которые начали активно двигаться по пути построения экономик рыночного типа. Пика обострения отношения двух сторон достигли в конце 1997 г., после состоявшейся в Люксембурге встречи глав государств и правительств ЕС, которая получила название «саммита расширения» [2]. На встрече было принято окончательное решение о приеме 11 новых членов, причем Турция не была включена даже во

вторую волну расширения, которая должна была охватить 5 из 11 государств-кандидатов. Формально свою позицию страны Евросоюза объяснили тем, что Турция не удовлетворяет в должной степени политическим и экономическим требованиям для вступления в ЕС. Но по некоторым показателям экономического развития Турция на тот момент не только не уступала, но и опережала такие страны-кандидаты, как Болгария и Румыния. Претензии по соблюдению демократических правовых норм были предъявлены и Словакии, которая, тем не менее также была включена в список кандидатов. Данные обстоятельства побудили представителя Турции заявить на люксембургском саммите о неискренности ЕС в отношении его страны. При этом подразумевалось, что действительной причиной для дискриминации Турции стал мусульманский фактор [3].

По мнению некоторых аналитиков, решение вопроса о принятии Турции в члены ЕС откладывалось по той причине, что экономическая ситуация, сложившаяся на тот момент, являлась оптимальной с точки зрения ЕС: основные преимущества, которые могло принести членство Турции, а именно новый емкий рынок, он уже получил с образованием таможенного союза и при этом сумел избежать значительных издержек. «Турция в таможенном союзе играет лишь роль объекта налогообложения», – писал обозреватель турецкой экономической газеты «Financial Forum» И.Решат Озкан. При этом в Турции часто высказывалось мнение, что нерешенные политические проблемы используются странами ЕС в качестве предлога для возможно более длительного уклонения от пересмотра сложившегося положения вещей [3].

Определенный положительный резонанс в Турции вызвало опубликование данных опроса общественного мнения, проведенного среди жителей стран-членов ЕС по проблеме полноправного членства Турции. В опросе приняли участие 11 тыс. респондентов. На вопрос «Желаете ли вы видеть Турцию полноправным членом ЕС?» число давших положительный ответ составило в Испании 32%, в Португалии – 28%, в Англии – 23%, в Греции и Голландии – 22%, в Ирландии – 19%, в Финляндии – 18%, во Франции – 17%, в Германии – 9%, в Австрии – 6,5%. На вопрос «Считаете ли вы, что Турция будет принята в полноправные члены ЕС?» количество ответивших утвердительно составило в Греции – 45%, в Голландии – 36%, в Англии – 26%, в Португалии и Ирландии – 25%, в Финляндии – 24%, в Испании – 18%, во Франции – 16%, в Германии – 15%, в Австрии – 14%. При этом среди причин, по которым возможно принятие положительного решения о полноправном членстве Турции в ЕС, на первом месте фигурировали ее геополитическое положение (37%) и динамично развивающаяся экономика (34%). Среди причин, по которым респонденты считали принятие Турции в полноправные члены Союза невозможным, первое место с большим отрывом заняла нерешенность проблемы прав человека (62%), второе – недостаточный уровень экономического развития (45%). Лишь 19% опрошенных отметили в качестве препятствия то обстоятельство, что в результате принятия Турции в рамках ЕС будет нарушена религиозная однородность [4].

Таким образом, итоги опроса свидетельствовали, с одной стороны, об отсутствии у жителей стран Западной Европы единодушного сопротивления решению о полноправном членстве Турции, а с другой, – о том, что в ряду основных препятствий на пути двустороннего сближения рассматривались все же отнюдь не религиозные факторы, а объективно требовавшие своего решения проблемы в сфере прав человека и экономики Турции.

Политические критерии предусматривают существование стабильно действующих институтов, которые гарантируют соблюдение демократических прав, обеспечивают власть закона и соблюдение прав человека, в том числе национальных меньшинств;

Экономические критерии предусматривают, во-первых, наличие работающей рыночной экономики, что означает либерализацию цен и системы внутренней торговли, а также обладание соответствующей законодательной базой, в первую очередь обеспечивающей защиту прав собственности. Макроэкономическая стабильность и достижение в обществе консенсуса по основным направлениям проводимой экономической политики выступают факторами, повышающими действенность рыночной экономики. Кроме того, с точки зрения экономической эффективности важны развитый финансовый сектор, а также отсутствие барьеров на пути вхождения агентов на рынок и ухода с него. Во-вторых, национальная экономика должна обладать потенциалом, достаточным для того, чтобы противостоять конкурентному давлению со стороны других членов Союза, что как раз предопределяется существованием функционирующей рыночной экономики, стабильной макроэкономической ситуацией, позволяющей экономическим агентам принимать решения в условиях предсказуемости. Соответствие этому критерию предполагает также наличие достаточного человеческого и физического капитала, включая инфраструктуру, необходимую реструктуризацию предприятий и инвестиционную активность в частном секторе. При этом предприятия должны иметь достаточные возможности для привлечения кредитов в целях реструктуризации и использования инноваций. Кроме того, признано, что чем выше степень интеграции национальной

экономики и стран ЕС, которая оценивается через стоимостный и физический объемы взаимной торговли, тем легче достигается соответствие названным критериям.

Третий критерий предусматривает приверженность страны ценностям Евросоюза, то есть его различным политическим, экономическим целям [5].

Соответствие национальных экономических задач целям, достижение которых должно обеспечить Турции членство в ЕС, рождает в турецком обществе определенный оптимизм и готовность действовать. По всей видимости, в качестве ответа турецкой стороны на новую ситуацию следует рассматривать принятие парламентом страны пакета «ключевых демократических реформ»: отмену смертной казни, разрешение на вещание и образование на курдском языке, расширение прав немусульманского населения, введение в качестве нормы критику гражданами госучреждений, смягчение наказаний за участие в массовых демонстрациях. К утверждению перечисленных норм Турция шла весьма длительное время, что свидетельствует о сложном процессе их вживления в национальные традиции и ментальность. Рабочая партия Курдистана также затормаживает процесс вступления Турции в ЕС, цели и задачи которой расходятся с целями и идеями правительства Турецкой республики [6].

Еще одной немаловажной проблемой является для Турцией являются ее отношения с Россией. Согласно словам эксперта Российско-Грузинских Отношений, Сихарулидзе (2016), что «стратегическому партнёрству пришёл конец. Дружелюбная риторика сменилась обоюдоострыми заявлениями и ультиматумами» на фоне сбитого самолета СУ-24. Где позиция Анкары ссылаясь на работу эксперта «является попыткой оправдать свои действия универсальным правом любого государства защитить свой суверенитет, и тем самым получить поддержку других членов НАТО. В конечном счёте, хоть субъекты Североатлантического альянса и выразили беспокойство сложившейся ситуацией, но на фоне существующей политической конъюнктуры, были вынуждены поддержать Турецкую сторону» [7].

И последние события, связанные с террористическими актами в Анкаре в 17 февраля и 13 марта 2016 года, где в общей сложности погибло более 60 человек и более 200 раненых, а также миграционная политика Турции, задают вопрос «Каковы шансы Турции вступить в ЕС на фоне последних событий?» и нужно ли Турции вступать в ЕС вообще? Последний вопрос уже является риторическим, хотя позиция Турции на сегодняшний день однозначна когда В январе 2015 года президент Турции Реджеп Тайип Эрдоган констатировал, что его страну больше не интересует вопрос вступления в ЕС. Ранее об этом же говорил и вице-премьер Бюлент Арындж, а министр по делам ЕС Волкан Бозкыр отметил, что переговоры о вступлении «не могут продолжаться в том формате, которого требует ЕС», и подчеркнул, что демократия в Турции находится на более высоком уровне, чем в некоторых странах Европы. Эрдоган заявил, буквально, следующее [8]:

«Если в ЕС думают, что Турция будет умолять о своем вступлении в эту структуру, то они ошибаются»

Высшие должностные лица Турции указывают, что Анкара пытается определить, на самом ли деле ЕС демократичен, как официально считается, или же это «христианский клуб», де-факто закрытый для иных стран. Сторонники вступления страны в ЕС утверждают, что, являясь ключевой силой в регионе и имея крупную экономику и вторые по величине в НАТО вооружённые силы, Турция усилит позицию ЕС в роли глобального геостратегического игрока. Учитывая географическое положение Турции, её экономические, политические, культурные и исторические связи в регионах, богатыми полезными ресурсами, это непосредственно в геополитической сфере влияния Евросоюза: Восточное Средиземное и Черноморское побережья, Средний Восток, Каспийское море и Центральная Азия. Помимо этого, сторонники вступления утверждают, что Турция выполнила большинство условий: по состоянию на начало 2015 года, взятые ей на себя перед ЕС по вступлению обязательства выполнены на 65% [8]. Некоторые также настаивают, что ЕС больше не может отказывать Турции, так как она находится в статусе кандидата уже больше сорока лет и добилась большого прогресса в защите прав человека для того, чтобы удовлетворить условия вступления. Но тем не менее только время покажет, что ожидает Турцию в будущем.

1 Кунаков В.В. *Турция и ЕС: проблемы экономической интеграции.* – М., 1999.

2 *Финансовые известия*, 16.12.1997.

3 Oniş Z. *The state and Economic development in contemporary Turkey: Etatism to Neoliberalism and Beyond*, - с. 169-170.

4 *Evaluation report on joining the EU. 2010* <http://www.tcmb.gov.tr>

5 Verheugen G. *Prospects for Turkey's accession to the EU.* – *Inside Turkey. Quarterly research and information journal on Turkey.* April-June 2011, с. 60.

6 *European Council. 2000 Regular Report from the commission on Turkey. Progress towards accession.* (08.12.2010) –

7 Сихарулидзе А.Т., *Россия против Турции: Южный Кавказ дело тонкое. Вестник КазНПУ им. Абая. 4(43) Серия: Мировая политика и жизнь, 2015.*

8 Хафизоглу Р. *Турцию не интересует вопрос вступления в ЕС. Доступен: <http://www.trend.az/world/turkey/2356772.html> Проверен [03/16/2016]*

Түйіндеме

Кужукеева К.С. - з.ғ.к., Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты, Халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушысы

Түркияның Еуропалық Одаққа кіру мәселесінің маңыздылығы

80-ші жылдардың бірінші жартысында Түркияның дағдарыстан лезде шығуы және оның дамуы Түркияның сыртқы экономикалық саясатының еуропалық бағыттарын жандандыру үшін себеп болды. 1987 жылдың сәуір айында Түркия Еуропалық Одаққа мүшелікке ресми түрде өтініш білдірді.

1989 жылы Еурокомиссия берген ЕО жауабында: «Түркияның экономикалық және саяси жағдайы ЕО қабылдауы жағдайында пайда болатын өзгерістер болашақта қамтамасыз етілуі мүмкін» делінген.

Мүшелікке қабылдау мәселесі

Дегенмен Түркия адам құқықтарына қатысты Еуропалық Одақпен қойылған бүкіл шарттарды орындады. Бірақ Түркия Үкіметі Еуропалық Одаққа қосылудың ешқандай қажеті жоқ деп есептейді. Ал ЕО кірудің жақтастары Еуропалық Одаққа кіру әлемдегі ұстанымын күшейтеді.

Түйін сөздер. Терроризм, дағдарыс, миграция, адам құқықтары, демократия, саясат

Summary

Kuzhukееva K.S., candidate of juridical sciences, senior lecturer of "International Law" department, Sorbonne-Kazakhstan Institute, KazNPU named after Abay.

The actuality issue on Turkey's accession to EU

Relatively quick exit from the crisis of the Turkish economy and its successful development in the first half of the 80s, along with the stabilization of political situation were the reason for the activation to the European direction in the foreign policy of Turkey as in April 1987, country filed an official request for full membership in the EU. The EU response that the European Commission announced in 1989 was stated: "The economic and political situation in Turkey indicates that the necessary changes, which will face Turkey in the case of the adoption of the EU can be achieved in the mid-short term" This wording means that the very question of membership can only be resolved in the medium term, temporary border which is extremely vague. Nevertheless, Turkey has fulfilled almost all the conditions put forward by the EU, where the most concerning issue is the human rights. But the Turkish government believes that today there is no need to join the EU, when supporters of the entry states that the accession will strengthen the EU's position in the world.

Keywords. Terrorism, crisis, migration, human rights, democracy, politics

УДК: 327:341.43

ОСОБЕННОСТИ СУДА ПРИСЯЖНЫХ В КАЗАХСТАНЕ

В.Анисимов – студент 3 курса специальности международного права института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая,

С.М. Абрешева – старший преподаватель кафедры международного права института Сорбонна-Казахстан, КазНПУ им. Абая

В статье рассматриваются некоторые особенности суда присяжных заседателей в Казахстане, авторы уточняют и дают понятия некоторым терминам, институту судебной системы, присяжных заседателей. Поднимают вопрос хронологии полемики вокруг суда присяжных заседателей и о существующих проблемах связанных с явкой присяжных в суд. Несомненно, суд присяжных один из институтов судебной системы и всей системы органов государственной власти, воплощающий принцип непосредственного участия народа в отправлении правосудия. И в этой статье дается краткое понятие модели – уголовное судопроизводство с участием присяжных заседателей, применяемая в двух типах уголовного процесса.

Ключевые слова: присяжные заседатели, судебная система, институт судебной системы, уголовное судопроизводство, уголовный процесс

В Республике Казахстан, также как и в других демократических государствах, работает система защиты прав человека. Её реализация должна касаться как рядовых граждан страны, так и привлекаемых к законной ответственности. Во многих современных государствах обвиняемый может ходатайствовать о рассмотрении дела с участием присяжных заседателей. Часть 2 ст. 75 Конституции Республики Казахстан гласит: «В случаях, предусмотренных законом, уголовное судопроизводство осуществляется с участием присяжных заседателей». Данное положение было внесено в текст Основного закона в 1998 году. Но

несмотря на то, что в Конституции рассматривалась возможность подсудимых на рассмотрение своих дел в суде с участием присяжных заседателей, данное право они получили позже.

Хронологию полемики вокруг суда присяжных в Казахстане можно условно разделить на 2 периода: 1. 1998-2001 гг. - с момента введения конституционной новеллы до указания Главы государства на III съезде судей о необходимости ее реализации на практике; 2. С середины 2001 г. - по настоящее время. До указания главы государства на съезде судей в обществе преобладала вялотекущая дискуссия ученых-правоведов. С выступления Президента РК казахстанские юристы начали предлагать различные варианты развития суда присяжных в Казахстане [1, с. 3]. Сторонники суда присяжных аргументировали ее необходимость с проблемой коррупции в судах, проявлением формализма в практике судопроизводства, необходимости общественного контроля за судами, приближения судебной системы к народу, демократизации общественных процессов и защиты прав человека.

Истории права известна только одна модель – уголовное судопроизводство с участием присяжных заседателей, применяемая в двух типах уголовного процесса: англо – саксонском и континентальном процессах. Англо-саксонский тип уголовного процесса с участием присяжных подразумевает рассмотрение дела профессиональным судьей и коллегией присяжных заседателей, которая включает в себя до 12 человек, совместно. Но, несмотря на совместное рассмотрение, решение о виновности или невиновности человека, находящегося на скамье подсудимых принимается коллегией присяжных заседателей самостоятельно, без участия профессионального судьи. На основании вердикта присяжных профессиональный судья выносит оправдательный либо обвинительный приговор. Который, в последствие, может быть обжалован только по процессуальным основаниям, но не по существу. При континентальном уголовном процессе с участием суда присяжных рассмотрение дела осуществляется коллегией, в составе двух - трех профессиональных судей и трех – семи присяжных заседателей, которые решают вопросы, как факта, так и права, то есть устанавливают не только виновность, либо невиновность подсудимого, но и определяют вид и меру наказания ему совместно [2, с. 2].

Закон Республики Казахстан о присяжных заседателях был принят 16 января 2006 года и вступил в законную силу с первого января 2007 года. Согласно изменениям и дополнениям внесенным в УПК РК от 16 января 2006 г. в Казахстане была введена модель смешанной коллегии профессиональных судей и так называемых присяжных заседателей. Изначально в Казахстане суд с участием присяжных заседателей действовала в составе двух профессиональных судей и девяти присяжных. Участие в обсуждении и вынесении вердикта профессионального судьи, по мнению многих правозащитников подразумевая возможность оказания влияния на присяжных заседателей со стороны судей, что в свою очередь могло отразиться на вынесенном вердикте, который, скорее всего, будет носить обвинительный характер. В ходе реализации данного закона имели место споры касательно состава суда присяжных. В итоге был принят Закон РК от 10 декабря 2009 года «О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный и Гражданский процессуальный кодексы Республики Казахстан по вопросам совершенствования судебной системы» согласно которому состав суда с участием присяжных заседателей определен в количестве 10 присяжных заседателей и одного судьи.

В соответствии со ст. 543 ч. 1 УПК РК суд с участием присяжных заседателей рассматривает дела об особо тяжких преступлениях, за исключением дел о преступлениях, предусмотренных ст.ст. 165, 166, 167, 168 (частью первой), 169, 233 (частями третьей и четвертой) УК РК. В их число входят, и дела о применении принудительных мер медицинского характера к лицам, совершившим указанные действия в состоянии невменяемости либо заболевшим душевной болезнью после их совершения.

Присяжный заседатель - это гражданская обязанность, для многих присяжных заседателей эти функции являются первым знакомством с системой правосудия. Согласно статьи 10 Закона о суде присяжных в списке кандидатов в присяжные заседатели не включаются лица: 1) не достигшие к моменту составления списков присяжных заседателей возраста двадцати пяти лет; 2) имеющие непогашенную либо неснятую судимость; 3) признанные судом недееспособными или ограниченно дееспособными; 4) судьи, прокуроры, следователи, адвокаты, государственные служащие и военнослужащие, а также работники правоохранительных органов; 5) состоящие на учете в наркологическом или психоневрологическом диспансере. Согласно этому закону какие-либо ограничения на включение граждан в списки кандидатов в присяжные заседатели по мотивам происхождения, социального, должностного и имущественного положения, пола, расы, национальности, языка, отношения к религии, убеждений, места жительства или по любым иным обстоятельствам не допускаются.

В целях обеспечения участия граждан Республики Казахстан в процессе отбора присяжных заседателей местными исполнительными органами ежегодно к 1 декабря года, предшествующего году, в котором

будет производиться отбор кандидатов в присяжные заседатели, составляются первичные, единые и запасной списки кандидатов в присяжные заседатели. Учитывая то, что в списки кандидатов могут попасть лица которые по тем или иным причинам не могут принимать участия в судебных заседаниях закон допускает самоотвод некоторых кандидатов. Согласно пункта 3, статьи 552 УПК РК председательствующим судьей могут быть освобождены от исполнения обязанностей присяжных заседателей по их устному или письменному заявлению: 1) лица старше шестидесяти пяти лет; 2) женщины, имеющие детей в возрасте до трех лет; 3) лица, которые в силу своих религиозных убеждений считают для себя невозможным участие в осуществлении правосудия; 4) лица, отвлечение которых от исполнения служебных обязанностей может повлечь существенный вред общественным и государственным интересам (врачи, учителя, пилоты авиалиний и другие); 5) иные лица, имеющие уважительные причины для неучастия в судебном заседании.

Существуют и проблемы в этой области, одна из них связано с явкой присяжных в суд. Граждане, получившие извещение, обязаны явиться в суд для участия в процедуре отбора присяжных заседателей (ст. 550 ч. 6 УПК РК). По причине правовой неграмотности либо неуважения к суду граждане не являются на судебное заседание. Как правило, из 100-125 приглашенных на судебный процесс - являются не более 40 человек. Все это приводит к отсутствию кворума присяжных заседателей [3, с. 1]. Кроме этого при создании списка кандидатов в присяжные заседатели часто допускаются недопустимые нарушения законодательства о присяжных заседателях. К примеру, в казахстанском городе Караганды в списки присяжных попали пациенты психбольниц и заключенные. В ходе проверки было установлено, что в список кандидатов в присяжные заседатели были включены 122 человека, которые состоят на учете в наркологическом и психиатрическом диспансере. Кроме того, в список попали люди, которые находятся в местах лишения свободы. Также в списке оказались 16 действующих прокуроров, судей, госслужащих и сотрудников органов внутренних дел [4, с. 1]. Проблема заключается в формальном составлении таких списков, часто в несвоевременной подготовке их администрацией, в неотработанной системе извещения, плохой информационной и разъяснительной работе с населением. В результате у судьи возникают трудности с формированием «списка кандидатов в присяжные» (не менее 25 кандидатов, отвечающих моральным и нравственным качествам), что ведет к затягиванию процедуры отбора кандидатов, нарушению сроков рассмотрения дел, делают бессмысленной огромную работу, проведенную участниками уголовного судопроизводства в процессе рассмотрения и разрешения уголовного дела. Кроме того, это приводит к неоправданному расходованию бюджетных средств, выделенных на отправление правосудия с участием присяжных заседателей.

Вызывают споры среди судей толкование требований ст. 569 УПК РК, регламентирующей порядок проведения совещания и голосования в совещательной комнате. Сохранение как стадии обсуждения профессиональными судьями с присяжными заседателями подлежащих разрешению вопросов с выяснением мнения присяжных, а также озвучиванием своего собственного мнения, поскольку предполагается совместное обсуждение подлежащих разрешению вопросов, приведет, по мнению некоторых наших судей, к вычленению в совещательной комнате правильной либо неправильной позиции по возможным ответам на поставленные вопросы, что явится фактором некоторого давления на сознание присяжного, который скорее согласится с мнением большинства, чем будет настаивать на своем собственном мнении, а также согласится с мнением профессионального судьи, поскольку он обладает профессиональными знаниями закона и соответствующим опытом, большим авторитетом, что также может привести к тому, что мнение профессионала будет давить над мнением других судей в лице присяжных заседателей [5, с. 2]. С этим предположением не все согласны, по мнению некоторых экспертов, судья не может повлиять на принятие решений, так как сегодняшней присяжный достаточно самостоятельная, независимая и ответственная личность, которая имеет свою гражданскую позицию.

Социально-политическое значение суда с участием присяжных заседателей несомненно – оно выражается и в укреплении института суда как самостоятельной ветви политической власти, и в реализации демократического права народа как единственного источника власти на осуществление властных полномочий его достойными представителями, и в предоставлении каждому обвиняемому в совершении особо тяжкого преступления права как на суд закона в лице профессионального судьи, так и на суд морали в лице коллеги присяжных заседателей [6, с. 163]. Каждый присяжный заседатель привносит в суд свой жизненный опыт, свои жизненные принципы и взгляды, отражающие правовое сознание и правовую культуру общества в целом. Несмотря на существующие проблемы практика последних трех лет показала жизнеспособность казахстанской модели. Хотя суд присяжных в Казахстане относится к континентальной модели, у него имеются свои отличительные черты. По нашему мнению, для достижения максималь-

ного результата потребуется усовершенствование механизмов реализации данного института, большая пропагандистская работа со стороны государственных органов и институтов гражданского общества.

1 Аубекеров С.Х. Варианты введения суда присяжных в уголовное судопроизводство Казахстана www.kisi.kz/img/docs/1127.pdf

2 Харченко Н. История появления суда присяжных в мире... www.consult.kz/index.php?uin...

3 Суд с участием присяжных. i-news.kz/news/2010/10/14/3517318.html

4 Суд присяжных в Казахстане. rus.ruvr.ru/2011/02/04/42756593.html

5 Кабылжанова Г. Суд присяжных: проблемы и пути их решения. vkosud.kz/Sud_prisyazhnih.html

6 Булеулиев Б.Т. Суд с участием присяжных заседателей: проблемы становления и перспективы развития в Республике Казахстан. - Астана, 2009.

Түйіндеме

Анисимов В. - Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институтындағы халықаралық құқық мамандығының 3 курс студенті, **Абрешева С.М.** – Абай атындағы ҚазҰПУ, Сорбонна-Қазақстан институты халықаралық құқық кафедрасының аға оқытушы

Қазақстандағы алқабилер сотының ерекшелігі

Бұл мақалада Қазақстанның кейбір қазылар алқасының ерекшеліктерін зерттейді, авторлар мен тұжырымдамаларды нақтылау, сот, алқабилер институтын тұрғысынан кейбір береді. Қазылар алқасы сот талқылауы келу байланысты проблемаларды туралы сот және қазылар алқасының айналасында дау хронология сұрақ туындайды. Әрине, қазылар алқасы сот жүйесінің мекемелерінің бірі және сот төрелігін жүзеге адамдардың тікелей қатысуымен қағидатын бейнелейді мемлекеттік органдардың бүкіл жүйесі болып табылады. Қылмыстық іс бойынша іс екі түрінің пайдаланылатын алқабилердің қатысуымен қылмыстық сот ісін - бап қысқаша тұжырымдамасы моделін береді.

Түйін сөздер: алқабилер отырысы, сот жүйесі, сот жүйесінің институты, қылмыстық сот өндірісі, қылмыстық іс жүргізу

Summary

Anisimov V. – student of 3rd year specialty international law Institute of the Sorbonna-Kazakhstan, KazNPU named after Abay, **Abresheva S.M.** - Senior Lecturer, Department of International Law Institute of the Sorbonne-Kazakhstan, KazNPU named after Abay

The court jury features in Kazakhstan

This article discusses some of the features of a jury trial in Kazakhstan, the authors clarify concepts and give some of the terms, the institution of the judiciary, jurors. Raises the question of the chronology of the controversy around the court and jury about the existing problems related to the turnout in the jury trial. Undoubtedly, the jury trial is one of the institutions of the judicial system and the whole system of public authorities, which embodies the principle of direct participation of the people in the administration of justice. This article gives a brief concept model - criminal proceedings with the participation of jurors used in two types of criminal proceedings.

Key words: court jury, court jury, court jury institute, criminal legal procedure, criminal process

УДК 336.14.01(327)

О БЮДЖЕТНОМ ДЕФИЦИТЕ И ПРОФИЦИТЕ, СПОСОБАХ ЕГО ФИНАНСИРОВАНИЯ

К.Сабитов – студент университета МУИТ,

Научный руководитель: **Г.М. Бердыкулова** – профессор, МУИТ

В данной статье рассматриваются вопросы государственного бюджета. Автор статьи анализирует вопросы бюджетного дефицита, а также способы его финансирования. Финансовая система государства – это один из самых важных механизмов, который позволяет государству выполнять социальное и экономическое регулирование, а государственный бюджет является его главным звеном. Государственный бюджет включает доходы и расходы государства за определённый период, установленный государством, и имеющий силу закона. В каждой стране государственный бюджет представляет собой единство основных частей финансовой системы: государственных расходов, налогов, государственного кредита. Государственный бюджет – это часть финансовой системы, поэтому он представляет собой отдельную экономическую категорию, отражающий финансовые отношения государства с физическими и юридическими лицами по вопросам перераспределения национального дохода при использовании бюджетного фонда, который предназначен для финансирования народного хозяйства, социальных и культурных мероприятий, потребностей государственного управления и обороны.

Ключевые слова: государство, бюджет, дефицит, доход, расход, экономика, финансы, финансовые средства

Важнейшим вопросом государственных финансов является проблема бюджетного дефицита. Состояние общегосударственных финансов является одним из важнейших экономических показателей любой

страны. Как только государство стало планировать свои доходы и расходы, появилась проблема их сбалансирования. Бюджетный дефицит характерен сегодня для большинства развитых стран. Дефицит бюджета – это индикатор состояния экономики, поэтому данной проблеме уделяется традиционно большое внимание как со стороны специалистов-экономистов, так и всего населения страны в целом [6, С.2].

Государственный бюджет, как и всякий баланс, предполагает выравнивание доходов и расходов. Однако, как правило, при принятии бюджета планируемые поступления и расходы не совпадают. Превышение доходов над расходами образует бюджетный профицит (или излишек), превышение расходов над доходами – бюджетный дефицит (недостаток). Обычно бюджетный дефицит выражается в процентах к ВВП (ВВП).

Бюджетный дефицит – это финансовое явление, с которым в те или иные периоды своей истории неизбежно сталкивались все государства мира [7, С. 82]. Полностью сбалансированный государственный бюджет, то есть бюджет без сальдо, возможен только теоретически.

Известно, что дефицит государственного бюджета покрывается за счет выпуска государственных займов – внутренних и внешних, которые осуществляются путем продажи государственных ценных бумаг (ГЦБ), займов у автономных внебюджетных фондов и в порядке получения кредитов у частных банков (эта форма финансирования бюджетного дефицита может практиковаться местными властями).

Отношение экономистов к вопросу бюджетного дефицита неоднозначно. Уже давно возникло мнение, что бюджетный дефицит – это совершенно нормальное и даже желательное для растущей экономики явление, которое способствует ее росту, снижению безработицы. Дефицит бюджета – это сумма, на которую в данном году расходы бюджета превосходят его доходы. Бюджетный дефицит отражает определенные изменения в процессе национального воспроизводства, фиксирует результат этих изменений.

Бесспорно, бюджетный дефицит – нежелательное для государства явление: его финансирование на основе денежной эмиссии гарантированно ведет к инфляции, а с помощью неэмиссионных средств – к росту государственного долга.

Тем не менее, бюджетный дефицит нельзя однозначно относить к разряду чрезвычайных, катастрофических событий, так как различным может быть качество, природа дефицита. Он может быть связан с решением острых социальных проблем или с необходимостью осуществления крупных государственных вложений в развитие экономики, и тогда дефицит не является отражением кризисного течения общественных процессов, а скорее становится следствием стремления государства обеспечить прогрессивные сдвиги в структуре общественного воспроизводства.

Если в прошлом бюджетный дефицит возникал достаточно редко и был обычно связан с чрезвычайными обстоятельствами, прежде всего с войнами, то сегодня он стал типичен для большинства стран рыночной экономики.

Бюджетный дефицит возникает вследствие многих причин объективного и субъективного характера. Наиболее часто – из-за невозможности мобилизовать необходимые доходы в результате спада темпов производства, низкой производительности труда и других причин, вызывающих нестабильность экономики, снижение эффективности производства. Причина бюджетного дефицита кроется и в росте расходов без учета финансовых возможностей государства, в недостаточной целесообразности и эффективности расходов. Высокий уровень расходов непромышленного характера (военные расходы, содержание административного аппарата, покрытие убытков предприятий и др.) приводит к «проеданию» бюджетных средств, а не к умножению общественного богатства. Отрицательное влияние на сбалансированность бюджета оказывают инфляция, расшатывание денежного обращения и системы расчетов, нерациональная налоговая и инвестиционно-кредитная политика.

Однако бюджетный дефицит не может служить показателем, характеризующим состояние экономики страны, и бездефицитный бюджет ещё не означает экономического благополучия. Сегодня многие экономисты исходят из того, что в период спадов вполне допустим значительный бюджетный дефицит, а небольшой недостаток не опасен и может существовать довольно длительное время (другие, в свою очередь, категорически против его существования).

Международный валютный фонд признает допустимым дефицит в пределах 2-3% ВВП.

Проблемой становится продолжительный значительный и возрастающий дефицит, следствием которого может стать неконтролируемая инфляция.

В зависимости от проводимой финансовой политики бюджетный дефицит может быть активным или пассивным.

Активный дефицит обусловлен политикой государства, направленной на увеличение расходов, снижение налогов и являющейся способом повышения хозяйственной активности.

Пассивный дефицит вызывается сокращением государственных доходов в результате падения хозяйственной активности. Бюджетный дефицит оказывает в свою очередь влияние на кредитно-денежное хозяйство и функционирование экономики в целом. В условиях существования бюджетного дефицита правительство вынужденно искать источники его покрытия. Среди них важнейшими являются денежная эмиссия и государственные заимствования (займы в центральном банке, займы в частном секторе и внешние заимствования).

Бюджетный дефицит – это хорошо или плохо? Конечно, однозначный ответ дать нельзя. Хотя бы потому, что различна природа дефицитов. Дефицит может возникнуть в результате серьезного спада производства и экономического кризиса. В данном случае дефицит представляет собой неспособность правительства профинансировать собственные расходы. Но дефицит может явиться и результатом экономической политики государства – снижения налогов с целью стимулирования производства. Как показывает история, в этом случае государство может позволить себе достаточно большой и даже увеличивающийся дефицит бюджета в течение длительного периода времени при условии, что экономика страны развивается еще более бурными темпами.

Природа и последствия бюджетного дефицита полностью зависят от действий правительства. Если финансовые средства, составляющие превышение расходов над доходами, направляются на развитие экономики, используются для развития приоритетных отраслей, т.е. используются эффективно, то в будущем рост производства и прибыли в них с лихвой возместят произведенные затраты, а общество в целом от такого дефицита только выиграет. Если правительство не имеет четкой программы экономического развития, а превышение расходов над доходами допускает с целью «латания финансовых дыр», субсидирования нерентабельного производства, то бюджетный дефицит неизбежно приведет к росту отрицательных моментов в развитии экономики.

Проблема бюджетного дефицита – одна из самых актуальных проблем экономики.

Практически невозможно представить себе государство, в котором безупречно работают все финансово-экономические рычаги, стимулирующие приток средств в бюджет, а государственные расходы не превышают доходов. Как свидетельствует мировой опыт, немного примеров стран, в которых оптимально решены проблемы бюджетного дефицита.

Прежде всего, это Германия, Япония и Швейцария. Даже Соединённые Штаты Америки на протяжении длительного периода ежегодно имели ощутимый дефицит государственного бюджета, который в отдельные годы достигал 200 млрд. долларов в год, что составляло 15-20% всех расходов или 3-6% валового внутреннего продукта. Более того, проблема дефицита (увеличения внутреннего долга и расходов на его обслуживание) долгое время является одной из основных проблем внутренней политики США.

Причины бюджетного дефицита известны. Это и спад производства, и массовый выпуск «пустых» денег, и излишне, неоправданно раздутые социальные программы, и оборот теневого капитала в огромных масштабах. Конечно, к важнейшим факторам, влияющим на бюджетный дефицит и определяющим его размер, относится и колебание объема ВВП в течение бюджетного периода. Возможными причинами бюджетного дефицита являются и чрезмерные государственные расходы, хищения, потери произведенной продукции и многое другое, пока не поддающееся учету.

Источниками покрытия бюджетного дефицита являются государственные займы и усиление налогообложения. Но есть и третий, традиционный способ – это производство денег. Однако сегодня эмиссия не принимает форму простого печатания денежных знаков. В настоящее время эмиссия существует посредством создания резервов коммерческих банков.

В связи с этим можно выделить несколько концептуальных подходов к проблеме бюджетного дефицита. Первая концепция базируется на том, что бюджет должен быть ежегодно сбалансирован. Вторая концепция базируется на том, что бюджет должен быть сбалансирован в ходе экономического цикла, а не ежегодно. Данная концепция предполагает, что правительство осуществляет антициклическое воздействие и одновременно стремится сбалансировать бюджет. Третья концепция предполагает, что целью государственных финансов является обеспечение сбалансированности экономики, а не бюджета, при этом достижение экономической стабильности может сопровождаться в том числе и устойчивым бюджетным дефицитом. Вторая и третья концепции лежат в основе финансовой политики, ориентированной на бюджетный дефицит. Такая политика предполагает:

- наличие четкой программы финансовых мероприятий в рамках денежного потенциала страны;
- контроль за развитием бюджетного дефицита и поиск источников его покрытия;
- выделение бюджетных средств на мероприятия, дающие значительный экономический эффект.

Существует три основных способа финансирования дефицита бюджета:

- монетизация бюджетного дефицита;
- внешнее долговое финансирование;
- внутреннее долговое финансирование.

Монетизация дефицита государственного бюджета обычно используется в тех случаях, когда имеется значительный внешний долг, а возможности внутреннего и внешнего долгового финансирования практически исчерпаны. Этот способ финансирования целесообразен, если валютные резервы ЦБ истощены. Монетизация дефицита государственного бюджета может не сопровождаться непосредственно эмиссией наличности, а осуществляться в других формах — например, в виде расширения кредитов Центрального банка РФ государственным предприятиям по льготным ставкам или в форме отсроченных платежей.

Альтернативные возможности внешнего льготного финансирования бюджетного дефицита (например, получение безвозмездных субсидий из-за рубежа или льготных займов по низким ставкам с длительными сроками погашения) являются наиболее привлекательными, так как в этом случае дефицит не только не оказывает негативного воздействия на экономику, но и может оказаться весьма полезным, если такое финансирование связано с производительным использованием ресурсов.

Нередко возможности льготного финансирования ограничены из-за значительной внешней задолженности либо используются преимущественно в непроизводительных целях – на выплаты пенсий, увеличение государственного аппарата и т.д. Такие дополнительные бюджетные расходы не могут быть быстро сокращены в случае прекращения их внешнего субсидирования на фоне отсутствия гарантированных внутренних источников покрытия, что усиливает общее напряжение в бюджетно-налоговой сфере. Внешнее финансирование бюджетного дефицита оказывается менее инфляционным, чем его монетизация, так как предложение товаров на внутреннем рынке увеличивается в той мере, в какой внешние займы способствуют расширению импорта. Внутреннее долговое финансирование бюджетного дефицита нередко рассматривается как антиинфляционная альтернатива монетизации. Однако этот способ финансирования не устраняет угрозы роста инфляции, а только откладывает этот рост. Если облигации государственного займа размещаются среди населения и коммерческих банков, то инфляционное напряжение окажется слабее, чем при их размещении в ЦБ.

В случае обязательного (принудительного) размещения государственных облигаций во внебюджетных фондах (пенсионных, страховых и т.д.) под низкие (и даже отрицательные) процентные ставки внутреннее долговое финансирование бюджетного дефицита превращается, по существу, в механизм дополнительного налогообложения. Более того, при высоком уровне процентных ставок и значительных размерах дефицита государственного бюджета со временем неизбежно происходит резкое увеличение доли государственного внутреннего долга в ВВП, особенно при низких темпах экономического роста. Рост бремени внутреннего долга увеличивает и долю государственных расходов на его обслуживание, что приводит к самовозрастанию и бюджетного дефицита, и государственной задолженности. Это серьезно ограничивает возможности снижения напряженности в бюджетно-налоговой сфере и стабилизации уровня инфляции. В целом внутреннее долговое финансирование бюджетного дефицита связано с относительно умеренными издержками только в тех случаях, когда:

- сложно контролировать предоставление кредитов частному сектору;
- внутреннее предложение относительно эластично;
- внешнее долговое финансирование относительно дорого или ограничено из-за значительного бремени внешней задолженности, тогда как существующая внутренняя задолженность незначительна;
- сопровождающая переходный период инфляция достигла высоких темпов или представляется абсолютно неизбежной.

Часто бюджетный дефицит оправдывается тем, что заимствованные для его финансирования средства вкладываются в производство, доходы от которого позволят через некоторый промежуток времени расплатиться по долгам, однако еще чаще дефицит отражает кризисные явления в экономике, ухудшение показателей финансово-хозяйственной деятельности субъектов хозяйствования, нарушение экономических связей, неэффективность налоговой системы и т.д.

В этом случае требуется принятие срочных мер со стороны правительства по стабилизации экономики, реформированию кредитнофинансовой системы, корректировке бюджетной политики. Поэтому бюджетный дефицит относится к так называемым отрицательным экономическим категориям типа инфляции, кризиса, безработицы, банкротства, однако они являются неотъемлемыми элементами экономической системы. Более того, без них экономика утрачивает способность к самодвижению и поступательному развитию. Следует отметить, что бездефицитность бюджета вообще еще не означает здоровье экономики, так как надо четко представлять, какие процессы протекают внутри самой финансовой системы и какие изменения отражает бюджетный дефицит.

Дефицит может возникнуть в результате серьезного спада производства и экономического кризиса. Здесь дефицит представляет собой неспособность правительства профинансировать собственные расходы. Но дефицит может явиться и результатом экономической политики государства: снижение налогов в целях стимулирования производства. Как показывает история, в этом случае государство может позволить себе достаточно большой и даже увеличивающийся дефицит бюджета в течение длительного периода времени при условии, что экономика страны развивается еще более бурными темпами. Природа и последствия бюджетного дефицита полностью зависят от действий правительства.

Если финансовые средства, составляющие превышение расходов над доходами, направляются на развитие экономики, используются для развития приоритетных отраслей, т.е. используются эффективно, то в будущем рост производства и прибыли в них с лихвой возместит произведенные затраты и общество в целом от такого дефицита только выиграет. Если же правительство не имеет четкой программы экономического развития, а превышение расходов над доходами допускает в целях латания «финансовых дыр», субсидирования нерентабельного производства, то бюджетный дефицит неизбежно приведет к росту отрицательных моментов в развитии экономики.

Түйіндеме

Сабитов Қ – ХАТУ университетінің студенті, Жетекшісі: **Бердыкулова Г.М.** – к.э.н., профессор, ХАТУ
БЮДЖЕТ ТАПШЫЛЫҒЫ, ПРОФИЦИТІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҚАРЖЫЛАНДЫРУ ӘДІСІ ТУРАЛЫ

Бұл мақалада мемлекеттік бюджет мәселелері қарастырылады. Автор бюджет тапшылығы мәселесін, сондай-ақ оның қаржыландыру жолдарын талдайды. Мемлекеттік қаржы жүйесі - мемлекеттік әлеуметтік-экономикалық реттеуді жүзеге асыруға мүмкіндік беретін аса маңызды тетіктерінің бірі және оның негізгі мемлекеттік бюджет буыны болып табылады. Мемлекеттік бюджет мемлекеттің белгілеген белгілі бір кезең, мемлекет кірістер мен шығындарды қамтиды және заң күші бар. Мемлекеттік шығыстар, салықтар, мемлекеттік кредит: әр елде, мемлекеттік бюджет қаржы жүйесінің негізгі бөліктерінің бірлігі болып табылады. Мемлекеттік бюджет - қаржы жүйесінің құрамдас бөлігі болып табылады, сондықтан ол ұлттық экономиканы қаржыландыру үшін арналған бюджет қорын пайдалану арқылы ұлттық табыстың қайта бөлу туралы жеке және заңды тұлғаларға мемлекеттің қаржылық қарым-қатынас көрсетеді.

Түйін сөздер: мемлекеттік бюджеттің тапшылығы, табыс, тұтыну, экономика, қаржы, қаражат

Summary

Sabitov K. university student ITU, Supervisor: **Berdukulova G.M.** - Professor, ITU
FISCAL DEFICIT AND SURPLUS, THE METHODS OF ITS FINANCING

This article examines the questions of the state budget. The author analyzes the question of the budget deficit, as well as the ways of its finance delivery. The financial system of the state - is one of the most important mechanisms that allow the State to carry out social and economic regulation, and the state budget is its main link. The State budget includes the revenues and expenditures of the state for a certain period, set by the state, and having the power of law. In each country, the state budget is the unity of the main parts of the financial system: government expenditure, taxes, public loan. State budget – is the part of financial system, so it is a separate economic category, which reflects the financial relationship between the state and individuals and legal entities on the redistribution of national income by using budgetary fund, which is intended to finance the national economy, social and cultural activities, the needs of public management and defense.

Key words: the state budget deficit, income, consumption, economics, finance, funds

УДК 327(574)

БЕСҚАРАҒАЙ АУДАНЫНДАҒЫ ОРМАН ШАРУАШЫЛЫҒЫНЫҢ ӨРТ ҚАУІПСІЗДІГІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Әмірбек Салтанат – ҚазҰУ, Қоршаған ортаны қорғау мамандығының 4 курс студенті,
Жетекшісі: **А.Т. Исанбекова** – PhD докторы, аға оқытушы

Бұл статьяда автор орман өрттерімен күрес жүргізуді ұйымдастырудың және орман өрттерінің түріне, орман учаскелеріне төнетін табиғи және ауа райына байланысты өрт қаупіне, өрт сөндірудің тәсілдеріне, жұмыстарды жүргізу қауіпсіздігіне қарай, әр түрлі пирологиялық мәліметтер, сонымен қатар бұл жұмыс Бесқарағай филиалы бойынша орман өрттерін сөндіру және оған қарсы өрт қауіпсіздігі шараларын ұйымдастыруды қамтиды. Сонымен қатар бұл жұмыста орман өрттерін қорғау және алдын алу шаралары, қағидалары, ормандағы өрт қаупі, орман өрттерінің туындауына және таралуына себеп болатын шарттар, орман өртін сөндіру және өрт сөндіруге басшылық жасау, өртке қарсы шаралар жиыны және оны жетілдіру қаралған.

Түйін сөздер: пирология, стихиялық жану, торф, шымтезек өрт, шағын өрт, агитпропаганда

От - орманның ежелгі жауы. Орыстың қолжазбаларында (1092 ж) және «Никонов қолжазбасында» (1371 ж) Солтүстік Ресейде болған ірі өрттер туралы айтылған. Онда тек орман ғана емес, кеуіп қалған сазды көлдер де жанған. Ал біздің уақытқа жақын ірі өрттер қатарына 1915 жылы Сібір де болған өрттерді келтіруге болады, мұнда 12 млн га жерде өрт қамтыған. Қатты түтіннің арқасында астық біржарым айға кеш және ұсақ болып өсті, шалғындық шөп күйленіп қалды. Оны мал жемей, өліп жатты. Ал Сібірдің ірі өзендерінде кеме жүру тоқтатылды. Профессор Н.П. Курбатскийдің айтуы бойынша орман өрті деп орман территориясында стихиялық жануды айтады.

Қазіргі кезде халық шаруашылығында маңызы зор - орман және орман шаруашылығына төнген қауіптердің бірі, бұл өрт және оның зардаптары. От тілсіз жау, әрқашан абай болу керек. Себебі, абайсыздан тасталған сөндірілмеген сіреңке, темекі талай зардаптарға әкелуі мүмкін. Отпен абайсыз айналысу нәтижесінде пайда болған өрт біраз уақыт аралығында жиған терген мүлкінен, ал кей кезде өмірінізді де айыруы мүмкін.

Алғашқы ормандар бұдан 380 млн жыл шамасында пайда болған. Бүгінгі орман құрамы аса бай. Шығыс Қазақстанның табиғаты өте көркем және көп салалы. Жадыраған жаз маусымы басталысымен орманға саяжайшылар жеміс-жидек терушілер, мектеп оқушылары және табиғатты жақсы көретін адамдар тамашалауға демалуға келеді.

Ормандағы өрттер төменгі, жер астындағы (торфты) және жоғарғы болады. Төменгі өрттерде (барлық оқиғалардың 90%) ағаштардың төменгі жағы, шөп, шөпшек, жерден шығып тұрған тамырлары жанады. Таралу жылдамдығы – 1 метрден 3 метрге дейін, жалынның биіктігі – жарты метрден 1,5 метрге дейін. Минутына 3-4 м жылдамдықта өрт 10-14 сағатта үлкен өртке айналады.

Жоғарғы жиі болатын өрт қатты желде болу мүмкін: от ағаштардың ұшар бастарынан минутына 5 метрден 100 метрге дейін және оданда көп жылдамдықпен өтеді. Жел жанып жатқан бұтақтарды және ұшқындарды таратады, олар өрттің жаңа ошақтарын тудырады.

Шымтезек өрттер ақырын қозғалады, тәулігіне бірнеше метрден. Олар жер астынан оттың кенеттен шығуынан және олардың шеті кейде көрінбей жанған шымтезекке түсіп кету мүмкіндігінен өте қауіпті. Сондықтан өрт болған жағдайда шымтезекті батпақтарға жоламау керек, ал егер шымтезек алаңынан өту қажет болса, онда тек топпен ғана жүру керек, бірінші келе жатқан адам топырақты бақанмен тексеру керек. Жер астындағы өрттің белгісі – жердің ыстық болуы, топырақтан түтіннің шығуы.

Шағын өртті (шегінің ені – 1 км-ге дейін) 3-5 адамнан құралатын топ арнайы құралдарсыз жарты сағаттың ішінде тоқтата алады. Мысалы, жасыл бұтақтардан жасалған сыпырғышпен, жас талмен (1,5-2 метр), қап тігетін матамен, брезентпен немесе киіммен отты қағу. Отты сабалап, өрт басталған жағына лақтыру керек, шағын жалынды аяқпен басуға болады. Тағы бір таралған әдіс - өрттің шетіне топырақ тастау. Бірінші күрекпен топырақты алып жалынды қағу керек, содан соң топырақтан қалыңдығы бірнеше сантиметр, ал ені жарты метрге дейін тұтас жол жасау керек. Бір адам жарты сағат ішінде 20 метр шамасында өрт шетін қағуы мүмкін.

Егер сіз орманда шағын өртке кезіксеңіз, оны тоқтату үшін дереу шаралар қолдану керек, сонымен қатар мүмкіндік болса жақындағы елді мекенге немесе орман шаруашылығына біреуді көмек шақыруға жіберіңіз. Кез келген апат жағдайда тұрғындар қорғау жұмыстарына қатыстырылады. Өртпен күресуге балаларды және жеткіншектерді, екіқабат әйелдерді және бала емізетін аналарды қатыстыруға тыйым салынады. Апат аймағында әкімшілік басқармасының ерекше заңдары әрекет етеді, осы заңдар барлық күштерді және техниканы өртті сөндіруге қолдануға рұқсат етеді. Егер сіз орман өртін сөндіретін топқа кірсеңіз, онда сізге өрт сөндіру тактикасын білу қажет, паналайтын жерді және оған баратын жолды білу қажет. Қорғайтын киім (мүмкіндігінше адамдарға арнайы киім, газқағар, каска, түтінге қарсы бетперде таратылады) кию керек. Әр топта жерді жақсы білетін жолсерік болу керек. Егер түтін аймағындағы көз көрерлік 10 метрден аз болса, онда оған кіруге болмайды. Әрине орман өрттерімен біріншіден өз базасы бар мемлекеттік қызмет айналысады.

Егер өртпен күресе алмасаңыз, одан кетіп қалу жеткілікті: жаяу жүргіншінің жылдамдығы – минутына 80 метрден көп, ал төменгі өрттің жылдамдығы 1-3 метр. Өрт шегіне перпендикулярлы жел жаққа қарай орман жолымен, аландармен, өзендердің және жылғалардың жағаларымен жүру керек. Қатты түтіндеуде ауызды және мұрынды сулы байламмен, орамалмен, киімнің бөлшегімен жабу керек. Кейде жоғарғы өрттің майданынан жүгіріп өтуге болады, бастысы - өкпелеріңізді күйдіріп алмау үшін демалмай жүгіру керек. Елді мекенге тақалған өртті тоқтата алмау жағдайында мемлекеттік қызметтер дүниені және малды қалай қорғау керектігін, не істеу қажеттігін, ал қажетті жағдайда эвакуациялау туралы алдын ала хабарлайды. Жеке заттарды тастан жасалған жанатын конструкциясыз салуларда немесе жерге көміп сақтауға болады.

Өрт сөндіру тәсілдері: өртті тоқтату – өрт шетінде оттың лаулап жануын тоқтату; сөндіру – оның одан әрі таралуы мүмкіндігін жою; толық сөндіру – өрт ішіндегі жану ошақтарын сөндіру; қарауылдау – жасырын жану ошақтарының және өрттің қайта өршуі ықтималдығының жоқтығына көз жеткізуге жеткілікті белгілі бір уақыт ішінде өрт сөндіру командалары жұмысшыларының өрт болған алқаптағы кезекшілігі; өртті жою – өрттің барлық жану ошақтарын түпкілікті түрде сөндіру және өрттің қайта шығып кету мүмкіндігінің болмау кезеңдерін қамтиды.

Өрт сөндіру тактикасын таңдау кезінде орман өртін сөндіру басшысы жергілікті жердің ерекшеліктерін және ауа райы жағдайларын, өрттің түрін, өрт сөндіру күштері мен құрал-саймандардың бар-жоғын ескереді.

Орман өрттерін жерден сөндірудің мынадай негізгі тәсілдері: төменгі өрттің шеттерін сабалау немесе оған топырақ шашу; жер өңдейтін құралдардың және жарылғыш материалдардың көмегімен минералдан-дырылған жолақтар тарту және орлар қазу; өртті сумен немесе өрт сөндіргіш химикаттардың ерітінділері-мен сөндіру; өртеу немесе қарсы от қою пайдаланылады.

Қол жеткізуге қиын аумақтарда және ірі орман өрттері шыға қалған жағдайда оларды сөндіру үшін ормандарды авиациямен күзету және орман шаруашылығына қызмет көрсету базасының, төтенше жағдайлар жөніндегі қызмет орындарының өрт сөндіруші-парашютшілер немесе өрт сөндіруші-десанттар командалары тартылады. Орман өртін сөндіру жұмыстары басталмай тұрып осы жұмыстарға тартылатын барлық адамдар оларды жүргізу тәртібімен және қауіпсіздік техникасы жөніндегі талаптармен таныстырылады. Орман өртін тікелей сөндіруге он сегіз жасқа толмаған адамдар, жүкті және бала емізетін әйелдер, мүгедектер, көру және есту қабілеттері нашар адамдар жіберілмейді.

Орман пайдаланушылардың орман өртін сөндіруге арналған құралдары: алмалы – салмалы цистерналар, соның ішінде көлемі 1500 литр суға арналған қолдан жасалған немесе резеңке ыдыстар – 1 дана; аспалы тісті дөңгелекті сораптар – 1 дана; өнімділігі минутына 600-800 литр, тасымалданатын өрт сөндіру мотопомпалары – 1 дана; орман соқалары немесе басқа да тракторлы топырақ өңдеу құралдары – 1 дана; күрек – 20 дана; балта – 5 дана; тырма – 20 дана; шартылдақ – 20 дана; бензин арасы – 2 дана; арқаға іліп алатын орманда өрт сөндіргіш - бүріккіштер – 5 дана; шелектер немесе сыйымдылығы 12 литр су құятын резеңке ыдыстар – 2 дана; су ішуге арналған кружка – 10 дана; алғашқы көмек көрсетуге арналған дәрі-дәрмек қобдишасы – 2 дана.

Орман өртін сөндіру бекеттердегі орман өрттерін сөндіруге арналған құралдары: алмалы-салмалы цистерналар, соның ішінде сыйымдылығы 1500 литр су құюға арналған қолдан жасалған немесе резеңке ыдыстар – 1 дана; аспалы тісті дөңгелекті сораптар – 1 дана; қысымды өрт сөндіру жендері – 100 кума метр, соның ішінде: Д 51 миллиметр жендердің 5 жиынтығы; тасымалданатын радиостансалар (ұйымдас-тырылған радио байланысы болған жағдайда) – 2 дана; өнімділігі минутына 600-800 литр, тасымалдана-тын өрт сөндіру мотопомпалары – 1 дана; от жағу аппараттары – 4 дана; НП-1 немесе басқа маркалы сулағыштар, көбік түзгіш - 500 килограмм; күрек – 50 дана; балта – 5 дана; кетпен кетпен – 20 дана; тырма – 20 дана; шартылдақ – 20 дана; бензин арасы – 1 дана; арқаға іліп алатын орманда өрт сөндіргіш-бүріккіштер – 5 дана; ауыз суға арналған сыйымдылығы 10 литр бидондар немесе канистрлер – 2 дана; алғашқы көмек көрсетуге арналған дәрі-дәрмек қобдишасы – 1 дана; кезекші арнайы киім (етіктер, шалбарлар, кеудеше, қолғаптар), өрт сөндіру командасы тұрақты мүшелерінің санына қарай – жиынтық. Автомашиналар мен трактор тіркемелері аспалы сораптар орнату үшін жабдықталып, өрт қауіпі бар маусымға өрт сөндіру бекеттеріне бекітіледі. Қалған жабдықтар мен өрт сөндіру құралдары бекетте тұрақты түрде тұрады. Ағаш тасымалдайтын автожолдардың ұзындығы 50 километрден асқан жағдайда (ағаш тасымалданатын қиғаш жолдарды қоса алғанда) алмалы салмалы цистерналар саны 50 километр жолға бір цистерна есебімен көбейтіледі.

Сүрек дайындалатын және жиналатын орындардағы (кеспеағаштар, жоғарғы қоймалар) орман өртін сөндіруге арналған құралдары: күрек – 10 дана; балта – 2 дана; тырма – 5 дана; шартылдақ – 10 дана; бензин арасы – 1 дана; арқаға іліп алатын орманда өрт сөндіргіш-бүріккіштер – 5 дана; шелектер немесе сыйымдылығы 12 литр су құятын резеңке ыдыстар – 5 дана; су ішуге арналған кружка – 4 дана.

Орман қоры аумағындағы тас, құм, балшық өндіретін орындардағы орман өрттерін сөндіруге арнал-ған құралдары: күрек – 10 дана; балта – 2 дана; кетпен – 2 дана; шартылдақ - 10 дана; бензин арасы – 2 дана; арқаға іліп алатын орманда өрт сөндіргіш-бүріккіштер – 5 дана; ауыз суға арналған сыйымдылығы 12 литр бидондар немесе канистрлар – 5 дана; су ішуге арналған кружка – 5 дана; қолғап – 10 жұп; алғашқы көмек көрсетуге арналған дәрі-дәрмек қобдишасы – 1 дана.

Орман қоры аумағында жұмыс істеп жатқан мұнай мен газ өндіру кәсіпорындардағы орман өртте-рін сөндіруге арналған құралдары: сыйымдылығы 1500 литр суға арналған алмалы-салмалы цистерналар

немесе резеңке ыдыстар – 2 дана; аспалы тісті дөңгелекті сораптар – 2 жиынтық; өнімділігі минутына 600-800 литр тасымалданатын өрт сөндіру мотопомпалары - 1 дана; қысымды өрт сөндіру жеңдері – 500 кума метр, соның ішінде: Д 66-77 миллиметр жеңдердің 20 жиынтығы (400 кума метр); Д 51 миллиметр жеңдердің 5 жиынтығы (100 кума метр); бульдозер – 1 дана;

6 аса өтімді қорапты автомашиналар немесе жол толғайтын көліктер (адам тасу үшін) – 1 дана; орман соқасы немесе басқа да топырақ өңдеу құралдары – 1 дана; от жағу аппараттары – 5 дана; НП-1 немесе басқа маркалы сулағыштар, көбіктүзгіш - 500 килограмм; күрек – 50 дана; балта – 10 дана; кетпен – 20 дана; тырма – 10 дана; шартылдақ – 20 дана; бензин арасы – 5 дана; арқаға іліп алатын орманда от сөндіргіш-бүріккіштер – 10 дана; тасымалданатын радиостансалар (ұйымдастырылған радио байланысы болған жағдайда) – 3 дана; ауыз суға арналған сыйымдылығы 10 литр бидондар немесе канистрлер – 6 дана; кезекші арнайы киім (етіктер, шалбарлар, кеудешелер, қолғаптар), өрт сөндіру командасы тұрақты мүшелерінің санына қарай - жиынтық; алғашқы көмек көрсетуге арналған дәрі-дәрмек кобдишалары – 2 дана.

Учаскенің көлемі 30 мың гектардан асқан жағдайда өрт сөндіру құралдары шоғырланған пункттер саны әрбір 30 мың гектарға 1 пункт қажет болуы есебімен анықталады. Алмалы-салмалы цистернаға арналған автомашина аспалы тісті дөңгелекті сорап орнатуға лайықталады және өрт қауіпі бар маусым бойына бекетте болады.

Орман өртерін алдын алудың негізгі міндеті мүмкін болатын өрттерді ескерту және олардың аудан бойынша таралуын шектеу. Осы салыстырмалы аз шығындалатын шаралар олардың нақты ұйымдастырылу кезінде тиімді қорытынды береді.

«Қазақстанның ерекше өрт қауіпті орманының орман өрт шараларының алдын алу жүйесі» сәйкес ұсынысымен барлық орман өртін алдын алу шаралары бойынша негізгі топтарға бөлінеді:

1. Орман өрт санын төмендету;
2. Орман өрт аудандарын азайту.

Қазақстанның ерекше өрт қауіпті ормандары, орманға рекреационды жоғары жүктеме есебімен және олардың жануы, жобада Жаңасемей филиалындағы орманды өртке қарсы жүйесімен орнату қарастырылған.

Табиғатты қорғау және орманда өрт қауіпсіздік ережелерін қадағалау жауапкершілігі мақсатымен әртүрлі жергілікті тұрғындар арасында тәрбиелік жұмыстарды күшейту үшін әлеуметтік жағдайлар ескеріледі. Бұл маңызды алдын алу шарасы үнемі дамып және жетілдіріліп отыру керек, өйткені өрттер санының көбі тұрғындардың кінәсінен болады. Өртке қарсы тематика бойынша агитпропаганда көрнекті құралдар, облыс деңгейіндегі телевидение және радио қолдана отырып үнемі жүргізілуі керек. Жоғары өрт қауіпті периодта орман қорғау өздерінің объектерін бақылауға міндетті.

Көп жағдайларда орман өрті тұрғындардың (70,3 %) кінәсінен болады, сондықтан филиал тұрғындар арасында тәрбиелік жұмыстар, орманда өрт қауіпсіздік ережесін сақтау жөнінде насихаттар жүргізу ұсынылады. Осыған байланысты орман қорғау жұмысшылары қауіпсіздік өрт ережелерін таныстырып, орманда демалып жүрген адамдарды тіркеуді жүргізу керек. Демалушыларды тіркеу үшін арнайы журнал болу керек. Орманның ерекше өрт қауіпті аймағына адамдардың келуіне тыйым салу. Демалыс күндері өрт қауіпті күн жұмасы деп белгілеп, жер беті және әуе күзетін күшейту қажет.

Сонымен қорыта келгенде, қазақ жері – ұлы дала, біз секілді жастар арқасында жасыл елге айналады. Өрт қауіпсіздік ережелерінің қарапайым ережелерін сақтасаңыздар сіздерде ешқандай өкініш пен қайғы болмайды, өйткені, ағаш талдың адамзатқа тигізер орасан зор пайдасы бүгінгі күнге дейін байқалуда ағаш, орман, тал жерімізге көрік беріп біздің табиғатымызды бірқалыпты деңгейде және таза ауаны шығаруда сол үшін барша адам қайда тұрсада, қайда жүрседе бір тал ағаш отырғызса, ол табиғатқа деген кішкене ғана алғысы.

Резюме

Амирбек Салтанат - студент 4 курса специальности «Охрана окружающей среды» КазНУ им. Аль-Фараби

Руководитель – старший преподаватель, доктор PhD *Исанбекова А.Т.*

Организация пожарной безопасности лесоводства Бескарагайского района

В этой статье автор рассматривает организацию борьбы с лесными пожарами и типы лесных пожаров, риск возникновения пожара из-за погодных условий и естественных лесных массивов, методы борьбы с пожарами, а также эта работа включает организацию мер пожарной безопасности и тушения лесного пожара по Бескарагайскому филиалу. Кроме того, в этой работе рассматривается защита лесных пожаров и профилактические меры, риск лесных пожаров; условия, которые могут привести к возникновению и распространению лесных пожаров, тушение лесных пожаров и борьба с пожарами, а также противопожарные меры и их улучшение.

Ключевые слова: пирология, самовозгорание, торф, торфяной пожар, небольшой пожар, агитпропаганда

Summary

Amirbek Saltanat – 4th year student of "Environmental protection" specialty at KazNU named after Al-Farabi

Isanbekova A.T. – supervisor, senior lecturer, PhD

United fire safety of forestry Beskaragai

In this article, the author examines the countering organization against forest fires and types of forest fires, the risk of fire due to weather conditions and natural forestry, methods of fire fighting, moreover the work includes the organization of fire safety and extinguishing forest fires on Beskaragai branch. In addition, in this paper we consider the protection and forest fire prevention measures, the risk of forest fires; conditions that can lead to the emergency and spread of forest fires, and fire suppression, fire prevention and its improvement.

Key words: fire science, spontaneous combustion, peat, peat fire, small fire, agitpropaganda

РУБРИКА НАШИ ЮБИЛЯРЫ

30 января 2016 года известному ученому, историку и одному из организаторов казахстанской высшей школы, доктору исторических наук, академику МАН ВШ Кузнецову Евгению Александровичу исполнилось восемьдесят лет. В связи с этим в институте «Сорбонна-Казахстан» Каз НПУ им. Абая состоялось торжественное заседание кафедры международных отношений.

В нем принимал участие ректор Каз НПУ им. Абая академик Пралиев С.Ж. и проректора университета. Руководство университета и института сердечно поздравили юбиляра со знаменательной датой и отметили его выдающиеся успехи в области казахстанского высшего образования и науки.

***

Молодой рекой без устали плыви
И не бойся, простудившись, заболеть.
Возраст – это понимание любви
Как единственного чуда на земле.
Я живу, судьбу свою кляня,
Не желая для себя судьбы иной.
Возраст – это размышление о днях,
Проведенных за родительской спиной.
За столом моим разнузданный портвейн
Превратился в респектабельный кагор.
Возраст – это радость за друзей,
Не сумевших превратиться во врагов.
Верно ли сумели мы прочесть
Десять фраз, оставленных Христом?
Возраст – это стоимость свечей,
Превышающая стоимость тортов.
Кто ты есть? Чего в себе достиг?
Чей ты друг, и кто твои друзья?

*Возраст – это состояние души,
Конфликтующее с телом... иногда.*

С сердечными поздравлениями!
Коллектив кафедры международных отношений
Институт Сорбонна-Казахстан
КазНПУ имени Абая

К ЮБИЛЕЮ ДОКТОРА ИСТОРИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОРА, АКАДЕМИКА МАН ВШ КУЗНЕЦОВА ЕВГЕНИЯ АЛЕКСАНДРОВИЧА

Далеко не многим из вполне состоявшихся в прежние времена ученым, и, прежде всего, представителям гуманитарных наук, удалось, даже создав свою научную школу и воспитав поколения учеников, гармонично и естественно вливаться в новую эпоху, предъявившую качественно иные требования и остаться столь же, как и ранее, востребованными и признанными. Среди этих немногих – доктор исторических наук, профессор, академик МАН ВШ Кузнецов Евгений Александрович, который всегда рассматривает образование как фундамент будущего.

Исследователь истории и педагог-руководитель - это исключительно напряженный, творческий труд, который требует полной самоотдачи, упорства, терпения, самоотверженности, творческого мышления, чувства нового. И, вместе с тем, общепризнано, что прежде всего, он должен обладать высоким чувством гражданской ответственности и быть не просто профессионалом-исследователем, но и патриотом своей страны, решающим как приоритетные для Казахстана научные проблемы, обладать стремлением к достижению главной цели – формированию и развитию личности обучающегося, повышению качества его воспитания и обучения. И именно таким, является Евгений Александрович. Ему присущи профессиональные и человеческие качества, играющие важную роль в процессе организации педагогического процесса и увеличения творческого потенциала, как коллег, так и студентов: способность вникать в суть проблемы; гибкость ума; оригинальность мышления и оперативность разрешения сложных ситуаций.

Его жизненный путь может стать примером для подражания многим молодым людям. Он родился в Уральске в Западно-Казахстанской области в 1936 году в семье служащего в довоенное время, в которое ощущались все тяготы этого периода голод, холод, характеризующие годы репрессий. Отлично учился и имел разносторонние интересы, но особенно его увлекала музыка и история. После окончания школы он успешно проходит творческий конкурс и поступает в музыкальное училище (по классу баяна), но его предупреждают о том, что у него должен быть собственный инструмент, на который у семьи денег не было. Родители решают продать единственную корову - кормилицу всей семьи, но Евгений Александрович отказывается от этого, так как это означало жизнь впроголодь для его родителей и братьев. Тогда он решает осуществить вторую свою мечту и едет поступать в университет в Алматы. Успешно преодолев огромный в то время конкурс для поступающих в высшие учебные заведения (около 10 человек на 1 место), был зачислен в 1954 году на исторический факультет КазГУ им. Кирова по специальности всеобщая история, где проявил себя как активный студент, стремящийся к знаниям и науке, пользующийся авторитетом у товарищей. Профессора исторического факультета отмечают его как талантливого исследователя. После успешного окончания университета в 1959 году был направлен работать учителем истории в среднюю школу имени Димитрова поселка Федоровка Кустанайской области. И с тех пор, вся его трудовая деятельность была связана с образовательным процессом и успешно развивалась как по профессиональной, так и по общественной линии. Многогранная и трудная деятельность учителя: уроки, внеклассная работа, организация и проведение культурно массовой работы, занятий с учащимися, занимали все свободное время молодого преподавателя. Именно в это период Евгений Александрович женится и у него рождается сын. Судьба сложилась так, что с трех лет он сам лично занимался воспитанием сына. И необходимо отметить, что на протяжении всей жизни дети (несколько позже у него родилась дочь) и 5 внуков для него были самым главным в жизни. Евгений Александрович прекрасный и заботливый отец, и душевный и добрый дедушка.

Еще во времена работы школьным учителем, он был замечен, как отличный организатор и профессионал своего дела, и уже в 1960 году был назначен директором средней школы Приуральского района Уральской области. Вместе с тем, Кузнецов Е.А. никогда не забывал об исследовательской работе историка и мечтал поступить в аспирантуру.

В 1962 году он поступает в аспирантуру КазГУ им. Кирова на исторический факультет и успешно защищает кандидатскую диссертацию под руководством известного историка того времени профессора

Турсунбаева А.Б.. В 1965 году получает предложение работать преподавателем истории КПСС в этом же университете. На этой работе Кузнецов Евгений Александрович показал себя талантливым лектором и ученым, умелым пропагандистом, проявил большие организаторские способности в деле обучения молодежи. Эти качества вскоре были замечены как руководством университета, так и города. В июне 1968 года он был избран секретарем парткома университета вплоть до 1978 года, а также работал, заместителем декана по учебной и научной работе исторического факультета. Кроме того, с 1969 года являлся членом Советского райкома партии г. Алматы и депутатом горсовета г. Алматы. С января 1978 по 1983 Кузнецов Е.А. работает 1 заместителем директора Института повышения квалификации преподавателей общественных наук г. Алматы.

Обладая разносторонней подготовкой и огромной эрудицией, в совершенстве владея эмпирическим материалом, он активно занимался исследовательской работой. Его статьи и лекции всегда отличались ясностью и четкостью постановки актуальных проблем научного знания, умением выделить и подчеркнуть невидимые стороннему наблюдателю особенности, столь важные для истории нюансы, подметить тончайшие штрихи характеристик объекта изучения. В этот период времени, он заканчивает и успешно защищает в 1980 году степень доктора исторических наук в Диссертационном Совете КазГУ им. Кирова.

После собеседования в Центральном Комитете КПСС в Москве в 1983 году Кузнецова Е.А. назначили ректором Семипалатинского педагогического института имени Крупской. И с 1983 года по 1985 год возглавлял это учебное заведение. В этой должности он показал себя талантливым организатором высшего образования, с приходом которого Семипалатинский педагогический университет вышел на новый уровень как в регионе, так и на пространстве СССР. Вместе с тем, Кузнецов Е.А. всегда оставался широко эрудированным, высококвалифицированным преподавателем, талантливым - ученым педагогом, умелым воспитателем студенческой молодежи. Творческий, многогранный подход к вопросам высшего образования и поистине титанический труд, позволили внедрить новые прогрессивные идеи в Семипалатинском институте. Именно поэтому, как опытный, энергичный, инициативный работник, прошедший большую школу комсомола и коммунистической партии, он был выдвинут в 1983 году кандидатом в члены обкома коммунистической партии г. Семипалатинска, а с 1984 года депутатом госсвета г. Семипалатинска.

А в 1985 году Умирбек Арсланович Жолдасбеков - ректор КазГУ им. Кирова пригласил работать Кузнецова Е.А. профессором и деканом исторического факультета этого университета, где он плодотворно проработает 9 лет. Это время было для него и трудным и интересным. Во время декабрьских событий 1986 года он объективно оценивал сложившуюся ситуацию, защищал студентов и преподавателей подвергавшихся гонениям за причастность к этим событиям, и пострадал за свои убеждения, с июля 1987 понизили в должности до зав.кафедрой политической истории КазГУ им. Кирова. Тем не менее, за его компетентность, принципиальность и деловые качества, уже в 1990 году Кузнецов Е.А. становится первым проректором КазНУ им. Аль – Фараби. Работая в должности первого проректора главного Вуза Казахстана, Кузнецов Е.А. уделял большое внимание дальнейшему развитию университета, перестройке учебного процесса, внедрению демократических методов управления во все сферы жизни университета, именно в это время значительно ускорилось повышение квалификации и подготовки научно-педагогических кадров.

В декабре 1993 года он получает предложение от ректора АГУ им. Абая Садыкова Т.С. создать и возглавить первую в Казахстане кафедру международных отношений и факультет с одноименным названием, и сделать первый набор студентов по специальности международные отношения. Здесь нужно было начинать с нуля создать структуру, подобрать коллектив, сплотить его и ориентировать на выполнение новых задач поставленных перед Казахстаном Президентом Республики Н.А. Назарбаевым в условиях независимости, выпустить своих собственных международныхников.

Этот факультет, с началом реформы образования, ориентированной на рыночные отношения, и приближения отечественной системы подготовки специалистов к международным стандартам, стал передовым плацдармом модернизации высшей школы. Там была открыта специальность не только международные отношения, но и международное право, политология, журналистика. В 1994 году Кузнецов Е.А. получает звание академика МАН ВШ. И в этом же году он организовал в АГУ им. Абая Совет по защите докторских и кандидатских диссертаций по политическим наукам и был его председателем до 2000 года. Можно смело сказать, что профессиональная наблюдательность, жизненный опыт и талант человеческого общения помогают профессору Кузнецову Е.А. легко находить язык не только с коллегами, но и с многочисленными учениками и аспирантами, что немало помогает последним приобрести и упрочить профессиональные навыки и умения и ярче раскрыть и реализовать свои способности. Присущая ему требовательность к студентам и молодым исследователям основана, прежде всего, на

требовательности к самому себе, и студенты и аспиранты, хорошо знающие эти качества преподавателя, всегда знают, что их работа будет оценена объективно. Под его руководством защитились докторов и кандидатов наук более 60 человек. В течение всей жизни он успешно сочетает организаторскую деятельность с научно-исследовательской работой.

Заслуги Кузнецова Евгения Александровича оценены по достоинству, за годы своей трудовой деятельности он имеет правительственные медали и награды: Почетная грамота президиума Верховного Совета Каз ССР в 1974 году, и 5 медалями СССР. В 1983 году ему присвоено звание отличник народного образования, в 1996 году ему было присвоено почетное звание «Заслуженный работник образования и науки Республики Казахстан».

Работоспособность и талант Кузнецова Е.А. удивляет и восхищает одновременно. С приходом в Каз НПУ им. Абая академика Пралиева С.Ж. Кузнецов Е.А. еще активнее проявляет себя как руководитель кафедры международных отношений. Он участвует во многих научных проектах. Руководит магистерскими диссертациями. Им написано и опубликовано свыше 200 научных публикаций по проблемам политической истории, международных отношений и внешней политики Республики Казахстан, его монографии, книги, учебники и учебные пособия, научные и методические статьи известны всей республике. Среди них следует отметить учебник «Теория международных отношений», издание коллективных монографий, таких как «Роль первого Президента Республики Казахстан в становлении и развитии внешней политики Республики Казахстан» (изданную музеем первого Президента Республики Казахстан), «Определяющие факторы нового этапа осуществления Евразийской идеи Н.А. Назарбаева в контексте Стратегии «Казахстан – 2050», «Дипломатия Великой степи» и т.д. Он является постоянным организатором и участником многих международных научно-практических конференций, проводимых как КазНПУ им. Абая, так и Казахстанского института стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан, Парламента Республики Казахстан, Архива Президента Республики Казахстан, других казахстанских вузов, в том числе и российских.

Кузнецов Евгений Александрович на протяжении многих лет является главным редактором Вестника Каз НПУ им. Абая серии «Международная жизнь и политика», редакционный состав которого входят видные ученые Казахстана, ближнего и дальнего зарубежья. В этом Вестнике публикуются статьи посвященные Казахстану в новых геополитических реалиях мировой политики и международного права, а также исследования посвященные последним тенденциям развития международных отношений.

С октября 2011 года Кузнецов Е.А. вошел в состав Научного совета Архива Президента Республики Казахстан, где участвует в обсуждении рукописей и рецензировании книг, монографий и справочников.

Его общественная работа активно продолжается в период различных избирательных компаний. Наряду с научной и педагогической деятельностью Кузнецов Е.А. является патриотом своей Родины, проводящим в жизнь политику Президента Республики на выборах в маслихат. Активная гражданская позиция Кузнецова Е.А. сполна проявилась и на ниве его общественной деятельности, он был доверенным лицом кандидата в депутаты маслихата города Алматы - ректора Каз НПУ им. Абая Пралиева Серика Жайляуовича. В апреле 2015 года Кузнецов Е.А. был уполномочен быть наблюдателем от Общественного объединения партии «Нур Отан» на внеочередных выборах Президента Республики Казахстан в участковой избирательной комиссии.

Евгений Александрович всегда делится своим опытом и знаниями с молодыми коллегами и студентами. Все что делал и делает в своей жизни пронизано чувством ответственности и принципиальности. Как руководитель он требовательный справедливый и заботливый наставник, энтузиаст, интеллектуал и подлинный знаток истории.

Под его руководством в Каз НПУ им. Абая было 19 выпусков студентов специальности международные отношения, что составляет более 1000 человек. Многие из них сегодня занимают ответственные должности в аппарате Президента Республики Казахстан, Парламенте, Министерстве Иностранных Дел, посольствах Республики Казахстан аккредитованных за рубежом, акиматах различного уровня, некоторые преподают в высших учебных заведениях, как Казахстана, так и зарубежом. Ежегодно выпускники специальности международные отношения приходят навестить свой родной ВУЗ и своего учителя Кузнецова Е.А., рассказать ему о своей жизни или спросить совета. Любовью и искренним уважением Кузнецов Е.А. пользуется не только за прекрасные профессиональные качества, но и за преданность делу и абсолютную отдачу любимому ремеслу.

Что же касается учеников, то с теми кто действительно стремился овладеть секретами мастерства, он был готов работать не жалея времени и сил, и теперь они работают на благо родины на ответственных должностях в разных уголках страны и зарубежом.

Ректорат и весь коллектив института «Сорбонна-Казахстан» Каз НПУ им. Абая сердечно поздравляют Кузнецова Евгения Александровича со славным юбилеем и желают ему крепкого здоровья, долголетия, творческих успехов и талантливых учеников!

Зав.кафедрой международных отношений
Института «Сорбонна-Казахстан» Каз НПУ им. Абая
д.полит. н. Симтиков Ж.К.,
к.полит.н., ст. преподаватель
кафедры международных отношений
Чумаченко Т.Н.

ПОЗДРАВЛЯЕМ

Уважаемый Евгений Александрович!

Примите самые искренние поздравления и выражение глубокой признательности за Ваш вклад в развитие Казахстанской науки!

Директор Института Сорбонна-Казахстан, д.э.н., профессор Нурлихина Г.Б.

Уважаемый Евгений Александрович!

*Поздравляем с юбилеем,
От всей души желаем Вам крепкого здоровья!
Пусть Ваши научные изыскания принесут большую пользу обществу, а Вам подарят огромное моральное удовлетворение, благополучие, радость и уважение!*

Заведующая кафедрой д.ю.н., профессор Сабитова А.А., и ППС кафедры «Международного права».

Уважаемый Евгений Александрович!

*С днём рождения поздравляем Вас,
Пусть все идеи, мысли в жизни воплотятся,
Чтобы радостью глаза всегда сверкали,
И вела в науке путеводная звезда.*

Зам. главного редактора д.ю.н., профессор Сабитова А.А. и члены редакционной коллегии научного журнала «Вестник» серии «Международная жизнь и политика».

**ҰСЫНЫСТАР ҮШІН
ДЛЯ ЗАМЕТОК**